

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Асоціація випускників Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*
***Теорія та практика
сучасної юриспруденції***

2023

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»
(Випуск I)**

25 травня 2023 року

Харків – 2023

Відповідальні за випуск:

Нанарова Ольга Олександрівна – член Секретаріату ГО «Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого».

УДК 340.12.001

ББК 67.0

78

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

78 Матеріали науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» випуск I 2023 року, м. Харків, 25 травня. 2023 р. Харків, 2023. 307 с.

Статті друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 228-п, м. Харків, 61024, Україна.

СУДОЧИНСТВО ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Судочинство за часів правління Богдана Хмельницького були глибоко урочистими та відігравали важливу роль у житті того часу. Влада тоді була дуже централізованою, і судові рішення приймалися на найвищому рівні, зазвичай за участю самого гетьмана.

У той період, а саме з 1648 до 1657, поділялися за такою класифікацією:

1. суди сільських отаманів, які вважалися судами першої інстанції. Діяли у складі колегії, на засіданнях головував сільський отаман. Вирішували дрібні цивільні та кримінальні справи місцевих жителів і осіб, які вчинили злочини на території села. У кримінальних справах здійснювалося слідство;
2. сотенні суди проводили свої засідання колегіально в сотенних містах. Суд розглядав цивільні та тяжкі кримінальні справи, а також ті, в яких однією зі сторін виступали представники сільської старшини. Мали право взяти до свого провадження будь-яку справу з юрисдикції сільського суду. Оскарження направлялося до суду третьої інстанції;
3. полкові суди діяли як суди першої інстанції для козацької, сотенної та полкової старшини. Розглядали апеляції від сільського та сотенного судів. Суд очолював полковник, у його засіданні брали участь полковий суддя, представники полкової та значкової старшини. Проводили судочинство у кримінальних справах, за які передбачалася смертна кара. Захисниками в суді часто виступали представники духівництва, старшини та шляхта, а з XVIII ст. – російські вельможі.

Суди часто вирішували спори між різними групами, такими як козаки, шляхта та європейські купці, які торгували з Україною. Більшість справ були пов'язані з власністю, кримінальними злочинами та порушенням громадського порядку.

Систему судових органів очолював гетьман, якому належала вища судова влада.[2] Слід зауважити, що Богдан Хмельницький був не лише гетьманом тогочасної Козацької держави, а й полководцем, тому він намагався забезпечити рівність перед законом та справедливість у судових рішеннях.

У період повстання Богдана Хмельницького козаки були воїнами, що брали участь у війнах, тому, судова влада у той час була залежна від умов війни та забезпечення безпеки держави. Суди в ті часи були досить простими та розпоряджалися за допомогою звичаєвого права (але якщо порівнювати судочинство та звичаєве право за часів Богдана Хмельницького та Київської Русі, то судочинство та право були звісно простими (за часів Гетьманщини), але набагато розвинутими, ніж у період Русі). Українські козаки мали свій власний спосіб регулювання справ, який ґрунтувався на звичаях та традиціях, а не на писаних законах.

Богдан Хмельницький, як гетьман Козацької держави, приймав рішення згідно власними уявленнями про правосуддя та звичайними нормами, які приймалися козаками. Як уже зазначалося, то у той час, влада була складна та розподілена між козакам, шляхтою

та церквою, що ускладнювало судові процеси. Також гетьман затверджував вирок Генерального та полкового судів у найважливіших справах, особливо вирок смертної кари.

Генеральний військовий суд був органом, який здійснював судочинство військової юстиції в Запорізькій Січі та допомагав забезпечувати дисципліну та порядок серед козацьких загонів, розглядав важливі справи, які були пов'язані з військовою діяльністю козацьких загонів. Складався з 12 суддів, які обтиралися на загальних зборах козаків. Перед початком роботи Генерального суду кожен з суддів складав присягу, в якій зобов'язувався дотримуватися законів та вирішувати справи згідно зі справедливістю. До його компетенції належали справи про державні злочини, невиконання розпоряджень гетьмана, а також земельні суперечки з виїздом на місце. Був найвищою апеляційною інстанцією для полкових та сотенних судів. Рішення Генерального військового суду могло бути оскаржене у гетьмана.

Суди гетьмана за часів Гетьманщини можуть відноситися до різних категорій та мають необмежену компетенцію. По-перше, під час свого правління Хмельницький приймав рішення щодо карання злочинців та порушників закону. Наприклад, він відправив на старту свого родича за пліт кування про його особисте життя. По-друге, під час війни з Польщею та Московією він очолював судові органи, які розглядали справи щодо порушень військової дисципліни та зрадників. Наприклад, він видалив зі своєї полковника Яцкевича за те, що він пропустив ворожий загін на територію України. По-третє, Хмельницький виступав як суддя у внутрішніх суперечках між козаками та їхніми лідерами. Наприклад, він розглядав справу про зраду козацького отамана Івана Брюховецького, який відмовився виконувати його накази.

Міські суди на той період поділялися на ратушні та магістратські. Ратушні суди функціонували у містах, що не мали магдебурзького самоврядування та підпорядкування козацькій старшині. Магістратськими судами називають, що провадили судочинство в містах, заснованих на магдебурзькому праві. Міські суди не були розвинуті на той час на території України, адже козацька держава мала відносно просту організацію та не потребувала високорозвиненої системи правосуддя. Ці суди, які ми знаємо нинішній день, не існували в той період історії України, але судова система Козацької держави базувалася на принципах справедливості та народної мудрості.

Після підписання Березневих статей діяли й інші суди: 1) сільський суд або суд в'їта – розглядав дрібні цивільні та кримінальні справи, до складу входив в'їт як його голова, вибрані представники місцевого селянства, інколи священики та управитель власника села; 2) домені альні суди – суди землевласників або їхніх управителів над залежним сільським населенням; 3) церковні суди – за доби української гетьманської держави мали досить обмежену компетенцію, їм підлягали справи, що поширювалися лише на внутрішні справи духівництва, а також питання про шлюб та сім'ю.

Важливою особливістю судочинства того часу була традиція перебування всіх сторін в залі суду під час процесу. Це означало, що свідки та інші учасники могли чути всі свідчення та аргументи, що дозволяло їм робити власні висновки. Також варто зазначити, що в той час суди вирішували не тільки правові питання, а й відображали соціальні норми та моральні цінності того часу. Наприклад, шлюби між різними соціальними групами були важкими для затвердження в суді.

У цілому, судочинство за часів Богдана Хмельницького було відоме своєю строгою формою та важливою роллю у вирішенні спорів ті збереження правопорядку в тодішньому

українському суспільстві. В часи Богдана Хмельницького суди були відносно простими та базувалися на звичаєвому праві, а гетьман приймав рішення згідно зі своїми уявленнями та з традиціями козацького громадського устрою. Однак, важливо зазначити, що звичаєве право та гетьманські рішення могли бути суперечливими та не завжди справедливими для всіх сторін конфлікту. Крім того, військова характеристика козацької держави спричиняла військову юстицію, яка регулювала порушення дисципліни та порядку серед військового складу. Таким чином, суди в часи правління Богдана Хмельницького відбувалися в складних соціальних та політичних умовах, базувалися на звичаєвому праві та гетьманських рішеннях, що могло бути суперечливим та не завжди справедливим.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. В. М. Єрмолаєв

*Волобуєв Ілля,
студент I курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВСТВА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1861 - 1865 РР.

Формування сучасних Сполучених Штатів Америки, як сучасного політичного та економічного світового лідера, неможливо уявити без розуміння процесів, які відбувалися протягом історичного розвитку цієї країни. Саме Громадянську війну в США 1861 - 1865 рр. прийнято вважати відправним моментом, коли вони постають, як могутня держава, яка до сьогодні є головним оплотом демократичних принципів та зовнішньополітичним центром всього світу. Зараз США є не тільки надійним партнером, а й головним стратегічним союзником України у боротьбі проти агресії Російської Федерації. Саме це обумовлює необхідність дослідження головних аспектів законодавства Сполучених Штатів Америки у зазначений період.

На початку 1860-х років, як і зараз, Основним законом та центром правової системи в США була Конституція, прийнята в 1787 році, але зміст та її основні положення значно відрізнялися від сучасних. Вона містила лише з 12 поправок (дотепер ратифіковано вже 27 поправок) і багато в чому зберігала досить консервативний вигляд, який зберігався з 1789 року, після прийняття Білля про права. Жодним чином не регулювалися рабовласницькі відносини, які стали поширеним видом господарства в південних штатах. Первинний текст Конституції США надавав штатам значно ширшу автономію в організації виборів. Паралельно з федеральним законодавством існували законодавчі акти, які приймалися владою штатів.

Враховуючи те, що основним джерелом права в США є прецедент, склалася ситуація, при якій кожен штат має власне прецедентне право. До того ж, Верховний суд США та Верховні суди штатів не зобов'язані дотримуватися власних рішень і мають можливість змінювати свою практику. Звідси теоретично виникає проблема співвідношення федерального законодавства із законодавством штатів. Це питання було визначено в Конституції США, однак неодноразово піддавалось досить суттєвим змінам [1, с. 73].

Розглядаючи законодавчі аспекти США під час Громадянської війни 1861 - 1865 рр. неможливо не звернути увагу на історико-правовий контекст виникнення Республіканської

партії, що стало результатом порушення економічної та політичної рівноваги між північними та південними штатами. Однією з головних причин заснування Республіканської партії став Закон Канзас-Небраска, прийнятий в 1854 році. Він відкривав для заселення та розвитку нові землі на заході Сполучених Штатів. Однак, він також скасував Міссурійський компроміс 1820 року, який обмежував поширення рабства в країні [2, с. 8]. Якщо до цього відносини між рабовласниками та антирабовласницькими силами можна було б назвати протиріччям, то Закон Канзас-Небраска спричинив справжній гнів та невдоволення. Незабаром після його прийняття новоутворена Республіканська партія об'єднала під своїм прапором противників рабства та почала вести активну політичну кампанію за скасування рабовласницьких відносин на нових землях. Це заклало політичний фундамент для майбутнього конфлікту.

Враховуючи вищевказане, ми можемо уявити цілісну картину, в якій правова система США складалася зі складних взаємопов'язаних рівнів - федерального та штатного.

Напередодні Громадянської війни 1861 - 1865 рр. значно загострилося питання про роль держави та федерального уряду. Північні штати дотримувалися доктрини «низької федералізації», відповідно до якої уряд зберігає значну свободу в прийнятті рішень. Наприклад, у вільних штатах встановлювалось загальне мито та збори, також здійснювався державний контроль над роботою залізниць. У той же час, більшість південних штатів дотримувалися принципів «високої федералізації», за якими федеральний уряд повинен бути слабким, а штати мають право приймати рішення щодо більшості питань, які стосуються їхнього внутрішнього життя. Особливо це стосувалося економічної системи Півдня, де переважно зберігався плантаційний вид господарства [2, с. 99].

Під час Громадянської війни 1861 - 1865 рр. законодавча система в США зазнала значних змін. Уже безпосередньо на самому початку війни - в серпні 1861 року був прийнятий закон, який дозволяв федеральному уряду вилучати майно підприємців і фермерів, які підтримували конфедерацію. Він також надавав право уряду конфіскувати землю в районах, де влада була в руках конфедератів.

Законодавство було суттєво змінене та модифіковане для військових потреб. У 1863 році федеральним урядом було прийнято серію воєнних законів з метою забезпечити дисципліну в армії, встановити процедуру військових судів та забезпечити права військовослужбовців. Так, у 1863 р. було підписано закон, який забороняв продаж або передачу зброї або бойового обладнання конфедератам, встановлював процедуру повернення військових з полону, а також забезпечував додаткову охорону місць, де зберігалися військові запаси. Також було прийнято закон, який забезпечував збільшення призовних квот.

У вересні 1862 року Авраам Лінкольн видав указ, згідно з яким усі раби в штатах, які перебувають під владою Конфедеративних Штатів Америки, оголошувалися вільними.

Наступним законодавчим кроком до остаточної ліквідації рабовласницьких відносин став Указ від 1 січня 1863 року, у якому зазначалися 10 окремих штатів, де буде поширюватися скасування рабства. Згодом ці два укази складатимуть Прокламацію про визволення рабів. Цей документ неодноразово піддавався критиці через те, що юридично він звільняв рабів, які знаходились тільки на територіях, контрольованими конфедератами [3, с. 8]. Але цей закон усе одно залишається визначним з точки зору законодавства і прогресивної ідеї ліквідації рабовласницьких відносин.

На початку 1865 року, коли кінець війни був зовсім близько, Конгресу США була подана на розгляд XIII поправка до Конституції. З її підписанням, у грудні цього ж року, почався процес Реконструкції Півдня та скасування рабовласницької системи на всій території країни.

Громадянська війна 1861 - 1865 рр. стала визначальною віхою в розвитку законодавства Сполучених Штатів Америки та , водночас, потужним каталізатором для продовження розвитку демократичних процесів у державі.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Лісогорова К.М.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Правова система США. Наукове видання для студ. вищ. навч. зал. / Автупоряд. Кравчук М.В. – Наукова розробка рекомендована до друку кафедрою теорії держави і права юридичного інституту Тернопільської академії народного господарства, 2004, Тернопіль. 173 с.
2. McPherson, J. M. Battle cry of freedom: The Civil War era // Oxford University Press, 1988. 904 p.
3. Foner, Eric (2018) "The Fiery Trial: Abraham Lincoln and American Slavery," The Chautauqua Journal: Vol. 2 Article 5. Available at: <https://encompass.eku.edu/tcj/vol2/iss1/5>

Дронова Уляна
Студентка 1 курс, 6 група
Факультет юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Цифрові технології — це технології, в яких інформація «заціфровується», тобто вона існує в універсальному цифровому вигляді. До цифрових технологій відносять все те, що пов'язано з електронними обчисленнями, зміною та перетворенням даних: гаджети, електронні пристрої, технології, програми. Цифрові технології щодня якомога масштабніше заповнюють навколишній світ, і цей процес згодом буде тільки прискорюватися. Повсякденно у житті кожного з нас присутня велика кількість різних цифрових пристроїв, які мають свої характеристики і властивості.

Проблема пов'язана з правом людей та технологіями є дуже важливою, технології в наш час змінюють життя всіх сфер діяльності людини, у тому числі й побутове. Важливо розібратися в користі та шкоді цифрових технологій саме у сфері прав людини.

З одного боку цифрові технології надають позитивний вплив на права людини. Наприклад: вони сприяють відкриттю нових способів захисту прав, відкривають нові можливості для їх реалізації, як особистих і політичних, так і соціальних, економічних і культурних. Насамперед це позначається у реалізації права на інформацію, якщо буквально 10 років тому основними способами передачі інформації були ЗМІ та телебачення, то сьогодні інформація доступна на офіційних вебсайтах державних органів та організацій, загальноосвітніх та вищих установ, а також практично у всіх соціальних мережах.

Створення вебсайтів, наявність соціальних мереж дає можливість не тільки отримувати інформацію і бути в курсі всіх подій, але й висловлювати свою думку щодо подій, що відбуваються. Тобто цифровізація розширює можливість свободи вираження поглядів та свободи слова суспільства.

Органи державної та муніципальної влади, правозахисні організації можуть збирати інформацію щодо стану прав людини, можливих їх порушень у соціальних ЗМІ методами опитування, статистики тощо. Розслідування в галузі прав людини покращуються та доповнюються завдяки знімкам із супутників. Технології також дають можливості для онлайн спілкування, що часто є дуже актуальним для реалізації, наприклад, права на працю.

Що стосується соціально-економічних прав людини, то в цій сфері є величезна кількість можливостей для людини, якими вона може користуватися не виходячи з дому та отримувати від цього користь завдяки саме розвитку цифрових технологій. Наприклад: знаходження відповідей на будь-які питання за допомогою інтернету, наявність різноманітних онлайн курсів пов'язаних з різними сферами життя, в тому числі й підвищення своєї кваліфікації, можливість дистанційного навчання, що стала максимально актуальним під час пандемії і продовжує надалі розвиватися під час воєнного стану.

Цифрові технології сприяють реалізації культурних прав людини, наприклад для реалізації права на наукову творчість. Також завдяки розвиненим соціальним мережам можна привернути більше уваги до випадків порушення прав людини й використовувати їх як докази. Останнім часом дуже часто саме завдяки соціальним мережам знаходять злочинців, наркоторговців, організацій пов'язаних із рабством та інших правопорушників.

Але, попри всю користь, цифрові технології також створюють певні ризики та загрози для суспільства, які можуть нести за собою тяжкі наслідки.

Одним із напрямків проблем можна назвати небезпеки, що виникають у зв'язку з можливістю поширення майже будь-якої інформації. Такі проблеми існували й раніше, але з розвитком інтернету та соціальних мереж вони виходять на новий рівень, оскільки з'являється можливість поширювати помилкову, загрозову, некоректну інформацію для необмеженої кількості людей, абсолютно анонімно. Поширення наклепів веде до цькування та погроз в інтернеті, а надалі це може сприяти нападам, злочинам та іншим видам протиправних дій, навіть вбивствам або самогубству.

Наприклад, ситуація з індійською журналісткою Раною Айюб, яка зазнала погроз в інтернеті внаслідок поширення хибної інформації про неї, було розгорнуто кампанію, яка закликала до вбивства журналістки. Після цього вона почала займатися питаннями нерозповсюдження наклепів в інтернеті.

Наступна низка проблем пов'язана з правами людей:

- вплив інформації, такі права як недоторканність особистого життя, таємниця листування в наш час порушуються щодня;
- порушення прав на свободу слова;
- беззахисність особливих груп людей, сюди можуть відноситись, діти, люди з обмеженими можливостями, людям похилого віку тощо. Ці групи людей, яким найчастіше потрібні додаткові умови та захист, у зв'язку з тим, що вони не мають можливості подбати про себе самостійно. Наприклад: У США прийнято закон про захист конфіденційності дітей в інтернеті, в якому прописані обов'язки операторів вебсайтів та онлайн-сервісів, спрямованих на дітей віком до 13 років, а також інших сайтів та сервісів, яким відомо, що вони збирають інформацію щодо дітей до 13 років, їх дані.

У Великобританії розроблено кодекс практики для онлайн-сервісів з дизайну, відповідного віку. У документі закріплені стандарти для ігор, мобільних додатків та інших цифрових сервісів, яким розробники повинні виконувати захист приватних даних дітей.

Отже, у кожній медалі є дві сторони і ситуація з стрімким розвитком інформаційних та цифрових технологій не виняток. З появою цифрових технологій життя більшості людей полегшилося, можливості реалізації прав людей розширилися, але може таке траплятися, що через неправдиву інформацію, пов'язану з порушеннями прав людини, оточення може знати про наше життя більше, навіть ніж ми самі.

Науковий керівник к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри теорії права НЮУ імені Ярослава Мудрого Мерник А.М.

*Зубченко Аліна Вікторівна
студентка ІІ групи І курсу факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: Петришин Олег Олександрович*

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В НАУЦІ ТА ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Ключовим для сучасних правових систем є принцип правової визначеності – фундаментальна концепція, яка передбачає ясність, передбачуваність і доступність права і закону для всіх. Цей керівний принцип гарантує кожному індивіду можливості усвідомлення своїх юридичних прав та обов'язків, одночасно забезпечуючи справедливе та послідовне застосування закону.

Дотримання принципу правової визначеності має вирішальне значення для ефективної роботи правової системи, оскільки він встановлює послідовну та передбачувану правову структуру, яка дає змогу як фізичним, так і юридичним особам встановлювати межі розсуду при реалізації юридично значущої поведінки. За його відсутності законодавство було б неоднозначним і непередбачуваним, що створювало б труднощі в розумінні юридичних прав і обов'язків, потенційно призводячи до конфліктів і недовіри до встановленого правопорядку і правової системи.

Концепція правової визначеності має вирішальне значення для підтримки верховенства права. Верховенство права передбачає, що закони є однозначними, чітко визначеними та доступними кожному, а також що вони застосовуються справедливо та послідовно. Правова визначеність є важливою передумовою верховенства права, оскільки вона гарантує прозорість і передбачуваність у правовій системі, гарантуючи, що всі особи керуються ідентичними правовими нормами та принципами [1].

Забезпечення правової визначеності відіграє вирішальну роль у захисті прав і свобод особи. У ситуаціях, коли закон є двозначним або нечітким, індивідам може бути складно зрозуміти свої юридичні права та обов'язки, що ускладнює звернення до суду, якщо їхні права порушуються. Встановлюючи правову визначеність, правова система може створити комплексну структуру для захисту прав і свобод осіб, одночасно забезпечуючи справедливе та послідовне дотримання цих прав.

Принцип правової визначеності посідає центральне місце в юридичних наукових дослідженнях і правовій доктрині з кількох причин.

По-перше, він слугує фундаментальною концепцією, яка лежить в основі більшості правових досліджень [2]. Досліджуючи теоретичні основи правової визначеності, правознавці можуть піддавати критичному аналізу та робити власний внесок у розвиток правової теорії. Така участь сприяє глибшому розумінню верховенства права та його наслідків для юридичної практики, зрештою, збагачуючи юридичну науку та сприяючи розвитку правової думки.

По-друге, правова визначеність забезпечує лінзу, через яку правознавці можуть оцінювати ясність, узгодженість і передбачуваність правових норм. Ця аналітична основа дозволяє вченим виявляти потенційні сфери двозначності або неузгодженості в існуючих законах і правових рамках, заохочуючи до критичного розгляду правової системи. Підкреслюючи важливість чітких, точних і передбачуваних законів, правознавці можуть виступати за реформи, які підвищують прозорість, послідовність і справедливість правової системи.

Виходячи з нерозривності науки та освіти, включення досліджень правової визначеності в юридичну освіту має вирішальне значення з кількох причин.

По-перше, розуміння правової визначеності та принципів, що лежать в її основі, допомагає студентам зрозуміти основні концепції верховенства права, виховуючи у них тверду прихильність до дотримання цих принципів у своїй майбутній практичній діяльності [3]. Наголошуючи на важливості чітких, точних і передбачуваних законів, викладачі права можуть передати своїм студентам потребу виступати за прозорість, послідовність і справедливість правової системи.

По-друге, вивчення значимості принципів права в цілому, і досліджуваного принципу зокрема, сприяє розвитку важливих аналітичних навичок, дозволяючи студентам оцінювати ясність, узгодженість і передбачуваність правових норм. Через цю призму студенти можуть критично оцінювати чинні закони та правові рамки, визначаючи потенційні сфери двозначності або непослідовності, які можуть підірвати принцип правової визначеності. Цей набір навичок дає майбутнім правникам можливість ефективно орієнтуватися в складнощах правової системи, захищаючи при цьому цінності верховенства права.

Оскільки юридична освіта розвивається, щоб відповідати сучасним викликам та змінам, важливо зберігати фокус на принципі правової визначеності, що вимагає дотримання балансу між викладанням основоположних принципів правової визначеності та заохоченням критичного мислення й адаптивності перед обличчям нових правових проблем. Викладачі правничих дисциплін повинні постійно оновлювати та вдосконалювати свої навчальні програми, щоб враховувати ці зміни, зберігаючи при цьому основні цінності правової визначеності та верховенства права.

Важливість правової визначеності в юридичній практиці можна спостерігати через її різноманітні наслідки для окремих осіб та суспільства в цілому.

По-перше, правова визначеність сприяє захисту прав людини, гарантуючи, що особи можуть покладатися на правову систему та органи правосуддя для захисту своїх прав і домогатися відшкодування у разі їх порушення. Чіткі та стабільні правові рамки дозволяють людям усвідомити свої права та обов'язки, сприяють розвитку культури дотримання правових норм та зменшують ризик свавільного або дискримінаційного правозастосування.

По-друге, правова визначеність сприяє економічному зростанню та інвестиціям, створюючи передбачуване середовище, в якому фізичні та юридичні особи можуть

впевнено вести та планувати господарську діяльність, що є економічною основою функціонування держави (та ряду наддержавних утворень). Така передбачуваність сприяє розвитку ринкових інститутів та ефективному розподілу ресурсів, що в кінцевому підсумку приносить користь суспільству в цілому.

По-третє, правова визначеність сприяє ефективному вирішенню спорів, забезпечуючи послідовну та прозору основу для прийняття судових рішень. Така послідовність гарантує однакове ставлення до подібних справ, підвищуючи легітимність і справедливість правової системи та сприяючи повазі до верховенства права [4].

Незважаючи на важливість правової визначеності в юридичній практиці, залишаються проблеми з балансуванням між потребою в стабільності та передбачуваності і вимогами правової еволюції та адаптації. З розвитком суспільства і технологій право повинно реагувати на нові виклики та мінливі обставини [5]. Підтримка правової визначеності в цьому динамічному контексті вимагає постійних зусиль, спрямованих на те, щоб правові норми постійно оновлювалися і вдосконалювалися, зберігаючи при цьому свою ясність і доступність.

Не залежно від різноманіття контекстів, в межах яких її можна досліджувати, правова визначеність є важливою вимогою для ефективного функціонування правової системи, сприяння правосуддю та захисту індивідуальних прав і свобод. Вона створює чіткі та передбачувані правові рамки, які забезпечують стабільність і передбачуваність права, сприяють верховенству права та рівному доступу до правосуддя.

Тому забезпечення вищезгаданого принципу має бути фундаментальним пріоритетом для будь-якої правової системи, яка прагне сприяти справедливості, рівності та верховенству права. Постійне визнання та дотримання цього принципу має важливе значення для підтримки та розвитку справедливої та ефективною правової системи, яка слугує потребам суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богачова, Л. Л. (2016). The principle of legal certainty in european and national law (meaningful response). *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2(4), p. 70. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2013.2.63678>
2. Дахова, І. І., & Чуб, О. О. (2017). Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*, (4), с. 59-68.
3. Коршунова, І. М. (2015). Формування правосвідомості студентів у системі юридичної освіти. *Право і суспільство*, (6), 19-26..
4. Koshil, N. M. (2019). Принцип правової визначеності у діяльності судів та інших органів державної влади. *Правничий часопис Донецького університету*, (2), 20-26.
5. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.01 / Ю. М. Оборотов; кер. роботи М. В. Цвік ; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2003. – 38 с.

Гльїна Марія Олександрівна
Студентка 1 курсу, 11 групи
Національного юридичного університету
Імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: Петришин Олег
Олександрович

ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ДО РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Правозастосування є важливою та невід'ємною частиною юридичного процесу так, як визначає рівень правової культури та шляхи його покращення. А саме: воно регулює процес застосування права у суспільних відносинах та реалізації норм цього права. Але правозастосування також має свої недоліки. Їх нерідко іменують, як «прогалини». Та часто для їх заповнення достатньо звернутися до компетентної державної установи з метою внесення відсутньої норми права.

Проблеми правозастосування в Україні також мають своє підґрунтя. Вони базуються переважно навколо прогалин чинного законодавства, які впливають на безпосереднє забезпечення правозастосування виконавчими органами, що тягне за собою низку таких труднощів як: численні порушення у реєстрації звернень громадян, відсутність більш чіткого нагляду за роботою із застосування норм права певними виконавчими органами, недостатня ефективність застосування норм права виконавчими органами.[1] Щоб звести проблеми правозастосування до мінімуму вже існує багато актів, наприклад: господарський процесуальний та кримінальний процесуальний кодекси України (які заповнюють прогалини у судовому правозастосуванні). Та для більшої ефективності проводяться та розглядаються реформи, зокрема судові.

Спроб реформування судової системи в Україні було досить багато і деякі з них були досить вдалим, але через різні обставини не були здійснені відповідними органами влади. Як приклад можна привести електронне судочинство, яке може значно полегшити роботу суду як для їхніх працівників, так і для відвідувачів. Розвитку та втіленню даної реформи завадив спалах коронавірусної хвороби(COVID-19) у 2019 році. Карантинні обмеження змусили людей більше перейти на відеозв'язок, навіть можливо було брати участь у судових засіданнях без присутності у приміщенні суду за допомогою електронних пристроїв. Але ідеалізувати цю реформу ми також не можемо, тому що у її реалізації є багато своїх нюансів. Натомість у формі цих самих нюансів можуть виступати колізії у процесуальному праві.

Прикладом може бути колізія, яка може виникнути на підставі суперечності дійсності реформи з ухваленою «Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» 2006 року. А саме у розділі IV. «Судочинство» чітко зазначено правила судової процедури серед яких: «рівність учасників процесу, яка означає рівні можливості у судовому процесі».[3] Через різні вміння, навички та матеріальне забезпечення у сфері електронних технологій, це може стати підставою для виникнення труднощів у цьому аспекті. За даними опитування, яке проводила компанія Research & Branding Group, станом на 2019 рік (всього учасників 2001, віком від 18 років) можна зазначити, що 45% з них взагалі не мали смартфонів (за віковим

критерієм це переважно люди від 40 років), а всі 38% спокійно уявляють своє життя без гаджетів.¹ Звичайно із пандемією ці відсотки зменшилися, саме через вимушені міри продовжувати звичний ритм життя. Але стовідсоткового результату немає, що може перешкоджати рівній доступності для всіх.

Ще основні критичні проблеми полягають в різних сферах виникнення потенційної напруженості між технологіями та організацією електронного судочинства. А саме: процедурна стандартизація (уніфікація процедур, щоб ними могла керувати система), цифровізація робочих процесів (адаптація робочих процесів до переваг і вимог технології). Як приклад, судові процедури, які добре працюють у паперовому середовищі, як-от подання документа рекомендованим листом, не мають сенсу коли процедури стають цифровими. Також проблема може бути у залученні користувачів, як внутрішньо, так і зовнішньо, що означає як мінімум усвідомлення впливу цифровізації на всіх користувачів, а в ідеалі активне залучення користувачів до розробки та впровадження технології. Тому що платформа електронного судочинства, яка не буде застосовуватися та якою не користуються юристи, віддаючи перевагу традиційними засобами, є марною тратою часу та ресурсів.[4]

Також важливим аспектом є те, що такі системи електронного судочинства запроваджують додатковий рівень регулювання судових процесів та судових операцій. Наприклад, електронні системи для подачі позову або призначення слухання, представляють більш жорсткі обмеження ніж ті, що встановлені виключно законом та стандартною процедурою. Тому правове та електронне регулювання цілком можуть конфліктувати між собою, що беззаперечно є проблемою для гарного функціонування такої реформи.[4]

Не зважаючи на перелічені недоліки, варто зауважити, що така практика вже активно застосовується в судах Європи. Про результати можна дізнатися з опитувань проведених Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ). Серед країн з високою реалізацією, можна виділити: Фінляндію, Норвегію, Австрію та Велику Британію. Також високий рівень інтеграції ІТ в судочинство можна розглянути на прикладі Франції, Швеції, Німеччині, Латвії, Нідерландів та Болгарії. Щодо середніх країн за рівнем реалізації, то це Ірландія, Хорватія та Бельгія. А серед країн, де судочинство існує переважно на папері, це - Росія та Кіпр.[2]

Для країн з високим рівнем технологій у судочинстві характерна безпосередня підтримка суддів та іншого персоналу і те, що такі країни випереджають інші за рівнем цифрового доступу до правосуддя. Зокрема, ці платформи надають різні функції для ведення проваджень такі, як цифрова ідентифікація, електронна подача документів, електронний обіг процедур та документів, електронний підпис та електронний виклик. Тобто загалом часте використання спеціальних форм цифрового правосуддя дозволяє електронному судочинству швидше поширюватися та розвиватися. Тому, якщо питання реалізації цієї реформи буде знову розглядатися у подальшому, то таке технічне забезпечення судів може дійсно покращити доступність правосуддя України.

Отже, проблеми правозастосування та забезпечення доступності правосуддя в Україні мають дуже важливе значення для подальшого розвитку законодавства та реформування судоустрою країни. Для їх подолання пропонуються численні варіанти

реформ, що будуть не тільки діяти зараз і вирішувати проблеми сьогодення, а й будуть значним поштовхом до прогресу країни в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атаманова Н. В. **Проблемні питання застосування норм права. Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий.** – 2021. – № 2 – С. 164-169 с. URL: [31.pdf \(pgp-journal.kiev.ua\)](#) (дата звернення 24.04.2023);
2. Dory Reiling, «E-justice: experiences with court IT in Europe» (2012), URL: [\(iijusticia.org\)](#) (дата звернення 24.04.2023);
3. **КОНЦЕПЦІЯ** вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. (Схвалено Указом Президента України від 10 травня 2006 року N 361/2006) ([minjust.gov.ua](#)) (дата звернення 24.04.2023);
4. Reiling D., Contini F. (2022), «E-justice Platforms: Challenges for Judicial Governance». *International Journal for Court Administration*. URL: [E-Justice Platforms: Challenges for Judicial Governance - International Journal for Court Administration \(iacajournal.org\)](#) (дата звернення 24.04.2023);

Ковач Олена Валеріївна

*доцентка кафедри державно-правових дисциплін та міжнародного права
Державного біотехнологічного університету*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

В умовах складних суспільно-політичних процесів, що відбуваються в країні на сучасному етапі історичного розвитку питання реформування правоохоронної системи України стають дедалі актуальними. Від належного функціонування системи правоохоронних органів України залежить рівень прав і свобод людини та громадянина в правовій, демократичній державі. Реформаторські процеси системи правоохоронних органів України, а саме - Національної поліції України розпочалися у 2014 році і тривають дотепер. Метою зазначених перетворень в умовах євроінтеграції є відповідність Національної поліції України міжнародним стандартам європейського органу правопорядку.

Діяльність Національної поліції України спрямована на служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, верховенстві права, протидії злочинності, забезпечення і підтримання публічного порядку та безпеки, тощо. З метою виконання функціональних завдань, законодавець, наділяє поліцейських певними владними повноваженнями задля реалізації яких правоохоронці повинні дотримуватися встановленої дисципліни. Однак, існує велика кількість непоодиноких випадків, коли поліцейські не дотримуються встановленої дисципліни, що проявляється у невиконанні або неналежному виконанні своїх функціональних обов'язків та тягне за собою велику

кількість несприятливих наслідків. Відтак, за вчинення поліцейським дисциплінарного проступку національне законодавство України передбачає покарання у виді накладання на нього дисциплінарного стягнення, які відрізняються один від одного ступенем суворості. Для того, щоб дисциплінарне стягнення відповідало ступеню тяжкості дисциплінарного проступку поліцейського та було справедливим, виникає необхідність в проведенні службового розслідування.

Загальні засади проведення службового розслідування визначаються Кодексом законів про працю України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та деталізуються спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про Національну поліцію», Дисциплінарним статутом Національної поліції України та іншими підзаконними нормативно-правовими актами МВС України. Незважаючи на те, що діюче законодавство України, повністю врегульовує проведення службових розслідувань, разом із тим воно не позбавлено певних недоліків.

На загальнотеоретичному рівні серед фахівців у галузях трудового та адміністративного права виникає жвава дискусія з приводу того до предмету регулювання якої галузі права необхідно віднести проведення службових розслідувань в органах Національної поліції. Однак, незважаючи на велику кількість доктринальних підходів щодо проведення службових розслідувань існує й велика кількість практичних проблем, що потребують швидкого вирішення. Відтак, проблемні питання правового регулювання службового розслідування потребують окремого дослідження в межах порівняльно-правового аналізу з практикою інших розвинених країн Європи та світу задля запозичення позитивного досвіду та подальшої імплементації його у національну правову систему.

На сьогоднішній день, США вважається країною взірцем, щодо організації діяльності правоохоронних органів. Отже, спираючись на досвід США, виникає необхідність у створенні в структурі органів Національної поліції окремого, незалежного органу, який буде мати виключні повноваження щодо проведення службових розслідувань та робити відповідні висновки після їх закінчення. Вивчаючи досвід Великої Британії, доцільно запропонувати закріпити засадничі та процедурні принципи проведення службового розслідування у відповідному законі, що регламентує роботу Національної поліції України. На наш погляд, також слід звернути увагу на положення національного законодавства Великої Британії відповідно до якого працівнику, щодо якого проводиться службове розслідування, надається безкоштовна підтримка шляхом закріплення за ним спеціального співробітника (співробітник-друг). Такий підхід має важливе психологічне значення, оскільки в такому випадку особа, щодо якої проводиться службове розслідування відчуває себе захищеною. Так, на прикладі Республіки Казахстан під час проведення службового розслідування вважається доцільним забезпечити більш прозорий підхід до формування дисциплінарної комісії шляхом проведення відкритого голосування.

Таким чином, запропоновані підходи, щодо вдосконалення процедури проведення службового розслідування в органах Національної поліції України спрямовані на підвищення ефективності та забезпечення належного рівня захищеності прав поліцейських.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобзар О. Ф. Міжнародний досвід забезпечення дотримання дисципліни і законності в органах правопорядку / О. Ф. Кобзар, С. Є. Ткаченко // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. - 2020. - № 4. – С. 24-29

2. Астаф'єв А. А. До проблеми визначення поняття та особливості службового розслідування в органах Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 5. С. 167–173.

3. Баглаєнко С. С. Напрямки вдосконалення законодавства, яке визначає порядок проведення службових розслідувань в органах Національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 101-106.

Кудінов Владислав
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 1 курс, 18 група

ЗНАЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬСТВА

Протягом різних епох питання про права людини, на далі залишилося політико-правовим, але з часом набуло релігійно-етичного та філософського звучання.

У своїй боротьбі за визнання прав та свобод людини, людство пройшло важкий шлях, поступово обмежуючи всемогутність держави та розширюючи принцип рівноправності на все більшу кількість осіб і відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини та прагнення до нових ступенів свободи виступали як каталізатори широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті країни, сприяли переосмисленню ролі людини в її взаєминах з суспільством та державою. [1, с. 8]

Права людини – це основоположні можливості та вимоги, необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються універсальними, невід'ємними та рівними для кожного й мають гарантуватись державою в обсязі міжнародних стандартів. [2, с. 456]

Вони притаманні всім людям, незалежно від раси, статі, національності, етнічного походження, мови, релігії чи будь-якого іншого стану. Права людини включають право на життя та свободу, свободу від рабства та тортур, свободу переконань та їх вираження, право на працю та освіту та багато інших. Кожна людина має ці права без дискримінації. [3, с. 113]

Права людини мають важливе значення в теорії права, оскільки вони визнаються як невід'ємна частина правової системи та гарантуються державою. Це означає, що права людини визнаються як важливий елемент законодавства та судової практики, а також повинні бути дотримувані державними органами, включаючи правоохоронні та інші відомства.

Права людини відіграють ключову роль у формуванні суспільства, оскільки вони сприяють забезпеченню гуманітарного та соціального прогресу, створенню рівних умов для всіх громадян, зменшенню соціальної нерівності та бідності, а також забезпеченню стабільності та миру.

Одним із найважливіших аспектів ролі прав людини в формуванні суспільства є захист від дискримінації та примусу. Закріплення прав на свободу, рівність перед законом та недоторканність особистої гідності допомагають створити суспільство, в якому кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та жити без страху перед дискримінацією за будь-яких ознак.

Права людини також мають важливе значення у розвитку демократичних інститутів та підтримці ролі громадян в прийнятті рішень та контролі за діяльністю влади. Свободи виразу та інформації допомагають забезпечити доступ до правдивої та об'єктивної інформації, що сприяє розвитку громадської свідомості та підвищенню рівня культури діалогу між різними соціальними групами.

Вони також відіграють важливу роль у боротьбі зі злочинністю та корупцією. Інститути прав людини, такі як право на правосуддя та захист від примусового застосування сили, допомагають забезпечити захист громадян від незаконних дій державних органів та інших кримінальних елементів.

Для забезпечення дотримання прав людини на міжнародному рівні були створені різні міжнародні організації, такі як Рада Європи, ООН, Міжамериканська система прав людини тощо. Ці організації встановлюють міжнародні стандарти в галузі прав людини та досліджують дотримання ними правових норм у різних країнах світу. [4]

Крім того, існують різні національні та регіональні органи, що забезпечують захист прав людини на місцевому рівні. Наприклад, у багатьох країнах функціонують національні правозахисні організації, які здійснюють моніторинг порушень прав людини та надають юридичну допомогу потерпілим.

Однак, не дивлячись на існування міжнародних та національних організацій, дотримання прав людини залишається актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Найбільш поширеними порушеннями прав людини є дискримінація, насильство, тортури, обмеження свободи виразу та інформації, порушення прав жінок та прав меншин, зокрема ЛГБТ-спільнот.

У світі існують різні способи боротьби з цими порушеннями. Наприклад, деякі країни використовують судовий шлях та правозахисні організації для захисту прав людини, інші країни використовують дипломатичний тиск та санкції, а також міжнародну підтримку.

Таким чином, Права людини є безпосереднім виявом сенсу права, оскільки вони забезпечують особисту свободу та незалежність, включаючи захист від влади, та прояв поваги до свободи та незалежності інших осіб. У суспільстві права людини об'єктивно служать показником розвитку правової системи та її цивілізованості. Це зрозуміло, оскільки через права особистість отримує доступ до матеріальних і духовних благ, включається в механізми влади, користується законними засобами вираження своїх інтересів та їх реалізації. Рівень гарантування прав має вирішальне значення для ступеня розвитку самої особистості, її життя, здоров'я, недоторканності і безпеки.

Права людини є фундаментальною основою будь-якого цивілізованого суспільства. Права людини допомагають забезпечити гідність і свободу всіх людей, незалежно від їхнього місця походження, статі, національності, релігії чи політичних переконань. Без прав людини суспільство не може існувати в мирі та процвітанні, оскільки права і свободи всіх громадян є передумовою стабільності та розвитку суспільства в цілому.

Захист прав людини є важливим завданням держав і міжнародної спільноти. Держави повинні закріплювати права людини в своїх законах і забезпечувати їх захист, включаючи захист від дискримінації та примусу. Світова спілка також відіграє важливу роль у захисті прав людини, в тому числі шляхом розробки міжнародних договорів і стандартів.

Перш за все, права людини впливають на формування морально-етичних цінностей суспільства, підтримують базові потреби всіх громадян та уможлиблюють добробут і розвиток суспільства. Вільні та рівні люди краще здатні вирішувати складні проблеми, що вимагають співпраці та діалогу, такі як міжнародні конфлікти, зміна клімату, бідність та соціальна нерівність. Тому права людини слід розглядати як фундаментальний елемент у створенні майбутнього, в якому свобода, рівність і гідність будуть доступними для більшості людей.

Наук. Керівник: к.юридич.н., асист. О. О. Сидоренко

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Права людини. – Ужгород, 2003.- 189 С.
2. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2020. – 568 с.
3. ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. – К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. – 152 с.
4. URL: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhnarodni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>
5. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваїте, 2015. – 392 с.

Лисенко Аліна Андріївна

*студентка 1 курсу 16 групи факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН

Сучасний світ нерозривно пов'язаний з інформаційними технологіями. Фактично вони впроваджуються в усі сфери життя людства, зокрема і в правове середовище, тому все частіше виникають дискусії щодо визначення статусу штучного інтелекту як повноцінного суб'єкту правовідносин. Відповідно, буде доцільно розглянути декілька дефініцій цього терміну.

Оксфордський словник розкриває термін «artificial intelligence» як: «теорію та розробку комп'ютерних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту». [1]

Європейська комісія у своєму повідомленні від 25 квітня 2018 року визначила, що штучний інтелект «відноситься до систем, які демонструють інтелектуальну поведінку, аналізуючи своє оточення та вживаючи дій з певним ступенем самостійності для досягнення конкретних цілей». [2]

Як зазначає Харіна М. Ю., то безпосередньо початок історії взаємозв'язку штучного інтелекту і права датується кінцем ХХ ст., а саме 1987 р., коли було проведено Міжнародну конференцію з штучного інтелекту та права в США. [3]

Перша конференція і подальше заснування Центру комп'ютерних наук і права, фактично стали початком сучасної ери штучного інтелекту і права. Вони проводяться кожні два роки починаючи з 1987 р., досліджуючи питання поглиблення взаємодії штучного інтелекту і права. Відповідно, в 1991 р. на такій конференції в Оксфорді було засновано Міжнародну асоціацію штучного інтелекту та права. [4]

Тлумачення правового статусу штучного інтелекту як суб'єкту правовідносин є досить спірним питанням та має різні підходи до його визначення.

Наприклад, Баранов О. А. зазначає, що штучний інтелект як суб'єкт правовідносин, може базуватись на принципі еквівалентності когнітивних функцій фізичної особи і штучного інтелекту. Штучний інтелект він визначає як «певну сукупність методів, способів, технологій і засобів, в тому числі, апаратних, та комп'ютерних програм, які реалізують одну, кілька або всі когнітивні функції (КФ) еквівалентні когнітивним функціям людини». В своїй статті він аналізує визначення дієздатності фізичної особи, зазначаючи що дієздатність залежить від функціонування її КФ, тобто якщо КФ штучного інтелекту діють аналогічно, то його можна вважати «еквівалентом фізичної особи». [5,10]. Така оцінка статусу штучного інтелекту є досить неоднозначною, адже реалізація подібних до людських когнітивних функцій, не визначає штучний інтелект як рівноцінний фізичній особі.

Є. О. Харитонов і О. І. Харитонova підтримують ідею визнання штучного інтелекту «квазі-суб'єктом цивільних правових відносин», використовуючи термін «юридична особа». Як аргумент вони наводять ст. 2 ЦК України, де зазначено, що учасниками цивільних відносин можуть бути фізичні та юридичні особи, держава Україна, АРК, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. Отже, штучний інтелект варто визначати як «еквівалент юридичної особи», оскільки термін «юридична особа» – «фікція, що дозволяє позірно визначати її ознаки, вимоги до правового статусу, застосовувати у необхідних фактах «подвійну» фікцію». [6 ,44]. Таке обґрунтування є доцільним, але все ж не формує єдиного підходу до тлумачення статусу штучного інтелекту.

Вагомим кроком у вирішенні питання статусу штучного інтелекту у царині правових відносин є прийняття Європейським парламентом Резолюції 2015/2103(INL) від 16.02.2017 р. У вступній частині документу визначено, що прийняття резолюції викликано активним розвитком робототехніки і штучного інтелекту та значним його впливом на економіку і суспільство. [7, 2]

Вперше була висловлена думка щодо необхідності запровадження єдиної Європейської системи реєстрації просунутих роботів на внутрішньому ринку ЄС, Європейська комісія мала б розробити критерії щодо класифікації роботів, та їх подальшої реєстрації. Також, було запропоновано створити Агентство ЄС з робототехніки та штучного інтелекту – спеціальний орган, що займався б технічними, етичними та регуляторними питаннями. [8, 118]

Важливим є також те, що в резолюції було запропоновано створити спеціальний правовий статус для роботів зі штучний інтелектом, а саме визначити їх як «електронних осіб» (electronic persons), які можуть приймати самостійно рішення чи нести відповідальність за заподіяну шкоду. [7, 12]

Варто зазначити, що Резолюція не має обов'язкової юридичної сили, скоріше має рекомендаційний характер, визначаючи подальші перспективи правового регулювання статусу штучного інтелекту. Незважаючи на актуальність цього питання, така схема

правового регулювання, за якої б штучний інтелект було визнано суб'єктом права на законодавчому рівні все ще перебуває на стадії розробки та активних дискусій.

Відтак, сьогодні питання визначення штучного інтелекту, як суб'єкту правовідносин не регулюється законодавством жодної країни та радше перебуває в теоретичній площині. На мою думку, це пов'язано з складністю розробки ґрунтовної нормативно-правової бази, яка б сприяла вдалому функціонуванню цього статусу і враховувала б усі можливі ризики. Адже, визнання штучного інтелекту суб'єктом правовідносин означає ототожнення його з фізичною особою, і так само вимагає наділенням його певними правами і обов'язками. Загалом, проаналізувавши стрімкий розвиток наукових інновацій в сфері права в останні роки, не можна відкидати можливість надання штучному інтелекту статусу суб'єкта правовідносин, враховуючи його стрімкий розвиток (особливо сучасних мовних моделей) та об'єктивні застереження щодо безконтрольності його використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Artificial intelligence – Oxford Reference. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095426960;jsessionid=B012EFF22A395131F248F973ED72C8F9>
2. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions, artificial intelligence for europe. brussels, 25.4.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>
3. Харіна М. Ю. «До питання регулювання правового статусу штучного інтелекту в міжнародному праві та українському законодавстві». URL: <https://molodyvchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2741/2719>
4. AI and Law: A fruitful synergy. URL: <http://www.iaail.org/?q=page/ai-law>
5. Баранов О.А. «Ідентифікація робота з штучним інтелектом як суб'єкта права». URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zbirnik_tez_19.12.2018-maket_3-converted.pdf
6. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. «До проблеми цивільної правосуб'єктності роботів». URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zbirnik_tez_19.12.2018-maket_3-converted.pdf
7. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics 2015/2103(INL). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017IP0051>
8. Позова Д. Д. «Перспективи правового регулювання штучного інтелекту за законодавством ЄС». URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/216/124>

Пазич Артем Віталійович

Студент 1 курсу факультету юстиції

групи 04-22-02

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Поява такого сучасного явища, як криптовалюта, детермінована високим рівнем розвитку у сфері інформаційних технологій, інформаційних систем, а крім того тим рівнем можливостей, що з'явився завдяки глобальному інформаційному середовищу. Втім,

фіскальні служби різних країн, органи фінансової звітності та обліку мають значні проблеми з визначенням сутності криптовалюти та створенням правового поля її функціонування, легітимізації її використання та учасників операцій з криптовалютою.

Враховуючи розвиток криптовалюти, проблема розробки ефективних методів регуляції, функціонування, обліку, декларування та оподаткування операцій з використанням криптовалюти є надзвичайно актуальним. Вирішення цієї проблеми потребує, насамперед, визначення правового статусу криптовалюти. Багато урядів держав вже сьогодні розробляють, або навіть вже реалізують, концепцію централізованої електронної валюти, так званої e-money. Криптовалюта є своєрідною альтернативою цифрової валюти.

Такий неперсоніфікований, непотребуючий дозволу платіжний засіб як криптовалюта, є серйозним викликом для системи контролю за грошовою політикою з боку банків, фіскальних органів та урядів, оскільки вони є децентралізованими та невідконтрольними. Втім, розрахунок криптовалютою має і свої мінуси, серед яких незворотність операції, вищу вірогідність шахрайства та злому електронного гаманця та відсутність емітента, тобто відсутність гарантії та підтримки з боку будь-якого банку. Майже миттєвий характер операцій і відсутність регуляції сприяють використанню криптовалюти у незаконній діяльності, серед видів якої відмивання грошей, ухилення від сплати податків та фінансування різного роду терористичних організацій.

В Україні розмір сегмента майнінгу криптовалют перевищує 150 млн дол. США щорічно, через що Україну часто називають “мовчазним лідером революції цифрової валюти”. Проте, відсутність юридичної регуляції цієї сфери веде до зростання тіншового ринку та різноманітних маніпуляцій у криптоіндустрії. В Україні уже існують сформовані економічні відносини пов’язані з використанням криптовалюти, які потребують вироблення відповідних правових норм.

Державні обмеження та контроль економічної діяльності передбачає поліпшення життя громадян та створення умов для ведення бізнесу. Серед країн з потужною економікою та стабільною грошовою одиницею найчастіше запроваджують застосування криптовалюти як платіжного засобу чи фінансового активу. Країни ж зі слабкою економікою чи нестабільною валютою, намагаючись захистити національну грошову одиницю часто обмежують криптовалюту як засіб платежу, однак не обмежуючи як засіб обміну. Щодо вирішення питання криптовалюти в Україні сьогодні основною залишається проблема відсутності відповідних правових норм. Особливо актуальною є проблема визнання криптовалют об’єктами бухгалтерського обліку, оскільки своїми характеристиками вони відрізняються від традиційних активів.

Реалізація величезного потенціалу криптовалют в Україні потребує підвищення рівня довіри, ефективної взаємодії бізнесу з контролюючими органами, чого неможливо досягнути без створення правових підстав функціонування і регуляції використання криптовалюти. Без законодавчого регулювання дуже багато питань пов’язаних з практичним використанням, обліком та оподаткуванням криптовалют не можуть бути вирішеними. Відсутність такого регулювання є причиною зловживань у цій сфері та гальмування розвитку країни. За відсутності правових норм щодо операцій з криптовалютою учасники подібних операцій є повністю незахисними у правовому сенсі. В свою чергу держава не отримує надходжень до бюджету та не може вести оподаткування використання криптовалют.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проценко А. Т. Правовий статус віртуальних валют: світовий досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 130–134.
2. Резнік О. М., Красилюк М. О. Правовий статус криптовалюти як об'єкта оподаткування в Україні // *Правові горизонти*. 2020. №23. С. 45-49.
3. Казначєєва, Д. В. Криптовалюта: проблеми правового регулювання / Дар'я Володимирівна Казначєєва, Анастасія Олександрівна Дорош // *Вісник Кримінологічної асоціації України*. - 2020. - № 2 (23). - С. 171-176. Казначєєва Д. В., Дорош А. О. Криптовалюта: проблеми правового регулювання. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. праць. № 2 (23). 2020. С. 171—176.
4. Проект закону України від 06.10.2017 № 7183 Про обіг Криптовалюти в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
5. Проект закону України від 10.10.2017 № 7183–1 Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.

Палетич Дарина Сергіївна
студентка 1 курсу, 11 групи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: Петришин Олег Олександрович

РОЛЬ СУДУ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ

Роль судів у захисті прав людини є однією з найважливіших функцій судової системи, яка передбачає забезпечення неупередженого та незалежного судового процесу, а також захист прав людини від дій держав та інших органів влади. Це особливо важливо в контексті забезпечення демократії та верховенства права, оскільки судді під час виконання своїх обов'язків забезпечують дотримання гарантованих законом прав і свобод людини.

В європейських країнах створені механізми захисту прав людини, особливо в рамках Європейської конвенції з прав людини та Європейського суду з прав людини, які дають можливість застосовувати ці права до судів у справах про порушення прав людини. Суд забезпечує захист прав людини в Європі, а його рішення є обов'язковими для держав-учасниць. Це включає право на справедливий суд, право бути вільним від дискримінації та насильства, захист прав жінок і меншин, а також ефективний захист прав людини від дій держави та інших органів влади.

В Україні суди також відіграють важливу роль у захисті прав людини. Відповідно до Конституції України кожен має право на справедливий суд. Суди України відповідають за захист прав людини, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність приватного життя та свободу вираження поглядів. Також були прийняті закони, які забезпечують захист прав і свобод людини, такі як Закон України «Про захист прав споживачів», «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», «Захист контактної інформації про корупційні правопорушення».

З огляду на це в Україні проведено реформи судової системи, спрямовані на забезпечення незалежності та об'єктивності судів, підвищення професійної кваліфікації суддів, забезпечення доступу всіх верств населення, у тому числі малозабезпечених, до судової системи та вразливі верстви громадян. Проте протягом останніх років у судовій системі України спостерігаються певні фактори нестабільності, у деяких сферах спостерігаються порушення прав і свобод людини. Зокрема, це стосується неефективності судів у протидії корупції та захисту прав малозабезпечених громадян, свободи слова та інформації, дискримінації та насильства щодо жінок та представників ЛГБТ-спільноти.

Є й успішні приклади захисту прав людини судовою системою, зокрема розгляду скарг громадян на порушення їх прав на землю, права власності, забезпечення соціального захисту тощо. В Україні також є організації, які допомагають громадянам захищати їхні права, зокрема Харківський правозахисний центр та Центр прав людини. У зв'язку з цим важливо відзначити роль міжнародного співробітництва в забезпеченні захисту прав людини. Україна є членом кількох міжнародних організацій із захисту прав людини, таких як Рада Європи, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, ООН тощо. Ці організації надають консультації та підтримку у вирішенні питань захисту прав людини в Україні та інших країнах.

Європейські та українські суди також відіграють важливу роль у захисті прав жінок. Наприклад, Європейський суд з прав людини виніс рішення у справі Моссаковського і Тишкевича проти Польщі, в якому суд зобов'язав Польщу виплатити компенсацію за порушення прав людини у в'язницях, зокрема порушення прав жінок і меншин.

Українські суди також захищають права жінок та змішаних шлюбних груп. Наприклад, суди розглядали справи щодо захисту прав жінок та груп, які перебувають у змішаному шлюбі, у яких суди забезпечували їхні права на справедливий суд, свободу від насильства та дискримінації та рівні можливості. Одним із прикладів ролі Суду у захисті прав людини є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гончарук проти Росії», в якому Суд вимагав від Росії компенсації за збитки, завдані порушенням прав на свободу та особисту безпеку під час війни в Чечні. Це рішення ЄСПЛ вважається одним із найважливіших у визначенні прав людини під час війни.

Важливою роллю судів у захисті прав людини є ефективний захист прав людини від порушень з боку державних установ та інших суб'єктів владних повноважень. Суди є основним механізмом забезпечення захисту прав людини від дій держав та інших органів влади. У різних країнах, в тому числі в Україні та країнах Європи, існують спеціальні закони, які забезпечують доступ до суду та забезпечують захист прав людини.

Тому роль судів у захисті прав людини є надзвичайно важливим аспектом сучасного світу. Суди відіграють ключову роль у забезпеченні захисту прав і свобод людини, захисту людської гідності. В європейських країнах та в Україні суди забезпечують захист прав людини, в тому числі прав жінок і меншин, права всіх на рівність перед законом, доступ до справедливого судового розгляду та ефективний захист прав людини від порушень з боку держави, установи та інші органи влади.

Для досягнення цих цілей судова система має бути незалежною та об'єктивною, а судді повинні дотримуватися високих професійних стандартів та етичних принципів. Крім того, важливим аспектом ролі суду є забезпечення доступності системи правосуддя для всіх верств населення, включаючи незахищені та соціально незахищені верстви населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України №231/2021 від 11.06.2021р. «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» Режим доступу до електронного джерела: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>

2. Справа «Гончарук проти Росії» від 3 лютого 2000 року. Режим доступу до електронного джерела: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%C2%AB%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%BA_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%97%C2%BB

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Документ 995/004, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.08.2021. Режим доступу до електронного джерела: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Universal Declaration of Human Rights(1948). Режим доступу до електронного джерела: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

5. United Nations Human Rights. Режим доступу до електронного джерела: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>

6. European Court of Human Rights. Режим доступу до електронного джерела: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/reform&c=>

7. European Court of Human Rights. (2021) Режим доступу до електронного джерела: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf

*Пасмор Надія Петрівна,
кандидатка педагогічних наук,
директорка наукової бібліотеки
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ БІБЛІОТЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС : ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У сучасному світі стрімко все змінюється. Начебто не так багато минуло часу з моменту впровадження цифрових технологій, але нині сфера їх використання суттєво розширилася, вони стали надійним помічником і супутником. Цілком логічно, що на тлі цього саме університети й бібліотеки, колективи яких докладають зусиль до того, щоб забезпечити широкі можливості для навчання, просвітництва, виховання, поширення знань, проведення наукових досліджень і культури, політики, різних аспектів права, соціальних відносин тощо, перетворилися на важливі соціальні, документно-комунікаційні, інформаційно-освітні інституції суспільства, інноваційні середовища. Так, бібліотеки як провідні наукові й освітні осередки ЗВО, маючи значний потенціал у виконанні стратегічно важливих функцій, не тільки виступають посередниками у процесі донесення соціально-важливої наукової, навчальної інформації до споживача, а й трансформуються у сучасний освітній простір workspace, використовують передові технології, створюють тематичні банки знань, ресурси, чим, власне, прямо чи опосередковано сприяють інтеграції вишу в міжнародний освітньо-науковий простір. Крім того, бібліотеки разом із відповідними

службами університетів всіляко сприяють інформаційній підтримці руху за open science, організації проведення досліджень і поширенню достовірної інформації про їх результати, послуговуючись при цьому дієвими сервісами й інструментами вільного доступу до open access to publications через інституційні галузеві репозитарії наукових праць вчених, Національний репозитарій академічних текстів, open research Europe, Directory of open access journals; DOAJ, Directory of open access books та ін.

Спираючись на наведене, вважаємо, що університетська спільнота має цінувати й культивувати різноманітні і нестандартні інноваційні підходи, що базуються на застосуванні телекомунікаційних технологій інформаційно-бібліотечного забезпечення сучасної освіти й науки. Особливого значення це набуває в складних умовах воєнного стану, який в нашій державі введено через повномасштабне вторгнення армії РФ в Україну, що є нічим іншим як цілеспрямованою війною росіян не тільки проти українців, а й проти національної освіти, культури, ЗВО, бібліотек тощо. Зокрема, на ситуацію в багатьох сферах, у тому числі й соціальному просторі, впливають руйнівні для існування людства чинники (йдеться про кібератаки, втручання ботів у роботу чи навіть блокування багатьох сайтів, месенджерів, вкиди дезінформації тощо), що, звісно, призводить до настання негативних, інколи непередбачуваних, наслідків, як-от порушення усталеного порядку організації основних процесів життєдіяльності університетів і бібліотек, позбавлення можливості відвідувати їх фізично). Цілком логічно, що за таких умов набула актуальності проблема доступу до ресурсів ЗВО, фондів і баз їх бібліотек.

Зважаючи на це, а також із метою інституційно-правового регулювання освітньої сфери Міністерством освіти і науки України ЗВО і університетські бібліотеки на період дії воєнного стану переведено переважно у дистанційний формат діяльності, що змусило знаходити комплексне рішення питань розробки й впровадження адаптивних заходів, можливо, не завжди популярних, які сприяли б налагодженому функціонуванню всієї університетської бібліотечно-інформаційної системи. Отже, у воєнний час адаптація (adaptation) стає важливим складником процесу пристосування всієї системи, індивіда до змінних умов соціуму. Виходячи з цього, приведення індивідуальної та колективної діяльності у відповідність до реалій сьогодення – вагомий чинник подальшого розвитку й ефективного функціонування бібліотек і здобувачів вищої освіти. Однак слід пам'ятати, що вирішення адаптивних завдань потребує певної стресостійкості, досягнення взаємозамінності, добре налагодженої системно-організаційної, інформаційно-ресурсної, структурно-семантичної консолідації й ефективного комунікації усіх учасників університетсько-бібліотечної спільноти незалежно від їх місця знаходження.

Висловлене підтверджується передусім тим, що війна змусила багатьох викладачів, студентів, бібліотечних працівників залишити місця проживання, мігрувати й інтегруватися в нові безпечні умови перебування. У зв'язку з цим адаптація передбачає вчинення певних послідовних дій, спрямованих на подолання викликів і наслідків міграційних процесів за рахунок дотримання більш гнучкої політики у прийнятті рішень, швидкої трансформації всієї інформаційної системи внутрішніх і зовнішніх комунікацій внутрішньо-університетського середовища. Йдеться насамперед про адаптування бібперсоналу до умов сьогодення і швидкого реагування на нові виклики задля впорядкування й максимального задіяння необхідного арсеналу технологій, ресурсів із метою налагодження ефективного комунікування; отримання корисного ефекту від бібліотечної праці (бібпослуги); задоволення інфо потреб здобувачів вищої освіти, зокрема,

завдяки віднайденню ефективних віртуальних засобів надання якісних освітньо-наукових сервісів із доступом користувачів online до інформації та необхідного матеріалу в режимі 24/7. Спираючись на це, під час вжиття усього комплексу адаптивних заходів акцент робився на обов'язковості врахування організаційно-педагогічних і змістовно-педагогічних особливостей підготовки здобувачів вищої освіти, зафіксованих у навчальних планах, програмах навчальних дисциплін, планах наукових досліджень та інших програмних і навчально-методичних документах, які визначають вимоги до фахівців певного профілю за обраним освітньо-кваліфікаційним рівнем у межах певної спеціальності. Так, на тлі дистанційного освітнього процесу перевага у діяльності університетських бібліотек надавалася розробці адаптивного, віртуального інформаційно-освітнього середовища, проведенні проблемно-орієнтованого консультування користувачів у режимі віддаленого доступу, забезпеченні відкритості електронних інформаційних ресурсів, розміщенні їх на веб-порталах бібліотек, використанні зовнішніх галузевих БД і наданні іншої інформаційно-ресурсної допомоги в організації навчального процесу і підтримці наукових досліджень.

Досвід проведення адаптивних заходів підтверджує, що в умовах воєнних дій вимушена соціальна інтеграція (віддалена робота), за великим рахунком, не стала на заваді безперервному бібліотечному забезпеченню здобувачів вищої освіти усім необхідним комплексом соціально значущої інформації, ресурсами і знаннями. Виходячи з цього, нині найпомітніших трансформаційних змін набули освітньо-допоміжна, сапортна, комулятивна функції бібліотек, виконання яких забезпечує розвиток документної, інформаційної та когнітивної складових системи, сприяє впровадженню таких консолідованих практик, як інноваційно-ініціативна робота бібліотеки, адвокації, соціальне партнерство, мотивування команди односторонців до креативності й творчості. На наш погляд, це допомагає забезпечувати органічність, гнучкість і випереджальний характер системи інформаційно-бібліотечного забезпечення потреб ЗВО в умовах подолання викликів, що постали перед університетами в цілому і бібліотеками зокрема.

Підсумовуючи, наголосимо, що, адаптуючись до реалій воєнного стану, ведучи боротьбу за оновлення і стресостійкість, тримаючи інформаційний фронт, бібліотеки мають стати простором зміни послуг, функцій, івентів. З огляду на це процес швидкої адаптації бібліотеки до віртуального середовища, іноді при соціальній дистанції, має ключове значення, оскільки йдеться про пристосування до нових професійних і соціальних умов праці, досягнення необхідного рівня ефективності в найкоротші строки. Нині для бібліотекарів стають дуже важливими стресостійкість (подолання природної реакції на труднощі й загрози війни), орієнтування на сучасні тенденції підготовки студентів, урахування вимог відкритої науки, оскільки це дає змогу командам бібліотек «перезавантажуватися», швидше розібратися в непередбачуваних і складних ситуаціях. Завдяки тому, що адаптивні заходи передбачають зміну, оновлення технологій і способів комунікацій за рахунок різних комунікаційних каналів (соцмереж, онлайн-платформ тощо), стає можливим більш ефективно й результативно функціонування, зв'язок із внутрішніми членами університетської спільноти й зовнішніми стейкхолдерами, а це, на наше переконання, відповідає потребам університетів.

ФОРМУВАННЯ НАЙБІЛЬШОЇ АВТОКРАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

Оскільки поняття "автократія" означає одноосібне правління, де лідер має необмежену владу, то важко точно визначити, яка країна була першою автократією. Проте, історики вказують на те, що вже в античні часи, деякі країни, такі як Персія, Ассирія та Спарта, мали автократичний устрій правління [8].

Також, говорячи про автократичний режим необхідно зазначити одну з головних його відмінностей від тоталітарного, оскільки їх доволі часто плутають. Такою фундаментальною відмінністю авторитаризму від тоталітаризму є те, що в авторитарному режимі влада впливає на суспільство і громадський простір лише за гострої необхідності, з метою збереження політичної стабільності. У випадку тоталітаризму влада прагне за умовчанням контролювати всі суспільні процеси і погляди кожного громадянина завдяки всепроникної ідеології [8].

Обговорюючи країни-автократії сучасності важко не згадати про одну з найбільших в територіальному плані. Мова про Російську Федерацію. Її історія достатньо складна, як і процес перетворення країни на автократію. В цьому питанні можна виділити кілька ключових етапів, які поступово призвели до утворення тієї Росії, якою вона є на даний момент.

По-перше, після розпаду СРСР та періоду правління Бориса Єльцина в два президентських строки в Росії настає складний економічний і політичний період. Відбувається розкол влади на основі конституційної кризи, який переходить до кровопролитного зіткнення 3-4 жовтня 1993 року в центрі Москви і біля телецентру «Останкіно» та подальший штурм військами, вірними президенту Єльцину, Будинку Рад Росії, що, в сукупності, призвело до великої кількості жертв, в тому числі й серед представників цивільного населення [1, 2].

В таких умовах більшість громадян «звернулася» до Володимира Путіна, який, після відставки Бориса Єльцина в грудні 1999, обіцяв повернути стабільність та відновити національний престиж. Водночас, його прихід до влади ознаменував значне посилення автократичних тенденцій.

По-перше, Путін змінив Конституцію, щоб укріпити свою владу та забезпечити її непохитність. Він також запровадив контроль над державними ЗМІ та обмежував права опозиційних політиків. Маніпулювання ж результатами виборів дало йому можливість створювати ілюзію легітимності та всенародної підтримки діючої влади, сумніву в якій до певного часу не виникало [3, 4, 5].

По-друге, Путін зміцнив контроль над економікою країни. Він націоналізував велику кількість підприємств олігархів, тим самим перевів їх до «рук» державного апарату. Зокрема такими підприємствами були вугільні, нафтові та газові компанії. Це дозволило йому забезпечити державну стабільність в бюджетному плані, але все ще не підняло навіть близько рівень життя та благополуччя населення до того, яким він, враховуючи всі ресурси Росії, міг потенційно бути. Коли в цей час інші країни тяжіють до децентралізації своїх владних повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей, Росія навпаки, централізує бюджет та обмежує владу на місцях в своїх повноваженнях, тим самим

підвищує рівень корупції в країні, оскільки при такій схемі гроші банально проходять через більшу кількість рук [6, 2, 4].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що режим, який встановився в Російській Федерації на даний період часу також можна визначити як петрократія. Петрократія – це державний лад за якого владні структури опираються на володіння та розпорядження сировиною, продаж якої і складає один із основних доходів країни. До такої сировини відноситься нафта, природний газ і т.д. Ще за такого положення речей, зазвичай, не створюються державні інститути та припиняється демократизація країни загалом. Немає необхідності налагоджувати стабільну економіку та піднімати рівень життя, тим самим заохочуючи іноземних інвесторів вкладатись в таку країну, якщо бюджет і так регулярно поповнюється коштами за експорт нафти та газу [7].

Науковий керівник – кандидат юридичних наук кафедри державного будівництва, Муртіщева А.О.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. “Authoritarian Russia: Analyzing Post-Soviet Regime Changes” edited by Vladimir Gel'man. University of Pittsburgh Press. 2015. С. 184.
2. “Putin's Russia” by Lilia Shevtsova. Carnegie Endowment for International Peace. 2005. С. 457.
3. “The political origins of Russia’s ‘culture wars’” by Neil Robinson. Department of Politics and Public Administration University of Limerick. 2014. С. 37.
4. “Russia: A State of Uncertainty” by Neil Robinson. Published by Routledge. 2001. С. 216.
5. “The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin” by Masha Gessen. Penguin Publishing Group. 2013. С. 352.
6. “The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations” by Michael L. Ross. Princeton University Press. 2012. С. 312.
7. “Russia's Oil and Natural Gas: Bonanza or Curse?” by Michael Ellman. Published by Anthem Press. 2006. С. 230.
8. “The Origins of Totalitarianism” by Hannah Arendt. Harcourt, Brace, Jovanovich. 1973. С. 576.

*Стеценко Ніна Сергіївна
ст. викладач кафедри історії держави і права
України і зарубіжних країн
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РОБОЧИЙ ЧАС ТА НАДНОРМОВА РОБОТА У ГІРНИЧІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ НІМЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На початку ХХ століття в гірничій промисловості Німеччини робочий час піл землею скрізь складав 8 годин на день. При цьому, робочий час під землею майже у всіх гірничих округах визначався тарифними договорами у 7 годин. Робочий час складав 7,5 годин тільки в кам'яно-вугільному виробництві Саарської області і Верхньої Силезії, в Рейнському лівобережному виробництві бурого вугілля, в калійному виробництві, на Зігенських копальнях, Верхньо-Силезьких і в гірничому виробництві Гарца.

Для підземних робітників робочий час вираховувався у 7 або 7,5 годин з моменту входу в підйомне відділення до моменту виходу з нього, тоді як для наземних робітників перерви для їжі не включалися до 8-ми годинного робочого часу.

За Згодою про наднормову працю 1920 р. робочий час у Рурському гірничому виробництві було подовжено понад норму, встановлену тарифом. Деякі цифри, які розміщені у журналі « У добрий час» показували не повну картину результатів цієї згоди. Цифри відповідали лише трьом різним тижням за час дії згоди про наднормові роботи. За цими даними на перший тиждень дії згоди про наднормову працю з 29 лютого по 6 березня 1920 р. на 395.578 тис. робітників припадає 189.255 наднормових годин, за тиждень з 1 по 7 серпня на 412. 449 тис. робітників – 269.364 наднормових, і на тиждень з 19 по 25 грудня 1920 р. на 437.525 робітників припадало 387.173 наднормових годин. Таким чином, за перший тиждень кожен 100 робітників працювали 47.89 понаднормово, за другу – 66.79, за третю – 88.67 наднормових годин. Відповідно, у період між першим і останнім тижнем (з 25 лютого по 25 грудня 1920 року) кількість наднормових, які припали на кожного робітника значно зросла. По договору, наднормові години припинялися 10 березня 1921 року. Але і до кінця 1921 року, вже після закінчення строку Угоди про наднормову працю, у гірничому виробництві все ж мали місце численні наднормові роботи. За отриманими даними до кінця 1921 року, за IV(III) третини року, на одного робітника у кам'яно-вугільній промисловості припадало наднормових: у Верхній Силезії – 7.3(5.6), в Нижній Силезії – 3(3), у Дортмунському окрузі – 3.7(3.2), у Аахенському – 8.4(4), у лівобережному Нижньорейнському – 2.9(2.3), у Саксонії – 2.9(2.5); у виробництві бурого вугілля: у правобережному Ельбеку – 5.1(5.2), лівобережному Ельбеку – 4(3.5), лівобережному Рейнському – 6.1(5.8); у виробництві кам'яної солі: Галле – 2.2(1.9), Клаустале – 3.8(2.9); у виробництві руди: Мансфельд – 1.1(0.9), Верхній Гарц – 2.4(1.9), Зіхен – 2.6(2.3), Нассау і Ветцлар – 1.6(1). Як свідчать ці дані, з початком зими наднормові години зросли як відносно кожного робітника, так і в абсолютних цифрах. 1 вересня 1921 р. почала діяти нова Угода про наднормову працю, яку було скасовано на період з 15 грудня до 15 січня. Крім цього робилися спроби підвищити продуктивність праці у гірничому виробництві системою колективного преміювання праці. Третейський суд, запроваджений 25 жовтня 1922 р. німецьким міністром праці у Берліні, для скасування усунення конфліктів у питання заробітної плати у Рейнсько-Вестфальському кам'яно-вугільному районі, після довгих перемовин, запропонував новий порядок. У якості зацікавленого голови суду керував помічник статс-секретаря фон Міллендорф. Більшістю голосів за пропозицією зацікавлених осіб третейський суд виніс постанову наступного змісту: 1) заробітна плата підвищується у порівнянні з попередньою на 30% для робітників молодше 16 років, на 40 % для робітників віком від 16 до 20 років, і на 50 % для усіх робітників старше 20 років. Так звані «гроші на домашнє господарство і дітей» подвоюються з 20 до 40 марок. 2) Сторонам рекомендовано погодитися на подальше підвищення заробітної плати у формі колективного преміювання виробництва, і саме тому, щоб кожен робітник округу отримав у листопаді по 1 марці за кожний кілограм вугілля, видобутого у середньому на одну людину на день, більше, чим у вересні, при однаковій чисельності людей, зайнятих у виробництві всього округу. Але введення колективного преміювання праці було односторонньо відкинуто організованими гірничими робітниками. Чому така увага приділялася саме стану наднормової праці у гірничій промисловості, видно з тієї позиції, яку зайняла Генеральна Комісія Всегерманського об'єднання незалежних профспілок. У результаті засідань від 28 вересня

по 1 жовтня 1922 року вона прийняла резолюцію, яка схвалювала угоду про наднормову працю з такими рекомендаціями: «Генеральна комісія бажала б, щоб Згода про наднормову роботу була використана для зміни існуючого до сих пір розподілу вугілля. Той, хто розпоряджається вугіллям, у деякій мірі має можливість запобігти подальшому підвищенню цін і спричинити їх падіння. Уряд мав би поставити собі завдання використати для цієї мети вугілля, яке видобуто шляхом наднормової праці».

Підсумовуючи, варто зазначити, що вимоги, які висувалися профспілками повністю ігнорувалися. Тож і з боку робітників не можна було очікувати схильності іти на зустріч підприємцям у цих питаннях, так як робітники не розуміли такого положення, коли вони постійно йшли на поступки, але не могли претендувати ні на які поступки їх вимогам.

Стеценко Ніна Сергіївна
ст. викладач кафедри історії держави і права
України і зарубіжних країн
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕДІЛЬНОГО ТА СВЯТКОВОГО ВІДПОЧИНКУ РОБІТНИКІВ У ФРАНЦІЇ ТА БЕЛЬГІЇ У ХІХ СТ.

Розглядаючи загальні положення питання про недільний та святковий відпочинок робітників, необхідно звернути увагу на те, що в таких країнах як Німеччина, Австрія, Велика Британія, Швейцарія, Голландія та інших, уряди вважали за потрібне його регулювати. На противагу цьому, у католицьких країнах, народи яких через релігійні традиції присвячували неділю і святкові дні відпочинку від роботи, уряди не вважали потрібним законодавче втручання у ці питання.

18 листопада 1814 року у Франції було видано закон, яким заборонялася будь-яка робота і зовнішня торгівля у неділю і у законодавчо закріплені святкові дні. Такими святковими днями по органічному закону католицької церкви вважались: Воскресіння Христове, Вознесіння, Успіння Святої Богородиці та день Всіх Святих. У 1810 році до цього списку був доданий день Нового року, у 1880 році – день 14 липня, річниця завоювання Бастилії, а у 1886 році – понеділок Святого Великодня. Як свідчать факти, положення Закону 18 листопада 1814 року не дотримувалися; навпаки, міністерське розпорядження від 20 листопада 1838 року, рекомендувала більш обережно користуватися цим законом, щоб не гальмувати торгівлю і промисловість. Подальші роз'яснення уряду у 1852 і у 1859 роках, дали зрозуміти, що хоча на державній службі і дотримується недільний відпочинок, але громадянам має бути надана повна свобода, виконувати ці приписи закону чи ні. І Насамкінець, 12 липня 1880 року Закон 1814 року було відмінено. Незважаючи на це, у дійсності для більшості робітників у Франції неділя і святкові дні служили відпочинком; здійснене Відділом робочої праці опитування про недільний відпочинок на промислових підприємствах департаменту Сени показало, що 71% опитуваних робітників заводів і фабрик взагалі не працюють у неділю, і тільки 9% працюють повний недільний день або його половину. Французький уряд очевидно умисно не порушував питання про святкування саме неділі, надаючи це право народному звичаю. Так, у розділі про законодавство роботи жінок і дітей чітко зафіксовано, що встановлюючи обов'язковий щотижневий відпочинок, законодавець утримався від вказівки, що це повинно мати місце саме у неділю, а тільки

встановив, що із числа 7-ми днів тижня, один день повинен був бути присвячений відпочинку.

У Бельгії регулювання недільного і святкового відпочинку мало свої особливості. Стаття 15 бельгійської конституції містила положення про те, що: «ніхто не може бути примушений до прийняття участі яким би то не було чином у церковних справах і церемоніях, а також у дотриманні святкових днів.

Ця постанова робить неможливим встановити у Бельгії законом обов'язковий недільний відпочинок. Ось чому закон від 13 грудня 1889 року про працю дітей, підлітків і жінок визначає лише, що вони не повинні бути зайняті роботою більше 6 днів на тиждень. З іншої сторони, бельгійський уряд, будучи власником значної частини мережі існуючих у державі залізниць, прийняв заходи до можливого скорочення роботи у недільні дні та досяг того, що більшість службовців на цих залізницях мають можливість відвідувати у неділю церковну службу. Старанність уряду у досягненні недільного відпочинку на залізницях призвело навіть до майже повного припинення руху у неділю товарних потягів (з 1640 щоденних потягів у недільні дні залишалися без руху 1502 потяги або 91,5% від загальної їх кількості). При цьому, у недільні дні у Бельгії, відбувалося значне скорочення роботи служби пошти і телеграфу.

Цікаві відомості були розміщені в одному бельгійському журналі, що відображали свідчення про кількість робочих днів за рік у різних країнах, із чого можна вирахувати і кількість днів, які святкувалися робітниками. Надаємо цей перелік. Канада – 270 , Шотландія – 276, Англія – 278, Португалія – 283, Іспанія – 290, Австрія – 295, Італія – 298, Баварія – 300, Бельгія - 300, Люксембург – 300, Франція – 302, Швейцарія – 303, Пруссія – 308, Голландія - 308

Тож, з огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що умови тогочасного стану промисловості склалися таким чином, що уряди усіх цивілізованих країн, у тому числі Франції і Бельгії, змушені були звернути увагу на стан робітників, на регулювання їх відносин з промисловцями, на охорону життя та здоров'я робітників, а також на регулювання робочого часу і часу відпочинку. Але для остаточного вирішення цих питань законодавчими зборами знадобилося багато років.

*Сушкова Вікторія Валеріївна,
Студентка 1 курсу факультету юстиції
Групи 04-22-09
Національного юридичного університету
Імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ГЕТЬМАНСЬКОГО ПЕРЕВОРОТУ НА УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС

Український державотворчий процес завжди був досить нестабільним та нелегким, але саме завдяки цьому виховав “одвічно живе козацьке покоління”. Політична беспорядність УЦР призвела до реінкарнації козацтва як провідної сили українського державотворення.

Державний переворот 29 квітня 1918 р привів до влади генерала Павла Скоропадського, якого того ж дня було оголошено гетьманом із диктаторськими

повноваженнями. Його володарювання сприяло посиленню українізації суспільних інституцій.

П. Скоропадський здійснював рішучі кроки на підтримку української культури, розуміючи необхідність “виховання” освіченого суспільства, як першооснови для розбудови державності.

Ще з першого дня свого панування Гетьман розумів необхідність підтримки державою національної церкви, як інструменту державотворення. Юридично своє ставлення до церковного життя влада закріпила у «Законі про тимчасовий державний устрій», де, зокрема йшлося про пріоритетність православної християнської віри зі свободою віросповідання (ст. 9,10).

Свою діяльність у освітній сфері уряд П. Скоропадського розпочав зі створення національної школи. Більша частина вчителів ігнорувала потребу у нагальній українізації. Тому 10 травня 1918 р. було опубліковано «Заяву гетьманського уряду», яка проголошувала необхідність всебічного розвитку української національної культури та мови. Значним здобутком Гетьмана у справі українізації освітніх закладів в Українській Державі став прийнятий ним Закон «Про обов’язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в середніх школах». Крім того, було засновано низку закладів вищої освіти у Києві та Кам’янці-Подільському, а пізніше у Полтаві та Чернігові.

П. Скоропадський 14 листопада 1918 року затвердив Закон «Про заснування Української академії наук у Києві», з якого розпочалося становлення української академічної науки. Створення Української академії наук (УАН) фактично продовжило процес інституціоналізації національного наукового простору.

Маючи життєвий досвід кадрового військового Гетьман розумів, що закріпити незалежність України можна тільки завдяки створенню боєздатного війська. Тому Законом про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський затвердив себе Верховним Воеводою Української Армії і Флоту.

Проте німецьке та австрійське командування не підтримало ідею створення окремих українських збройних сил. 5 вересня 1918 р. П. Скоропадський зустрівся з кайзером Вільгельмом II у наслідок чого було узгоджено питання щодо створення Української армії.

24 липня 1918 р. було зроблено новий крок у розбудові майбутнього війська – Рада Міністрів ухвалила Закон про загальний військовий обов’язок та затвердила план організації армії. На доповнення закону від 24 липня, 1 серпня 1918 р. було ухвалено закон «Про політично-правове становище служачих військового відомства», який давав роз’яснення стану військовослужбовців у юридичній площині. До початку листопада 1918 р. в Українській Державі у супереч іноземних протестів, гетьман закладав підвалини майбутньої регулярної армії.

Значні надії в розбудові Української Держави П. Скоропадський покладав на козацтво, намагаючись надати законодавчого оформлення козацькій реформі. Воно розглядалось як потенційна військова сила. Гетьман відводив йому значне місце в державній політиці, розглядаючи Гетьманат як наслідування державних традицій другої половини XVII – першої половини XVIII століть.

16 жовтня 1918 року гетьман затвердив ухвалений Радою міністрів Української Держави Універсал «Про відновлення українського козацтва» та видав відповідний Універсал. Українське козацтво очолював особисто гетьман. Вступ до козацьких громад був добровільним. Пріоритетне право отримання козацького звання мали нащадки

українських козаків, лише православної віри. При гетьмані утворювалася Велика козака рада, у восьми регіонах – місцеві козачі ради.

Діяльність української дипломатичної служби в добу Української Держави зробила вагомий внесок у розвиток міждержавних стосунків у пріоритетному і найбільш важливому напрямі зовнішньополітичного курсу країни на той час – у бік Центральних держав. На відміну від УЦР, яка мала офіційні дипломатичні відносини лише з Німеччиною, Австро-Угорщиною і Туреччиною, Українська Держава за П. Скоропадського обмінялася посольствами з 12 країнами. Загалом її визнали 30 держав світу.

Отже, можна сміливо стверджувати, що гетьманська держава підхопила, продовжила й розвинула ті політико-економічні напрацювання УНР, які заслуговували на це. Зокрема, йдеться про здобутки в державному будівництві, зовнішній політиці, створенні воєнної доктрини, національно-культурній розбудові, розв'язанні церковного питання. А в аграрній галузі гетьман намагався провести справжню земельну реформу, спрямовану на створення широкого та впливового прошарку дрібних землевласників - ту реформу, яку мала здійснити ще Центральна Рада, але так і не спромоглася зробити це.

Науковий керівник: Єрмолаєв Віктор Миколайович, д.ю.н., професор кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Папакін Г. В. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історикоархівні нариси. - К, 2003. - 282 с.
2. Сидоренко А. Військова політика Української держави П. Скоропадського // Вісник КНЛУ. Серія: Історія, економіка, філософія. 2015. Вип. 20. С. 140-153.
3. Якимович Б.З. Збройні Сили України: Нарис історії. Львів, Ін-т українознавства НАН України 1996. 360 с.
4. Дацків І.Б. Здобутки дипломатії гетьманату Павла Скоропадського. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Том XXIII. Україна – історія С. 349-367.
5. Барановська Н. М. Підвалини військової політики гетьмана Павла Скоропадського. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Держава та армія. 2014. № 784. С. 90-97
6. Фігурний Ю. С. Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі. К., НДІУ. 2008. 128 с.

*Толкуца Катерина Русланівна
Студентка 1 курсу, 11 групи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СЛАКТИВІЗМ ЯК ФОРМА МОБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сьогодні відбувається надзвичайно швидкий розвиток інформаційних технологій, всі звичні дії переносяться в онлайн-простір і набувають нових форм прояву. Цифрова трансформація суспільства проявляється і в межах соціального активізму. Наразі у простір інтернету та соціальних мереж стрімко переносяться практики соціальних та політичних

активістських рухів. Роль активістів є надзвичайно важливою і вагомою для існування будь-якої демократичної держави. Адже громадяни можуть самі керувати своєю країною, вирішувати її майбутнє і змінювати те, що їм не подобається.

Активізм може набувати різних проявів. Серед яких: петиції, написання листів в газету, написи в небі літаками або висаджування рослин на землі, виставлення портретів, плакати, роздягання, мовчання, голодування, бойкоти, мітинги, вуличні страйки, громадська непокора, політичні кампанії тощо. До більш сучасного прояву активізму можна віднести пост з висловленням своєї точки зору щодо якоїсь суспільно важливої події в соціальних мережах, його поширення або підтримка за допомогою лайку/коментаря. Активізм поділяється на низку підвидів: екоактивізм, молодіжний активізм, медіа-активізм, кіберактивізм, політичний, судовий, правовий, ЛГБТ-активізм, традиційний, крафтивізм, слактивізм тощо. [1]

У XXI столітті масштабного значення набуває окрема форма активізму — «слактивізм», як онлайн активність щодо розгляду та розповсюдження соціальних проблем. Серед прикладів можна навести підписання онлайн-петиції, поширення посту в соціальній мережі, коментар з підтримкою певної ідеї/заклику або власною думкою та навіть лайк під постом, де розглядається важлива для суспільства тема. Все це відбувається в соціальних мережах, які є активними просторами прояву різноманітних форм соціального активізму, оскільки містять постійно оновлюваний інформаційний контент, створений у формі постів.

Розгляд цієї форми активізму є доволі актуальним на цей час, адже по-перше це нове явище, яке потребує оцінки вчених та юристів, для того, щоб використовувати його на користь суспільства та врегульовувати ці дії за допомогою закону, як будь-яку інновацію. По-друге в Україні питання слактивізму залишається майже поза увагою науковців.

Серед небагатьох українських дослідників можна назвати політологів А. Янченка, Ю. Кокарчу, Т. Хлівнюк, які розглядали слактивізм в ракурсі політичної участі, та соціолога О. Гудзенко, яка проаналізувала слактивізм як форму соціальної активності. Також А. Матійчик, М. Мордовець у своїх дисертаційних дослідженнях використовували термін «слактивізм» для позначення негативної сторони політичного активізму онлайн. [2] Тому це явище потребує уваги з боку українських дослідників.

Існує 2 підходи до розуміння слактивізму: позитивний та негативний. Прихильники позитивного підходу до інтерпретації цього терміну (вчені-іноземці М. Фостер, І. Хенессі, Б. Бланкеншип, Е. Стюарт, С. Ві, К. Джонс) стверджують, що прості та швидкі дії в інтернеті можуть досягнути поставлених цілей і врегулювати соціальні проблеми. З іншого боку, деякі вчені-іноземці (Шульман, Хіндман, Батлер, Мордовець, Баранов, Гудзенко, Матійчук і тд) зазначають, що слактивізм є малоефективним або взагалі неефективним, адже він відходить від традиційного активізму (демонстрацій, страйків), посиляючись на переклад терміну (від англ. "slacker" - ледар, бездіяльна людина та "activism" - активізм) [2] тобто «активізм для ледачих». Тому вони стверджують, що слактивізм — це імітація/пасивна форма політичної участі, яка не приносить користі.

Прикладом ефективного інформаційного активізму є дослідження команди американських вчених П. Барберо, Н. Ванга, Дж. Наглера та інших, які займались вивченням віртуальної поведінки користувачів в рамках антиурядових протестів в Стамбулі в травні 2013 року та акції «Об'єднані за глобальні зміни», що відбулась 12 травня 2012 року. [3] У результаті аналізу даних вчені виявили, що незважаючи на велику кількість

слактивістів - людей, які фактично не брали участі в акції, їхня роль (поширення інформації) була дуже важливою, що призвело до великої кількості безпосередніх учасників протестів.

Як ще один приклад (наразі актуальний для нашої країни) можна навести розповсюдження матеріалів з військовими злочинами (результатами повномасштабного вторгнення РФ на територію України). Саме завдяки діям активістів у соціальних мережах, широкому розголосу та мільйонам репостів, на ці ситуації звернули увагу люди по всьому світу, а також міжнародні організації, які в свою чергу надають допомогу та збирають факти скоєних злочинів, щоб всі причетні правопорушники понесли юридичну відповідальність в повній мірі.

Ще один приклад — поширення постів, зокрема, грошових зборів. З початком війни ця діяльність стала невід'ємною частиною українського життя. Саме завдяки слактивізму щоденно закриваються збори на різні потреби і українці допомагають один одному та державі в цілому. Адже для того, щоб зібрати велику суму, треба залучити широке коло людей, а це стає можливим саме завдяки діям слактивістів.

Тобто перевагами слактивізму (позитивного напрямку) є його важлива роль у розвитку громадянського суспільства, використання інструментів електронної демократії, миттєве поширення інформації, можливість пересічних громадян опосередковано брати участь в державотворчих процесах, просуванню проблеми на публічні арени, солідаризація, підвищення обізнаності про певну проблему, безкоштовна або низькозатратна діяльність, полегшення координації діяльності активістів і тд.

Проаналізувавши ці приклади та роботи вчених щодо цього явища можна дійти висновку, що існування слактивізму окремо не дасть ніяких результатів, окрім пустих закликів до дій, але його можна розглядати в парі з більш традиційними видами активізму (як перший крок до змін). Тоді більш ніж реально отримати бажані наслідки, адже мета слактивізму — поширення та надання широкого розголосу проблемі аби більшість людей звернуло увагу на певну подію, і як результат почали вживати необхідні дії щодо її розв'язання або усунення. Ця нова форма активізму не може повністю замінити традиційні практики громадянської активності, проте, вона слугує потужним механізмом для розвитку громадянського суспільства та процесів державотворення в країні [2] і може приносити масштабні результати. Тож слактивізм є доволі важливим для демократичного суспільства. І завдяки його дослідженню та застосуванню можна досягти позитивних результатів в подоланні суспільно важливих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хлівнюк Т. П. Основні визначення терміна «політичний активізм» у сучасному політичному дискурсі. *Науковий журнал «Політикус»*. 2016. с. 60 – 63. URL: http://politicus.od.ua/1_2016/14.pdf (дата звернення 19.04.2023)
2. Myshok R., Klymanska L., Slactivism in Ukrainian Internet Practices. *Development of scientific, technological and innovation space in Ukraine and EU countries*. – 3rd ed. 2021. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, p. 263 – 292. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/178/5165/10846-1?inline=1> (дата звернення 19.04.2023)
3. Barberá P., Wang N., Bonneau R., Jost JT., Nagler J. & Tucker J. (2015) The Critical Periphery in the Growth of Social Protests. *PLoS ONE* (electronic journal), no.10(11):

Ульянов Денис
Факультет юстиції
1 курс, 9 гр.

СУДОЧИНСТВО ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Судочинство за часів Київської Русі бере свій початок від загальновідомої та важливої для багатьох вчених (юристів, істориків, філологів та інших) праці – «Правда Руська». Правда Руська – перший збірник стародавніх кодифікованих законів Русі, в якому виділяють три редакції: коротку (її пов'язують з Ярославом Мудрим), просторову (її пов'язують з Володимиром Мономахом) та скорочену (її пов'язують зі спробами кодифікації).

За часів Київської Русі про суд майже нічого не згадувалося, адже він (суд) не був відділений від адміністрації та захищав насамперед інтереси вищих верств населення. Перша згадка про суд була в Статуті князя Володимира Святославовича «Про десятини, суди і людей церковних». [1]

У Київській Русі судова влада перебувала у владі князя, який зазвичай засідав у Великій залі Київського князівства. Судова система на Русі пройшла тривалий період формування від общинно-вічових до державних судів. В цілому судочинство в Київській Русі було слабо розвинене. Суди поділялися на групи: церковні, приватні та державні (публічні/княжі), вічові та народні (громадські).

Церковні суди існували в єпископствах та очолювалися ними (єпископами). Згідно з Церковним статутом князя Володимира Великого церква не лише займалася спасінням душ, а й багатьма суто земними справами. Церква розглядала сімейні справи, порушення недоторканності християнських храмів і святинь, образи словами та інше. Також опікувалася мирянами, прочанами, духовенством, каліками тощо. Усі справи, що перебували в юрисдикції церкви, зведено до трьох розрядів:

- 1) суто гріховні, без елементів злочину (наприклад, споживання забороненої церковними правилами їжі), до розгляду таких справ княжі (державні/публічні) суди не залучалися;
- 2) справи гріховно-злочинні, заборонені церквою і державою (наприклад, викрадання дівчат), такі справи розглядав і княжий (державний/публічний), і церковний суд;
- 3) злочини, скоєні «богоданими» (духовенством, мирянами та іншими) людьми, такі справи розглядалися лише церковним судом. [2]

Церковні суди були для людей того часу найважливішими, адже на той момент важливе значення мала релігія. Тому представники феодального класу, перш за все голова держави – князь, добре розуміли вплив релігії та використовували його в своїх цілях.

Приватні суди, або ще кажучи – панські чи домініальні, проводилися феодалами над своїми людьми (холопами, закупамі, рядовичами тощо).[3] Розглядаючи ці справи рішення домініального суду було остаточним до холопа, але наймити та закупи могли користуватися правом оскарження до княжого (державного) суду.

Державні (публічні/княжі) суди проводилися самим князем як верховним суддею або його урядовцями – тіунами. Цей суд здійснювався лише тоді, коли хоча б одна сторона

входила до феодального стану, але слід зауважити, що були випадки, коли до такого суду допускалися позивачами смерди, міщани або навіть закупи. Такі суди відбувалися на княжому дворі або на території державної установи.

Вічові суди розглядалися на народних зборах та справи, які вони розглядали стосувалися общини (межові спори, крадіжки, вбивства та інше) та держави (наприклад, організації ополчення тощо).[3]

Народні або громадські суди здійснювалися старцями, старостами, такі суди розглядали цивільні, карні справи та брали участь у досудовому слідству. Якщо рішення громадських судів не задовольняло потреби населення, то його можна було оскаржити до княжого (державного) суду.

Узагальнюючи, можна сказати, що судочинство на території Київської Русі було досить простим та базувалося на звичаєвому праві. Однак, воно відіграло важливу роль у формуванні правової культури та традиції на всій території Київської Русі. Судочинство забезпечувало захист прав та інтересів громадян та держави, а також контролювало дотримання законів та порядку. В цілому, судова система Київської Русі, незважаючи на її нерозвиненості, задовольняла потреби тогочасного суспільства і відповідала його розвиткові.[3] Воно також відіграло важливу роль у збереженні та передачі правових норм та традицій наступним поколінням.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. В. М. Єрмолаєв

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. https://court.gov.ua/sud0390/pro_sud/15/1
2. Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В. І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / та доп. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2010. – 624 с., 66 с.
3. Історія держави і права України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.М.Заруба. – К.: Істина, 2006. – 416 с. <https://histua.com/knigi/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-zaruba/sudova-sistema-kiivs-koi-rusi>

Філіппова Дар'я Олександрівна

студентка 1 курсу факультету прокуратури

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Петришин О. О.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК НАЙГОЛОВНІША УМОВА ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

23 червня 2022 року Україна отримала амбітний статус кандидата на членство в Європейському Союзі (далі – ЄС), що дозволило країні зробити крок ближче до своєї стратегічної мети - повноцінного членства у Співтоваристві. Рішення, прийняте лідерами 27 країн-членів ЄС, відобразило оцінку позитивних змін та реформ, впроваджених у ключових секторах державної політики в Україні, але одночасно символізувало посилення вимог до відповідальності за добровільно взяті на себе зобов'язання.

Відома громадянська активістка Ірина Сушко, виконавчий директор громадської організації «Європа без бар'єрів», застерігає – «Єврокомісія прискіпливо оцінює всі вирішені державою питання, а тому якісні дії в цьому плані є надзвичайно важливими для України, котра хоче не просто зберегти кандидатство, а й просунутись вперед». [1]

Подальший розвиток євроінтеграційного процесу в змінених обставинах може здійснюватися лише за умови дотримання та реалізації 7 ключових вимог. Варто зазначити, що всі ці вимоги об'єднані спільним фундаментальним принципом - верховенством права. Політик Павло Клімкін підтверджує важливість цього принципу для наших західних друзів та партнерів, акцентуючи на його присутності у кожному з семи пунктів. Стійка демократія, ринкова економіка, ефективність судової та правоохоронної системи забезпечуються завдяки верховенству права, яке також є невід'ємною складовою європейських цінностей.[1]

Українські державні інституції активно працюють над тим, щоб принцип верховенства права відображався у всіх сферах їх діяльності, вносячи зміни до законодавства, та наближаючись до європейських стандартів. Сьогодні ми можемо спостерігати плідні результати такої роботи. Реформа Конституційного суду, продовження судової реформи, боротьба з корупцією та відмиванням коштів, реалізація антиолігархічного закону, гармонізація аудіовізуального законодавства з європейським, адаптація законодавства про національні меншини – все це формує основу для євроінтеграції, процес, що відображає цивілізаційну та міжнародно-політичну позицію України як держави та українців як нації.

Водночас, перелік цих необхідних заходів ще не є вичерпним, оскільки Україна продовжує розвивати свою правову систему, не зважаючи на умови повномасштабної війни, економічну та політичну кризу. Подібна державна політика зумовлена потребою подальшого розвитку та зміцнення правової основи країни в рамках європейського вектору, а також відсутністю «кращого» часу для масштабних перетворень усіх сфер суспільного життя.

Додатково, важливим інноваційним кроком, що знаходиться в стадії впровадження, є забезпечення рівного доступу до правосуддя та юридичної допомоги. Ця ініціатива передбачає надання правової підтримки особам під юрисдикцією України, чії права були порушені. Вже організовано функціонування Наглядової ради Координаційного центру з надання правової допомоги, а також розроблено зручний мобільний додаток «БПД», який надає можливість отримати юридичну консультацію, подати запит на адресну правову допомогу та інше. [2] Завдяки таким змінам, негативна статистика, яка свідчить про необізнаність українців у питаннях, що стосуються їх безпосередніх прав, поступово поліпшується, сприяючи розвитку правової свідомості населення.

Можна також згадати про трансформацію пенітенціарної системи України, яка спрямована на забезпечення можливості реалізації права засуджених до повернення до нормального та повноцінного життя. Впровадження даної реформи обумовлено кількома чинниками: 1) відсутністю мотивації у засуджених до участі в праці, корекційно-реабілітаційних чи інших програмах, що призводить до браку кваліфікованих фахівців у різних галузях; 2) нормотворча недосконалість закріплення процедури реінтеграції засуджених у суспільство, що в свою чергу не знижує ризик вчинення нових злочинів; 3) ігнорування численних порушень у сфері умов утримання, медичного та матеріально-технічного забезпечення засуджених та ув'язнених. Повага до прав людини, недискримінація та рівність перед законом, як змістовні складові принципу верховенства права підкреслюють необхідність проведення комплексних реформ у пенітенціарній сфері, особливо у в процесі правозастосування.[3]

Не можна забувати і про реформування нотаріату, оскільки цей важливий соціальний інститут превентивного правосуддя також є органом безсуперечної цивільної юрисдикції. Враховуючи його велике значення, недоліки такі як відсутність інноваційних рішень, паперовий документообіг та подібні проблеми, призводять до тривалого процесу вчинення нотаріальних дій. Це стримує розвиток, негативно позначається на репутації України в міжнародному середовищі, гальмує перехід країни до цифрової економіки, і, найважливіше, ускладнює реалізацію громадянських прав. [4]

Останнім, але не за значенням, можна виокремити вдосконалення норм захисту права власності. Безслідно старання фахівців і в цій царині не минули, оскільки станом на сьогодні, в країні вже знижено кількість випадків системного рейдерства, підвищено рівень захищеності прав кредиторів, а також розроблено нормативно-правову базу функціонування альтернативних методів вирішення спорів, куди, наприклад, відноситься Закон України № 1875-IX «Про медіацію» від 16.11.2021р. [5] Він визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. [6]

Аналізуючи вищезгадані аспекти, беручи до уваги обмежений прогрес в окремих сферах, варто зазначити, що вони мають принципове значення як для інтеграції з ЄС, так і для укріплення державного устрою, оскільки сприяють вдосконаленню та покращенню життя кожного українця. Однак, для надання всеохоплюючого характеру принципу верховенства права в Україні необхідно підвищувати ефективність наявної правової системи, що вимагає від представників влади значного обсягу роботи, оскільки на сьогоднішній день перед нашою державою та суспільством стоїть ще значна кількість викликів, серед яких: обмежена доступність правосуддя, відсутність стабільного правового регулювання у сфері бізнесу, високий рівень корупції, недостатня ефективність роботи правоохоронних органів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна – ЄС: що ми маємо зробити у статусі кандидата і коли можливий вступ в Євросоюз. URL: <https://is.gd/QQH2E2> (дата звернення: 11.03.2023р.).
2. Забезпечення рівного доступу до правосуддя та правової допомоги. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/zabezpechennya-rivnogo-dostupu-do-pravosuddya-ta-pravovoyi-dopomogi> (дата звернення 11.03.2023р.).
3. Реформування пенітенціарної системи України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya> (дата звернення 11.03.2023р.).
4. Реформа нотаріату. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reforma-notariatu> (дата звернення 11.03.2023р.).
5. Захист права власності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/zahist-prava-vlasnosti> (дата звернення 11.03.2023р.).
6. «Про медіацію», Закон України №1875-IX від 16.11.2021. URL: <https://is.gd/PjoQQU> (дата звернення 11.03.2023р.).

ПРАВА ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ВИКЛИКИ

Права людини можна порівняти з бронєю, що захищає нас, або з правилами, що керують нашою поведінкою, чи з суддею, до якого можна звернутися за допомогою. Ці права є абстрактними, подібними до емоцій, що належать усім, незалежно від обставин.

Так само, як природа, права людини можуть бути порушені, але, як дух, вони не можуть бути знищені. Права людини ставляться до всіх однаково, незалежно від соціального статусу, расової приналежності та інших ознак. Вони виражають повагу до нас і вимагають, щоб ми поважали інших. Хоча іноді може бути розбіжностей у визначенні прав, так само, як у визначенні добра, правди та справедливості, ми впізнаємо їх, коли бачимо.

Міжнародне право прав людини встановлює зобов'язання, які держави зобов'язані поважати. Ставши учасниками міжнародних договорів, держави беруть на себе зобов'язання та обов'язки згідно з міжнародним правом поважати, захищати та виконувати права людини. Зобов'язання поважати означає, що держави повинні утримуватися від втручання або обмеження здійснення прав людини. Зобов'язання захищати вимагає від держав захисту окремих осіб і груп від порушень прав людини. Зобов'язання виконувати означає, що держави повинні вживати позитивних заходів для сприяння реалізації основних прав людини.

Шляхом ратифікації міжнародних договорів з прав людини уряди зобов'язуються впроваджувати внутрішні заходи та законодавство, сумісні з їхніми договірними зобов'язаннями та обов'язками. У тих випадках, коли внутрішньодержавне судове провадження не стосується порушень прав людини, на регіональному та міжнародному рівнях доступні механізми та процедури для індивідуальних скарг або повідомлень, щоб допомогти гарантувати, що міжнародні стандарти прав людини дійсно дотримуються, впроваджуються та виконуються на місцевому рівні.

Історія показує, що уряди зазвичай не надають права добровільно, а права забезпечуються лише шляхом успішної боротьби з абсолютною владою. Після Великої хартії вольностей, яка обмежувала повноваження королівського уряду в Англії в 13 столітті, американська Декларація незалежності в 1776 році та французька Декларація прав людини і громадянина в 1789 році були керівними принципами того, як революційні ідеї могли трансформувати в національне законодавство та перетворити на судові гарантії проти майбутніх зловживань.

Традиційна класифікація трьох поколінь прав людини, яка використовується як у національному, так і в міжнародному дискурсі прав людини, простежує хронологічну еволюцію прав людини як відображення заклику Французької революції: *Liberte* (громадянські та політичні права або «права першого покоління»), *Egalite* (економічні, соціальні та культурні права або «права другого покоління») і *Fraternite* (права солідарності або «права третього покоління»). У вісімнадцятому та дев'ятнадцятому століттях боротьба за права зосереджувалася на звільненні від авторитарного гніту та відповідних правах на

свободу слова, асоціацій, релігії та виборче право. Зі зміненим уявленням про роль держави в індустріальному світі та на тлі зростання нерівності важливість соціально-економічних прав стала більш чітко сформульованою. Із зростанням глобалізації та підвищеним усвідомленням конвергентних глобальних проблем, зокрема крайньої бідності в деяких частинах світу, були визнані права «третього покоління», такі як право на здорове довкілля, самовизначення та розвиток.

Під час холодної війни права «першого покоління» були пріоритетними в західних демократіях, тоді як права «другого покоління» чинили опір як соціалістичні концепції. У країнах, що розвиваються, економічне зростання та зменшення бідності стали пріоритетами, і боротьба за права людини часто переплітається з боротьбою з бідністю та за задоволення основних потреб. Рух за права людини є глобальною силою для змін, досягаючи успіхів у багатьох сферах, але залишаються проблеми в забезпеченні поваги та захисту прав людини для всіх людей у всьому світі.

Правозахисні організації грають важливу роль у захисті прав людини, але їхню роботу ускладнюють багато внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні проблеми можуть включати маніпулювання та припинення діяльності організацій, а також безкарність урядовців, які порушують права людини. Зовнішні виклики можуть включати недостатню підтримку держави або насильство від інших силових структур або соціальне насильство. У країнах, де демократія не є належною, можуть виникати проблеми з порушенням прав людини.

Деякі релігійні та культурні практики можуть підтримувати нерівність між людьми та підкорення прав людини, особливо жінок та меншин. На жаль, деякі громадські лідери та політики також можуть використовувати порушення прав людини, щоб зберегти свою владу або домогтися своїх цілей.

Організації з прав людини та релігійні лідери повинні працювати разом, щоб забезпечити, що культурні практики та релігійні переконання не порушують прав людини. Навчання людей про їхні права, у тому числі права на рівність та свободу від дискримінації, може допомогти змінити культурні та релігійні практики, які призводять до порушення прав людини.

Бідність є однією з основних причин порушення прав людини. Бідні люди можуть бути більш вразливими до експлуатації та дискримінації, оскільки вони можуть не мати доступу до достатньої освіти та ресурсів, щоб захистити свої права. Для боротьби з цією проблемою потрібні різні підходи, включаючи розвиток економіки та надання соціальних послуг та захисту прав.

Незнання прав людини є ще однією причиною порушення прав людини. Навчання громадян про їхні права може допомогти зменшити цю проблему. Правозахисні організації можуть грати важливу роль у цьому, надаючи освітні програми та допомагаючи людям.

Відсутність безпеки та слабкі інституції є дійсно великою перешкодою для дотримання прав людини. Якщо інституції не працюють належним чином, то права людини можуть бути порушені без належного захисту та відшкодування. Крім того, якщо організації, які працюють у сфері прав людини, працюють під страхом, то їх ефективність може бути суттєво обмежена.

Для забезпечення дотримання прав людини необхідно мати ефективні та незалежні інституції, які можуть діяти безпечно та з впевненістю. Крім того, потрібно розвивати та підтримувати правозахисні організації, які можуть сприяти захисту прав людини та

забезпеченню їх відшкодування в разі порушення. Такі організації повинні бути активними та ефективними, щоб мати великий вплив на дотримання прав людини.

Незалежно від того, наскільки складним є завдання дотримання прав людини, воно є дуже важливим для розвитку суспільства. Забезпечення прав людини допомагає створювати більш справедливе та рівноправне суспільство, де кожна людина має можливість розвиватись та досягати свого потенціалу.

Отже, права людини є важливим аспектом міжнародного права, який постійно розвивається та стикається з численними викликами. Захист прав людини є відповідальністю кожної держави та кожного громадянина, а спільні зусилля та дотримання міжнародних норм можуть допомогти досягнути більш справедливого та гуманітарного світу, де права кожної людини поважаються та захищаються. Необхідно надалі працювати над зміцненням міжнародної системи захисту прав людини, розширювати усвідомлення громадськості щодо важливості прав людини та боротися з будь-якими формами порушень цих прав.

Чеведа Володимир

Факультет юстиції

1 курс, 9 гр.

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ ЗА СУДОВОЮ РЕФОРМОЮ 1864 Р.

Судова реформа 1864 року була важливим етапом у розвитку судової системи російської імперії. Одним із головних її результатів було створення системи загальних судів, які були відповідальні за розгляд цивільних та кримінальних справ, також реформа мала діяти на всій території імперії, включаючи й територію України, яка тоді була частиною російської імперії.

Ця реформа передбачала суттєві зміни в організації судочинства та правосуддя, наприклад: 1) заміна старої системи судів, що діяла на території імперії, на єдину систему судів загальної юрисдикції, яка складалася з окружних та судів міського розмаху. У межах цієї системи було введено єдині норми процесуального права, а також регламентовано компетенцію судів та їх порядок функціонування; 2) введення засади судової колегіальності, яка передбачала, що справи розглядалися не одним суддею, а колегією з трьох суддів, що мали однакове право голосу; 3) розширення правового статусу громадян, зокрема, було введено право громадян на захист від самовільних дій державних органів, а також встановлено право на надання доказів та письмового звернення до суду; 4) впровадження єдиного громадянського кодексу, що регламентував правовий статус громадян, а також забезпечував відповідальність норм права вимогам суспільного розвитку; 5) розвиток адвокатури та забезпечення прав громадян на захист відповідно до вимог права.

Система загальних судів складалася з двох інстанцій – першої та апеляційної. Перші суди розглядали справи першої інстанції, тобто це справи, які розглядалися вперше. Апеляційні суди в свою чергу розглядали справи, щодо яких було подано апеляційну скаргу на рішення першої інстанції.

Суддів до цих судів призначали зверху – губернатори, а у разі потреби – сам міністр юстиції. Суди були незалежні від виконавчої влади і мали право вирішувати справи згідно з законом.

Основною метою цієї реформи було забезпечення рівності перед законом та рівної доступності правосуддя всім громадян імперії, в тому числі й для українців. У рамках реформи було створено нову систему судів, яка складалася з трьох рівнів: мирових судів, уездних (вони потім замінилися на окружні суди, тому доречно їх буде називати окружними судами) судів та судів першої інстанції. На території України ця реформа проводилася в двох етапах: перший етап (1864-1865) – українські землі ввійшли до складу Південно-Західного округу російської імперії, де було створено нові судові установи (у рамках реформи українським громадянам було надано право брати участь у виборах на місцевих рівнях судів); другий етап (1876) – створено окружні суди, які замінили давнішні уездні суди. В цей час також було запроваджено українську мову як одну з офіційних мов судової системи.

Окружні суди були призначені для розгляду більш складних цивільних та кримінальних справ, а також для розгляду справ з участю осіб зі спеціальними привілеями, таких як дворян. Кожен округ мав свій окружний суд, який складався з голови суду та трьох суддів. Голова суду був призначений міністром юстиції, а судді були призначені місцевими органами влади на основі рекомендацій громадян. Окружні суди також мали прокурорів, які представляли державу в судових процесах. Ці суди були важливим елементом реформи 1864 року, яка спрямовувалася на зміцнення правової системи російської імперії та забезпечення судової незалежності. Однак, цілком незалежної судової системи ще не було, оскільки міністр юстиції мав можливість зняти з посади голову суду, якщо він не дотримувався державної політики. Крім того, окружні суди не мали повного контролю над своїм бюджетом та персоналом, оскільки вони залежали від центрального уряду.

Проведення реформи в 1864 року в Україні мало свої особливості. Зокрема, на території України діяла система повітових судів, які зберегли свій статус, але були підпорядковані новим окружним судам. Також варто зазначити, що проведення реформи спричинило бурхливі дискусії та опір серед українських інтелектуалів та націоналістів, які побоювалися, що нова система судів стане інструментом російської політики щодо української національної ідентичності та культури. Тому українські діячі вимагали збереження української мови в судовому процесі, адже офіційною мовою судового процесу в той період була російська мова. Також вони (діячі) вимагали аби було створено окремі категорії судів для розгляду українських справ.

У цілому, що стосується загалом реформи 1864 року, то вона дала можливість покращити якість судочинства, зменшити корупцію та забезпечити більшу доступність правосуддя. Реформа стала важливим кроком у напрямку розвитку судової системи, яка в подальшому була моделлю для багатьох інших країн. Що стосується саме території України, то ця судова реформа 1864 року була складним та контроверсійним процесом, але в результаті створеної системи судів було досягнуто певний прогрес у забезпеченні правосуддя та захисту прав громадян.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. В. М. Єрмолаєв

*Богатов Данило Едуардович
студент 4 курсу 11 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У сучасному світі вирішення конфліктів традиційним шляхом через судову систему може бути дуже тривалим та витратним процесом. Тому все більше людей та організацій шукають альтернативні способи вирішення конфліктів, такі як медіація. Цей спосіб здобув популярність у багатьох країнах, зокрема у США, Австралії та країнах Європи [1, с. 125]. Медіатор є нейтральним посередником у вирішенні конфлікту, допомагаючи сторонам досягти взаємовигідного та задовільного рішення. Медіація є корисним інструментом у багатьох галузях права, включаючи адміністративне судочинство, але реалізація цієї процедури у випадку адміністративних спорів може бути викликана рядом проблем.

Слід зазначити, що в Україні з 15 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про медіацію» [2]. Передбачена законом процедура медіації може застосовуватися, зокрема, у адміністративних справах. Прийняття закону є важливим для розвитку медіації в Україні, оскільки це сприятиме підвищенню обізнаності громадськості про процедуру та легалізації професії медіатора, налагодженню співпраці з судами та іншими органами влади, а також дотриманню норм процесуального законодавства щодо неможливості допиту медіатора як свідка. Законом передбачено, що у випадку, якщо сторони домовляться про проведення медіації для врегулювання спору на підготовчому засіданні, суд має зупинити провадження у справі. Якщо у результаті такої процедури сторони досягнуть згоди, позивачу буде повернуто 60% сплаченого ним судового збору.

Три ключові ознаки вирішення конфліктів через медіацію включають третю, підготовлену сторону - медіатора, структуровану процедуру, яка допомагає знайти взаємовигідне рішення, та відсутність обмежень стосовно предмету конфлікту. Незважаючи на це, медіація може бути складною в адміністративних справах, де існують нерівноправні відносини між учасниками, зокрема, відносини влади та підпорядкування. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України [2], державним органам дозволено лише те, що прямо передбачено законом. У той же час, приватні особи можуть здійснювати будь-які дії, які не заборонені законом. Таким чином, органи державної влади мають обмежену свободу під час переговорів у процесі медіації, порівняно з приватними особами.

У зв'язку з нестачею кваліфікованих медіаторів в Україні, судова медіація є наразі єдиною прийнятною формою медіації. На відміну від певних очікувань, впровадження судової медіації в адміністративному судочинстві не порушує норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАСУ) [3]. Адміністративне провадження передбачає різні стадії, на кожній з яких сторонам надається можливість відмовитися від позову, визнати його вимоги або досягти мирової угоди, що відповідає принципу диспозитивності, а це може відбутися і на етапі судового розгляду.

Є певні випадки, коли процес медіації можна використовувати, наприклад, в тих адміністративних конфліктах, що виникають у зв'язку з партнерством між державними та

приватними суб'єктами. Відповідно до ст. 180 КАСУ [3], у підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації. Якщо відповідь позитивна, тоді суд передає правовий спір на розгляд судді-медіатору адміністративного суду. У свою чергу, під час процедури медіації у приміщенні суду медіатор бере на себе повну відповідальність. У разі успішного врегулювання конфлікту учасниками укладається угода, що дозволяє припинити судове провадження стосовно даної справи. Але якщо учасники процесу чи медіатор вважають, що медіація була неефективною та укладення угоди неможливо, то матеріали повертаються до відповідної судової колегії, яка продовжує судовий процес у справі.

Рекомендація (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам [4] вказує на переваги використання альтернативних засобів урегулювання адміністративних спорів у порівнянні з судовими процедурами. У рекомендації зазначено, що судові процедури не завжди є найкращим варіантом для вирішення адміністративних спорів, а використання альтернативних засобів дозволяє більш ефективно та швидко вирішувати такі спори. Рекомендація також зазначає, що альтернативні засоби урегулювання можуть бути прості та гнучкі, що дозволяє наблизити адміністративний орган до громадськості. Однією з переваг медіації в адміністративному судочинстві є можливість швидкого та ефективного розв'язання конфлікту. Вирішення справи за допомогою медіації може зайняти значно менше часу та коштів. Крім того, застосування медіації може допомогти зберегти відносини між сторонами та зменшити ризик виникнення подальших конфліктів. У процесі медіації сторони знаходять взаєморозуміння та можуть прийти до компромісу, що задовольняє обидві сторони.

Отже, медіація може бути використана як альтернативний метод вирішення спорів у справах адміністративного судочинства, незалежно від відносин між учасниками. Проте, не всі адміністративні спори можуть бути вирішені через процедуру медіації, але на етапі підготовки до судового засідання сторони можуть бути запитані щодо їх бажання використати цей метод. Важливо зазначити, що медіація може допомогти швидко та ефективно вирішити конфлікт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Махова Л. О. Переваги впровадження в Україні інституту медіації як позасудового способу врегулювання господарських спорів. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 6. С. 125.
2. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 27. ст. 51.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35. ст. 51. 446.
5. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf (дата звернення: 20.04.2023).

НАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОПУСТИМІСТЬ ЯК ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Правовий інститут доказів в адміністративному судочинстві закріплений главою 5 Кодексу адміністративного судочинства України [1] (далі: КАС України) та його іншими нормами. Важливість існування інституту доказів в адміністративному судочинстві обумовлюється тим, що докази є важливим елементом в забезпеченні права на справедливий суд і виступають гарантіями цього права. Обов'язковість подання доказів та здійснення процесу доказування об'єктивується у принципі змагальності, закріпленому в п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України [2] та ч. 1 ст. 9 КАС України. Для того, щоб фактичні дані могли стати доказами, вони повинні відповідати їх властивостям. Проблематика даного дослідження полягає у тому, що на практиці засоби доказування можуть не мати у сукупності властивості доказів, внаслідок чого втрачається їх доказове значення, а отже, стає неможливим встановити обставини справи. Відповідно, метою даного дослідження є визначення значення та взаємозв'язку таких двох властивостей доказів, як належність та допустимість.

КАС України визначає такі властивості доказів, як належність, допустимість, достовірність та достатність. Докази, які суд розглядає та оцінює під час провадження мають відповідати, насамперед, таким їх властивостям, як належність та допустимість. Від перших двох властивостей залежить наявність наступних. Відповідно до ст. 73 КАС України належними є ті докази, які містять інформацію щодо предмету доказування.

Предметом доказування, згідно з ч. 2 ст. 73 КАС України, є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше істотне значення для розгляду справи, внаслідок чого підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Слід зазначити, в цьому контексті, що зазначення ч. 1 ст. 72 КАС України «докази, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів)» варто тлумачити, як логічну здатність містити інформацію, яка стосується предмету доказування.

Таким чином, належними доказами є докази, які мають логічний зв'язок з обставинами, що входять до предмета доказування і можуть належати до фактів матеріально-правового та процесуального характеру.

Належність доказу складається з наступних елементів: 1) належний суб'єкт, уповноважений здійснювати процесуальні дії, спрямовані на отримання доказів; 2) належне джерело фактичних даних, які становлять зміст доказу; 3) належні процесуальні дії, які використовуються як спосіб одержання доказів; 4) відповідні процедури проведення процесуальних дій, які використовуються як засіб збирання доказів; 5) певна форма (докази повинні існувати в певній матеріальній і фіксованій формі, наприклад речові докази).

Якщо не буде додержано такої властивості доказу як його належність, то суд не братиме такий доказ до уваги при розгляді справи (ч.4 ст.73 КАС України). До прикладу, Верховний Суд у справі №810/719/18 від 17.07.2019 зазначив, що копія письмового доказу буде належним доказом лише у разі її належного нотаріально засвідчення та вчасного направлення іншим учасникам справи [3].

Стаття 74 передбачає, що доказ є допустимим, якщо його одержано у встановленому законом порядку. Допустимість поширюється лише на процесуальну форму доказування, засіб доказування, який має дві сторони: 1) негативну; 2) позитивну.

Негативна – допустимість доказів залежить від того, чи дотримано встановленого законом порядку його отримання.

У Постанові КАС ВС від 22.05.2020 у справі №804/9510/15, за позовом ТОВ «Перша Протеїнова Компанія» до Дніпропетровської об'єднаної державної податкової інспекції ГУ ДФС у Дніпропетровській області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень, суд зазначив наступне: порушення вимог закону щодо порядку формування засобів доказування, як процесуальної форми судових доказів, тягне за собою їх недопустимість як доказів, що унеможлиблює використання сторонами та судом даних (інформації), які містяться в них, для вирішення спору [4].

У наведеній справі докази на які посилався відповідач не відповідали вимогам допустимості в розумінні КАС України, оскільки контролюючим органом не було доведено, що такі докази отримано у розпорядження та те, що він мав право їх використання.

Позитивна сторона передбачає, що певні обставини можуть бути підтверджені лише конкретними засобами доказування.

У деяких випадках, прямо передбачених законом (як матеріальних, так і процесуальних), та чи інша обставина має доказуватись лише певним, визначеним у законі засобом доказування, наприклад, у податкових спорах - належно оформленими первинними документами, перелік і вимоги до оформлення яких визначені, зокрема положеннями Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку (затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88), а також затвердженими Стандартами бухгалтерському обліку.

Елементами допустимості доказу є: 1) отримані з належних джерел; 2) якість доказів характеризується з точки зору процесуальної форми; 3) існують чіткі правові положення щодо наслідків; 4) джерело інформації є відомим або перевіреном; 5) описують конкретні відомості не про факти, не самі судові докази, а про їх джерела; 6) установа чи посадова особа мають можливість використовувати їх як докази згідно з положеннями процесуального закону; 7) стосуються процесуальної форми, тобто характер засобів доказування, незалежно від інформації, що в них міститься; 8) існує низка засобів доказування, які можуть містити фактичні дані і, таким чином, бути прийнятними як докази в суді

До прикладу, Шостий апеляційний адміністративний суд, у своїй постанові по справі №359/6722/20 від 19.10.2021, наголосив, що поданий до суду першої інстанції DVD-диск містив відеозаписи (електронні документи у цифровій формі), які не було засвідчено електронним цифровим підписом, колегія суддів погодилася з висновками суду першої інстанції, що останні не можуть вважатися допустимими доказами з точки зору положень ст.ст.74, 99 КАС України [5].

Належність та допустимість, як властивості доказів, притаманні кожному доказу окремо. Без наявності аналізованих властивостей доказів відповідні відомості не можуть бути прийнятими як докази. Окрім того, дані дві властивості взаємопов'язані: належний доказ не може бути прийнятий, якщо він є недопустимий, а допустимість доказу не гарантує

його доказову силу. Робити висновок про допустимість доказу можливо лише після висновку про його належність з огляду на необхідність, перш за все, з'ясувати правову можливість використання певного матеріалу як доказу, що стосується предмету доказування у справі. Отже і належність, і допустимість є необхідними для того щоб доказ був прийнятий судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 32747-IV. Відомості Верховної Ради України. № 35–36, № 37. Ст. 446.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Постанова Верховного Суду від 17.07.2019 у справі №810/719/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83070492>
4. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.05.2020 у справі №804/9510/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89396332>
5. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 19.10.2021 у справі №359/6722/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100408073>

Калачнюк Дмитро Олександрович
студент 2 курсу 4 групи Факультету прокуратури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЧНОЇ ФІКСАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Автоматизована система фіксації адміністративних правопорушень для забезпечення безпеки дорожнього руху – взаємопов'язана сукупність технічних засобів (приладів контролю), програмно-апаратних засобів для оброблення інформаційних файлів та метаданих, отриманих за допомогою технічних засобів, обміну інформацією з використанням електронних комунікаційних мереж, необхідною для реалізації організаційних і процесуальних заходів у процесі контролю за дотриманням ПДР його учасниками, що функціонує в інформаційній системі МВС [1].

Загалом, провадження у справах, зафіксовані системою, є спрощеними за своєю процедурою. Коли прилад контролю зафіксує певне порушення, інформація потрапляє до бази даних інформаційної системи порушень МВС. Приводом до порушення справи про адміністративне правопорушення є отримання поліцейським, на якого покладені відповідні функції, результатів автофіксації й не потребує протоколу. Після перевірки фактів та розгляду справи формується постанова про порушення, яку поліцейський підписує своїм електронним підписом. Потім повідомлення на телефон в електронному вигляді через мобільний додаток (ДІЯ, Штрафи ПДР, Штрафи UA) надходить порушнику. Якщо в перші п'ятнадцять діб порушник не сплатив штраф, то паперове повідомлення поштою надсилається йому за місцем його реєстрації [2; 9, ст. 227].

Розмір зафіксованого системою штрафу за перевищення швидкості залежить від того, як було порушено режим руху. У випадку перевищення в межах від 20 км/год до 50 км/год сплачується 340 грн (ст.122 ч.1 КУпАП); 1700 грн – при перевищенні встановлених

обмежень швидкості руху понад 50 км/год (ст.122 ч.4 КУпАП). Також ч.2 ст. 122 передбачає штраф у 510 грн за проїзд на червоне світло світлофора, а ч.3 ст. 122 - 680 грн за рух смугою громадського транспорту. При цьому, якщо заплатити штраф протягом десяти днів, його сума зменшується вдвічі [3; 4].

Переваги автоматичної реєстрації правопорушень полягають у зниженні кількості дорожньо-транспортних пригод і жертв, а також у виключенні можливості корупції під час виявлення правопорушень і складання відповідних адміністративних документів [5, с.291]. Однак, також наявні проблеми у функціонуванні даної системи.

За допомогою розглядуваної системи фіксуються такі порушення Правил дорожнього руху: перевищення встановлених меж швидкості; проїзд на заборонний сигнал світлофора; порушення правил зупинки й паркування; порушення правил щодо руху і зупинки по смузі для маршрутних транспортних засобів; порушення заборони щодо виїзду на зустрічну смугу; порушення правил руху через залізничний переїзд; порушення заборони проїзду тротуарами/пішохідними доріжками [1]. З перелічених вище порушень, система здатна зафіксувати перевищення встановленого ліміту швидкості, порушення правил руху, зупинка на смузі для маршрутних транспортних засобів, проїзд перехрестя на заборонний сигнал світлофора, інші функції поки не отримали реалізації.

За умови фіксації правопорушення на транспортному засобі системою встановлюється презумпція винуватості власника транспорту. Незважаючи на те, хто був за кермом у час вчинення, штраф надходить власнику, адже ідентифікації особи правопорушника у момент вчинення не передбачена. При цьому, існує процедура звільнення власника від відповідальності за певних умов [5, с.291].

Визначення особи, яка вчинила правопорушення, зафіксоване приладом контролю автоматичною системою, загалом є актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Щоб уникнути несправедливого переслідування невинних осіб, законодавці у різний спосіб намагаються забезпечити дотримання прав і свобод автовласників [5, с.290]. У Польщі, наприклад, після фіксації правопорушення, власнику авто приходить електронне повідомлення, в якому запитують, чи він власник свого авто під час вчинення правопорушення. Така система орієнтована на чесність учасників дорожнього руху [6].

Частина 1 ст. 279-3 КУпАП передбачає випадки, які можуть звільнити власника транспортним засобом від адміністративної відповідальності: 1) якщо транспортний засіб вибув з його володіння внаслідок протиправних дій інших осіб, або щодо протиправного використання іншими особами номерних знаків його транспортного засобу; 2) якщо керування транспортом на час вчинення правопорушення відбувалося іншою особою. Це положення встановлює умови, за яких ці підстави стають юридичними фактами. Так, у першому випадку відповідну інформацію надає власне власник, у другому – звернення йде від особи, яка фактично керувала на момент вчинення вказаного правопорушення, особисто або за допомогою засобів зв'язку до уповноваженого підрозділу Національної поліції [3;7, с.92-93].

Варто зазначити й про дороговизну обладнання й обслуговування системи, які взаємопов'язані з обмеженістю функціоналу й кількості технічних засобів, зокрема, у камер є похибка швидкості. На українських дорогах встановлюють камери, які мають кодову назву «Каскад», а їх похибка - до 3 км/год. Таким чином, за обмеження 50 км/год, водія оштрафують тільки за їзду зі швидкістю 73 км/год і вище [2]. До того ж окрім стаціонарних камер є й ще мобільні засоби, які використовують ті ж органи поліції (TruCAM, Візир і тд.).

Тобто обслуговування системи не з дешевих, відтак для того, щоб система себе окупила, необхідно розширити сам функціонал системи, щоб не втрачати кошти, які можна було б отримати до бюджету.

Ще одна проблема пов'язана з так званою “толерантністю щодо перевищення швидкості” (дозволене нештрафне підвищення в 20 км/год). Система штрафування потребує перегляду, адже вона носить виховний характер. Водночас законодавство в розвинених державах більше сфокусоване на матеріальну відповідальність учасників дорожнього руху, що таки дає певний результат: як правило, штрафи за кордоном високі, тим самим створюється матеріальний дискомфорт для порушників. Незвичними для нас є й складна схема формування розмірів штрафів, які застосовуються за кордоном. Розмір штрафів у європейських країнах може варіюватися залежно від річного доходу порушника, щомісячної зарплати, загального фінансового становища і мінімальної заробітної плати в країні. У результаті за однакові порушення водії можуть отримати різні за розміром штрафи, проте реально вони справлять однаковий ефект [8, с. 137-138].

Таким чином можна підсумувати, що, незважаючи на беззаперечний позитивний та превентивний вплив у протидії порушенням ПДР, сама по собі система автоматичної фіксації правопорушень ще не є досконало відпрацьованою, має чимало проблем та потребує комплексного розвитку, не лише удосконалення технічного та операційно-програмного забезпечення, а й процесуального забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Порядок про функціонування системи фіксації адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі : затв. постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2017. № 833. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2017-%D0%BF#n18>
2. Максим Назарук. Штрафи з камер автофіксації в Україні: все, що ви хотіли про них знати. bigmir)АВТО : веб-сайт. URL: <https://auto.bigmir.net/ua/autonews/autoworld/5451121-shtrafy-s-kamer-avtofiksatsii-v-ukraine-yse-chto-vy-khoteli-znat>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 груд. 1984 р. : Закон України. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984.
4. Розміщення камер автофіксації в Україні: перелік і карта. Курс України : веб-сайт. URL: <https://kurs.com.ua/novost/546910-razmeshenie-kamer-avtofiksacii-v-ukraine-perechen-i-karta>
5. Проценко О. В. Профілактика дорожньо-транспортних пригод засобами автоматичної фото-відеофіксації порушень правил дорожнього руху. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3, с. 288-294
6. Як працює фотофіксація порушень правил дорожнього руху в Європі. *Офіційний сайт каналу 2+2 - 2plus2.ua* URL: <https://2plus2.ua/dzhedai-voyny-dorog/novyny/yak-pracyue-fotofiksaciya-porushen-pravil-dorozhnogo-ruhu-v-evropi>
7. Веселок М. Ю., Маммедова А. А. Спирні питання відповідальності власників транспортних засобів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 91–95.

8. Шумейко Т. А. Адміністративно-правове регулювання безпеки дорожнього руху за допомогою автоматизованих систем: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2017.

9. Битяк О. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання*. 2021. № 12. С. 226-230.

Катурга Валерій В'ячеславович

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
4 курс, 15 група, факультет прокуратури*

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ТИПОВИХ І ЗРАЗКОВИХ СПРАВ

Однією з новел Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [2] стало запровадження інституту типових та зразкових справ.

Проблематика інституту типових і зразкових справ полягає в можливих ризиках спотворення адміністративного судочинства через використання зразкової справи для вирішення типових справ та співставлення позитивних наслідків введення даного інституту над слабкими сторонами його функціонування в українському правовому полі.

Метою вивчення інституту типових та зразкових справ є забезпечення адекватного використання рішень та позицій, які розроблені на підставі попередніх адміністративних справ, а також збільшення ефективності та прозорості правосуддя в адміністративному судочинстві. Звернемося до законодавчого визначення типових та адміністративних справ.

У адміністративному судочинстві під типовими справами слід розуміти справи у яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень, спір у яких виник з однакових підстав у відносинах, що регулюються одними нормами права, та у яких позивачами заявлено однакові вимоги (п. 21 ч. 2 ст. 4 КАС України).

У свою чергу, зразкова адміністративна справа – це типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення, яке в майбутньому буде використовуватись для вирішення типових справ (п. 21 ч. 2 ст. 4 КАС України).

Особливості провадження щодо розгляду типових і зразкових справ регламентуються у ст. ст. 290-291 КАС України. Так, адміністративний суд, який розглядає декілька типових адміністративних справ, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з цих справ. При зверненні до ВС необхідно вказати причину, чому суд, який передає справу, вважає, що справа повинна розглядатися як зразкова справа, включаючи пояснення типової справи.

Адміністративний суд, розглядаючи типову справу, має право зупинити провадження у справі, якщо Верховним Судом відкрито провадження у відповідній зразковій справі. При розгляді справи суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи, в кожному рішенні зразкової справи ВС вказує її типові ознаки (ст. 291 КАС України).

Важливим при розгляді зразкової справи є виділення ознак типових справ. Наразі в доктрині адміністративного судочинства виділяють дві класифікації – спрощену та розширену.

Спрощена класифікація прямо впливає із визначення типових справ, яке закріплене у п. 21, ч. 1, ст. 4 КАС України (відповідач є виключно один і той самий суб'єкт владних повноважень, спір виник з аналогічних підстав, суспільні відносини регулюються одними й тими самими нормами права, заявлено аналогічні позовні вимоги).

Розширена класифікація включає наступні ознаки: 1) наявність декількох позивачів з типовими справами, 2) на стороні відповідача один суб'єкт владних повноважень, або його відокремлений чи структурний підрозділ), 3) однакові підстави позову – суб'єкт владних повноважень аналогічно порушує законодавчі приписи, 4) суспільні відносини повинні регулюватись одними і тими самим нормами права, 5) позивачі повинні обрати однаковий спосіб захисту своїх прав, 6) множинність – для визнання справи типовою, її характерні ознаки повинні відповідати як мінімум одній іншій справі [5].

Передусім до типових справ можна зарахувати справи щодо: пенсійних і соціальних виплат, видачі довідок про грошове забезпечення, грошової компенсації за невикористану відпустку тощо, які мають масовий характер і стосуються однакової категорії позивачів [6].

До прикладу, розглянемо ознаки типової справи у рішенні Верховного Суду від 06.04.2023 року по справі №260/3564/22. Ознаками цієї типової справи, які визначив ВС, є: 1) позивач – співробітник Служби судової охорони, 2) відповідач – суб'єкт владних повноважень Служба судової охорони, 3) предмет спору – додаткова винагорода, 4) норма права – спір виник внаслідок невиплати співробітнику винагорода, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України №168, 5) позовні вимоги – визнання протиправними дій (бездіяльності) відповідача щодо ненарахування і невиплати додаткової винагорода [6].

Оскільки всі адміністративні суди мають повноваження подавати відповідні подання, це може призвести до значного навантаження Верховний Суд, що, як наслідок, може вплинути на якість правосуддя. В якості недоліку необхідно назвати і «затягування» процесу. Адже передача справи до Верховного Суду і розгляд може тривати значний час. Крім того, суд першої інстанції має право зупиняти провадження у типових справах до прийняття рішення Верховним Судом, що також може значно затягнути вирішення спору [3].

Застосування інституту типових і зразкових справ на практиці має унеможливити різне застосування чинних норм законодавства. Ухвалення зразкової справи сприяє швидкому розгляду великої кількості типових справ, а також подоланню колізій та законодавчих прогалин, допомагає ефективно захистити права, свободи та інтереси громадян з боку порушень суб'єктів публічного адміністрування.

Одним з недоліків розглядуваного інституту є й те, що наразі не уточнено мінімальної кількості адміністративних справ для визначення їх типовими.

У підсумку, варто відзначити, що введення інституту типових та зразкових справ має велике значення для єдиної правозастосовної практики у судових спорах. Зокрема, це допоможе зменшити навантаження на адміністративні суди та зробити процес розгляду адміністративних спорів ефективнішим і швидшим.

Зразкові справи слугують запровадженню своєрідного судового прецеденту в Україні, де судові рішення у цих справах можуть бути використані як приклад для вирішення типових випадків і матимуть значення джерела права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 32747-IV. Відомості Верховної Ради України. № 35–36, № 37. Ст. 446.
3. Тетяна Подорожна. Зразкові та типові справи як новий механізм адміністративного судочинства. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/124220-zrazkovi-ta-tipovi-spravi-yak-noviy-mekhanizm-administrativnogo-sudochinstva>
4. Хмельницький окружний адміністративний суд. Розгляд типових та зразкових справ в адміністративному судочинстві. URL: <https://kmoas.gov.ua/news/view/3503-rozglyad-tipovih-ta-zrazkovih-sprav-v-administrativnomu-sudochinstvi>
- 5 Миколаєць В.А. Типові та зразкові справи як новий механізм в адміністративному судочинстві. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc36/part_1/30.pdf
5. Верховний суд. Зразкові справи. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/inshe/zrazkovi_spravu/

*Керімов Тамерлан Магомедович,
студент 2 курсу 3 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військово-цивільні адміністрації були створені в Україні як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації.

Відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» військово-цивільними адміністраціями в Україні є тимчасові державні органи у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України, призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, гарантування безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи [3].

Виникнення військово-цивільних адміністрацій, як зазначає О. Ю. Лялюк, є вимушеним явищем, яке безпосередньо пов'язане з війною на Сході України, додаючи, що, враховуючи загрозу національному суверенітету, яка постійно нависає над країною, загальні засади військової організації на території України мають бути передбачені на конституційному рівні [1, с. 7–17].

Метою військово-цивільних адміністрацій є створення умов для забезпечення життєдіяльності відповідних територіальних громад, вирішення питань місцевого значення шляхом установлення особливого порядку здійснення окремих повноважень органів

місцевого самоврядування на території їх діяльності у разі коли відповідні органи такі повноваження не здійснюють або усунулися від їх виконання.

Військово-цивільні адміністрації мають право встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів, організувати перевірку документів, що посвідчують особу, тимчасово забороняти рух транспортних засобів тощо [3]. Це є ефективною мірою протидії ворожим диверсійно-розвідувальним групам, колаборантам та терористам.

Як зазначається, створення військово-цивільних адміністрацій дозволить вирішити питання відсутності влади на звільнених територіях, коли фактично втекли всі обрані депутати місцевих рад, які займали сепаратистські позиції, скоювали злочини, переховуються від правосуддя та думають, що таким чином будуть протидіяти українській владі для відновлення ефективності дій []. Окрім того слушно зауважується, що «механізм військових адміністрацій ефективний, вони захищені від будь-яких зловживань, а на прифронтових та окупованих землях потрібна “тверда рука” і централізація для того, щоб швидко відновити життєдіяльність цих територій, усіх соціальних служб і надання державних послуг» [2].

Україна не є першопрохідником у питанні військових адміністрацій. Так, свого часу аналогічні органи діяли на територіях Франції, Бельгії, Німеччини тощо. Показовим є досвід Ізраїлю, де в 1981 році урядом було прийнято рішення про створення Ізраїльської цивільної адміністрації – керівного органу, що працював на Західному березі річки Йордан, з метою виконання поставлених завдань в межах територій, захоплених у ході Шестиденної війни 1967 року [5].

Незважаючи на ефективність військово-цивільних адміністрацій в Україні, перед владою все ще стоять завдання, які необхідно вирішити на законодавчому рівні задля вдосконалення діяльності таких органів, а саме: 1) закріпити повноваження Президента України з приводу утворення військово-цивільних адміністрацій у частині 1 статті 106 Конституції України; 2) сформулювати завдання та принципи діяльності військово-цивільних адміністрацій у Законі України «Про військово-цивільні адміністрації»; 3) визначити повноваження Кабінету Міністрів України у відносинах з військово-цивільними адміністраціями шляхом доповнення Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

Таким чином, можна підсумувати, що військово-цивільні адміністрації проявили свою ефективність у період воєнного стану, ставши дієвим інструментом забезпечення управління на територіях, що постраждали і страждають від ведення бойових дій. Тим не менш, така інституція потребує постійного вдосконалення і правового забезпечення, з чого випливає важливість подальших наукових розробок щодо закріплення їх правового статусу, а також реформування моделі територіальної організації влади.

Науковий керівник – к.ю.н., доц. Спасенко В. О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лялюк О. Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. *Проблеми законності*. 2022. Вип. № 157. С. 6–19.
2. Потрібна тверда рука та централізація". Корнієнко заявив, що на деокупованих територіях необхідні військові адміністрації. *ГОРДОН* : веб-сайт. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/potribna-tverda-ruka-ta-tsentralizatsija-kornijenko->

- zajaviv-shcho-na-deokupovanih-teritorijah-neobhidni-vijskovi-administratsiji-1626616.html.
3. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лют. 2015 р. № 141-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 02.04.2023).
 4. РНБО пропонує створити військово-цивільні адміністрації на Донбасі. *24 канал* : веб-сайт. URL: https://24tv.ua/rnbo_proponuye_stvoriti_viyskovotsivilni_administratsiyi_na_donbasi_n536060.
 5. Israeli Civil Administration. *Wikipedia* : веб-сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Israeli_Civil_Administration (дата звернення: 02.04.2023).

*Студентки 4-го курсу, 7-ї групи
Факультету прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Покрасьон Анастасія Олександрівна
Мартинюк Катерина Михайлівна*

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДДІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Останнім часом відбувається взаємопроникнення норм приватного і публічного права, а тому у певних питаннях публічного права виникають нотки диспозитивності, тобто можливості врегулювання відносин на власний розсуд, так, існують дискреційні повноваження органів публічної влади, які є їх можливістю застосувати розсуд з того чи іншого питання. При цьому вагомою частиною таких повноважень є саме повноваження органів судової гілки влади.

За сучасних умов судова дискреція може розумітися занадто широко, а тому при прийнятті рішень, стосовно яких законодавство передбачає розсуд суддів, останні можуть вдаватися до зловживання своїми процесуальними правами, нехтуючи при цьому принципом верховенства права, що є неприпустимим. За таких умов актуальним видається аналіз питання дискреційних повноважень. Тому метою цього невеликого дослідження є проаналізувати, чи наявні дискреційні повноваження у суддів в адміністративному судочинстві та чи належним чином це оформлено на законодавчому рівні.

Варто розпочати з того, що дискреційні повноваження – це особливий вид повноважень органів публічної влади та їх посадових осіб стосовно прийняття управлінських рішень на їх розсуд, якщо точного варіанту рішення не визначено нормативним актом, а розсуд не виходять за межі верховенства права.

В свою чергу, судова дискреція є одним і із важливих видів дискреції, яка передбачає розсуд суддів при відправленні правосуддя. Судова дискреція в науці розуміється у двох основних підходах, які умовно можна назвати широким та вузьким розумінням.

Вузьке розуміння судової дискреції полягає тлумаченні цього явища як можливості суду обирати альтернативний варіант поведінки серед передбачених в законі або за власним розсудом вирішувати питання, регулювання яких в законі не є чітким. Водночас, у широкому розумінні дискреція – це можливість суду відходити від ustalених правових позицій, застосовувати аналогію права, вирішувати справу на загальних принципах права

тощо. Щодо широкого розуміння дискреції, то вона може мати місце у випадку, коли суд має приймати рішення на основі закону, норми якого не відповідають принципу правовладдя. Звісно, судова дискреція, як і будь-який інший вид дискреції, повинен мати свої межі для того, аби не перетворитися у свавілля, адже багато науковців зазначають, що межа між цими поняттями інколи майже невидима.

Як вдало зазначає А. О. Коренев, судова дискреція в адміністративному судочинстві дозволяє, попри її неоднозначне розуміння та тлумачення, виокремити певні риси цього явища. Здійснення адміністративним судом дискреційних повноважень обумовлює формування судової практики з розгляду та вирішення окремих категорій адміністративних справ, в наслідок чого складні та неоднозначні публічно-правові спори вирішуються безвідкладно, не чекаючи удосконалення нормативно-правового регулювання. Реалізуючи судову дискрецію, суддя керуючись принципами верховенства права, може відступити від суто нормативно-правового регулювання і вирішити справу на основі принципів права [1, с. 270]. Таким чином, можна констатувати, що судова дискреція в широкому розумінні присутня в адміністративному судочинстві в тому аспекті, що суддя при вирішенні питання зможе не застосувати закон, який не відповідає верховенству права та духу права, а вирішить питання на основі загальних принципів права, може застосувала аналогію права тощо. Звісно, на практиці такі ситуації майже не трапляються, але варто розуміти, що така можливість не ілюзорна, а реальна.

В той же час постає питання щодо дискреції в вузькому розумінні, чи наявні норми в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС), які наділяють суддю такими вузькими дискреційними повноваженнями? Наприклад, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 245 КАС України адміністративний суд, у разі задоволення позову може обрати інший спосіб захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист таких прав, свобод та інтересів [2]. Таким чином, суд має можливість обрати інший спосіб захисту прав, свобод чи інтересів із тих, що визначені процесуальним законодавством, цей приклад досить вдало ілюструє активну роль суду в адміністративному судочинстві.

Можна навести також норму ч. 5 ст. 383 КАС, у якій вказано, що у разі відповідності заяви вимогам, зазначеним у цій статті, вона підлягає розгляду та вирішенню в порядку письмового провадження або в судовому засіданні на розсуд суду протягом десяти днів з дня її отримання. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду такої заяви [2]. Як бачимо, у нормах КАС, подібно до інших процесуальних кодексів, судова дискреція найчастіше виражається словами «на розсуд суду», «суд може» тощо.

Також досить часто дискреція в адміністративному судочинстві стосується питання відкладення судового засідання. Так, відповідно до правової позиції Касаційного адміністративного суду в складі Верховного Суду, яка наводиться в постанові від 10.11.2022 у справі № 280/4922/21, судова дискреція щодо оцінки обставин, які не дають можливості особі прийняти участь у судовому засіданні, на предмет їх поважності чи неповажності для цілей відкладення судового розгляду не має абсолютних меж. Суд має враховувати конкретну ситуацію та обґрунтування особи, яка просить суд відкласти судовий розгляд й обрати такий варіант вирішення клопотання про відкладення судового засідання, який є максимально доцільним та справедливим у відповідній ситуації, а обраний

ним процесуальний наслідок розгляду відповідного клопотання, як результат реалізації наданих йому дискреційних повноважень, завжди вимагає мотивації зробленого вибору [3].

Таким чином, можна підсумувати, що у суддів в рамках адміністративного судочинства наявні дискреційні повноваження як в широкому, так і в вузькому розумінні, що можна вважати як позитивною, так і негативною тенденцією. Звісно, врегулювати всі можливі дії судді в рамках невеликого кодифікованого акту неможливо, тому цілком логічно, що законодавець надає можливість суддям вирішувати певні питання на власний розсуд. В той же час проблемним може бути питання меж такої дискреції, тому видається доцільним принаймні на рівні КАС визначити сутність таких повноважень, а також закріпити норму, в якій передбачити перелік засад, якими мають обмежуватися дії суддів щодо реалізації дискреційних повноважень. Обмеження судової дискреції необхідно для запобігання можливих зловживань з боку суддів, крім цього, видається, що така дискреція має бути обмежена принципами верховенства права, справедливості, пропорційності. Подальші наукові дослідження цього питання можуть бути корисними для напрацювання доктринальної бази і надання законодавцю ідей щодо вдосконалення законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коренев А.О. Судова дискреція в адміністративному судочинстві: поняття та зміст. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 5. С. 268-271.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.03.2023).
3. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 10.11.2022 № 280/4922/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/107249716?q=%22%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%8F%22> (дата звернення: 03.03.2023).

*Селюжицька Єлизавета Володимирівна та
Годована Світлана Дмитрівна
студентки 4 курсу 7 групи
факультету прокуратури НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ

Як ми знаємо, принципи права завжди були і залишаються провідною правовою категорією. Не є виключенням і адміністративне судочинство, якому притаманні особливі, специфічні принципи, що потребують детального аналізу. Дане питання висвітлено у доктринальних працях таких авторів як М.В. Ковалів, С.В. Потапенко, С.В. Ківалов, А.О. Рибченко та інших. Зацікавленість з боку наукової спільноти у значення принципів адміністративного судочинства тільки підкреслює актуальність досліджуваної теми.

Перш за все, розпочати висвітлення даної теми, на нашу думку, варто із наголошення на дефініції поняття «принципи права», адже правильне попереднє висвітлення понятійно-категоріального апарату є надзвичайно важливим. Термін «принцип» походить від

латинського слова «*princĭpium*», яке означає начало, основа. Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки[5, с. 110].

Питання щодо дефініції все ще залишається дискусійним. Усі ці протиріччя у визначенні поняття принципів права намагався усунути А. М. Колодій. Принципи права, – зазначає автор, – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини цього типу держави та права, є однопорядковими із сутністю права [3, с. 29].

У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення.

Принципи адміністративного судочинства можна визначити як «надзвичайні правові елементи», оскільки вони є основоположними засадами та правилами, які регулюють проведення судового процесу в адміністративних справах.

Ці принципи визначають процес дії права у сфері публічного права та забезпечують здійснення правосуддя відповідно до вимог закону, з метою захисту прав та інтересів осіб, що звертаються до суду зі своїми претензіями.

Серед таких принципів можна виділити, наприклад, принцип законності, згідно з яким усі рішення суду повинні базуватися на законі, принцип змагальності, згідно з яким кожна зі сторін має право висловити свої аргументи та відстоювати свої права, а також принцип обґрунтованості, згідно з яким рішення суду повинні бути обґрунтовані та мотивовані.

Якщо ж говорити про принципи конкретно адміністративного судочинства, то маємо розуміти, що дані загальні положення, витоки, стосуються саме адміністративної процедури, а не будь-якої іншої. Звісно, кожна судова процедура має спільні риси, однак їх не слід в жодному разі ототожнювати.

Принципи у адміністративному процесі застосовуються як норми прямої дії, вони не потребують прив'язки до певної норми, оскільки за своїм характером пронизують усе адміністративне судочинство – кожен процесуальну дію та кожне прийняте рішення, вони передбачають певні вимоги, які не можна оминати. На нашу думку, принципи адміністративного судочинства не існують ізольовано. Як правило, порушення одного принципу тягне за собою порушення й іншому, у цьому полягає їх взаємозалежність одне від одного. Кожен принцип адміністративного судочинства є надзвичайно важливим.

Щодо судового процесу, то принципи виступають найбільш загальними правилами поведінки визначеного характеру: вони прямо передбачені в законі; звернені до всіх учасників процесу; мають загальнообов'язковий характер; забезпечуються засобами державного примусу; мають правовий механізм реалізації. Основне призначення принципів полягає в тому, що їх втілення в судочинство надає йому якості правосуддя, та, навпаки, їх ігнорування призводить до порушення права на судовий захист, а відтак – до неправосудності рішень суду.

Відповідно до усталеної концепції щодо класифікації принципів адміністративного судочинства, то їх прийнято поділяти на три групи:

1) загальні, що відображають найбільш загальні засади створення та функціонування адміністративної юстиції в соціально-правовому середовищі, формують загальне уявлення про цей інститут, його місце в системі адміністративного права та державної влади (системного функціонування, правозаконності, демократичності, гласності, прозорості, доцільності, публічно-правової зумовленості);

2) організаційні, що стосуються організаційних засад існування адміністративної юстиції (територіальності, спеціалізації та автономності, єдності та інстанційності);

3) процесуальні, що визначають процедуру розгляду справ в органах адміністративної юстиції (рівності процесуальної правосуб'єктності сторін, державного гарантування процесуальних прав сторін, усності та безпосередності розгляду справи, об'єктивності адміністративно-юрисдикційного розгляду справи, диспозитивності та змагальності, дискреційної пов'язаності адміністративного суду вимогами скарги та повноти дослідження справи, поєднання колегіального та одноосібного розгляду справ, гласність і безпосередність розгляду справи, офіційність, обов'язковість рішення суду, повне фіксування судового процесу технічними засобами, раціональну процесуальну форму, неможливість процесуального сумісництва, судову істину, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судового рішення).

Хочемо вказати на те, що існує певна правова основа принципів адміністративного судочинства. Слід одразу відзначити ті, які закріплено у Конституції України (далі – КУ), оскільки, як ми знаємо, даний акт має найвищу юридичну силу, усі інші нормативно-правові акти за своїм змістом не мають суперечити Основному Закону.

Зокрема, у статті 129 КУ вказано, що основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення [1].

Маємо розуміти, що даний перелік є загальним для будь-якого виду судочинства (цивільного, кримінального тощо). Однак, існують певні особливості у принципах саме адміністративного судочинства. Так, можна згадати про принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Згідно із ч. 4 ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України, суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи [2].

Як ми бачимо, на суд у даному разі покладено особливі повноваження, чого немає у інших видах судочинства. Реалізація принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі пов'язана з обов'язком суду всебічно і об'єктивно оцінити наявні докази та встановити фактичні обставини справи, навіть якщо на них немає посилення сторін у їх доводах чи запереченнях, із витребуванням відповідних доказів, у тому числі з власної ініціативи, що обумовлюється публічним характером спору в адміністративній справі.

Реалізація вказаного принципу характеризується усталеною практикою і пов'язується з активністю адміністративного суду у виявленні та дослідженні всіх обставин справи. Незважаючи на те, що даний принцип передбачає додаткову активну поведінку суду, все ж це не говорить про те, що нівелюється засада змагальності або диспозитивності у первинному їхньому розумінні.

Окрім цього, деякі вчені зазначають про важливість принципу офіційності у адміністративному судочинстві. Принцип офіційності спрямований на порядок дослідження та оцінювання фактичних обставин справи, зокрема, результатів отриманих судом доказів, у фактичному їхньому розумінні. Найважливіші ознаки принципу офіційності в адміністративному судочинстві полягають у закріплених у законодавстві обов'язках адміністративного суду щодо активної поведінки ходу провадження, дослідження обставин справи в можливо повному обсязі, для чого суддя повинен сприяти активній участі учасників провадження у дослідженні фактичних обставин справи та їх поясненні [4, с. 4].

Щодо питання розширення принципів адміністративного судочинства, як і в будь-якій області, може мати як позитивні, так і негативні наслідки, залежно від конкретної ситуації.

З одного боку, розширення принципів може допомогти забезпечити більш ефективний та справедливий судовий процес для всіх зацікавлених сторін. Наприклад, включення принципу презумпції невинуватості може допомогти забезпечити захист прав підозрюваного або обвинуваченого в адміністративному порушенні.

З іншого боку, розширення принципів може призвести до більшої складності та затримок у судовому процесі, що може стати проблемою для всіх сторін. Наприклад, включення принципу відкритості може спричинити потребу у більш ретельному документуванні та розголошенні інформації, що може затримати розгляд справи.

Отже, перед розширенням принципів адміністративного судочинства необхідно ретельно проаналізувати всі наслідки та збалансувати їх, щоб забезпечити максимальну ефективність та справедливість судового процесу.

З огляду на усе вище наведене можна зробити висновок, що принципи адміністративного судочинства є надзвичайно правовими елементами, які пронизують кожну стадію провадження та знаходять своє відбиття у кожній процесуальній дії учасників провадження. Було встановлено, що в цілому адміністративному судочинстві притаманні загальні принципи права, однак існують також і специфічні, які говорять про особливий характер даного виду судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: із змінами // Верховна Рада України. Офіц. вид. К.: Велес, 2014. 48 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-37. Ст. 446.
3. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
4. Корчинський О. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. №876 (15). 6 с.

5. Шемшученко Ю. С. Принцип. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Укр. енцикл., 2003. Т. 5. С. 110–111.

Тихонова Дар'я Сергіївна,

*к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового права
ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Гайдук Оксана Сергіївна,

студентка 2 курсу ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

У науковій статті досліджено характеристику системи публічних закупівель в Україні. Також було розкрито основні етапи закупівельної процедури.

Ключові слова: публічні закупівлі, конкурсні торги, принципи закупівель.

Постановка проблеми. Система публічних закупівель є важливим елементом економічної системи будь-якої країни і є однією з найбільш розповсюджених форм державного регулювання взаємовідносин між державою і підприємствами, що надають товари та послуги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей здійснення публічних закупівель є предметом розгляду та тривалих наукових дискусій зарубіжних та вітчизняних вчених. Науковцями, які розглядають проблематику державних закупівель є: Критенко О.О., Левченко С.Ю., Малолітнева В.К., Науменко С.М., Олефір А.О., Смиричинський В.В., Ткаченко Н. Б., Фалко Ю.В. Попри значні дослідження сфери публічних закупівель, залишаються все ж таки питання щодо теоретичного узгодження в сфері закупівель, які потребують ґрунтовного вивчення та доопрацювання.

Мета і завдання дослідження полягають у формулюванні загальної характеристики системи публічних закупівель в Україні.

Виклад основного матеріалу. Порядок здійснення регулювання та громадського контролю у сфері публічних закупівель, їх принципи здійснення, а також проведення моніторингу та оприлюднення інформації зазначено та регламентовано Законом України «Про публічні закупівлі» [1].

Публічні закупівлі — специфічний інструмент фінансово-правового регулювання правовідносин щодо формування, раціонального розподілу та ефективного використання публічних фондів коштів, що застосовується у процесі реалізації публічного інтересу при придбанні товарів, робіт і послуг за публічні кошти [2].

Публічні закупівлі відносяться до процедур, за якими державні органи закуповують товари та послуги на конкурсній основі від приватних підприємств. Такі закупівлі здійснюються з метою забезпечення якісних та ефективних товарів та послуг для державних органів та громадян.

Система публічних закупівель має декілька важливих характеристик: 1) Забезпечення конкуренції між підприємствами та прозорості у процесі закупівлі товарів та послуг; 2) Рівність. Всі учасники закупівельної процедури повинні мати рівні можливості

та однаковий доступ до інформації про умови та параметри закупівель; 3) Рациональність. Закупівлі повинні бути здійснені з урахуванням економічної доцільності та оптимального використання бюджетних коштів; 4) Інноваційність. Система публічних закупівель має стимулювати інновації та розвиток нових технологій у різних галузях; 5) Захист прав споживачів. Закупівлі повинні забезпечувати безпеку та якість товарів та послуг, що надаються; 6) Ефективність та результативність. Метою публічних закупівель є забезпечення ефективного використання бюджетних коштів та отримання найкращих результатів у виконанні державних функцій; 7) Підтримка малих та середніх підприємств. Система публічних закупівель має забезпечувати можливість участі малих та середніх підприємств у закупівлях; 8) Захист інтересів держави. При здійсненні закупівель державні органи мають захищати інтереси держави та забезпечувати національну безпеку.

Одним із напрямків реалізації управлінських функцій держави є оновлення системи державних закупівель, що регулюється спеціальними нормативно-правовими актами, а у 2016 році переведення її з тіньового в електронний формат для громадського контролю. Електронні системи закупівель є засобом виявлення та боротьби з корупцією завдяки безлічі інструментів, які використовуються для моніторингу та аналізу державних закупівель. Крім того, система Prozorro унікальна за структурою, оскільки діє у партнерстві з трьома сторонами – державою, бізнесом та громадськістю [3, с.29].

Prozorro — онлайн-платформа, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість поставити це державі. Вона об'єднує понад 35 тисяч державних та комунальних органів влади та підприємств (замовники товарів, робіт та послуг) та близько 250 тисяч комерційних компаній (постачальники) [4, 15].

Загальна характеристика системи публічних закупівель включає в себе також основні етапи закупівельної процедури, а саме: планування закупівлі, розроблення та публікація тендерної документації, подача пропозицій учасниками, оцінка та порівняння пропозицій, визначення переможця та підписання договору.

Правильно організована система публічних закупівель є важливим чинником розвитку економіки та сприяє забезпеченню якісних та ефективних послуг та товарів для державних органів та громадян.

Одним з головних принципів системи публічних закупівель є прозорість та конкуренція. Це означає, що процес закупівлі має бути відкритим та доступним для всіх зацікавлених сторін, а учасники мають мати рівні можливості для участі у процедурі.

Щоб забезпечити прозорість та конкуренцію, система публічних закупівель має базуватися на правильно розроблених процедурах та критеріях відбору переможця. Одним з основних критеріїв є ціна, але також можуть враховуватися такі фактори як якість, терміни виконання, гарантії тощо.

Важливою складовою системи публічних закупівель є моніторинг та контроль за виконанням укладених договорів. Державні органи мають відстежувати виконання умов договору та забезпечувати якість та своєчасність виконання робіт або поставки товарів.

У країнах з розвинутою системою публічних закупівель можна спостерігати позитивні економічні та соціальні результати, такі як зниження корупції, збільшення ефективності використання бюджетних коштів, розвиток малого та середнього бізнесу тощо.

Отже, система публічних закупівель є важливою складовою економічного та соціального розвитку країни. Її правильна організація та функціонування забезпечує ефективне використання бюджетних коштів та забезпечує якість та ефективність державних послуг та товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення 21.05.2023).
2. Новаковець В.М. Фінансово-правовий механізм регулювання державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2012. 252 с.
3. Суходольська Н.А. Загальна характеристика системи публічних закупівель товарів, робіт і послуг в Україні // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 33/2022, 2022. — с. 28-34 URL: <https://zenodo.org/record/6642283#.ZG1Ii3ZBw2w> (дата звернення 23.05.2023).
4. Законодавче регулювання публічних закупівель: навч. посіб. / Т.І. Швидка; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2-ге вид., перероб. і допов. — Харків: Право, 2022. — 96 с.

Ткачов Владислав Сергійович

Студент 4 курсу 19 групи

Факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні, на жаль, через повномасштабну агресію російської федерації проти України правосуддя в Україні здійснюється «дуже обмежено». Констатуємо, що зараз, незважаючи на усі складнощі та загрози, адміністративні суди працюють, забезпечуючи конституційну можливість кожному реалізувати право на захист та доступ до правосуддя. Враховуючи ситуацію систематичних ракетних обстрілів, перебоїв з електропостачанням, повітряних тривог виникає коло проблем під час розгляду адміністративних справ, які потребують свого виваженого вирішення. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває розгляд питання щодо вдосконалення здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. Розглянемо у цій роботі кроки законодавця, які на сьогодні здійснено саме з метою комплексного вирішення існуючих проблем.

По-перше, зазначимо, що правову основу правового режиму воєнного стану становить п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [2] та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [3]. Стаття 64 Конституції України гарантує, що право на судовий захист не може бути обмежено, навіть в умовах запровадження воєнного стану [2]. Окрім того, статтею 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено, що «правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється» [3].

Так, варто відзначити, що протягом 2022 року за розпорядженнями Голови Верховного Суду змінено (передано) територіальну підсудність 135 місцевих та апеляційних судів «у зв'язку із неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, з них відновлено територіальну підсудність справ 50 місцевих та апеляційних судів. Окрім того, на кінець 2022 року змінено (передано) територіальну підсудність справ 169 місцевих та апеляційних судів (з урахуванням судів, підсудність яких передано протягом війни, у період з 2014 по 2022 рік – 84 місцевих та апеляційних судів АР Крим, Донецької та Луганської областей), що становить понад 22 відсотки або більше п'ятої частини від загальної кількості місцевих та апеляційних судів»[5].

Акцентуємо увагу на тому, що в умовах воєнного стану наша держава в особі уповноважених органів максимально намагається створити умови для безперебійної роботи судів. Так, 02.03.2022 року Рада суддів України прийняла Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022, відповідно до яких судам рекомендовано: «за можливістю відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів); за наявності обґрунтованих підстав та поважних причин судам рекомендовано продовжувати процесуальні строки, оскільки багато людей зараз знаходяться на окупованих територіях, багато осіб перебувають у лавах Збройних сил України; справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження; проводити судові засідання в режимі відеоконференції, щоб забезпечити максимальну безпеку учасників адміністративної справи» [6].

Окрім того, як ми зазначали вище, значну увагу законодавець приділив і обчисленню, зокрема поновленню та продовженню процесуальних строків в адміністративному судочинстві. Як ми знаємо, запровадження воєнного стану через військову агресію російської федерації, не стало абсолютною підставою для зупинення процесуальних строків під час розгляду адміністративних справ. Проте, у свою чергу Верховний Суд зосередив увагу на тому, що запровадження воєнного стану на території України може бути визнане поважною причиною для поновлення процесуальних строків. У постанові від 29.09.2022 року у справі №500/1912/22 Верховний Суд наголосив на тому, «у разі пропуску процесуального строку питання про поновлення пропущеного строку вирішується з огляду на обставини кожної конкретної справи окремо у кожному випадку з урахуванням причин та з урахуванням доводів, які наводяться особою заяві про поновлення відповідного процесуального строку. Суд акцентує увагу на тому, що один лише факт запровадження воєнного стану в Україні через збройну агресію російської федерації не можна визнати абсолютною та безумовною підставою для поновлення процесуального строку в адміністративній справі. Тобто, з огляду на викладене вище, робимо висновок про те, що судді приймають рішення про поновлення пропущеного строку лише за умови, коли учасник адміністративної справи доведе при поданні заяви наявність обставин, які виникли внаслідок запровадження воєнного стану та саме внаслідок таких обставин стало неможливим здійснення конкретної процесуальної дії у передбачений Кодексом адміністративного судочинства строк. [8].

Підтвердженням викладеної нами вище тези є ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15.07.2022 року у справі за номером 460/14618/21, де Суд визнавав факт перебування заявника на військовій

службі поважною причиною пропуску строку на касаційне оскарження та поновив його [9].

Таким чином, проаналізувавши охарактеризовані вище зміни у законодавстві, ми можемо зробити висновок про те, що запровадження воєнного стану на території України внаслідок збройної агресії російської федерації мало наслідком внесення відповідних змін до законодавства, зокрема запровадження можливості проведення судових засідань в режимі відеоконференції, зміни територіальної підсудності судів, розширення підстав для поновлення процесуальних строків, особливо якщо вони пов'язані з воєнним станом тощо. Головним є те, що внаслідок таких змін право на звернення до суду не обмежується, а кожен може його реалізувати.

Науковий керівник: к.ю.н. асистентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Белікова М.І.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шабаровський Б. Стан правосуддя під час війни. URL: <https://vkr.ua/publication/stan-pravosuddya-pid-chas-viyni> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 11.04.2023).
4. Про введення воєнного стану на території України: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 11.04.2023).
5. ДСА України оприлюднила статистику про стан здійснення правосуддя у 2022 році в умовах воєнного стану. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1384015/> (дата звернення: 11.04.2023)
6. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану: рішення Ради суддів України від 02.03.2022 № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023414-22#Text> (дата звернення: 12.04.2023)
7. Розпорядження Голови Верховного Суду від 13 березня 2022 року N 6/0/9-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00828> (дата звернення: 12.04.2023).
8. Постанова Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22 (адміністративне провадження № K/990/20688/22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406> (дата звернення: 12.04.2023)
9. Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15 липня 2022 року у справі №460/14618/21. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105267322&red=100003d500acaf11b46fea038b31c70d8056b8&d=5> (дата звернення: 12.04.2023).

*Хом'як Анна Ростиславівна
студентка 4 курсу 13 групи,
факультету прокуратури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ

Ст.129¹ Конституції України закріплює, що судові рішення є обов'язковим для виконання [1]. Кожна держава зобов'язана створити ефективний механізм виконання судових рішень, а суд – здійснювати контроль за їх виконанням. Важливе місце судовий контроль має саме в адміністративному судочинстві. Держава потребує вдосконалення такого інструменту як судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних спорах з метою захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку органів публічного адміністрування.

Перш за все, необхідно звернутися до загального припису ст. 370 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України, в якій встановлюється обов'язковість судового рішення, що підлягає виконанню на всій території України [2]. Дотримання цієї засади забезпечується завдяки інституту судового контролю, порядок і види якого визначені зокрема ст. 382 КАС України. Так, ч. 1 ст. 382 КАС закріплює право, а не обов'язок суду застосовувати судовий контроль. Слід відзначити, що враховуючи дискрецію даного повноваження, інколи суди зловживання цим правом. Тож у наукових колах є пропозиції щодо застосування судового контролю автоматично в кожній адміністративній справі. Однак, у свою чергу, це може призвести до надмірного перевантаження судової системи.

У зазначеному аспекті слід звернутися до звіту Комітету міністрів Ради Європи. Україна перебуває на третьому місці серед країн з найбільшою кількістю заяв, що надійшли до ЄСПЛ, які стосуються довготривалої структурної проблеми невиконання та несвоєчасного виконання судових рішень національних судів. Це свідчить про неефективність судового контролю й у адміністративному судочинстві. У рішенні ЄСПЛ «Іванов проти України» підкреслено той негативний вплив, який несе нереформована система виконання судових рішень на доступ до правосуддя та ефективність функціонування судової влади в цілому [3]. Комітет міністрів Ради Європи закликає Україну прийняти повний пакет реформ законодавчого та інституційного характеру з метою усунення всіх виявлених першопричин порушень ЄКПЛ і виділити достатнє фінансування на вжиття заходів з цього приводу. Другий важливий аспект вимог комітету міністрів Ради Європи пов'язаний із необхідністю запровадження ефективних засобів правового захисту, тобто необхідність встановити прискорювальні або компенсаторні засоби захисту на підставі можливості звернення до суду з метою пришвидшення процесу виконання або виплати компенсації за затримки пов'язані з виконанням судового рішення.

Отже, проаналізувавши структурну проблему невиконання судових рішень та вимоги Ради Європи, можна дійти висновку, що необхідно: по-перше, розширити перелік осіб, яким надається право звернутися до суду із відповідною заявою про захист права на виконання судового рішення, по-друге, визначити більш детальну процедуру в КАС України щодо здійснення ефективного судового контролю, по-третє, забезпечити

можливість для суду використовувати інформаційні технології (електронні сервіси, електронне судочинство) для контролю за виконанням судових рішень, по-четверте, створити комплексну систему збору даних щодо кількості адміністративних рішень, які знаходяться на виконанні та створити єдиний державний реєстр рішень, які знаходяться на виконанні. Норми КАС України, які регулюють судовий контроль, повинні забезпечити ефективний організаційно-правовий механізм реалізації права на виконання судового рішення. Тож необхідні зміни.

Україна йде назустріч цим рекомендаціям та поступово удосконалює інститут судового контролю. Як приклад, у Верховній Раді України 08.08.2022 був зареєстрований законопроект № 7648 Запропоновано вдосконалити інститут судового контролю наступним чином: 1) забезпечити можливість для суду через отримання інформації із Єдиного державного реєстру виконавчих документів здійснювати відповідний контроль стану виконання рішень; 2) зобов'язати суд витребувати у керівника боржника – звіт про стан виконання судового рішення; 3) зобов'язати органи Казначейства України та державних виконавців подавати відповідний звіт про стан виконання рішення тощо [4]. Переконані, що ці зміни є позитивними, вони дозволять забезпечити гарантоване право особи на судовий захист. Загалом ці два законопроекти дотримуються того принципу, що судовий контроль не є втручанням у процес виконання, він не для того, щоб блокувати процес виконання, а лише для того, щоб прискорити його та вирішити поточні проблеми виконання.

Отже, враховуючи, що в країні є проблема невиконання та несвоєчасного виконання судових рішень адміністративних судів, необхідно внести зміни в КАС. Держава зобов'язана не лише впровадити ефективні заходи виконання судових рішень, а й забезпечити їх функціонування. Загальна мета таких змін полягає в піднятті рівня довіри до судової системи, зокрема в гарантуванні виконання прийнятих судом рішень, що в свою чергу сприятиме зміцненню правової культури в країні.

***Науковий керівник:** кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри адміністративного права НЮУ імені Ярослава Мудрого Зелінська Яна Сергіївна.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35. ст. 51. 446.
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009, заява № 40450/04. *Офіційний Вісник України*. 2010. № 13. Ст. 651.
4. Проект № 7648 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень» від 08.08.2022, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40206>.

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Важливим інститутом в адміністративному судочинстві є інститут забезпечення позову, який відіграє важливу роль щодо ефективного судового захисту порушених прав, свобод та інтересів приватних осіб. Однак, інститут забезпечення позову не позбавлений проблемних аспектів. Зокрема, це пов'язано із збільшенням кількості адміністративних справ і цей факт вимагає від законодавця більш детальної регламентації інституту забезпечення позову.

Слід зазначити, що Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) не дано чіткого визначення забезпечення позову [1]. Однак, наукові розвідки досліджували це питання. Так, у наукових виданнях за загальним правилом забезпечення позову розуміють, як вжиття адміністративним судом, в провадженні якого знаходиться справа, певних заходів щодо охорони прав та свобод позивача, для створення можливості реального виконання позитивного (для позивача) рішення суду.

Однією з ознак цього інституту є його недискримінаційний характер. Наступною характерною особливістю при вирішенні питання про забезпечення позову є змагальність та рівноправність сторін, якої мають дотримуватись сторони адміністративного процесу. Ознаку дискреційних повноваження постійно використовують суди задля запобігання потенційним зловживанням під час подання вимоги про забезпечення.

У науковій літературі також використовується термін обмежувальні заходи, який є тотожним з поняттям забезпечення позову. Обмежувальний характер інституту забезпечення позову очевидний у праві позивача, тобто заявника вимагати обмеження прав відповідача шляхом введення забезпечення позову. Суд може застосувати обмежувальні заходи щодо особи, яка є відповідачем, якщо заявником буде доведено необхідність застосування певного виду забезпечення позову. Виділяють дві підстави забезпечення позову, а саме це за заявою учасника справи, або судом з власної ініціативи, який має право вжити такі заходи забезпечення позову, які зазначаються в КАС України. У науковій літературі можна зустріти позитивність виникнення у КАС України правового інституту забезпечення позову.

Суть забезпечення позову виявляється не тільки в його обмеженні. Слід звернути увагу на запобіжні елементи змісту забезпечувального позову. На думку Єсімова правова превенція є складним правовим явищем, яке необхідно розуміти у двох основних вимірах: інституційному та функціональному. [2, с. 45]. Вирішуючи, чи встановлена гарантія зобов'язальних прав, суд має враховувати не лише мотиви, передбачені нормами, а й внутрішню мотивацію. Суд на розсуд встановив мотиви прийняття забезпечення позову з огляду на фактичну ситуацію у справі та особливості спірних правовідносин. Крім позитивних сторін суддівського розсуду, який усуває законодавчі прогалини та дозволяє розглядати всі ситуації, що мають юридичне значення, можна виділити й негативні сторони суддівського розсуду. Багато в чому вони проявляються на стадії оцінки доказів, коли судді

довільно вивчають подані докази. У зв'язку з цим суди часто відмовляли у задоволенні вимог про забезпечення позовів без законних мотивів.

Норми, що регламентують порядок застосування заходів забезпечення позову за адміністративним позовом зафіксовані у главі 10 «Забезпечення позову» КАС України. Глава має чітку структуру та забезпечує досягнення мети правового захисту прав, свобод і законних інтересів адміністративного позивача або невизначеного кола осіб. Виділення забезпечення позову як особливого інституту в системі адміністративного судочинства пояснюється чинниками: забезпечувальні заходи, характерні для здійснення судової влади; специфіка правового середовища, де проявляються передумови для існування інститутів адміністративного права.

Європейський суд з прав у справі «Серявін та інші проти України» людини встановив, що в судових рішеннях мають бути вказані мотиви, на яких вони ґрунтуються, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті [3]. Для усунення такої ситуації необхідно передбачити в процесуальному законодавстві підстави для відмови у прийнятті забезпечення позову. Законність діяльності органів державної влади, спрямованої на регулювання правовідносин за участю фізичних і юридичних осіб, складається з трьох основних правил: посягання публічною адміністрацією на приватну сферу особистої свободи та власності повинно ґрунтуватися на законі; акт, нижчий за категорію закону, не може суперечити закону; правові акти, нижчі за категорію закону, можуть прийматися лише на підставі закону [4, с. 208].

Як підсумок, можна стверджувати про те що, національна модель інституту забезпечення позову можна порівняти до встановленого адміністративним процесуальним законодавством країн Європейського Союзу, а саме модель інституту забезпечення позову в нашій країні відповідає стандартам ефективного правового захисту прав, свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Науковий керівник: доцентка ,к.ю.н, доцент кафедри адміністративного права Зелінська Я.С.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс Адміністративного судочинства України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
2. Єсімов С. С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. Соціально-правові студії, 2020. 47 с.
3. Справа «Серявін та інші проти України» від 10. 02. 2010 р. (заява № 4909/04) URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text.
4. Тур Т. О. Правова природа особливостей забезпечення позову. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2002. № 3. URL.: https://zib.com.ua/ua/141770zabezpechennya_pozovu_v_adminprocesi_vuzhchi_mozhli_vosti_bil.html#:~:text=%D0%9F%D1%.
5. Ковалів М. В. Адміністративне судочинство. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2014. 596 с.

ТЕРМІНОВІ СПРАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Термін «термінова справа в адміністративному судочинстві» не є окремим приписом у Кодексі адміністративного судочинства України. Більше того, дане визначення у КАС України згадується лише двічі: у назві другого параграфа “Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ” та в Перехідних положеннях щодо надсилання до суду апеляційної інстанції матеріалів окремих категорій термінових адміністративних справ.

Тим не менш, термінові адміністративні справи є важливими справами щодо деяких видів публічно-правових спорів з особливим порядком провадження, спричинені негайними процесуальними діями та рішеннями. Відтермінування справ з даної категорії може призвести до порушення прав, свобод та законних інтересів суб’єктів публічно-правових відносин.

Так, до термінових справ в адміністративному судочинстві відносяться такі дії, як: 1) невідкладне повідомлення судом учасників про дату, час і місце розгляду справи; 2) подання заяв по суті справи, а саме: позовну заяву та відзив на неї; 3) обчислення процесуальних строків; 4) проголошення та вручення судових рішень; 5) апеляційне та касаційне оскарження.

Термінові адміністративні справи згруповані залежно від предмету оскарження та суб’єкта звернення до суду [2]. До першої групи відносяться: а) дії або ж бездіяльність, а також рішення, вчинені членами виборчих комісій та комісій з референдуму; б) дії, пов’язані зі встановленням списку виборців; в) дії або ж бездіяльність, а також рішення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, суб’єктів, які пов’язані з сферою медіа. До даного переліку також відносяться різні підприємства, установи та організації і їх посадові та службові особи; г) дії або ж бездіяльність кандидатів політичної партії та їх довірених осіб, а також місцевих організацій певної політичної партії та їх посадових і уповноважених осіб. Також оскарженню підлягають дії або ж бездіяльність офіційних спостерігачів від суб’єктів виборчого процесу, ініціативної групи референдуму та їх членів, громадської організації - суб’єктів процесу референдуму, їх уповноважених осіб, офіційного спостерігача - суб’єкта процесу референдуму; г) дія або ж бездіяльність, а також рішення, що пов’язані з правовідносинами відповідно до Закону України “Про оборонні закупівлі”; є) дії, пов’язані із застосування санкцій; ж) дія або ж бездіяльність, а також рішення суб’єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності; з) дія або ж бездіяльність, а також рішення органу державної виконавчої служби, приватного виконавця; и) дії, пов’язані з примусовим поверненням іноземців та осіб без громадянства за межі України; і) рішення щодо продовження зупинення відповідних фінансових операцій; к) несплата зобов’язань грошового характеру юридичною особою або постійним представництвом нерезидента, що призвело до виникнення заборгованості на суму, яка перевищує 1 мільйон гривень та коли відповідний борг не сплачено протягом передбаченого законом строку; л) щодо заборони певної політичної партії; м) дії, пов’язані з порушенням законодавства про медіа.

У свою чергу, до другої групи слід віднести: а) органи виконавчої влади та місцевого самоврядування (щодо обмеження проведення мирних зібрань); б) організатор зібрань (щодо зняття обмежень проведення мирних зібрань); в) органи доходів і зборів (щодо окремих обов'язків платників податків); г) Служба безпеки України (щодо накладення арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них); г) Голова Верховної Ради України, Перший заступник або заступник Голови Верховної Ради України (про дострокове припинення повноважень народного депутата України).

Такий широкий спектр категорій термінових адміністративних справ зумовлений тим, що дані спори є розгалуженими та з різним характером, тому це і зумовлює необхідність запровадження спеціальних процесуальних умов. Розв'язання таких адміністративних справ є можливим за наявності спеціального порядку розгляду, що включає не лише особливі строки, а і процедуру звернення до суду загалом.

Тлумачні словники під категорією слова «терміновий» розуміють як те, що потребує негайного виконання та вирішення. З даного визначення можна зробити висновок, що такі справи вимагають швидкого аналізу та розв'язання, тому законодавець і встановив строки, які відрізняються від загальних. Зокрема, стаття 270 КАС вказує на процесуальні строки в термінових адміністративних справах. По-перше, такі справи обчислюються саме у календарних днях та годинах. По-друге, останній день строку, що повинен закінчитись з настанням певної події, є день, який передує дню вказаної події. По-третє, встановлюється день бездіяльності: ним є останнім день вчинення дії або прийняття рішення згідно з передбаченим законом строку. По-четверте, саме день надходження позовної заяви та апеляційної скарги є днем їх подання до суду. Крім того, строки подання заяви та скарги в термінових адміністративних справах не може бути поновлено, а ті, які були вже надані після закінчення встановлених строків залишаються без розгляду [1].

Отже, термінові справи в адміністративному судочинстві — це окрема категорія справ, які передбачені законодавством та потребують швидкого розв'язання публічно-правового конфлікту без завдання шкоди встановленню всіх важливих та необхідних обставин справи.

Науковий керівник: Зелінська Я.С., к.ю.н., доцентка кафедри адміністративного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>. (дата звернення: 22. 04. 2023).

2. Качур І.А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018.

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ОФІЦІЙНОГО З'ЯСУВАННЯ ВСІХ ОБСТАВИН У СПРАВІ

Основа будь-якого судочинства, зокрема й адміністративного, становлять вихідні науково-обґрунтовані ідеї, засади та положення – принципи, які визначають його значення, зміст і порядок здійснення. Загалом під принципами адміністративного судочинства розуміють закріплені у нормах права фундаментальні положення, визначальні ідеї, що визначають сутність і специфічність адміністративного судочинства та скеровані на забезпечення його ефективності. Серед основних принципів адміністративного судочинства, що сформульовані у частині 3 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [1], особливу увагу привертає принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі.

Насамперед, для того, аби правильно зрозуміти сутність цього принципу, варто зауважити, що здійснюючи судовий контроль, адміністративний суд виконує основне завдання, яке на нього покладається, а саме відновлює порушене суб'єктивне право шляхом перевірки законності діяльності органів публічної влади. Саме тому в адміністративному судочинстві передбачена активна роль суду, з наданням додаткових можливостей та покладенням обов'язків, які не притаманні іншим видам судочинства, перш за все цивільному. На думку О. М. Каплі, втілюючись в активній ролі суду, принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі проявляється в обмеженні принципів змагальності й диспозитивності та разом забезпечує сторін можливістю результативніше користуватися своїми правами під час доказування та відстоювання власної позиції [2, с. 15].

Звертаючись до приписів ст. 9 КАС України, слід зазначити, що зміст офіційного з'ясування всіх обставин у справі виражається в обов'язку суду вжити закріплених законом заходів, які будуть необхідними для повного з'ясування обставин у справі, а також у праві суду вийти за рамки позовних вимог, якщо виникає потреба в ефективному захисті прав, свобод та інтересів сторін [1]. Також втілення цього принципу можна простежити й в інших положеннях статей КАС України, зокрема у яких визначено, що суд має право ініціювати: 1) збирання доказів, окрім встановлених законом випадків (ч. 4 ст. 77); 2) витребування доказів (ч. 3 ст. 80); 3) огляд місця збереження даних у мережі Інтернет, щоб встановити та зафіксувати їх зміст (ч. 7 ст. 81); 4) призначення експертизи у справі, за визначених законом умов (ч. 1 ст. 102) [1]. Тобто, фактично реалізація принципу розкривається як створення судом процесуальної рівності сторін в адміністративній справі.

Аналіз законодавчих актів європейських держав стосовно сутності принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, свідчить про значну схожість їх поглядів до національного, адже також вбачається обов'язок адміністративних судів надавати перевагу захисту порушених прав порівняно із процесуальним формалізмом. Так, ст. 88 та ч. 2 ст. 108 КАС Німеччини закріплює, що суд не наділений можливістю вийти за межі прав, захист яких вимагається у позові, але водночас він не обмежується відповідними правовими вимогами; судові рішення може ґрунтуватись лише на фактах та результатах дослідження доказів, щодо яких сторони у справі мали можливість висловити свою думку [3]. Відповідно

до ч. 5 ст. 162 та ч. 1 ст. 134 Закону Польщі «Про судові адміністративне провадження» містять положення про те, що адміністративний суд повинен вирішити справу у її межах, не будучи зв'язаним позовними вимогами позивача, який є приватною особою, та їх правовим обґрунтуванням [4].

Загалом можна стверджувати, що наявність принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі зумовлена наявністю нерівних юридичних можливостей у сторін публічно-правового спору, тобто позивача і відповідача. Це пояснюється тим, що за будь-яких обставин однією зі сторін у справі буде суб'єкт владних повноважень, який матиме більше можливостей щодо надання доказової бази у суді. Зокрема, коли позивачем виступає фізична особа, остання може не мати доступу до значної кількості доказів і матеріалів або зовсім не володіти інформацією про те, що такі докази і матеріали наявні у відповідача. У такому разі, саме даний принцип слугує засобом вирішення проблеми, яка виникла, адже суд завдяки своїм активним діям, може врівноважити можливості сторін та організувати демократичний і справедливий розгляд певної справи.

Крім того, щоб прийняти саме справедливе й об'єктивне рішення, суд повинен у всій повноті визначити обставини справи, маючи на увазі, що предмет публічно-правового спору здебільшого охоплює інтереси необмеженого кола осіб, прав і свобод з якими пов'язаний правовий акт, що складає предмет судового розгляду. З огляду на це, суд має своїм обов'язком дослідити, яким може бути вплив того чи іншого судового рішення як на інтереси осіб, що беруть участь у справі, так і загалом на публічні інтереси. Іншими словами, кожне окреме рішення адміністративного суду є важливим, оскільки воно не обмежується лише сторонами у справі, а поширюється на велике коло подібних за змістом відносин.

Правник О. В. Кротюк, досліджуючи принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, зробив висновок про те, що значення цього принципу полягає у відображенні особливостей адміністративного судочинства; сприянні знаходження балансу між публічними та приватними інтересами в адміністративному судочинстві; зобов'язанні виявлення і проведення максимально повного дослідження всіх обставин у справі, що гарантуватиме законність рішень адміністративного суду; забезпеченні активної процесуальної діяльності суб'єктів адміністративного судочинства; підтриманні реалізації таких вимог як законність і справедливість у межах правозастосовної діяльності; визначенні рівня розвитку й довершеності адміністративного судочинства [5, с. 16].

Отже, враховуючи усе вищевикладене, можна підсумувати, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі слід визначити як закріплене КАС України правило, відповідно до якого адміністративний суд зобов'язаний вживати всіх заходів, передбачених чинним законодавством, зокрема щодо виявлення й витребування доказів із власної ініціативи, які дозволять з'ясувати всі обставини у справі та будуть необхідними і достатніми для того, щоб прийняти законне й обґрунтоване рішення в адміністративній справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.06.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Капля О. М. Принципи адміністративного судочинства України: теорія та практика реалізації: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 38 с.

3. Verwaltungsverfahrensgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 23. Januar 2003 (BGBl. I S. 102). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/BJNR012530976.html> (дата звернення: 14.04.2023).

4. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi Dz. U. 2002 Nr 153 poz. 1270. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU200215_31270/U/D20021270Lj.pdf (дата звернення: 14.04.2023).

5. Кротюк О. В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його реалізація в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 18 с.

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зелінська Яна Сергіївна.

ІНВЕСТИЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Запровадження карантину у 2020 році у зв'язку з поширенням COVID-19 по всьому світу спричинило сповільнення економічного розвитку та тимчасове призупинення окремих галузей економіки. Не відійшовши від наслідків, спричинених пандемією, російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, що спричинило ще більш негативні наслідки для економіки. Чимало підприємств постраждали через ракетно-бомбові удари РФ, втративши свої активи. Незважаючи на успішну бізнес діяльність до початку війни, підприємства не мають можливості знайти інвесторів для свого відновлення через несприятливу законодавчу базу та ризик повторних влучань снарядів.

Якщо проаналізувати тенденцію прямих іноземних інвестицій в Україну за 2016-2022 рр., бачимо, що найбільшими вони були в 2021 р. та склали 6687 млн дол. США. У 2020 році показник був нижчим через негативний вплив пандемії COVID-19. Потужний зріст інвестицій спостерігався в 2019 та 2021 рр. як наслідок стабілізації інвестиційного клімату України. Початок пандемії та запровадження карантину спричинило зменшення інвестиції на 114,8% у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. З початком повномасштабного вторгнення інвестиції зменшилися на 103,14% в порівнянні з 2021 р [1].

Також порівняємо Індекс інвестиційної привабливості, який розраховується щороку. Повномасштабне вторгнення РФ значно погіршило інвестиційну привабливість у 2022 році. За перше півріччя 2022 року інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України впав на 0,5 пункту до 2,17 із 5-ти можливих балів (найнижчий показник з 2013 р.). Для порівняння, в 2021 році Індекс становив 2,73 балів [2][3].

Наразі найпопулярнішим напрямком для інвестицій залишається вкладення у нерухомість на західній частині України, де не ведуться бойові дії. Більше того, виходячи з аналітичних даних щодо вартості нерухомості по всіх областях України з початку 2022 року, західні області мають найвищі показники, вартість виросла майже у 2 рази. Зокрема, це пояснюється збільшенням попиту на житло переселенцями із східної та південної частини України. Можемо спрогнозувати, що по завершенню воєнного стану найбільш привабливим напрямком для іноземних інвестицій буде відновлення інфраструктури, адже активно зростатиме попит на будівельні та конструкційні матеріали, послуги, техніку та сировинні ресурси (глина, пісок, щебінь). Також можемо констатувати той факт, що Україна буде цікава інвесторам як центр продовольчої безпеки [4].

Варто зазначити, що єдиними галузями, які не постраждали від війни є ІТ-технології та стартапи, які і досі залишаються економічно-вигідними та мають інвестування. Наприклад, навіть у перший квартал 2022 року, коли почалася війна, ІТ-індустрія принесла рекордні 2 млрд дол. США експортних надходжень, що становить на 500 млн дол. США більше, ніж за відповідний період 2021 року. Згадуючи новини весни 2022 року, Закарпаття мало плани стати новим ІТ центром України [5]. У травні 2022 року було

запущено роботу Закарпатського ІТ-кластера, до якого ввійшли безліч ФОПів та компаній. Так, ОВА Закарпатської області вказувала, що забронює фахівців ІТ-сфери від призову, надасть локації для роботи, якісний інтернет та надаватиме допомогу і супровід діяльності у податковій сфері задля захисту економіки України [6]. Втім, ФОПи та гіг-спеціалісти ІТ-сфери не підлягають бронюванню відповідно до чинного законодавства України.

Як ми розуміємо, відновлення економіки України під час та після війни буде потребувати значних капіталовкладень, які можуть бути надані у вигляді інвестування окремих українських бізнес-проектів. Національне законодавство обмежує надання такої допомоги під час дії воєнного стану. Тому з метою стимулювання інвестування бізнесу у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану» від 10.06.2022 р. №7456. Проектом закону передбачається підтримка економіки держави в умовах воєнного стану з урахуванням основних експортних груп, які підтримують виробників і дозволяють їм максимізувати валютні надходження в Україну, тобто надається пріоритет інвестування в Україну, незважаючи на воєнні події. Пропонується проведення особливої інвестиційної діяльності в умовах воєнного стану. Втім, станом на зараз законопроект і досі залишається неприйнятим [7].

Також наразі є зареєстрованим у Верховній Раді України законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» № 9015 від 14.02.2023 р., сутність якого – дозволити Експортно-кредитному агентству здійснювати страхування інвестицій українських підприємств від ризиків, які можуть бути спричинені збройною агресією, бойовими діями та/або тероризмом. Передбачається, що страхування прямих інвестицій буде здійснюватися виключно за умови спрямування таких інвестицій на створення об'єктів та інфраструктури, необхідної для розвитку переробної промисловості та експорту товарів (робіт, послуг) українського походження. Цей законопроект також залишається поки що не прийнятим [8].

Отже, військове вторгнення РФ на територію України вкрай негативно вплинуло на сферу інвестицій України. Чимало підприємств постраждали від влучань ворожих снарядів і не мають змоги знайти інвесторів для відновлення своєї бізнес діяльності передусім через наявність небезпеки та ризику втрати інвестованих коштів. Законодавцю необхідно впровадити сприятливу нормативно-правову базу для заохочення інвестицій в Україні. Адже найбільше інвесторів лякає некомпетентність влади, зокрема відсутність чіткої стратегії розвитку країни, пріоритетів, постійні конвульсивні зміни податкового законодавства та корупція. Як це виправити? По-перше, можна встановити різного роду податкові пільги для інвесторів. По-друге, провести страхування інвестицій. По-третє, продумати алгоритм відшкодування збитків державою агресором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. Мінфін. Веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 27.03.2023).
2. Індекс інвестиційної привабливості України показав найнижче значення з 2013 року. European Business Association. Веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoi->

pryvablyvosti-ukrayiny-pokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku/ (дата звернення: 27.03.2023).

3. Індекс інвестиційної привабливості України. ЄВРОПЕЙСЬКА БІЗНЕС АСОЦІАЦІЯ. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/08/EBA-InvestIndex_1H-2022_UA.pdf (дата звернення: 27.03.2023).

4. Що цікаво іноземним інвесторам і що їх лякає? URL: <https://m.facebook.com/groups/2579880398912645/permalink/3511644265736249/> (дата звернення: 11.04.2023).

5. Чернега В., Полозун А., Касьян А. Сучасні тенденції інвестування в Україні. Економіка та суспільство. № 44 (2022). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-78> (дата звернення: 27.03.2023).

6. Ми створюємо на Закарпатті національний IT-кластер, – Віктор Микита. URL: <https://carpathia.gov.ua/news/mi-stvoryuyemo-na-zakarpatti-nacionalnij-it-klaster-zvilnyayemo-vid-vijskovoyi-sluzhbi-usih-ajtishnikiv-dlya-zahistu-ekonomiki-ukrayini-viktor-mikita> (дата звернення: 27.03.2023).

7. Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану»: Проект Закону від 10.06.2022 р. №7456. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39756> (дата звернення: 26.03.2023).

8. Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків : Проект Закону від 14.02.2023 р. № 9015. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41349> (дата звернення: 26.03.2023).

**КОРЕЛЯЦІЯ МІЖ ПОКАЗНИКАМИ ВВП НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ,
ІНДЕКСОМ ДЖИНИ ТА РІВНЕМ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ СВІТУ**

Використання економічних теоретико-методологічних засад до аналізу рівня злочинності було запроваджено в 60-х роках ХХ століття американським економістом-кримінологом Т. Шеллінгом (Schelling, 1967) в роботі «Економічний аналіз та організована злочинність», в якій він доводить, що економічні і бізнес-принципи, притаманні суспільному життю, діють також і в тій діяльності, яка здійснюється поза межами правового поля [2, 114]. До економічних наслідків злочинності та покарання злочинів привернув увагу Гері Беккер (Gary S. Becker, 1974), який досліджував економічну поведінку та мотивацію злочинця.

Зазвичай найбільш значущими причинами злочинності вказуються правові, анатомічні, фізіологічні, кліматичні фактори, расова приналежність тощо. Але найбільш переконливим є зв'язок між рівнем злочинності та соціально-економічними чинниками, до яких можна віднести рівень безробіття, стан соціально-економічного розвитку суспільства, середній рівень доходів населення та рівномірність їх розподілу, ступінь майнового розшарування суспільства, рівень та тривалість освіти, споживання соціально-культурних послуг тощо.

Економічний аспект також можна простежити і в наслідках злочинної діяльності для суспільства. Прямими економічними втратами слід зазначити не тільки ті витрати, які несуть безпосередньо жертви злочинів для усунення збитків, спричинених злочином, а також і інші витрати, скажімо, через можливу втрату працездатності жертв злочинів, втрата економічної ефективності розподілу ресурсів через корупційні злочини та тендери тощо. Що стосується непрямих витрат, до них можна віднести втрати трудового потенціалу через незадіяність у суспільному виробництві; витрати на фінансування правоохоронних органів, здійснення правосуддя та пенітенціарної системи; додаткові витрати громадян на захист майна; іміджеві втрати держави, зниження інвестиційної привабливості тощо.

Досвід більшості розвинутих країн вказує на те, що традиційні методи стримування злочинності (асигнування на правоохоронну та пенітенціарну систему, заходи з профілактики злочинності) показують кращі результати в поєднанні із заходами економічної політики, націленими на загальне підвищення добробуту суспільства, покращення можливостей легальної зайнятості, перш за все, бідних та інших соціальних груп, найбільш схильних до скоєння злочинів. При чому емпіричні дослідження підтверджують, що динаміка рівня злочинності передусім залежить не від абсолютного розміру доходу, а від різкої зміни добробуту населення, в той час як поступове збільшення середнього доходу сприяє скороченню кількості злочинів. Таким чином, у довгостроковому періоді збільшення середнього доходу на 1 % спричинить скорочення рівня злочинності на 0,42 % [1].

Очевидно, що в різних країнах рівномірність розподілу доходу в суспільстві є різною, на що вказують розрахунки Індексу Джині. Гостра нерівномірність такого

розподілу з одного боку, породжує розчарування та гнів серед найбідніших людей, а з іншого – підвищує очікуваний прибуток від вчинення злочину.

Розрив між бідними країнами та багатими у світі доволі великий – від 221,5 дол. США (Бурунді) до 234 315,5 дол. США (Монако). До Індексу Джині застосовується така градація: нижче 30 % – низький розрив між багатими та бідними, від 30 % до 40 % – помірний розрив, від 40 % до 45 % – високий розрив, від 45% та більше – дуже високий розрив. Рівень злочинності нижче 20 на 100 тис. населення вважається дуже низьким, від 20 до 40 – низьким, між 40 і 60 – помірним, від 60 до 80 – високим і, нарешті, рівень злочинності вище 80 – дуже високим.

Якщо поєднати статистичні дані за макроекономічними показниками ВВП на душу населення, Індекс Джині та рівнем злочинності в країнах світу, то можна простежити певну закономірність.

В таблиці 1 представлені країни з найвищими показниками ВВП на душу населення.

Таблиця 1. Країни з найвищими показниками ВВП на душу населення, Індекс Джині та рівень злочинності в них

Країна	ВВП на душу населення, дол. США	Індекс Джині, %	Рівень злочинності в розрахунку на 100 000 осіб населення
Монако	234 315,5	27,49	24,6
Ліхтенштейн	157 755,0	24,7	20,74
Люксембург	133 590,1	35,11	35,1
Ірландія	100 172,1	30,77	45,9
Швейцарія	91 991,6	32,25	23,6
Норвегія	89 154,3	28,56	33,5
Кайманові острови	86 568,8	39,95	29,89
Сінгапур	72 794,0	45,9	29,2
Сполучені Штати	70 248,6	41,78	49,0
Ісландія	68 727,6	28,41	24,9
Данія	68 007,8	28,50	26,6
Катар	66 838,4	41,1	14,8
Швеція	61 028,7	30,00	48,5
Австралія	60 443,1	36,11	45,5
Нідерланди	57 767,9	28,31	27,3
Гренландія	54 571,2	33,9	35,43
Фінляндія	53 654,8	26,89	26,8
Австрія	53 637,7	30,44	27,3
Ізраїль	52 170,7	38,61	32,6
Канада	51 987,9	33,94	44,3
Бельгія	51 247,0	27,57	49,1
Німеччина	51 203,6	32,33	37,6
Гонконг, Китай	49 800,5	53,9	21,5
Нова Зеландія	48 781,0	36,2	45,8
Об'єднане Королівство	46 510,3	33,12	46,9

Сан-Марино	45 320,2	34,56	20,65
Об'єднані Арабські Емірати	44 315,6	26,0	15,1

Складено автором за [2], [3], [4]

Як видно з таблиці 1, більшості країн-лідерів за подушовим ВВП притаманний низький та помірний розрив між багатими та бідними за Індексом Джині, а також дуже низький, низький та помірний рівень злочинності. Але в цій групі є також країни, в яких Індекс Джині характеризується як «високий»: Сінгапур, Сполучені Штати Америки, Катар та Гонконг, що можна пояснити особливостями суспільних відносин цих країн. Що стосується рівня злочинності, то в цю групу потрапили країни з найнижчим показником у світі, а також низьким та помірним рівнем. В групу помірного рівня злочинності потрапило кілька країн цієї групи: Ірландія, США, Швеція, Австралія, Канада, Бельгія, Нова Зеландія та Об'єднане Королівство, що можна пояснити відносно великою кількістю іммігрантів в цих країнах (вони є центрами притягіння іммігрантів, так і, власне, країнами переселенського типу), а також розповсюдженістю зброї.

Контрастом для цієї групи країн є країни з найнижчим ВВП на душу населення (табл. 2).

Таблиця 2. Країни з найнижчими показниками ВВП на душу населення, Індекс Джині та рівень злочинності в них

Країна	ВВП на душу населення, дол. США	Індекс Джині, %	Рівень злочинності в розрахунку на 100 000 осіб населення
Гондурас	2 771,7	48,49	74,2
Папуа-Нова Гвінея	2 672,9	43,41	79,9
Бангладеш	2 457,9	32,4	62,6
Гана	2 363,3	43,46	44,5
Індія	2 256,6	35,91	44,6
Мавританія	2 166,0	32,6	48,1
Кенія	2 081,8	40,79	57,0
Нігерія	2 065,7	42,78	65,5
Нікарагуа	2 045,5	44,05	48,8
Узбекистан	1 983,1	32,04	35,5
Ангола	1 953,5	42,54	65,4
Зімбабве	1 773,9	43,39	60,5
Камерун	1 666,9	46,74	64,8
Камбоджа	1 625,2	37,9	52,9
Пакистан	1 505,0	33,85	42,3
Киргизька Республіка	1 276,7	29,7	54,6
М'янма	1 209,9	38,51	48,2
Непал	1 208,2	34,62	37,6
Гвінея	1 189,2	33,69	79,9
Замбія	1 137,3	58,09	48,8

Танзанія	1 099,3	40,5	55,5
Ефіопія	925,1	41,13	50,9
Уганда	883,9	42,77	54,9
Руанда	822,3	43,68	27,6
Судан	751,8	35,18	46,5
Сирійська Арабська Республіка	533,4	37,5	68,8
Мозамбик	491,8	53,87	63,4
Сомалі	447,0	36,8	68,6
Афганістан	368,8	29,4	78,6
Бурунді	221,5	38,6	56,56

Складено автором за [2], [3], [4]

Ця група представлена найбіднішими країнами світу. Половині з них притаманне високе та дуже високе майнове розшарування, інші ж характеризуються помірним розривом між багатими та бідними. Майже половина країн має високий та дуже високий рівень злочинності. Міжнародні організації, що розраховують показники, використані в цьому дослідженні, зауважують, що низька якість інститутів цих країн не дозволяє їм здійснювати повноцінні статистичні заміри і це є причиною можливої похибки в індексах.

На окрему увагу заслуговують країни з найвищим рівнем злочинності (табл. 3).

Таблиця 3. Країни з найвищим рівнем злочинності та показниками ВВП на душу населення, Індекс Джині в них

Країна	ВВП на душу населення, дол. США	Індекс Джині, %	Рівень злочинності в розрахунку на 100 000 осіб населення
Венесуела	15,975.7	44,8	82,6
Папуа-Нова Гвінея	2,672.9	43,41	79,9
Афганістан	368.8	29,4	78,6
Південна Африка	7,055.0	63,0	75,4
Гондурас	2,771.7	48,49	74,2
Тринідад і Тобаго	16 032,5	40,3	70,6
Гайана	9 998,54	45,1	68,74
Ямайка	5,183.6	39,99	67,8
Бразилія	7,507.2	52,44	66,6
Сальвадор	4,551.2	36,65	64,4

Складено автором за [2], [3], [4]

В цю групу потрапили як найбідніші країни світу, так і країни з подушовим ВВП нижче середнього в світі (який становить 12 236,6 дол. США), так і трохи вищий за середній. Індекс Джині коливається між помірним, високим та дуже високим майновим розшаруванням. Для пояснення такого високого рівня злочинності окрім рівня доходу та нерівності в цих країнах застосовують додаткові чинники: корупція в уряді, недосконалість судової системи та порушення верховенства права; низький рівень освіти та високий рівень

безробіття й інфляції; широке розповсюдження зброї в суспільстві, популяризація кримінального способу життя тощо.

Таким чином, зв'язок рівня злочинності з такими макроекономічними показниками, як ВВП на душу населення та Індекс Джині можна простежити на прикладі більшості країн світу. Залучення цих показників дозволяє не тільки більш повно пояснити причини злочинності, а й суттєво збагатити теорію та практику сучасної юриспруденції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іващенко М. В. Економічне підґрунтя злочинності та суспільні витрати на покарання злочинців. *Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. / редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2022. № 3 (50). С. 106-123.

2. Crime Rate by Country 2023. *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/violent-crime-rates-by-country> (accessed: 15.05.2023)

3. GDP per capita (current US\$). World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. *World Bank*. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA&most_recent_value_desc=true (accessed: 15.05.2023)

4. Gini Coefficient by Country 2023 *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/gini-coefficient-by-country> (accessed: 15.05.2023)

Лейба М.О.,

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

В умовах поширення процесів деградації земель, що знаходить свій прояв через посилення ерозійних явищ, дегуміфікації ґрунтів, погіршення їх фізичних властивостей, однією з гострих проблем науки земельного права залишається проблема правового забезпечення відновлення земель сільськогосподарського призначення.

На сьогоднішній день налічується близько 16 видів деградації земель, відбувається істотне зниження запасів поживних речовин. Крім того, спостерігається забруднення земель радіонуклідами, важкими металами, а також іншими токсикантами. Значних масштабів набувають підтоплення, заболочування й крайній ступінь деградації земель – опустелювання. Продовжується подальше зменшення площі орних земель, що негативно впливає на землезабезпеченість громадян.

Як слушно зазначається в науковій літературі, триваюче погіршення якісного стану земель сільськогосподарського призначення може мати катастрофічні наслідки не лише для навколишнього природного середовища, а й для здоров'я людини, розвитку національної економіки тощо [1, с. 19].

Крім збільшення площі еродованих земель внаслідок ерозійних явищ, значної інтенсивності набувають процеси лінійного розмиву та яроутворення. Площа яруг в цілому складає 140,3 тис га, а обсяги ерозії яружно-балкових систем перевищують її середні показники в 10 – 20 разів [2, с. 7, 8].

Слід всебічно підтримати висловлену позицію, що землі сільськогосподарського призначення є найбільш цінною, а також суспільно важливою категорією земель [3, с. 9].

Основними заходами відновлення земель вказаної вище категорії, проведення яких отримало належне законодавче забезпечення, є наступні: рекультивация порушених земель, консервація деградованих і малопродуктивних земель, меліорація земель.

Відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України до складу зазначеної категорії земель належать землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей [4].

У структурі земель сільськогосподарського призначення виокремлюються безпосередньо сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги), а також несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель інших категорій, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі під об'єктами виробництва біометану, які є складовими комплексів з виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо). Отже, за

наявності підстав, відновленню підлягають як сільськогосподарські, так і несільськогосподарські угіддя. Проте заходи відновлення будуть різними.

Саме унікальні природні фактори земель сільськогосподарського призначення обумовлюють їх особливе значення не лише для забезпечення екологічної, продовольчої, а й національної безпеки країни в цілому. Головною унікальною властивістю земель вказаної категорії є родючість ґрунтів – складової земель сільськогосподарського призначення. Відповідно до земельного законодавства, родючість ґрунту полягає у його здатності задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту [5].

Індикатором родючості насамперед є вміст гумусу. Доцільно погодитися з М. В. Шульгою, що саме завдяки родючості землі сільськогосподарського призначення виконують унікальну й незамінну функцію основного засобу виробництва продукції рослинництва і тваринництва [6, с. 276].

Заходи охорони та відновлення земель сільськогосподарського призначення є основою збереження біосфери.

Вирішення проблеми відновлення земель сільськогосподарського призначення, в тому числі родючості ґрунтів, потребує насамперед вдосконалення законодавчого, технологічного та фінансового забезпечення у зазначеній царині.

Науковий керівник: Лісова Т.В., д.ю.н., доцент, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісова Т.В. Теоретичні проблеми правового забезпечення відновлення земель: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2021. 481 с.
2. Національна програма охорони ґрунтів України / Заришняк С.А. та ін.; Харків: Смуґаста тип., 2015. 59 с.
3. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України: наук.-навч. посіб. / за ред. Н. І. Титової. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 1389-XIV. Офіц. вісн. України. 2001. № 46. Ст. 2038.
5. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. Відом. Верхов. Ради України. 2003. № 39. Ст. 349.
6. Шульга М. В. Особливості використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: моногр. / Науково-дослід. ін-т правознавства Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого»; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків: Право, 2012. С. 271 – 350.

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після запровадження воєнного стану по всій території України з 24 лютого 2022 року законодавцем були внесені зміни до чинного земельного законодавства, які вплинули на подальше використання земельних ділянок, що перебувають у державній, комунальній та приватній власності. Фундаментом таких змін послужили положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12.05.2022 р.

19 листопада 2022 року також набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель», яким, зокрема, внесено зміни до пп. 5, п. 27 розділу X Земельного кодексу України. Відповідно до цих змін на час воєнного стану забороняється передавати земельні ділянки у приватну власність на підставі безоплатної приватизації та забороняється виготовлення проєктної документації на них. Дане положення не поширюється на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), розташованих на таких земельних ділянках, а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності Кодексом. Процедура безоплатної передачі у власність таких земельних ділянок не змінилась і врегульована ст. 118 Земельного кодексу України. Однак, попри на ці обмеження, за кожним громадянином зберігається право на безоплатне отримання вільної ділянки у приватну власність.

Раніше вільну земельну ділянку можна було знайти на Публічній кадастровій карті, однак, з 24 лютого 2022 року доступ до неї є був припинений повністю, а з 14 травня 2022 року постановою Кабінету Міністрів України № 564 «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» від 07.05.2022 і Законом України від 12.05.2022 його частково поновили, але тільки для окремих категорій користувачів. Наразі право вносити дані у Державний земельний кадастр і надавати з нього відомості мають виключно державні кадастрові реєстратори, уповноважені на виконання під час дії воєнного стану. За погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства України перегляд відомостей кадастрової системи дозволено також працівникам органів місцевого самоврядування, нотаріусам, приватним виконавцям та арбітражним керуючим, працівникам НАБУ, НАЗК, ДБР та АРМА. Тому громадянам для виявлення вільної ділянки необхідно подати запит про надання публічної інформації до відповідних органів. На деяких територіях отримати відомості з кадастру неможливо з міркувань безпеки.

Загалом станом на 2 березня 2023 року з 24 лютого 2022 року на території України зареєстровано більше 56 тис. угод на ринку землі. Найактивнішими регіонами за кількістю правочинів стали Хмельниччина, Вінниччина, Київщина та Полтавщина.

Процедура купівлі-продажу земель, що знаходяться у приватній власності, на деяких територіях є достатньо складною. Все залежить від віддаленості територій від зони бойових дій та наявності статусу «тимчасово окупованих територій».

Важливим аспектом, який повинен враховуватися при оформленні таких видів договорів, є пошкодження земельних ділянок та їхня небезпечність у зв'язку із можливими замінуваннями. Тож перш ніж укласти угоду, варто поцікавитися фізичним станом ділянки.

Процедура купівлі-продажу земельних ділянок також зазнала певних змін щодо електронних торгів. Зокрема, визначено категорії державних та комунальних угідь, які можуть реалізовуватися без проведення аукціонів: промислові ділянки, які використовуються підприємствами, що здійснюють релокацію; угіддя під нежитлову забудову, що експлуатуються з метою будівництва терміналів морських портів та інших критично важливих для економіки об'єктів; землі енергетичного призначення, що використовуються для прокладання ліній електропередач та газопроводів тощо.

Усі інші ділянки державної та комунальної власності (крім сільськогосподарських угідь) й надалі реалізуються через електронні аукціони.

Також Законом від 12.05.2022 року окремо визначено положення щодо оренди земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Передача в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земель державної, комунальної власності здійснюється без проведення земельних торгів. До особливостей цієї оренди слід віднести те, що такий договір укладається на строк до 1 року, форма договору – виключно електронна з підписанням обома сторонами за допомогою електронного цифрового підпису, а розмір орендної плати не може перевищувати 8% від нормативної грошової оцінки. При цьому саме право оренди не підлягає державній реєстрації, реєструється лише договір оренди районною військовою адміністрацією в книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану.

Орендарі, суборендарі земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності можуть передавати на строк до 1 року належне їм право оренди, суборенди іншій особі для використання земельної ділянки за цільовим призначенням. Така передача здійснюється без згоди власника, якого, однак, повідомляють про укладений договір.

Окремо визначено порядок про передачу в оренду земель для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій (зокрема тих, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави); розміщення річкових портів (терміналів) на річці Дунай; будівництва мереж електропостачання, газорозподільних, водопровідних, теплопровідних, каналізаційних мереж, електронних комунікаційних мереж, об'єктів магістральних газопроводів та розміщення морських портів.

Для розміщення об'єктів тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб передбачена можливість надання у постійне користування виконавчим органам сільських, селищних, міських рад земель комунальної власності. При цьому розміщення цих споруд, а також інженерних мереж, необхідних для функціонування таких споруд, може здійснюватися на земельних ділянках усіх категорій земель (крім земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, земель історико-культурного призначення, земель лісгосподарського призначення) без зміни цільового призначення.

Зміна цільового призначення земельної ділянки без дотримання правил співвідношення між видом цільового призначення земельної ділянки та видом функціонального призначення території під час дії воєнного стану допускається у випадках:

будівництва (нового будівництва, реконструкції) будівель для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб; розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій; розміщення річкових портів (терміналів) на річці Дунай; розміщення об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури (крім об'єктів дорожнього сервісу), мереж електропостачання, газорозподільних, водопровідних, теплопровідних, каналізаційних мереж, електронних комунікаційних мереж, об'єктів магістральних газопроводів; розміщення місць тимчасового зберігання відходів від руйнувань, зумовлених бойовими діями, терористичними актами, диверсіями або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків тощо.

Отже, національне законодавство адаптується відповідно до умов воєнного стану. Звичайно, певні обмеження щодо розпорядження землею під час воєнного стану існують, але вони змінюються та доповнюються, а тому важливо спостерігати за цим процесом з метою запобігання правопорушень та захисту своїх особистих прав.

*Могиліна Дарина Олексіївна;
Студентка НЮУ імені Ярослава Мудрого*

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Український народ закріпив за собою природне (позитивне) право власності на землю, а також територіальне верховенство держави в межах кордонів, що історично склалися. Принцип пріоритету права власності на землю Українського народу закріплений у ч. 1 ст. 13 Конституції. Чинне земельне законодавство, на жаль, безпосередньо не розкриває його зміст. Всупереч положенням Закону України «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р., ст. 13 Конституції всі інші нормативно-правові акти, зокрема, Земельний та Цивільний кодекси ототожнюють власність Українського народу з державною та комунальною власністю.

Проголошення суверенної волі Українського народу на самовизначення, утворення України як суверенної, унітарної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави, як слушно зауважує автор монографії про право власності на землю Українського народу В.В. Носік, можна розглядати як одну з основних гарантій, що надають Українському народові можливість вільно і самостійно володіти, користуватися і розпоряджатися землею в межах державної території, забезпечувати використання землі та інших природних ресурсів у національних інтересах України, використовувати всі передбачені в Конституції України та міжнародно-правових актах юридичні й інституційні способи та засоби захисту права власності на землю від будь-яких посягань і територіальних претензій з боку інших держав [2].

Цілісність території як конституційна гарантія здійснення Українським народом чи від його імені органами державної влади та органами місцевого самоврядування права власності на землю означає також неподільність землі як державної території між окремими суверенами, а також є основою для закріплення в Конституції України адміністративно-територіального устрою держави і розподілу повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, включаючи також сферу щодо власності на землю [1].

У статті 13 Конституції України зазначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні

ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [4]. Ця конституційна норма була використана як засіб протидії тим, хто прагнув якнайшвидше розпродати українські чорноземи і хто всіляко тиснув на народних депутатів України, щоб змусити їх проголосувати за Земельний кодекс України, у якому немає й згадки про власність Українського народу на землю [5].

Земельний кодекс України дає визначення землі в ч. 1 ст. 1, яке абсолютно відповідає конституційній нормі ст. 14. Однак серед переліку суб'єктів права власності на землю, зазначених у ч. 1 ст. 374 ЦКУ, Український народ відсутній, що виражає певну нормативно-правову неузгодженість з ч. 1 ст. 318 Цивільного Кодексу України. Така невідповідність та неузгодженість проявляється і в ч. 2 ст. 2 Земельного Кодексу України та норми ст. 14 Конституції України щодо переліку суб'єктів (за відсутності в ньому Українського народу), які набувають та реалізують право власності відповідно до спеціального об'єкта – землі (земельної ділянки) [3].

Постає питання: «Як же весь Український народ може здійснювати право власності?». Держава є формою організації суспільства, а отже, і Народу. Держава встановлює правила для регулювання відносин у суспільстві, контролює суспільні процеси, виступає на захист інтересів народу. Отже, держава діє від імені народу та на основі Національної Ідеї. Стаття 5 Конституції України закріплює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Слід зазначити, що виходячи зі ст. 5 Конституції України, Український народ здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а тому позбавити його повноважень, що впливають зі змісту права власності на землю та інші природні ресурси, не має права жоден з його представницьких органів [4]. Таким чином, держава має здійснювати нагляд та контроль за використанням земель в інтересах Українського народу, особливо в частині забезпечення сталості, абсолютності, невідчужуваності, невід'ємності та приналежності землі народові.

Ч. 1 ст. 324 ЦКУ закріплює землю, її надра та інші природні ресурси об'єктом права власності Українського народу. Ч. 2 ст. 324 ЦКУ передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють права власника від імені Українського народу. Згідно з ч. 3 даної статті кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу [6]. Стаття 13 Конституції України також визначає землю як об'єкт права власності Українського народу і закріплює за державою здійснення прав власника від імені Українського народу. Таким чином, Український народ є суб'єктом права, права власності та учасником цивільних відносин, якому надається не тільки право та правомочності щодо власності, але на якого покладається відповідний обсяг зобов'язань, відповідальність, оскільки власність зобов'язує та не повинна використовуватися на шкоду людині та суспільству [4].

Отже, визнаючи на конституційному рівні саме Український народ суб'єктом права власності на землі України (народові належить найвища влада над землею – територією держави), акцентується увага на особливому режимі землі, як об'єкта різноманітних правовідносин. Даний статус означає гарантоване, з боку держави, право кожного громадянина користуватися землями на праві загального (безоплатного) і спеціального (платного) землекористування, на одержання земельних ділянок у приватну власність на безоплатній основі (ст. 121 ЗК), на одержання т.з. "частки з суспільних фондів споживання", які формуються, зокрема за рахунок надходження до Державного і місцевих бюджетів

коштів (податки, збори) за спеціальне використання природних ресурсів та інших об'єктів, що мають статус національного багатства України.

Однією з основних переваг визнання Українського народу суб'єктом права власності є презумпція відповідальності органів державної влади або органів місцевого самоврядування перед всім народом України або окремою територіальною громадою за порушення земельного законодавства. В іншому випадку, означеним органам нема перед ким нести відповідальність. Реалізація Українським народом права власності на землю способами, встановленими законом, можлива тільки шляхом узгодженості конституційного, цивільного, земельного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Беляєв С. Український народ як суб'єкт права власності на землю / С. Беляєв. URL: <https://stas-belyev.livejournal.com/1781.html>.
2. Гетьман А. Український народ як суб'єкт права власності на землю. Вісник Академії правових наук України. 2006 р. № 3 (46). Харків : Право, 2006. С. 274–277.
3. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр#Text>.
5. Остафійчук В.Ф. Історія України. Сучасне бачення : навч. посіб. / В.Ф. Остафійчук; М-во освіти і науки України, Київ. Економ. ін-т менеджменту. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ : Знання-Прес, 2006. 422 с.
6. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Секція Конституційне право; муніципальне право, держане будівництво та місцеве самоврядування;

*Бакланова Крістіна Володимирівна
Студентка 1 курсу 4 факультету 06 групи
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІДЕЯ ОБМЕЖЕНОГО ПРАВЛІННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРИНЦИПІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД В УКРАЇНІ

Для того, щоб створити стійке демократичне суспільство, потрібно побудувати захисні інститути, які розраховані на недобросовісного політика. Хочу розглянути, що сьогодні допомагає українцям побудувати великий кредит довіри до своїх інститутів.

По-перше, це змінність влади. Тлумачення статті 103 Конституції України обмежує можливості однієї і тієї ж особи перебувати на посту Президента України більше ніж на два строки підряд. Кожні п'ять років ми обираємо нового Главу держави, і не треба класти життя, щоб просто прийти і проголосувати за Президента, ти голосуєш просто за того, кого вважаєш вартим. У нас є конкурентоспроможна влада, яка тим самим підвищує ефективність апарату, а також побоювання політиків, що якщо погано виконувати свої обов'язки – тебе замінять. Влада яка перетягує владну ковдру на себе, згодом починає зміцнюватись, її сила і вплив сягають далі, настільки далі, що виходить за межу життя і смерті, і як наслідок країна перетворюється на автократію. Автократія може здатися привабливою своєю спрощеною моделлю управління. Начебто там, де демократичним системам потрібно роки для прийняття рішень, у автократії все просто, одна людина вирішила – інші беззаперечно виконують. Десь це може здаватись ефективним, доки парламент рухає одну кому в постанові, шляхом розбиваючи коаліції, розпускаючи уряд, автократ встигне купу всього, навіть війну розв'язати. Але простим все це виглядає лише на перший погляд. На прикладі війни в Україні ми переконуємось, до яких безповоротних наслідків може призвести державна влада, яка здійснює свою волю стосовно інших, впливає на їхнє поведіння і діяльність, використовуючи при цьому авторитет, право, насильство й інші засоби. У країні-агресора також існує стаття в Конституції, яка обмежує перебування однієї і тієї ж особи на посту Президента Росії більш ніж два строки підряд, та їх автократ вже править чотири строки підряд.

По-друге, у нас діє принцип поділу влади, а саме, через систему стримувань і противаг. Законодавча влада здійснюється українським народом через єдиний орган законодавчої влади в Україні - Верховну Раду України. Виконавча, за Статтею 113 відповідальна перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольна і підзвітна Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією. Судова ж здійснюється незалежними судами та за Статтею 124 народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Цей поділ є обов'язковим для демократичного суспільства, задля забезпечення цілісності з одного боку, а з іншого – уникнення узурпації влади одним владним інститутом.

По-третє, це суспільний рух, який допомагає різним об'єднанням, чи то просто громадянинам відстоюють свої права на свободу слова, прозорість державних структур, на чесні вибори, тощо. Тобто, будь-то неадекватні закони чи управлінські провали, вони обов'язково викликають реакцію суспільства. Стаття 34 Конституції України засвідчує, що

кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Сьогодні, наша держава навіть створила сучасний портал Дія, де громадяни прямо взаємодіють з державою, з місцевими самоврядуванням, кожен може скласти петицію або зробити свій вибір, щодо найважливіших питань сьогодення. Це вже навіть про природні права кожної людини, тобто права на рівність, справедливість тощо.

Отже, ідея обмеженого правління в Україні є однією із найважливіших принципів демократичних засад в Україні. З цього можна зробити висновок, що якщо контрольний механізм притягнення до юридичної відповідальності держави спрацьовує, як наслідок, ми маємо демократичну державу, яка нормально функціонує та забезпечує порядок. Якщо цей механізм не спрацьовує, ми маємо авторитарну державу, правова рамка якої, цілком і повністю, вибудовується під цілі глави держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Бараницька Єлизавета

Факультет юстиції

1 курс, 6 гр.

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ

Конституційний захист прав дитини є однією з основних задач держави, оскільки дитинство є таким періодом у житті людини, коли формуються риси особистості, формується власне сприйняття світу та закладаються цінності суспільства. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України стало перепорою для гармонійного розвитку українських дітей. Офіс Генерального прокурора 20 лютого 2023 р. надав звіт, за яким більше ніж 1387 неповнолітніх осіб є жертвами воєнних злочинів і зазнали різних видів насильства. Оскільки дитина є тією верствою населення, що вимагає посиленого захисту, то у неї є одразу чотири статуси: конституційний, галузевий, родовий, індивідуально-правовий. Перший з них є головним та потребує детального вивчення, оскільки саме з нього випливають усі інші [1; с. 4]. Норми положень II розділу Конституції виступають гарантами конституційно-правового статусу дитини та є фундаментом усієї правової системи.

У науковому світі існують різні підходи до тлумачення терміну «права дитини». На мою думку, одне з найкращих визначень надала Т.Г. Корж-Ікаєва. Вона зазначила, що ними є закріплені та належно гарантовані в Конституції України можливості поведінки та розвитку неповнолітнього, беручи до уваги його власні потреби та соціальні інтереси суспільства [2; с. 7].

Для того, щоб права не мали декларативний характер, у державі має бути чітко визначений механізм реалізації конституційних прав і свобод дитини. Ним є визначені в українських та міжнародних нормативно-правових актах засоби забезпечення та створення необхідних умов для виконання державних зобов'язань у галузі прав дитини. В Україні існує низка суб'єктів уповноважених та зобов'язаних слідкувати за захистом цього питання. По-перше, таким суб'єктом є Президент: відповідно до ст. 102 Конституції України він є гарантом прав і свобод людини й громадянина. У сфері захисту прав дітей такі повноваження реалізуються шляхом призначення Уповноваженого з прав дітей, який у

свою чергу відіграє провідну роль у сфері захисту неповнолітніх [3]. По-друге, ним є Верховна Рада України, яка у ст. 75 визнана єдиним органом законодавчої гілки влади [3]. Вона приймає закони в сфері захисту дітей і здійснює парламентський контроль за органами виконавчої влади, які у свою чергу здійснюють політику у сфері захисту дітей. Наприклад: Національна поліція, окрім безпосередньої роботи зі зверненнями потерпілих громадян, також робить виховні заходи: патрульні виступають з доповідями про права дитини у школах; на офіційному сайті МВС є розділ «Безпечне дитинство», де кожен бажаючий може знайти необхідну інформацію. По-третє, таким суб'єктом є Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 116 п. 2 зобов'язаний вживати заходи для забезпечення прав і свобод громадянина [3]. З цією метою він створив Державну службу у справах дітей. Її діяльність значно покращила умови інтеграції у звичайне суспільство дитини, що зазнала шкоди від воєнних дій. Тепер існує окремий орган, до якого можна подати звернення у зв'язку з встановленням/припиненням опіки над дитиною, суперечками між батьками через місце постійного проживання дитини, наявності майна в осиротілого неповнолітнього тощо [4].

Європейський суд з прав людини зобов'язує держави ефективно гарантувати права, встановлені їхніми конституціями. Показовою є справа ЄСПЛ «Okkali проти Туреччини». Суть справи полягає у тому, що співробітники поліції застосували до 12-річного хлопчика фізичну силу з метою вибиття каяття, в результаті якої потерпілий пішов з гематомою 30x17 см і блювотою, проте національний суд так і не розглянув цю справу до кінця, а згодом підняв поліцейських у званні. В результаті розгляду справи ЄСПЛ постановив, що відсутність достатнього рівня покарання для осіб, винних в катуванні є першим кроком до відчуття безкарності в представників поліції, що нехтували ефектом стримування. Також він звинуватив суд у відсутності нормативної реакції національного суду на порушення вимог ст. 3 Конвенції ООН про права дитини [5]. Дане рішення, яке, як і інші рішення ЄСПЛ є джерелом права для України, також стимулює нашу державу запобігати проявам катування працівниками поліції.

Повертаючись до національного законодавства, необхідно зазначити чинні та дієві гарантії захисту прав і свобод дитини. Відповідно до ст. 157 Конституції України, неможливо внести зміни до Основного закону, якщо вони принесуть обмеження чи скасування прав людини [3]; у ч. 2 ст. 3 Конституції також говорить про обов'язок держави нести захист прав людини й громадянина [3]; існування прямо пропорційної злочину відповідальності за порушення прав і свобод людини; існування принципу рівності кожної дитини й відсутність обмежень на судовий захист порушених прав у зв'язку зі ст. 55 Конституції.

Таким чином можемо зробити висновок, що механізм та гарантії прав дитини є об'єктом закріплення на національному та міжнародному рівнях. Широкий список суб'єктів нагляду за захистом дозволяє максимально зменшити кількість порушень прав неповнолітніх. Однак існує й необхідність удосколювати інституційні механізми держави з захисту таких прав: реформувати інституції, що опікуються дітьми, позбавленими батьківського піклування в умовах децентралізації публічної влади. Наразі розглядається законопроект з метою запровадити спеціалізацію суддів з розгляду справ дитини, що дозволить здійснювати підготовку суддів до розгляду такої категорії справ і забезпечить гарантію найкращих інтересів дитини.

Науковий керівник :к. ю. н, доц. Летнянчин Л.І.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кудрявцева О. М. Конституційні засади захисту прав і свобод дитини в Україні: досвід, проблеми, перспективи. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/5034/1/kudrjavceva.pdf> с. 4
2. Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2008. с. 7
3. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.
4. Управління «Служба у справах дітей». *Інформаційний портал Сумської міської ради*. URL: <https://smr.gov.ua/uk/miska-vlada/vikonavchi-organi/strukturni-pidrozdili-sumskoj-miskoj-radi/211-sluzhba-u-spravakh-ditej.html>
5. European Court of Human Rights. no. 52067/99, 17.10.2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-3085>.

Бєлих Катерина
Факультет юстиції
1 курс, 9 гр.

ПРЯМА ДІЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНЕ ВТІЛЕННЯ

Фундаментальною та іманентною властивістю Конституції України вважається пряма дія її норм. Цей принцип закріплено у частині третій статті 8 Конституції України, яка окрім його визнання, також гарантує звернення за судовим захистом на підставі норм Конституції України. Як зазначають науковці, таке розміщення в тексті Конституції України дозволяє визначити пряму дію норм Конституції України як елемент верховенства права, юридичну властивість самої Конституції, а також дозволяє громадянину вимагати від держави застосування норми, включеної в текст Конституції, що породжує обов'язок держави виконувати таку вимогу.

Примітно, що саме така норма сформульована у тексті Конституції України не випадково. Україна має великий досвід державотворення і формування права, в якому зокрема «темною плямою» є радянський період. Конституції УРСР 1937 та 1978 років не містили вимоги щодо прямої дії їх норм, адже радянський конституціоналізм базувався на домінуванні принципу законності, а Конституція ввжалась лише програмовим направленням законодавства цієї держави. Тож застосування норм цих Конституцій було цілком виключене у судовій практиці того періоду. Тож перед авторами Конституції України постала задача врахувати негативний досвід та надати її нормам реальний вплив на суспільні відносини, що і вилилось зрештою в норму частини третьої статті 8 Конституції України.

З змісту Конституції випливає, що реалізацію принципу прямої дії її норм покладається саме на судову гілку влади. В контексті її діяльності про пряму дію норм Конституції зазвичай кажуть за відсутності законодавства, що деталізує та розкриває правові норми, що закріплені в тексті Конституції. До прикладу, на даний момент досі не прийнято закону, який оформлює процедуру мирних зібрань і визначає права та обов'язки учасників. Однак Конституційний Суд України від 19 квітня 2001 р. № 4-рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) зробив важливий для розуміння

принципу прямої дії норм Конституції України висновок: норми Конституції втілюються незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток закони або інші нормативно-правові акти. Він став основоположним в розумінні змісту частини третьої статті 8 Конституції України і зокрема у випадку мирних зібрань це дозволяє здійснювати їх правове регулювання навіть за відсутності відповідного закону.

Схожою до мирних зібрань є проблема правового регулювання державних символів України. Статтею 20 Конституції України встановлено перелік державних символів, зокрема Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України і визначено, що їх опис та порядок використання визначається законом, який приймається 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України. Однак такого закону на даний момент немає, тож чіткий порядок використання державних символів не визначений, що породжує певні проблеми як в їх використанні, так і в визначенні юридичної відповідальності за порушення правил такого використання. Звичайно, що в питанні наявності державних символів на допомогу приходять пряма дія норм Конституції, однак вона не виключає необхідність наявності законодавства, яке детально регламентує і в сукупності з конституційними принципами та нормами здійснює правове регулювання як цих конкретних суспільних відносин, так і суспільні відносини загалом.

Протягом багатьох років юридичною наукою обговорювався і інший аспект прямої дії норм Конституції України, який поширює свою дію навіть за наявності законодавчого регулювання в сфері суспільних відносин – у випадку, якщо в судді виникають сумніви в відповідності Конституції України певних законів чи інших правових актів, які потрібно застосувати в спорі. Такий конфлікт між правовими актами ускладнює їх правильне правозастосування, тож своєрідним проривом стало практичне втілення результатів цієї дискусії в процесуальних кодексах шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Він уніфікував процесуальні кодекси та запровадив зокрема правило, що у випадку суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, то суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, натомість застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. Після цього суд повинен звернутись до Верховного Суду щодо внесення подання до Конституційного Суду України щодо конституційності оспорюваного закону чи іншого правового акта, питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України. Дана норма є важливою, адже також існують правові акти, які суди можуть визнавати неконституційними самостійно, тож наразі законом встановлено широкі можливості для застосування прямої дії норм Конституції України.

Роблячи підсумки, варто зазначити, що пряма дія норм Конституції України є значним здобутком вітчизняної юридичної науки та практики, яка врахувала помилки попередніх Конституцій, що дозволяє напряму використовувати норми, включені в текст Конституції України, для захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема, в судовому порядку. В деяких випадках це робиться навіть за відсутності законодавчого регулювання визначених текстом Конституції суспільних відносин. Однак пряма дія норм Конституції України зовсім не виключає можливість існування законів, які в кореспонденції з конституційними нормами гармонійно здійснюватимуть правове регулювання в певному напрямку. Тож необхідно прийняти усі закони, які передбачені Конституцією України на

виконання її норм(закон про державні символи,закон про свободу мирних зібрань,закон про місцевий референдум,тощо),а також удосконалювати законодавство задля його приведення у відповідність до Конституції України.Це сприятиме ефективному захисту прав і свобод людини і громадянина і сприятиме втіленню принципу правової визначеності.

Науковий керівник:к.ю.н,доц.Летнянчин Л.І.

Бобрусь Єлизавета Андріївна

Студентка 1-го курсу, 04-22-06 групи

Факультету юстиції НЮУ імені Ярослава Мудрого

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНІ

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що впродовж останніх років питання про гендерну рівність набуває особливого значення . Люди весь час боролись за рівність , то в суспільстві , коли було розмежування між «верхами» та «низами» , то ближче до сучасності почали усвідомлювати , що все ще існує дискримінація жінок у суспільстві та це має бути вирішене . Щоб розібрати це питання , потрібно дати визначення , що є собою гендерна рівність . Це такий підхід , в основі якого лежать рівні права як для чоловіків, так і для жінок . Люди можуть вільно обирати спосіб життя, кар'єру , мати рівні права, незалежно від своєї статі .[1]

Гендерна рівність це як індикатор того , наскільки суспільство є демократичним та розвинутим . Більшість розвинутих країн цей показник є досить високим . Країна - це люди , що в ній живуть . Розвиток також залежить саме від нас , адже , яке за розвитком буде наше суспільство , так і буде сприйматися країна . Щоб домогтися цього , ми повинні самі розвиватися , розширювати свої можливості , погляди ...

Гендерна рівність є одним із пунктів розвитку країни. В Україні гендерна рівність поступово зрівняється , але у суспільстві все ще існують ті поняття, що чоловік переважає над жінкою . У деяких владних структурах , якщо на посаду є два кандидата : чоловік і жінка, то роботодавець надає перевагу чоловікові . Це стосується не лише працевлаштування , а й інших сфер життя.

Але , на жаль , існує не лише жіноча дискримінація , а й чоловіча . Це може простежуватися , коли чоловік йде замість жінки в декретну відпустку або ж обирає «жіночу» професію . Дискримінація людей може відбуватися навіть за кольором одягу , існують стереотипи , що чоловік не може носити речі яскравих кольорів , наприклад, рожевих чи червоних. Довжина волосся також є визначальною ознакою. Адже , у жінки - довге волосся , у чоловіка - тільки коротке. Все це так чи інакше має прояв і в нашому суспільстві . Воно створює дискомфорт , люди не можуть виражатися так , як бажають , бояться бути собою .І це є великою перешкодою до розвитку країни, її демократичності.

Наразі , ми можемо простежувати , що дедалі більше жінок відкривають бізнес , займають керівні посади , та приймають участь у політичній діяльності України.

Україна , як країна, що розвивається також тяжіє до високого рівня розвитку та демократичності. Тому важливо , щоб гендерна рівність була забезпечена на державному рівні та існували закони , які її регулюють .

Засади гендерної політики почали розвиватися в Україні ще в другій половині 19 століття з ратифікації Конвенції ООН . Але наступні роки суттєвих зрушень , щодо гендерної політики не відбувалось.

Конституція України частково гарантує поняття гендерної рівності . Статтею 21 зазначається , що всі люди рівні у своїх гідностях та правах .[2] А стаття 24 наголошує на тому, що не може бути ніяких привілеїв чи обмежень за будь-якими ознаками та ознак статі.[2] Далі йдеться , що рівність прав чоловіка і жінки забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у всіх сферах життя .

Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 2005 року досягається паритетне становище жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та ліквідації дискримінації за ознакою статі.[3] Вважається , що саме з цього законодавчого акта в Україні почався процес побудови національного механізму гендерної рівності . Він спрямований на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у громадсько-політичній сфері , у соціально-економічній сфері , у сфері освіти та в медіа , запобігання та протидія насильству за ознакою статі. Також закон містить положення про відповідальність за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Цей Закон став поштовхом для наступних перетворень у гендерній політиці на наступні роки. [1]

Наступним кроком у розвитку гендерної політики на теренах України стала Угода про асоціацію з ЄС , яка містить низку антидискримінаційних положень. Вона передбачає реалізацію шістьох директивів , з яких чотири мають гендерний характер. А саме: рівне ставлення до чоловіків та жінок у питаннях постачання товарів та послуг, це передбачає виключення непрямой та прямої дискримінації .[4]

Перша директива стосується рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях постачання товарів та послуг. Ця норма передбачає виключення непрямой та прямої дискримінації.[4]

Другою директивою є запровадження батьківської відпустки у зв'язку з усиновленням дитини, якій більше трьох років. Вона передбачає скорочення робочого часу для жінок та чоловіків і визнання права відсутності на роботі через хворобу чи нещасний випадок з дитиною або родичем.[4]

Третя директива стосується поліпшення безпеки та гігієни праці для вагітних працівниць, жінок, які недавно народили, або годувальниць.[4]

Четверта директива пропонує рівне ставлення до чоловіків та жінок у сфері соціального забезпечення.[4]

Все це спрямоване на удосконалення діючого законодавства , виховання культури гендерної рівності , залучаючи міжнародні стандарти .

Звичайно, ми не можемо казати, що зазначене вище точно утвердиться у нашій державі у всьому обсязі , але все одно воно вже дає свій поштовх до реалізації гендерної рівності. Наше суспільство повинно звикнути до такого, прийняти це, а головне позбутися стереотипів у нашій голові. Мабуть на це і націлена гендерна політика, звільнити нас від нав'язливої думки суспільства. Щоб утвердити таке в Україні, варто розширювати свої погляди , розвиватися та приймати вибір , кожної людини. Адже за Конституцією України, кожна особа рівна та вільна у своїх правах та свободах. Тобто, ми жодним чином не маємо права розмежовувати людей за тими чи іншими ознаками. Гендерна політика України закріплюється на законодавчому рівні, що є дуже важливо для побудови розвиненої демократичної держави.

Отже, можемо зробити висновки, що гендерна рівність це не лише про довжину волосся або колір одяжі. Це питання торкається всіх сфер життя людини. Воно може бути дуже шкідливим явищем, що заважатиме розвитку людини, тому важливо, кожній вирішувати це питання саме на державному рівні, бо як від батьків все йде до їх дітей, так само – від держави – до її людей.

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Летнянчин Л.І.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Топчій Г. С., Литвиненко А. І., Івженко І. Б. «Гендерна політика в Україні: сучасні трансформації». <https://academia.edu/resource/work/74824490> ;
2. Конституція України: статті 21, 24;
3. Закон України №2866- IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року;
4. Стаття «Угода про асоціацію між Україною та ЄС: гендерні аспекти» <https://povaha.org.ua/henderni-aspekty-uhody-pro-asotsiatsiyu-implementatsiya-chy-imitatsiya/>.

*Гасанова Тетяна Сергіївна
студентка 9 групи 2 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН НІМЕЧЧИНИ ТА ІТАЛІЇ

Інститут конституційно-правового статусу особи є одним із центральних інститутів сучасного демократичного суспільства. Тож при аналізі питання правового статусу особи, слід зазначити, що це питання не може розглядатися за умов авторитарного чи тоталітарного режиму в суспільстві.

Так, «класичним зразком цього є прихід до влади в умовах Веймарської республіки у Німеччині націонал-соціалістичної фашистської партії на чолі з Гітлером. За авторитарного режиму повністю або здебільшого відсутні ознаки громадянського суспільства»[1,с.35]. Щодо тоталітарного режиму, то «роль особистості зводиться нанівець і людина розглядається як знаряддя досягнення мети, проголошеної правлячою верхівкою» [1,с.36].

Загалом, слід зазначити, що складовими правового статусу особи є права, свободи та обов'язки особи як громадянина, громадянство та правосуб'єктність, принципи та юридичні гарантії прав особи.

З огляду на те, що правовий статус особи різниться в залежності від її національної приналежності, тому питання визначення правового статусу особи слід розглядати у відповідності до Основного закону певної держави.

Правовий статус громадян у Німеччині врегульований у Конституції Німеччини, що була прийнята у 1949р.

Як зазначають вчені, «Основний закон Федеративної Республіки Німеччина був створений у 1949 р. з метою надання державі на «перехідний період» нового, вільнодемократичного ладу. Основний закон був задуманий не як остаточна конституція, а

як тимчасовий закон. Згодом Основний закон виявився здатним нести навантаження фундаментом стабільного демократичного суспільства»[1,с.161].

Аналізуючи положення Конституції Німеччини, можна дійти висновку, що до основних прав громадянина належать такі основні права, як: право на життя, недоторканність фізичну і житла, таємницю листування, свободу пересування та свободу совісті. Так, наприклад, відповідно до ст.2 Конституції ФРН, «кожна людина має право на вільний розвиток особистості, якщо не порушує права інших, конституційний лад чи моральний закон. Кожна людина має право на життя й фізичну недоторканність»[2].

До політичних прав Конституція ФРН відносить такі права, як: свобода висловлювання та розповсюдження думки, доступу до інформації, свобода мирного зібрання, права на об'єднання та ін. Так, відповідно до ст.8, «німцям гарантується право на мирні зброї без попереднього повідомлення чи дозволу»[2].

До соціально-економічних прав громадян в Німеччині належать такі права як: свобода вибору професії, місця роботи, свобода об'єднання для охорони та покращення умов праці, право власності, свобода мистецтва, освіти, науки та ін. Так, стаття 14 Конституції ФРН гарантує, що «власність і право спадщини гарантуються. Їхні зміст і межі визначаються законами. — Власність тягне за собою зобов'язання. Їхнє використання також має служити суспільному благу»[2].

Містить Конституція ФРН і положення щодо громадянства, так, у статті 16 зазначено, «жоден німець не може бути позбавлений громадянства. Громадянство може бути втрачено лише відповідно до закону і проти волі особи, яка постраждала, лише якщо в результаті вона не залишиться без якогось іншого громадянства Жоден німець не може бути виданий іноземній країні»[2].

Щодо обов'язків громадян ФРН, то громадяни зобов'язані неухильно дотримуватись положень Основного закону, та можуть бути зобов'язані нести військову службу. Так, відповідно до ст.12-а Конституції ФРН, «Чоловіки, які досягли вісімнадцяти років, можуть бути зобов'язані служити в Збройних Силах, у Федеральній прикордонній поліції чи в організації цивільної оборони»[2].

Правовий статус громадян Італії визначений у Конституції Італійської республіки, що була прийнята установчими зборами Італії в 1947р.

До особистих прав Конституція Італійської Республіки відносить: право на свободу та особисту недоторканість, недоторканість житла, таємницю листування, свободу пересування. Так, наприклад, стаття 16 гарантує, «кожний громадянин може вільно пересуватися і проживати у будь-якій частині території держави за винятком обмежень, які встановлюються законом з метою охорони здоров'я або безпеки»[3].

До політичних прав належать право на зібрання, свобода вираження поглядів, право на зібрання, право голосу, право об'єднуватись у партії та інші. Так, відповідно до статті 17 Конституції Італійської Республіки, «громадяни мають право збиратися мирно і без зброї. Для проведення зборів, включаючи збори у публічних місцях, попереднього повідомлення не вимагається»[3].

До соціально-економічних прав громадян в Італії належать такі права як: право на шлюб, право на безоплатне лікування для незаможних, право на освіту, право на працю та інші. Так, відповідно до статті 32, «Республіка охороняє здоров'я як фундаментальне право індивіда і як загальний інтерес та гарантує безоплатне лікування для незаможних»[3].

До обов'язків громадян Італійської Республіки відносять обов'язок захисту Вітчизни, сплату податків, вірність Республіці, додержання положень Конституції та законів Республіки. Так, відповідно до статті 53, «усі повинні брати участь у формуванні бази публічних видатків відповідно до своїх зобов'язань як платників податків»[3].

Отже, проаналізувавши та порівнявши положення Конституції ФРН та Конституції Італійської Республіки, можна дійти до наступного висновку. Федеративна республіка Німеччина та Італійська Республіка є держави, що в минулому були під дією авторитарного та тоталітарного режимів. Це має наслідком те, що наразі конституції зазначених держав не повною мірою розкривають сутність конституційно-правового статусу особи. Варто зазначити, що в Італії каталог основних прав громадянина є значно ширшим, ніж в Німеччині, що зумовлено складним процесом переходу до демократичного суспільства. Тож, можна зробити висновок, що на відміну від Італійської Республіки, Федеративна республіка Німеччина все ще перебуває на шляху становлення демократичної держави.

Науковий керівник – ас., к.ю.н Муртіщева Аліна Олександрівна

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник / М.С. Горшеньова, К.О. Закоморна, В.О. Ріяка та ін.; за заг.ред. В.О. Ріяки, - 2-е вид., допов. і перероб., - К.: Юрінком Інтер. – 2006. – 544с.[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/konstitucijne-pravo-zarubizhnih-krain.pdf>

2. Основний Закон Німеччини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://handbookgermany.de/uk/basic-law>

3. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала)– К.: Москаленко О.М., 2018. – 62 с.[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1541579165const_italy.pdf

Гоштук Олександр Валентинович
студент 1 курсу магістратури 6 групи
факультету адвокатури НЮУ

імені Ярослава Мудрого
Ковтун Віталій Іванович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права України
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ «INHERENT POWERS» ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день в питанні, що стосується реалізації повноважень глави держави, панівне становище займає доктрина вичерпності конституційних повноважень. Така позиція пояснюється тим, що хоча повноваження Президента України охоплюють широкі сфери суспільних відносин, виходячи зі змісту Основного Закону, такі повноваження вичерпно визначені у Конституції України.

Однак дедалі більше в діях вищих органів влади, зокрема Президента України можна віднайти ознаки реалізації доктрини «inherent powers». Доктрина «inherent powers»

походить із США і була пов'язана на самперед з доволі широкою реалізацією функцій Президента США та Конгресу, які не були прямо вказані в Конституції.

Під доктриною «inherent powers» слід розуміти реалізацію повноважень глави держави, які не передбачені Основним Законом, однак випливають зі змісту цього Закону, є його логічним продовженням і стосуються особливостей діяльності Президента в нетипових ситуаціях, зокрема у випадку збройної агресії.

В Україні «inherent powers» можуть впливати безпосередньо зі ст. 102 та ст. 106 Конституції України, які визначають гарантії та повноваження Президента України. Важливо зазначити, що вихід Президентом України за межі повноважень, які повністю можна тлумачити в контексті застосування доктрини «inherent powers» є звичним для нашої країни, тому за часи незалежності в Україні сформувалася практика її застосування.

Першим яскравим випадком можна назвати визнання Конституційним Судом України у своєму рішенні від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009, правомірності виходу глави держави за межі повноважень (видання Указу Президента України, яким було визнано попереднє погодження кандидатур на посади в Міністерстві закордонних справ України), які визначені Основним Законом. КСУ прямо зазначив, що «глава держави не тільки здійснює загальне спрямування зовнішньополітичного курсу держави згідно з визначеними Верховною Радою України засадами зовнішньої політики України, але й застосовує відповідні засоби впливу на діяльність суб'єктів зовнішньополітичної діяльності з метою забезпечення національних інтересів і безпеки України».

Другим випадком, який викликав значні дискусії, є визнання окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» неконституційними, рішенням КСУ від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020. У рішенні КСУ посиляється на те, що приписи Конституції України, які визначають обсяг і зміст повноважень Президента України, можуть бути деталізовані лише на рівні законів України. У свою чергу, така деталізація не повинна призводити до викривлення приписів Основного Закону, або виходити за її межі.

Аналізуючи дане рішення КСУ, ми можемо стверджувати, що наразі при вирішенні питань щодо реалізації повноваження Президентом України надається перевага доктрині вичерпності конституційних повноважень. Однак з такою позицією погоджуються не всі.

Так суддя КСУ Колісник В.П. в Окремій думці стосовно вищезгаданого рішення КСУ зазначає, що посада Президента України займає особливе місце в системі органів державної влади та не належить до жодної з її гілок. Фактично, суддя відстоював позицію, подібну позиції КСУ у рішенні від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009, зазначаючи, що статус Президента України є важливою ланкою у механізмі "стримувань і противаг", він виступає гарантом і координатором злагодженого, узгодженого, скоординованого, безперервного функціонування усього державного владного механізму, уповноваженим за потреби вживати організаційно-правових заходів для започаткування у порядку, визначеному Конституцією та законами України, роботи відповідних нових органів, що мають відігравати важливу роль у забезпеченні або виконанні функцій держави.

Не менш важливими є зауваження судді Лемак В.В., викладені в його Окремій думці цього ж рішення, які базуються на тому, що Президент України в розрізі доктрини «inherent powers» може реалізувати не тільки повноваження, що визначені Основним Законом, а й ті, які випливають з органічної суті та конституційної ролі Президента, якщо при цьому вони є законними та не суперечать фундаментальним конституційним принципам.

Цікавими є випадки, коли певні дії глави держави піддають тлумаченню в контексті застосування «inherent powers». Так, можна зазначити, що у питанні надання Президентом України «реакції» на звинувачення проти суддів Окружного адміністративного суду міста Києва, Офіс Президента України посилався на те, що ст. 106 Конституції України не передбачено такого права чи обов'язку. Особлива увага наголошувалась на тому, що навіть в контексті «inherent powers» вимога до глави держави надати таку «реакцію» виглядає сумнівною.

Здійснюючи аналіз реалізації повноважень Президента України через призму застосування «inherent powers», я вважаю, що сьогодні реалізація самої доктрини є не як інакше як знаряддя для маніпуляцій у політичному середовищі. На сам перед це спричинено тим, що в Україні досі не сформовано власної юридичної позиції щодо доктрини «inherent powers».

Кошіль Ярослав Валерійович
студент 1 курсу Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ.

В Україні, як і більшості демократичних країн, свобода віросповідання є однією із фундаментальних прав і свобод, гарантується Основним Законом (стаття 35), за винятком, якщо релігійна організація не несе загрози національній безпеці, порушує громадський порядок, порушує конституційні цінності чи права люди або спонукає вірян до цих дій тощо. Дослідження тенденцій розвитку мережі релігійних організацій, яка є однією з найчисельніших на континенті, яскраво свідчить, що влада на практиці майже не втручається у внутрішні справи релігійних організацій [4].

Із повномасштабним вторгненням РФ на територію України, на порядку денному стало питання щодо подальшого існування Української Православної Церкви Московського Патріархату (далі – УПЦ мп), оскільки вона має тісні зв'язки з російською Православною Церквою (далі – РПЦ) і керівний центр знаходиться в державі, що здійснила військову агресію проти України. За результатами численних розшуків СБУ, можна свідчити, що діяльність цієї релігійної організації може нести загрозу національній безпеці України [1]. До того ж, існує підозра, щодо порушення уповноваженими особами УПЦ мп статті 111-1 Кримінального кодексу України [2], за що в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» такі дії передбачено як підставу для припинення діяльності релігійної організації [3]. Але при цьому виникає питання, чи не порушуватиме заборона УПЦ мп конституційні приписи, а саме статтю 35 Конституції України, норми міжнародного права, та статтю 9 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, адже частина православних українців досі залишаються прихожанами УПЦ мп, хоча їх кількість значно зменшилася [5].

Однією із ідей російського терористичного режиму є захист православ'я. РПЦ підтримує путінський режим, зокрема і війну проти народу України. На підґрунті шовіністичної політики РФ, в якій значну ідеологічну роль відіграє саме російське православ'я, виник православний тероризм, який має подібні риси з ісламським

тероризмом. Мають місце в рПЦ і екстремістські прояви, зокрема саме існування «Декларації російської ідентичності» є їх підтвердженням (але при цьому в екстремізмі звинувачуються і зазнають переслідувань представники релігійної організації «Свідки Єгови»). Конституційний Суд України зазначає, що відповідно до [статті 20](#) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року прояв релігії або вірування не має бути рівнозначним пропаганді війни або відстоюванню національної, расової або релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі або насильства [6]. Собор УПЦ мп 27 травня 2022 року заявив, що ухвалив рішення про "самостійність і незалежність", але фактично ця заява не відповідає дійсності. Насамперед скликаний «Собор» насправді є непередбаченою Статутом про управління УПЦ «церковною нарадою», делегати якої на один день стали делегатами Собору, з чого можна свідчити, що його легітимність є сумнівною. Також, той факт, що склад делегації, який був на «церковній нараді» не відповідає положенням Статуту, ще раз ставить під сумнів легітимність Собору. Проголошена «незалежність та самостійність» також потребує тлумачення, оскільки церква не оперує такими поняттями, натомість проголошеного аналогом є інше поняття – «автокефалія», яка підтверджується відповідним документом – томосом. Релігієзнавча експертиза Статуту про управління Української Православної Церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з московським патріархатом довела, що постанови Собору 27.05.2022 не призвели до розриву зв'язків з рПЦ і УПЦ мп досі підпорядковується рПЦ. З вище викладеного можна підсумувати, що УПЦ мп підпорядковано рПЦ, яка розпалює міжконфесійну ворожнечу, в документах якої проглядається екстремізм та є релігійною організацією, яка підтримує православний тероризм. Отже, беручи до уваги наведені факти, беззаперечно, рПЦ не має жодним чином впливати на діяльність релігійних організацій на території України, оскільки її діяльність несе загрозу національній безпеці.

Законом України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» було зобов'язано релігійні організації з центром управління в державі-агресорі в своїй назві відображати в офіційній назві свою приналежність до неї. Але представники УПЦ мп не поспішають виконувати змін в законодавстві посилаючись на неконституційність цієї новели, оскільки держава не має втручатись у справи церкви. Але, навіть після Рішення Конституційного Суду України, в якому доведено конституційність змін [6], відмовляються змінювати свою назву. Зареєстрований законопроект № 8371 радикально підходить до вирішення подальшого існування УПЦ мп. За ним взагалі релігійні організації які мають зв'язки із релігійними організаціями в рф не повинні існувати в Україні.

Отже, підсумовуючи слід вказати імовірні шляхи вирішення проблеми діяльності УПЦ мп. Канонічна та адміністративна афілійованість із рПЦ в подальшому можуть призвести до припинення діяльності цієї релігійної організації в судовому порядку, якщо Верховною Радою України буде схвалено відповідний законопроект. Однак, якщо буде доведено причетність до колабораційної діяльності і засуджено уповноважених осіб за статтею 111-1 ККУ, згідно з частиною 4 пунктом 5 статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» також УПЦ мп буде найімовірніше заборонено. І останній варіант, як на мене, найскладніший та найдовший – отримання автокефалії. В законопроекті на

сьогодні прописано, що на вирішення проблем виявлених релігійнознавчої комісією відводиться місяць. Але чи можливо отримати автокефалію у місячний строк?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Підозрілі особи, золотий герб Росії і рушниця – СБУ про знахідки в УПЦ (МП) на Київщині та Херсонщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-upts-mp-rezul%CA%B9taty-obshukiv/32169876.html> ;
2. СБУ повідомила про нові підозри митрополиту УПЦ Іонафану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/society/2022/11/18/536365_sbu_povidomila_pro_novi_pidozri.html ;
3. Про свободу совісті та релігійні організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> ;
4. Палінчак М. М., Лешанич М. М. Мережа релігійних організацій в Україні: стан та перспективи розвитку. Актуальні проблеми політики 2015. Вип. 55. С. 206-207 ;
5. КМІС: кількість вірян УПЦ МП впала до чотирьох відсотків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/opytuvannia-ponad-polovyna-ukraintsiv-viriany-ptsu-chotyry-vidsotky-upts-mp/a-62727186> ;
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій).

*Кузуб Олександр
студент 2 курсу 8 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Інститут конституційного контролю заснований на ідеї перевірки конституційності законодавчих актів та збереження конституційних принципів. Цей інститут покликаний забезпечувати баланс влади і одночасно захищати права і свободи громадян. Первинною метою утворення органів конституційного контролю у національних правових системах є гарантування переважання та непорушності конституції на всій території держави. З-поміж інших форм конституційної юрисдикції, конституційні суди вважаються найефективнішою інстанцією для реалізації принципів конституційного контролю.

Заснований на знаннях і досвіді британської правової системи, конституційний контроль у США став однією з ключових складових американського правопорядку.

Верховний Суд США відіграв визначальну роль у розвитку інституту конституційного контролю. Суд наділений повноваженням перевіряти законодавчі акти та рішення владних органів на відповідність Конституції США. При цьому, здійснення конституційного контролю Верховним Судом США характеризується низкою особливостей. Суд розглядає конституційні питання, дає тлумачення норм та вирішує спірні ситуації, що виникають у зв'язку з протиріччями між законами і Конституцією. Його рішення мають значний вплив на правову систему та можуть мати далекосяжні наслідки для суспільства [1].

Однією з особливостей інституту конституційного контролю в США є його виникнення на основі судових прецедентів, а не прямо з Конституції. У 1803 році головний суддя Верховного суду США Джон Маршалл в рішенні справи Марбері проти Медісона сформулював правило, яке стало основою американської моделі конституційного правосуддя. Ця модель передбачає, що суди загальної юрисдикції здійснюють конституційний контроль [1, ст.130].

Проект рішення в цій справі було розроблено Головним суддею Джоном Маршалом. У проекті йшлося, що Верховний Суд США застосовує положення Конституції так, як вони розуміються, а також скасовує правові акти Конгресу, якщо вони суперечать федеральному праву. Тільки судова влада повинна визначати, що є законом, тому суд, застосовуючи норму права для вирішення спору, зобов'язаний пояснити та витлумачити її. Якщо два закони суперечать одне одному, то лише суд повинен вирішити, який з них необхідно застосувати. Якщо закон суперечить Конституції, а вирішення питання вимагає застосування як закону, так і Конституції, судам необхідно керуватися виключно Конституцією, оскільки вона має вищу юридичну силу. Згідно з судовим прецедентом, створеним рішенням у цій справі, було визнано право судів штатів здійснювати конституційний контроль на федеральному рівні, зокрема, стосовно федеральних нормативно-правових актів [4, ст.37].

Для розуміння ролі Верховного суду США у сфері конституційного контролю, необхідно з'ясувати значення поняття конституційного контролю.

У науковій літературі судовий конституційний контроль розглядається у широкому і вузькому значенні. Вузьке трактування означає функцію судів загальної або спеціалізованої юрисдикції, що полягає у визначенні конституційності певного кола нормативно-правових актів. Це означає, що судові органи перевіряють нормативні акти на відповідність конституції.

Широкі розуміння судового конституційного контролю включає офіційну діяльність спеціально уповноважених органів, визначених конституцією та законами, з метою виконання ними своїх повноважень за допомогою особливої процедури. Ця діяльність спрямована на захист основ конституційного ладу, основних прав і свобод людини й громадянина, забезпечення верховенства та прямої дії конституції на всій території держави, запобігання появі в правовій системі неконституційних актів, а також на офіційне тлумачення конституції.

Водночас, значення конституційного контролю полягає не лише у вирішенні питання щодо відповідності правових актів конституції та контролі за відповідністю їй законів, а й у вирішенні спорів щодо компетенції між органами державної влади, а також у тлумаченні конституції та законів [5, ст. 84].

У свою чергу, американська модель конституційного контролю вирізняється такими особливостями: 1) всезагальний обсяг контролю, що охоплює не лише закони, а й будь-які інші нормативні акти; 2) децентралізований характер здійснення контролю будь-яким

судом, при розгляді будь-якої конкретної справи, якщо закон або інший нормативний акт стосується конкретних інтересів позивача; 3) обмежене коло суб'єктів права, на яких поширюються рішення органів конституційного контролю, оскільки вони є обов'язковим лише для сторін процесу [6, ст.550-551].

Відтак, Верховний Суд США відіграє вирішальну роль у здійсненні конституційного контролю. Суд вирішує спори, що стосуються конституційності законів і рішень інших судових органів. Однак, Верховний Суд не лише розглядає конституційні питання, а й наділений повноваженнями тлумачити норми Конституції. Таким чином, Верховний Суд визначає стандарти конституційності і гарантує захист прав і свобод громадян.

Особливістю здійснення конституційного контролю Верховним Судом США є те, що він має повноваження тлумачити Конституцію та встановлювати її значення для всієї країни. Верховний Суд допомагає забезпечити рівновагу між законами Конгресу і захистом конституційних принципів, що є важливим для збереження правової держави.

Отже, інститут конституційного контролю і його здійснення Верховним Судом США є ключовими складовими американської правової системи, що забезпечують дотримання Конституції, захист прав і свобод громадян та забезпечують розбудову правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жбадинська Ю. Р. Органи конституційної юрисдикції у правових системах західної традиції права. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 810. С. 129-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_23.
2. The Judiciary Act of 1789. URL: <https://usa.usembassy.de/etexts/democrac/8.htm>
3. Marbury v. Madison. United States Reports. 1803. Vol. 5. URL: <http://laws.findlaw.com/us/5/137.html>
4. Добош З. Конституційний контроль Верховного Суду США: види правотворчості. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. № Випуск 22. С. 34–40. URI: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/47649>
5. Ярова А.С., Сисова А. І. Верховний Суд США як орган конституційної юрисдикції. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021. Серія ПРАВО. Випуск 64. С.82-87
6. Пілюк С. В. Сучасні моделі конституційного контролю. Форум права. 2012. № 3. С. 550-557. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

Лютко Михайло

студент 2 курсу, 9 групи факультету прокуратури,

ФОРМА ПРАВЛІННЯ ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарська Конфедерація була заснована 1 серпня 1291 року, коли три кантони Урі, Швіц та Унтервальден уклали оборонний союз, щоб захистити свою незалежність від австрійських Габсбургів. Цей союз був названий "вічним союзом" та був частиною "священної Римської імперії". Назва Швейцарії була похідна від назви одного з цих кантонів - Швіца.

Швейцарія є федеральною парламентською представницькою демократичною республікою [1]. Федерація складається з 26 кантонів, кожен з яких має власну конституцію, уряд і парламент, а також федеральний уряд і парламент, які контролюють країну в цілому.

Федеральний уряд Швейцарії поділяється на три гілки: виконавчу, законодавчу та судову. Виконавча влада складається з Федеральної ради з семи членів, яка діє як колективний глава держави та уряду. Законодавча гілка влади — двопалатний парламент, що складається з Національної ради та Ради штатів. Судова гілка влади складається з Федерального верховного суду, який є вищою інстанцією в країні і відповідає за тлумачення та виконання федерального закону. Потрібно зазначити, що така форма правління Швейцарії є досить цікавою і дещо унікальною, тому що вона є одночасно симбіозом демократії, федералізму та парламентаризму. До того ж, в цій країні існує високий рівень децентралізації влади, адже кожен кантон має значну автономію і має законну можливість приймати рішення щодо свого внутрішнього управління, що сприяє більшій відповідальності та залученості місцевих жителів до прийняття рішень. Значна автономія кожного кантону та законна можливість приймати рішення щодо свого внутрішнього управління також сприяють більшій відповідальності та залученості місцевих жителів до прийняття рішень на рівні кантонів.

Також, у Швейцарії існує система прямої демократії, яка дозволяє громадянам брати безпосередню участь у законодавчому процесі через народні ініціативи та референдуми. Це означає, що громадяни Швейцарії можуть пропонувати закони чи конституційні поправки та голосувати за них безпосередньо, оминаючи федеральний парламент. Така норма зазначена в Конституції Швейцарії, яка містить положення про систему директної демократії. Зокрема, статті 138-142 Конституції регулюють право громадян на ініціативу та референдум [2].

Треба зазначити, що система прямої демократії в Швейцарії є досить інноваційним підходом до демократії, який дозволяє громадянам брати більш активну участь у процесі прийняття рішень. Це може забезпечити більшу легітимність та підтримку для законів та поправок, які були запропоновані громадянами. Однак, така система також може бути складною у практичному втіленні та може привести до недоліків, які пов'язані з обмеженими можливостями для детального розгляду та обговорення питань перед голосуванням. Також важливо забезпечити досить високий рівень участі громадян у процесі, щоб забезпечити репрезентативність результатів голосування.

Основна мета внутрішньої політики Швейцарії полягає в забезпеченні стабільного економічного розвитку, стійкої політичної системи та ідентичності населення країни. Оскільки в Швейцарській Конфедерації відсутня єдина спільна мова і національна культура, що ускладнює процес об'єднання нації, державні органи ставлять основну ставку на дотримання рівних прав меншин. Ця основна мета внутрішньої політики Швейцарії описана в Конституції Швейцарської Конфедерації, адже відповідно до статті 2 Конституції, метою держави є забезпечення свободи та безпеки, демократії, народного благополуччя та соціального прогресу, збереження незалежності та нейтралітету країни. Для досягнення цих цілей, державні органи Швейцарії здійснюють різноманітні політичні та економічні заходи.

Щодо підтримки ідентичності населення країни, в Швейцарії існує політика, спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей для всіх національних меншин, що

проживають в країні. Наприклад, у країні існує система обов'язкових національних референдумів, які дають можливість національним меншинам висловлювати свою думку та впливати на прийняття рішень державними органами. Також в Швейцарії діє закон про захист національних меншин [3], який забезпечує захист та підтримку меншинних груп, в тому числі забезпечує право на використання рідної мови та культурного спадку.

Це означає, що Швейцарська Конфедерація використовує одну з найефективніших форм демократії з метою уникнення антагонізму в країні. Цей державний устрій забезпечує захист традиційних цінностей швейцарців, таких як незалежність суб'єктів, підтримання та покращення комун з різними народними складами та створення найкращої форми управління. Крім того, він допомагає забезпечувати політичну волю населення та мирне співіснування всіх національностей в країні. Цей державний устрій дозволяє захищати традиційні цінності швейцарців, такі як незалежність суб'єктів, підтримання та покращення комун з різними народними складами та створення найкращої форми управління.

Загалом система правління Швейцарії відома своєю стабільністю, нейтралітетом і децентралізацією влади. Система правління Швейцарії забезпечує високий рівень стабільності і надійності, оскільки вона базується на принципах федералізму та розподілу влади між кантонами та центральним урядом.

Нейтралітет Швейцарії є однією з основних принципів її зовнішньої політики, що дає їй можливість залишатись нейтральною у війнах та конфліктах між іншими країнами. Це дозволяє зберігати міжнародний репутацію Швейцарії як миру і стабільності.

Отже, правління Швейцарії є успішним прикладом ефективною та стабільною демократії, що забезпечує рівень участі громадян у прийнятті рішень, стабільність та нейтралітет країни. Адже, по-перше, діє директна демократія - можливість громадян прямо впливати на прийняття рішень шляхом референдумів та ініціатив народу. По-друге, діє федералізм - державна влада розділена між федерацією та кантонами, що забезпечує більшу автономію територіальних одиниць та гарантує їхню рівність. По-третє, законодавчий референдум - право громадян на вето відносно законодавчих рішень, що приймаються парламентом. І нарешті, право на петицію - можливість громадян звернутись до державних органів з певними вимогами. Саме ці інститути та механізми забезпечують громадянам Швейцарії більшу участь у демократичних процесах та підвищують рівень довіри до державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Kirsch, Johann Peter. *Switzerland*. *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 14. New York: Robert Appleton Company, 1912.
2. Federal Constitution of the Swiss Confederation. Fedlex. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>
3. Bundesgesetz vom 5. Oktober 2007 über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften (Sprachengesetz, SpG). Droit suisse bilingue - zweisprachige Rechtssammlung Schweiz - Raccolta legale bilingue Svizzera. URL: <https://www.droit-bilingue.ch/de-fr/4/44/441.1-index.html>

ПІДСТАВИ ПРАВОМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Згідно з ч. 2 ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Вищезазначена норма Основного закону ґрунтується на стандартах Ради Європи, закладені у ст. 8 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод». Згідно з вказаними положеннями Конвенції, кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Ч. 1 ст. 25 Закону України «Про захист персональних даних» дублює положення Конвенції Ради Європи щодо обмеження дії статей 6, 7 і 8 цього Закону (Загальні, особливі вимоги до обробки персональних даних, права суб'єкта персональних даних) [3].

На відміну від ЗУ «Про захист персональних даних» ([ч. 1 ст. 25](#)) Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних містять достатньо детальний перелік цілей, досягнення яких може стати підставою обмеження права на приватність у зв'язку з обробкою персональних даних. Ст. 9 «Винятки та обмеження» дозволяє відхилення від положень статей 5, 6 та 8, коли таке відхилення передбачене законодавством Сторони та є в демократичному суспільстві необхідним заходом, спрямованим на: а) захист державної та громадської безпеки, фінансових інтересів Держави або на боротьбу з кримінальними правопорушеннями; б) захист суб'єкта даних або прав і свобод інших людей [4].

Основоположне право на захист персональних даних за статтею 8 Хартії основних прав Європейського Союзу не є абсолютним «і повинно розглядатися у зв'язку з його функцією в суспільстві» Тому в статті 52 Хартії визнається, що на здійснення таких прав можуть бути накладені обмеження, наприклад, такі, які викладені в статтях 7 і 8 Хартії, тією мірою, якою вони передбачені законом, забезпечують дотримання суті цих прав і свобод, здійснюються з дотриманням принципу пропорційності і застосовуються лише в тому разі, якщо є необхідними й дійсно задовольняють цілі загального інтересу, визнаного Європейським Союзом, або необхідні для захисту прав і свобод інших людей. У схожий спосіб у системі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на захист персональних даних гарантоване статтею 8, і реалізація цього права може бути обмежена в разі необхідності для досягнення легітимної мети. [5, с. 40].

Отже, в Конституції України, Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини та основоположних свобод», ЗУ «Про захист персональних даних», Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних зазначено підстави для обробки

персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних та обмеження їхніх прав в нормах національного законодавства України, яке фактично проявляється в обробці персональних даних уповноваженими суб'єктами без отримання згоди та повідомлення суб'єкта персональних даних.

Практика Європейського суду з прав людини визнає втручання таким, що здійснено згідно із законом, якщо воно передбачено у положеннях національного законодавства, що має певні характеристики [5, с. 41].

Наприклад, згідно з . 1 ст. 92 Конституції України, виключно законами визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина. Тобто, будь-які обмеження прав суб'єктів персональних даних в період дії правового режиму воєнного стану можуть встановлюватися лише законами України [1].

П. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про запровадження воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 року № 2102-ІХ: «у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України», що вказує на можливість обмеження права на невтручання у приватне і сімейне життя, включаючи права суб'єктів персональних даних в період дії правового режиму воєнного стану [6].

Висновок. У своїй основній меті, правове регулювання стосовно персональних даних має сприяти забезпеченню балансу між правом особи на захист її персональної інформації, інтересами суспільства та потребами різних суб'єктів щодо легального використання цих даних в контексті сучасного соціального життя. Відсутність такого балансу може становити загрозу як для суспільної, так і для особистої безпеки, а також призводити до неможливості ефективного здійснення багатьох правовідносин в розвинених суспільствах з високим рівнем інформаційних технологій, що попереджується наявністю обмежень у сфері персональних даних, які мають відповідати встановленим законодавством вимогам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.05.2023).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: документ від 04.11.1950 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 15.05.2023).
3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення 15.05.2023)
4. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: документ від 28.01.1981 № 994_326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення 15.05.2023).
5. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних – 2018. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf .
6. Про запровадження воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ФРАНЦІЇ

Говорячи про Францію в контексті регламентації статусу людини і громадянина, неможливо зазначити той вплив, який несла за собою Декларація прав людини та громадянина 1789 року. Вона не просто мала фундаментальний характер для сформованого майбутнього французького конституційного права, а й повпливала на створення правового «гуманістичного кістяка» у країнах-сусідах і не тільки.

Як ми знаємо з курсу «Теорії держави і права» одним із основоположних елементів прав людини та її людської гідності є саме забезпечення принципу рівності. Звідси, раніше зазначений документ, а саме його перша стаття проголошує, що люди народжуються і залишаються рівними в правах, рівність перед законом і судом. Преамбула Конституції 1946 року розширила ці принципи, заявляючи, що жінки мають рівні права з чоловіками у всіх сферах, солідарність та рівність є обов'язками всіх французів, щодо доступу до публічної служби та користування конституційними правами встановлюються однакові умови, а союз Франції та її заморських народів ґрунтується на рівності прав і обов'язків, без відмінностей на підставі раси чи релігії. Конституція 1958 року також висвітлює важливість забезпечення рівності перед законом для всіх громадян, незалежно від їхнього походження, раси чи релігії.

Також, У Декларації прав людини та громадянина 1789 року встановлені важливі процесуальні гарантії прав людини, такі як заборона затримання або арешту без законних підстав, кримінальна відповідальність за видання, виконання або примус до виконання свавільних наказів, встановлення покарань виключно відповідно до закону, який є безперечно необхідним, заборона покарання, крім тих, які передбачені в законі, прийнятому до вчинення правопорушення та належному застосуванню, презумпція невинуватості та заборона застосування надмірно суворих заходів при арешті.

У результаті конституційної реформи 2008 року в Основний Закон Французької Республіки 1958 року було внесено новий розділ X1-bis, який встановив статус захисника прав.

Згідно зі статтею 71-1, захисник прав призначається Президентом Республіки на строк шість років без права перепризначення, і його функції несумісні зі здійсненням парламентської або урядової діяльності. Захисник прав має відстежувати дотримання прав і свобод у діяльності державної адміністрації, територіальних колективів, громадських установ та інших організацій, які здійснюють громадське обслуговування. Будь-яка особа, яка вважає, що її права порушені діями або бездіяльністю цих державних і недержавних інституцій, може звертатися до захисника прав.

Що стосується громадянства, то воно в сучасному розумінні визначається як основний об'єктивний фактор, що встановлює стабільний правовий зв'язок між окремою особою і державою. Головною ознакою громадянства є постійний зв'язок з державою, який не може бути порушений ні тимчасовим, ні постійним проживанням на території іншої країни. Права та обов'язки громадян закріплюються в конституції та законі про громадянство країни. Громадянство офіційно визнає правову належність особи до певної

держави, з цим пов'язаний обов'язок держави забезпечувати та захищати права кожного громадянина як на національній території, так і за її межами. У свою чергу, громадянин зобов'язаний дотримуватися законів держави та виконувати встановлені нею обов'язки.

Безумовно, розглядаючи питання набуття французького громадянства, варто взяти до уваги сталі загальні способи набуття. Це – філіація, натуралізація, та трансферт.

Філіація, що походить від французького слова "filiation" і латинського "filios", відноситься до способу набуття громадянства внаслідок народження. Вже через словопоходження можна зрозуміти близькість цього способу до нашого випадку. Різні країни мають різні принципи - "право крові" або "право ґрунту" - які визначають, як громадянство передається дитині. Згідно з принципом "права крові", громадянство надається дитині на основі громадянства її батьків, незалежно від місця народження. Згідно з принципом "права ґрунту", дитина набуває громадянство країни, на території якої вона народилася, незалежно від громадянства її батьків. Часто застосовується змішана система, яка поєднує обидва принципи. У свою чергу, у Франції застосовують саме ці принципи.

Натуралізація, також відома як укорінення, є процесом, за якого особа може отримати громадянство на основі свого власного прохання. Згідно з відповідним законодавством, прохання про натуралізацію розглядається уповноваженим державним органом після певного періоду проживання особи в країні. Якщо ми знову ж таким говоримо про Францію, то даний термін сягає 5 років. Така можливість виникла внаслідок формування Кодексу про громадянство у 1945 році. А вимога додержання строків додатково закріплена Конвенцією ООН від 1961 р.

І, нарешті, трансферт, що походить від французького слова "transfert" і латинського слова "transfero", означає автоматичну зміну громадянства осіб внаслідок передачі території, на якій вони проживають, від однієї держави до іншої. Згідно з сучасним міжнародним правом, процедура трансферту відбувається після проведення плебісциту про державну належність території, на якому населення висловлює свою згоду на перехід території до іншої держави, що відповідно змінює їх громадянство. Даний момент є досить цікавим з точки зору того на скільки така практика зараз є не зовсім актуальною, проте бувають випадки певних маніпуляцій, приклад якої ми знаємо на собі. Крім того, деяким категоріям населення або окремим особам надається право на опцію - вибір громадянства, тобто право на отримання нового громадянства через трансферт або збереження громадянства колишньої держави-суверена. Опція також може означати право на вибір одного з двох громадянств, яке надається особам з подвійним громадянством відповідно до конвенцій про скасування подвійного громадянства. У разі самовизначення нації та створення нової держави громадянство нової держави автоматично набувається мешканцями цієї країни відповідно до законів про громадянство.

Щодо переваг французької моделі регламентації, то у цій державі присутня пряма демократія, це означає, що громадяни мають можливість впливати на прийняття рішень із запровадженням її механізмів. Французька конституція гарантує свободу преси та свободу висловлювання. Журналісти можуть вільно писати та розповідати новини без страху переслідування або цензури. З недоліків можна виокремити такі: складні процедури натуралізації, що робить важким для іммігрантів отримання статусу громадянина; проблеми з інтеграцією мігрантів та їхніх нащадків, що може призводити до напруги в суспільстві та соціальних конфліктів; складність системи громадянських прав, що призводить до складнощів у вирішенні правових питань для пересічних громадян.

Отже, за рахунок того, що конституційна модель регламентації статусу людини і громадянина у Франції є досить тривалою та епохальною подією, можна із впевненістю зазначити, що вона поклала зерно надії на та успіх реалізації цього статусу у праві країн, які ще розвиваються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація прав людини та громадянина, 1789. URL: <https://constituante.livejournal.com/10253.html>
2. Конституція, 1946. URL: https://pidru4niki.com/1376110658716/pravo/konstitutsiya_frantsiyi_1946
3. Конституція Французької Республіки, 1958. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/127/1-13.pdf>

Пазич Артем Віталійович

*Студент 1 курсу факультету юстиції
групи 04-22-02*

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОМІРНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після набуття російської агресії проти України повномасштабної форми та запровадження як наслідок воєнного стану питання обмеження прав людини, а особливо права на свободу пересування, гостро постало у суспільстві.

Серед громадськості існує думка, що чоловіки призовного віку, що не проходять військову службу, так само як і жінки мають право вільно покинути територію країни. На користь такої позиції висувається аргумент, що, згідно до статті 24 Конституції України, люди не можуть бути дискриміновані за статтю. Однак, така думка є хибною, що доводиться положеннями статті 65 Конституції України, відповідно яким захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України (незалежно від статі).

Обмеження прав людини має бути правовим та мати на меті охорону та захист суспільних відносин, що встановлюють конституційний лад, громадський порядок, моральність, забезпечують оборону країни та захист держави тощо. Також слід зазначити, що основні документи з прав людини, зокрема Загальна декларація прав людини, допускають тимчасове обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайних ситуацій.

Відповідно до статті 33 Конституції України кожен, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Частина 2 статті 64 зазначає умови, за яких можливі такі обмеження - надзвичайний або воєнний стан. Це відповідає положенням Загальної декларації прав людини і громадянина, а саме її статі 29: При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та

забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Згідно з указом Президента України В.В. Зеленського № 64/2022 від 24 лютого 2022 року встановлено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України. Право на свободу пересування описане у статті 33, тож можна зробити висновок щодо законності обмеження.

Правовими підставами обмеження права на свободу пересування є Закони України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про військовий обов'язок і військову службу», постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України», постанова Кабінету Міністрів від 29 грудня 2021 р. № 1455 «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» тощо.

Наразі в Україні права людини дотримуються лише українською стороною, хоча і з законними обмеженнями. Це обгрунтовано прагненням України в умовах воєнного стану реалізувати інші права, насамперед право на життя. У таких ситуаціях повинна визначатись (і визначається) пріоритетність реалізації, оскільки ризик життям та безпекою людей задля забезпечення права на вільне пересування не є доречним.

Втім варто зазначити, що правомірність обмеження має відповідати трьом критеріям: 1. Обмеження прав людини повинне ґрунтуватися на законі; 2. Наявність легітимної мети; 3. Необхідність у демократичному суспільстві.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що обмеження права на вільне залишення території держави військовозобов'язаними особами (крім тих, кому це право надається у особливому порядку) є правомірним та відповідає Конституції, а також має тимчасовий характер і має бути скасоване разом з припиненням дії воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Загальна декларація прав людини - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Указ Президента України №64/2022 - <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Закон України Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
5. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>
6. Про військовий обов'язок і військову службу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
7. Постанова про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України - <https://ips.ligazakon.net/document/kp950057>
8. Постанова Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її

місцевостях, де введено воєнний стан - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-п#Text>

9. Бандурка, О. М. Державна політика у сфері захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану / Олександр Маркович Бандурка // Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2022. – С. 14-16.
10. Лазарев В. В., Малиновська Т.М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 71-73.
11. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 1–2. С. 32–36.

Д.В Садовський,
*студент 9 групи 2 курсу факультету
прокуратури НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПІСЛЯВОЄННИЙ РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В ЯПОНІЇ

2 вересня 1945 року в гавані Токіо на борту лінкора "Міссурі" було піднято прапори США, Британії, Радянського Союзу та Китаю і о 9-00 за місцевим часом підписано Акт про капітуляцію Японії. Після Поразки Японії в Другій світовій війні в країні відбулися буржуазно-демократичні реформи, які призвели до установки режиму парламентської демократії. Відповідно до цих післявоєнних реформ було розпущено японську армію, ультранационалістичні та фашистські організації. Також були скасовані репресивні закони та обмеження демократичних свобод громадян.

Нова Конституція Японії була прийнята у 1946 р і набрала чинності у 1947 р. Конституція передбачала перехід від напівабсолютної монархії до парламентської монархії, при якій парламент став найвищим органом державної влади та єдиним законодавчим органом країни. Це призвело до ліквідації органів, що раніше займали більш важливе положення, ніж парламент, таких як Таємна рада та Міністерство імператорського двору.

США та Великобританія грали ключову роль у розвитку конституціоналізму в Японії. Під час окупації Японії, США та Великобританія встановили демократичні структури влади та допомагали в утворенні нової конституції. Зокрема, під час підготовки нової конституції були впроваджені принципи "стримувань і противаг" гілок влади, що сприяли створенню модифікованої версії американської системи у Японії. Крім того, США відіграли важливу роль у закріпленні в конституції декларації про відмову від війни, що була принципово новим явищем у практиці світового конституціоналізму. Великобританія також мала свій внесок у розвиток конституціоналізму в Японії. Наприклад, у Конституції знайшло відображення англійське державне право, зокрема система "парламентських кабінетів", за якої главою кабінету міністрів стає лідер партії, яка перемогла на парламентських виборах (66 стаття Конституції Японії).

У цей період японський конституціоналізм розвивався через три основні напрямки: судову практику, діяльність політичних партій та наукову дискусію. Суди Японії почали

активно застосовувати Конституцію для захисту прав громадян. Наприклад, у 1951 році Верховний суд Японії вирішив, що норми, що обмежують свободу слова, повинні бути тлумачені з використанням "принципу максимального допустимого обсягу свободи".

У Конституції була відображена система "парламентських кабінетів" англійського державного права. Згідно з нею якщо Палата Представників і Палата Радників прийняла різні ухвали щодо номінації і коли, відповідно до закону, не було досягнуто згоди на узгоджувальній раді обох Палат, або коли Палата Радників після отримання ухвали номінації, схваленої Палатою Представників, не прийняла по ній ухвалу протягом десяти днів, за винятком періоду переви у роботі Парламенту, то ухвала Палати Представників стає ухвалою Парламенту. Це вказано в 67 статті Конституції Японії. Однак прем'єр може скористатися альтернативним заходом, коли Палата Представників ухвалила проект резолюції про недовіру або відхила проект резолюції про довіру Кабінету Міністрів, він повинен піти у відставку у повному складі, якщо протягом десяти днів Палата Представників не буде розпущена. Цей процес описаний у статті 69 Конституції Японії. Формування уряду здійснює сам прем'єр, тому його відповідальність перед парламентом є формальною, адже партійна дисципліна зобов'язує депутатів підпорядковуватися прем'єр-міністрові як своєму лідерові. Статтею 66 Конституції було закріплено принцип цивільного уряду, який забороняє членам кабінету міністрів бути військовими.

Політичні партії, такі як Ліберальна демократична партія, також грали важливу роль у розвитку конституціоналізму. Ця партія була заснована в 1955 році і була настільки впливовою, що управління країною змінювалося лише між нею та Партією зміни. У 1994 році Ліберально-демократична партія прийняла план політичної реформи, який передбачав збільшення ролі парламенту та зниження впливу бюрократії.

Наукова дискусія також була важливою частиною розвитку конституціоналізму в Японії. Наприклад, Івасакі Шойчі (відомий японський політик), вважав, що розвиток конституціоналізму в Японії мав бути спрямований на захист індивідуальних прав і також на розвиток громадянського суспільства та забезпечення демократичної участі громадян у прийнятті політичних рішень. Одним з важливих аспектів післявоєнного розвитку конституціоналізму в Японії була зміна ролі імператора. Згідно з новою Конституцією, імператор втратив свій політичний вплив та став символом єдності нації.

У 1980-х роках у Японії з'явилися нові виклики для конституціоналізму. Наприклад, питання стосовно відносин зі США та участі у міжнародних миротворчих місіях стали новими питаннями, що потребували конституційного регулювання. У той же час, спалах націоналізму та зростання правих екстремістських поглядів привело до збільшення популярності ідеї повернення Японії до своєї колишньої ролі світового лідера. Це не призвело до зміни Конституції, але ці фактори вплинули на дискусії і політичний контекст країни.

Сьогодні конституціоналізм продовжує розвиватися в Японії, зокрема в контексті змін, пов'язаних зі старінням населення, змінами в економіці та геополітичними викликами. Проте японська Конституція залишається однією з найбільш прогресивних та захищених в світі, яка гарантує свободу слова, релігії та мирні збори, а також визнає права жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник / М.С. Горшеньова, К.О. Закоморна, В.О. Ріяка та ін.; за заг.ред. В.О. Ріяки, - 2-е вид., допов. і перероб., - К.: Юрінком

Інтер. – 2006. – 544с.[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<http://dcmaup.com.ua/assets/files/konstitucijne-pravo-zarubizhnih-krain.pdf>

2. О. А. Жидков, Н. А. Крашеніннікова, В. А. Савельєв. Історія держави і права зарубіжних країн. Частина 2, 1996

3. Конституція Японії

https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

4. ЕВОЛЮЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ ЯПОНІЇ (1889-1946 рр.): КОМПАРАТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ Зінченко О.В., доктор історичних наук, професор, доцентка кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Сушкова Вікторія Валеріївна,
Студентка 1 курсу факультету юстиції
Групи 04-22-09
Національного юридичного університету
Імені Ярослава Мудрого*

ДЕМОКРАТІЯ: НАЙКРАЩИЙ ВИБІР ЧИ ВИМУШЕНА РЕАЛЬНІСТЬ?

Демократія - це не тендітна квітка, але її все одно потрібно культивувати.

Рональд Рейган

Кожна держава постає перед вибором того, як саме будуватимуться взаємовідносини між народом та владними структурами. Сучасні умови диктують свій вибір – демократію, вирощену в умовах «повоєнного переосмислення» цінності людини. Хоча така система неоднозначна з точки зору концептуального підходу і має ряд своїх переваг та недоліків, проте вона є однією з найпоширеніших форм суспільного життя. Але чи повністю виправдовує себе офіційно закріплений статус «демократичного режиму» в конституціях більшості країн світу?

«Демократія – найгірша форма правління за винятком усіх інших, які людство спробувало до цього часу», – з такими словами звернувся Уїнстон Черчіль до Британської Палати громад 11 листопада 1947 року. Цей культовий вислів досить лаконічно описав прихильність світової громадськості до втілення основних демократичних засад в суспільній реальності.

Порівняно з авторитаризмом та тоталітаризмом демократія має ряд переваг - забезпечення державою прав людини відповідно до міжнародних стандартів, верховенство права, рівний правовий статус усіх громадян та їх участь у формуванні державної влади, дотримання законів, політична та медійна свобода. Демократія «наділяє аурую легітимності» сучасне політичне світове життя: закони, правила і політичні курси видаються виправданими, коли вони демократичні, бо в сучасну епоху вони самі собою є важливими і загально визнаними цінностями.

Конституція демократичної держави зобов'язана втілювати в собі основний принцип : народ є першоджерелом влади, а будь-які владні структури - лише інструментом для втілення народної волі, що й зазначається у рішенні КСУ від 13 червня 2019 року № 5-

p/2019. Справжній демократизм вимагає усунення дистанції між проголошеними правами та їх реальним втіленням.

Але не варто забувати, що така форма правління є вибуховою речовиною в руках панівного народу. «Народовладдя» може досить швидко поступитися тиранії, оскільки вибір більшості часто переслідує інтереси лише низки обраних.

Окрім цього, зважаючи на умови збройної агресії проти України, необхідною умовою існування демократії є її здатність до самозахисту. Хоча й на такий виклик Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод відповіла статтею 15, де передбачалась можливість відхилення держав від зобов'язань щодо гарантування основоположних прав людини у випадках війни або іншої суспільної небезпеки. Проте надання країні легальних можливостей відступати від гарантованих конституцією прав несе у собі і певні загрози, передусім – державного свавілля, авторитаризму, диктатури.

Але попри ці всі фактори у світі не існує єдиного еталону демократії – об'єктивною «одиницею міри» демократизації держави виступає «The democracy index», що виділяє повну демократію, недостатню демократію, гібридний та авторитарний режими.

Тут варто приділити увагу саме тому, яким чином розраховується зазначений індекс. Від критеріїв, ознак та показників демократії залежить не тільки оцінка зрілості суспільства, а й визначення напрямів його подальшої демократизації. Хоча існує певна варіативність у підрахунку зазначеної «характеристики держави», проте одним із найпріоритетніших методів визначення рівня демократизації є проект Т. Ванханена.

Ступінь демократизації як феномен пояснюється через такі змінні, як конкуренція (Competition – C) та участь (Participation – P). Показник конкуренції – це відсоток голосів або місць в парламенті, що отримують усі партії стосовно партії-лідера (100 % мінус частина партії-лідера). Показник участі є відсотком голосуючих по відношенню до загальної кількості населення, проте у межах одних і тих самих виборів. Саме на основі показників конкуренції та участі розраховується індекс демократизації, що випливає з такої формули: $ID=(P \cdot C) \setminus 100$. Окрім цього, як додаткові змінні пропонувалося ввести рівень урбанізації населення.

Пізніше в проекті “Демократизація в 2000 році: каузальний аналіз подій 170 країн” пояснювальні змінні були відкориговані - замість рівня урбанізації ввели показники ВВП на душу населення. А також переглянули децентралізацію ресурсів, що формується на основі показника рівня бідності та показника концентрації ресурсів у руках меншості. Запропонували ще показник національного IQ, який відображає середній рівень інтелектуального потенціалу населення.

Аналізуючи ці дані, можна зробити певний висновок : чим більший ступінь розподілу ресурсів і чим вищий інтелектуальний потенціал населення, тим розвинутішою є демократія. Така залежність набула статусу універсальної, саме тому вона є характерною для усіх держав, незалежно від господарських, культурних, географічних, цивілізаційних, расових та інших особливостей.

Схожу думку висловлює й американський соціолог С. Хантінгтон : тенденції як у доходах, так і в освітньому рівні населення дають змогу прогнозувати демократії в усьому світі успішне майбутнє.

Отже, демократія за своєю природою є чимось схожим на «криве дзеркало» - із її впровадженням в суспільство висвітлюються слабкі сторони політичного, економічного, правового, освітнього механізмів – а оптимальне та ефективне функціонування

демократичного режиму можливе лише за умови подолання прогалін у більшості соціальних сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Палас Н. Індeksi демократизації Т. Ванханена та організації «Freedom house» як одні з пріоритетних методів визначення демократизації у кінці XIX – початку XXI ст. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 22, 2010.
2. Рішення Конституційного Суду України (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) № 5-р/2019 від 13.06.2019 р. Вісник Конституційного Суду України - 2019 р., № 4, стор. 129.
3. Бориславська О. Демократія в умовах війни та загроз національній безпеці // Український часопис конституційного права.- м. Львів / 2/2017 / с. 9-10.
4. Кононенко Ю., Джолос С. Демократія – влада більшості або технологія циркуляції політичних еліт? // Публічне право № 3 (39) (2020).
5. Мотрен С. М. Демократія: досвід і погляд в майбутнє / С. М. Мотрен // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. - 2012. - № 2. - С. 7-11.
6. Дегтяр В.А. Демократія – найгірша форма правління? / В.А.Дегтяр // Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 24 листоп. 2017 р.). – Дніпро, 2017. – С. 78-81

Філіппова Анастасія Юрїївна

студентка 2 курсу, факультету прокуратури

НЮУ імені Ярослава Мудрого

МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Наявність конституційного контролю є однією з особливостей державного ладу більшості країн світу. Конституційний контроль – це будь-яка форма перевірки на відповідність (несуперечність) конституції актів і дій органів публічної влади, а також громадських об'єднань, що здійснюють публічні функції або створені для участі у здійсненні публічної влади [1].

Дослідження теоретичного характеру конституційного контролю, який здійснюється зарубіжними країнами є актуальним та становить практичний інтерес для вдосконалення вітчизняної системи конституційного контролю.

Модель конституційного контролю це широке поняття, що включає в себе важливі юридичні ознаки, які характеризують інституційно-функціональну організацію такого контролю в певній країні. У юридичній науці виділяють три основні моделі конституційного контролю: американська, європейська та змішана (латиноамериканська).

Американську модель конституційного контроль ще називають дифузною. Можна виділи такі загальні риси цієї моделі як: універсальний характер, контроль здійснюється відносно законів, нормативних та актів та приписів, що прийняті на всіх рівнях здійснення державної влади; казуальний характер, здійснення пов'язане з розглядом конкретної колізійної проблеми, у якій посилаються на приписи Конституції; відносність, що

проявляється у обов'язковості рішення лише для сторін спору [2]. Існує два різновиди американської моделі конституційного контролю: централізована та децентралізована. Сутність централізованої моделі означає, що питання про відповідність конституції законодавчих актів вирішує лише вищий судовий орган (наприклад Люксембург, Ісландія). За децентралізованою моделлю контроль здійснюють усі загальні суди, за правилами звичайної процедури (наприклад США, Японія) [3].

Характерною ознакою європейської моделі конституційного контролю є наявність спеціалізованих органів, що здійснюють контроль. Зазвичай єдиною функцією таких органів є конституційний контроль. Вони також можуть виступати судовою інстанцією щодо вищих посадових осіб держави, діяти як виборчий суд при проведенні загальнонаціональних референдумів або розглядати питання конституційності політичних партій і рухів. Ще одна особливість європейською моделі виражена в інституті конституційної скарги, запиту чи заяви [2].

Для цієї моделі характерна різноманітність органів, що здійснюють контроль. Це можуть бути конституційні суди (Італія), конституційні ради (Франція), конституційні палати вищих судів загальної юрисдикції (Парагвай).

Змішана модель конституційного контролю поєднує в собі головні риси американської та європейської моделі. Тобто, контроль можуть здійснювати як спеціальні органи – конституційні суди, так і інші судові органи, які можуть відмовитись застосовувати закон через його неконституційність. Прикладом такої моделі є процедура ампаро в Іспанії [3].

Отже, головним критерієм поділу на зазначені моделі є суб'єкт здійснення такого контролю. Залежно від історичного розвитку, особливостей державного устрою та соціально-політичної ситуації конкретна країна стає представником однієї з моделей, адаптуючи їх до своїх внутрішніх реалій, для забезпечення ефективності застосування відповідних заходів контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. иБуханевич О.М., Івановська А.М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. Публічне право. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/36/pdf/pp-2019-36-01.pdf>.
2. Конституційне право зарубіжних країн : у 2 т. / під ред. д.ю.н., проф. Н. В. Мішиної та доц. В. О. Міхальова. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. Т. 1. 340 с.
3. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. Т. М. Слінько та ін. Харків : Право, 2020. 416 с.

РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Здобуттям незалежності України, багато уваги приділялося розвитку конституційного законодавства. Ця робота спиралася на власний багатовіковий досвід державотворення. Однак, вона також враховувала кращий досвід світового конституційного права.

"Руська Правда" була одним з перших кодифікованих актів в історії, який охоплював багато галузей права та суспільного ладу в Київській Русі. Вони привели до створення Конституції Пилипа Орлика – договору, який визначав відносини між гетьманом і козацькою старшиною, тогочасний державний устрій України, права та обов'язки громадян тощо. Цей договір, складений у 1710 році, був першим документом, що нагадував сучасну європейську конституцію. Однак прогресивні ідеї, викладені в ньому, так і не були втілені в життя.

Розробка та прийняття Конституції УНР були важливими етапами українського конституціоналізму, яка створила основу майбутньої законотворчої діяльності. Вона була прийнята в останній день існування Центральної Ради і жодного дня не діяла, це не може применшити її значення для правового розвитку України. Встановивши демократію через законодавчий орган і проголосивши парламентську республіку з демократичними урядами (три гілки) та управлінням, Конституція надала УНР ознак правової держави. Як і чинна Конституція України, Основний Закон 1918 року також проголошував територію Української Народної Республіки соборною і цілісною.

За час існування Радянського Союзу було прийнято чотири Конституції: 1924 року, 1936 року, 1977 року та 1991 року.

Конституція РСРСР 1924 року була першою конституцією Союзу. Вона закріплювала основи соціалістичної економіки, влади Рад і пропагувала ідею "соціалістичного майбутнього".

Конституція СРСР 1936 року була прийнята після завершення процесу індустріалізації та колективізації. Вона встановлювала позиції Комуністичної партії як провідної сили країни, забезпечувала збільшення прав працівників та соціальних гарантій громадян.

Конституція СРСР 1977 року була попередньою до останньої версії. Вона закріплювала важливість колективізму, державного планування та забезпечення прав трудящих на роботу, заробітну плату та соціальний захист.

Конституція СРСР 1991 року була прийнята на початку процесу розпаду Союзу. Вона визнавала принципи громадянської свободи та демократії, гарантувала права та свободи громадян, забезпечувала децентралізацію влади. Коли Акт проголошення незалежності України був прийнятий Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 року і схвалений народом на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року, Україна була визнана більшістю країн світу як суверенна держава і повноправний суб'єкт міжнародних відносин.

28 червня 1996 року Україна прийняла першу Конституцію як незалежної держави. Це основний закон України, що закріплює суспільно-політичний і державний устрій, права,

свободи та обов'язки громадян України. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституція України містить норми прямої дії. Одним із ключових положень є стаття 5 Конституції, згідно з якою «носієм суверенітету України і єдиним джерелом влади є народ». Проте на цьому конституційний процес не закінчився. Скільки існує країна, скільки розвивається суспільство, йде будівництво конституціоналізму.

Вперше зміни до Конституції були внесені у грудні 2004 року. Для подолання політичної кризи Помаранчевої революції український парламент прийняв Закон України № 2222-IV "Про внесення змін до Конституції України" та (у пакеті до нього) Закон про внесення змін до Закону про вибори Президента. Вони передбачали збільшення повноважень парламенту та обмеження повноважень президента.

30 вересня 2010 року Конституційний Суд України визнав неконституційним Закон "Про внесення змін до Конституції України", прийнятий у 2004 році, посилаючись на порушення процедури його розгляду та ухвалення. З цієї дати знову набула чинності Конституція 1996 року.

Зміни до Конституції України у 2014 році були прийняті внаслідок Революції гідності та окупації Криму Росією. Основні зміни полягали у зміні системи управління країною, зменшенні повноважень президента та збільшенні повноважень парламенту. Також були зроблені зміни до системи правосуддя, громадянських свобод та гарантій прав людини. Наслідки змін полягали у зміцненні демократичних інститутів та підвищенні правової культури в країні. Однак, деякі зміни залишаються дискусійними та викликають критику з боку деяких громадських та правозахисних організацій.

2 червня 2016 року Верховна Рада ухвалила законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), або так звану судову реформу. Цей законопроект був запропонований відповідно до зобов'язань, які Україна взяла на себе у рамках договору про асоціацію з Європейським Союзом. Його метою було зміцнення незалежності судової влади, забезпечення її ефективності та недоторканості.

Отже, зміни до Конституції України з моменту її прийняття у 1996 році демонструють постійну еволюцію українського політичного життя та прагнення до вдосконалення конституційного ладу країни. Кожен етап цього процесу мав свої особливості і зробив свій внесок у розвиток правової системи України. Хоча деякі прогресивні ідеї, не були реалізовані, вони зробили важливий внесок у розвиток конституційної юриспруденції та визнання України правовою державою. Враховуючи всі зміни в Конституції та законодавстві, це свідчить про те, що українська правова система безперервно розвивається, адаптуючись до мінливих потреб і вимог суспільства.

Наук. керівник: д.юридич.н., проф. В. О. Румянцев

*Чеведа Володимир
Факультет юстиції
1 курс, 9 гр.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБОРОНИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В МИРНИЙ ЧАС ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах активних демократичних перетворень державно-правового та суспільного-політичного ладу України фундаментальне закріплення в статті 1 Конституції України

визначення нашої держави як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави неодмінно мусить знаходити своє вираження як в нормах самої Конституції, які мають пряму дію, що забезпечується принципом верховенства права, так і в нормах законодавства, які встановлюють чіткий порядок публічного управління і упорядковують діяльність різних соціальних інститутів на основі норм Конституції України, зокрема об'єднань громадян, право на утворення яких гарантується частиною першою статті 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Для демократичного розвитку держави важливе значення має політична та ідеологічна багатоманітність, яка забезпечується в тому числі шляхом створення таких об'єднань громадян, як політичні партії. Частина перша статті 36 Конституції України визначає, що громадяни України мають право на свободу об'єднань у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Політичні партії відіграють провідну роль в реалізації визначених Конституцією України політичних прав і свобод.

Однак діяльність політичних партій не може бути всюдозвільною і порушувати засади конституційного ладу. Тож в державах існують механізми впливу на такі об'єднання. Стаття 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року одночасно з правом на свободу об'єднань встановлює у частині другій можливість обмеження цього права задля забезпечення інтересів національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. З цими приписами узгоджується частина перша статті 37 Конституції України, яка зазначає про те, що забороняється утворення і діяльність політичних партій і громадських організацій програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підринок її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Не менш значущим аспектом дослідження фактичних підстав притягнення політичних партій до конституційно-правової відповідальності у вигляді їх заборони є практика Європейського суду з прав людини. У справах по забороні політичних партій Суд застосовує «трискладовий тест», тобто трьохетапну перевірку на предмет того, чи заборона відповідає законам держави; чи переслідувала вона законну мету; чи потрібна була така заборона в демократичному суспільстві (вперше така перевірка була запровадженою в справі *Язар та інші проти Туреччини*). А в справах *Партія добробуту та інші проти Туреччини та Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії* була сформульована позиція, згідно якої держава може обмежувати реалізацію шкідливої для її національних інтересів політичної діяльності на випередження, якщо є підстави вважати, що така загроза є неминучою (з огляду не лише на програму партії, а й на дії та заяви її членів).

Таким чином у демократичних державах вкорінюється концепція «демократії, що здатна себе захистити (війовничча демократія)». Україні довелося взяти на озброєння цю концепцію ще в 2015 році, коли був ухвалений Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» задля викорінення комуністичної ідеології та відповідно заборони Комуністичної партії України на основі доповнення даним

законом підстав для заборони партій у частині статті 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» пунктом 9 (пропаганда комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їх символіки). Зрештою прийнятність «войовничої демократії» визнав Конституційний Суд України, прийнявши рішення № 9-р/2019 від 16.07.2019 (у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»), яким згаданий закон визнано таким, що відповідає Конституції України.

Слід зауважити, що заборона політичних партій, як частина вищезгаданої концепції, повинна відбуватись в рамках прозорого та змагального процесу. Тож наріжним каменем такого процесу в Україні є частина 4 статті 37 Конституції України, яка визначає, що заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Існують різні моделі того, в порядку якого судочинства здійснюється процес заборони політичних партій. В Україні дана категорія справ слухається в адміністративних судах. Основним критерієм визначення підсудності цих справ саме цим судам є публічно-правовий характер цього спору, адже однією з сторін у цих справах виступає держава в особі Міністерства юстиції України. Однак науковці також пропонують звертати увагу і на інші критерії, зокрема вказують на важливість предмету спору для визначення юрисдикції. Немає сумніву, що предмет даного спору, а саме правова доля політичних партій, як суб'єктів конституційних правовідносин, має публічно-правовий характер, отже модель адміністративного судочинства в цих справах є виправданою.

Проте на практиці часто відбувались затяжні слухання з заборони партій, де держава мала обмежений інструментарій щодо прискорення процесу, оскільки представники цих партій затягували судові процеси, зловживаючи механізмами Кодексу адміністративного судочинства. В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, коли виникла потреба невідкладного припинення діяльності осередків поширення колабораціонізму, що загрожували національній безпеці України, Верховна Рада України ухвалила Закон України від 3 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій».

Даний закон доповнив частину першу статті 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» новими підставами заборони їх діяльності, такими як пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України чи її символіки. Також були внесені зміни в статтю 13 цього Закону, які заборонили політичним партіям співпрацювати з політичними партіями, внесеними в Перелік політичних партій та громадських організацій - нерезидентів України, які створюють загрозу національній безпеці України. Щодо процесуального аспекту заборони, було здійснено значне прискорення процедур шляхом доповнення КАС статтею 289-3, яка запровадила таку новелу, як інформування учасників процесу про судові засідання шляхом розміщення оголошення на сайті Верховної Ради України (через три дні після розміщення учасники процесу вважаються належним чином повідомлені, тож їх відсутність не вважається причиною для перенесення судового засідання), колегіальність апеляційної інстанції, обмеження строку для винесення рішення в апеляції строком в один місяць. У частині першій статті 22 КАС судом першої інстанції щодо цих справ визначено

Шостий апеляційний адміністративний суд(на час воєнного стану прикінцевими положеннями таким судом визначено Восьмий апеляційний адміністративний суд).

Зараз з впевненістю можна сказати, що закон в умовах воєнного стану виконав своє призначення та очистив простір від відвертих ворогів нашої держави,які роками створювали підґрунтя для підступної навали «братнього народу». Однак даний інструментарій доцільно застосовувати виключно в критичних ситуаціях. В умовах мирного часу заборона політичних партій повинна відбуватись з більшою кількістю часу на всебічне дослідження доказів та повною реалізацією принципу змагальності процесу. Також є важливим після завершення воєнного стану в повній відповідності до КАС повернути юрисдикцію щодо цих справ в місто Київ.

***Науковий керівник:** к. ю. н, доц. Летнянчин Л.І.*

*Горобець Дар'я Дмитрівна,
студентка 2 курсу, 7 групи
Міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник:
Орбець Костянтин Миколайович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СПІВУЧАСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Питання щодо визначення поняття, ознак та форм співучасті по-різному вирішується в кримінальному праві окремих держав. Так, в законодавстві України та Польщі закріплені різні підходи до даного питання. Саме тому доцільним є проаналізувати положення кримінальних кодексів цих країн, та дійти до висновку, який з підходів має перевагу.

Чинний Кримінальний кодекс України дає чітке визначення поняття співучасті, якою є «умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення» (ст. 26 КК України) [1]. З цього визначення слід зробити висновок, що за кримінальним законодавством України, з точки зору суб'єктивних ознак, співучасть можлива лише за наявності спільного умислу при вчиненні умисного кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що така ознака стала нововведенням Кримінального кодексу 2001 року, оскільки в попередніх законодавчих актах не було уточнено питання щодо форми вини у самому кримінальному правопорушенні. З цього приводу свого часу точилися дебати радянських правників [2, с. 80-81].

На противагу цьому, у деяких європейських державах, серед яких Польща, законодавство допускає можливість співучасті і з необережності.

Кримінальний кодекс Польщі не містить визначення співучасті як такої, окрему увагу приділено саме видам та відповідальності співучасників. У той же час, у ст. 20 КК Польщі зазначено, що кожен зі співучасників у вчиненні забороненого діяння підлягає відповідальності в межах свого умислу або неумисної вини незалежно від відповідальності решти співучасників [3, с. 6]. З наведеного вище положення випливає, що за кримінальним законодавством Польщі допускається необережна співучасть в кримінальних правопорушеннях.

Аналізуючи це положення, зазначимо, що, з одного боку, співучасть декількох осіб у вчиненні кримінального правопорушення свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпечності такого діяння. Тож польський законодавець розширив коло кримінальних правопорушень, в яких можлива співучасть, порівняно з положеннями КК України. Таким чином, забезпечується охорона суспільних відносин більш суворими кримінально-правовими засобами, оскільки в багатьох випадках може бути посилена відповідальність правопорушника.

З іншого боку, на практиці складно уявити випадок вчинення співучасниками кримінального правопорушення з необережною формою вини. Так, якщо декілька

правопорушників діють із необережністю, то відсутня спільність їх свідомості та волі. Ця ж ознака відсутня і в тому випадку, якщо одна особа діє умисно, а інша з необережністю. А саме спільність дій та волі правопорушників, на наш погляд, є ключовою якісною характеристикою співучасті.

Таким чином, відсутність спільності як суб'єктивної ознаки співучасті унеможливило застосування інституту співучасті до необережних кримінальних правопорушень. Через те вважаємо більш виправданим підхід українського законодавця, який чітко закріплює, що співучасть у кримінальному правопорушенні можлива лише за наявності умисної форми вини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
2. Саско О. І. Історія розвитку інституту співучасті на теренах становлення Української держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 78-81. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12313/1/%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A2%D0%A3%20%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%92%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Kodeks karny: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. 164 s. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).

Зінченко Єлизавета Павлівна

*студентка 2 року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 293 «Міжнародне право»
міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(Україна, м. Харків)*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО СПІВУЧАСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЇ

На сьогоднішній день питання щодо визначення співучасті у кримінальному правопорушенні та відповідальності за неї залишається доволі актуальним та викликає багато дискусій. Рішення щодо його визначення є необхідним для правильного встановлення ступеня суспільної небезпечності злочину, який вчинено спільно, визначення кваліфікації дій співучасників та належного застосування покарання. Для цього доречним є використання порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства різних країн світу.

Для початку важливо зазначити, що в законодавстві окремих країн формальне визначення співучасті як самостійної категорії відсутнє (наприклад, у кримінальних кодексах Австрії, Бельгії, Болгарії, Іспанії, Франції, ФРН тощо) [1, с. 120]. Натомість

виокремлюються подібні поняття та норми щодо відповідальності за скоєння подібних злочинів. Наприклад, у кримінальному законодавстві Франції та Німеччини використовуються терміни "Complicité" і "Beihilfe" відповідно, які описують допомогу виконавцю злочину, а не безпосередню співучасть.

У свою чергу, в кримінальному законодавстві Англії поняття співучасті в злочині використовується під терміном "Accessory". Відповідно до Закону про кримінальне право Англії та Уельсу 1967 р. (The Criminal Law Act 1967), особа вважається співучасником у злочині, якщо вона допомагала у вчиненні злочину, прямо або опосередковано, брала участь у вчиненні злочину, але тільки як допоміжна особа, наприклад, водій, який відвозив злочинців з місця злочину, брала участь у вчиненні окремих етапів злочину, таких як планування або підготовка до вчинення злочину тощо.

Щодо кримінального законодавства США, там поняття співучасті у кримінальному правопорушенні виражено терміном "Complicity". Відповідно до нього, співучасть - це участь у закінченому злочинному діянні пособника, співучасника злочину, який допомагає або підбурює (підбурює) інших виконавців цього злочину і який поділяв з ними умисел на вчинення дій, спрямованих на доведення злочину до кінця.

Беззаперечно важливим питанням є визначення відповідальності за співучасть у кримінальному правопорушенні. Важливо зазначити, що в кожній із зазначених країн міри відповідальності та суворість покарання значно відрізняється. Аналізуючи статтю 121-7 Кримінального кодексу Франції, робимо висновок, що кожен, хто змовляється з однією або кількома особами з метою вчинення злочину, або який допомагає, направляє або збуджує його, вважається співучасником цього злочину.

Так, відповідно до статті 121-6 Кримінального кодексу Франції, співучасник злочинного діяння у визначенні статті 121-7 карається як його виконавець [2]. Це означає, що якщо дві або більше осіб спільно вчиняють злочин, то кожна з них може бути покарана так само, як якщо б вона вчинила цей злочин самостійно. Зокрема, співучасники можуть бути засуджені до того ж самого типу покарання, що передбачене за відповідний злочин, наприклад, до позбавлення волі, штрафу або іншого виду покарання, зазначеного в законі.

У Кримінальному уложенні Німеччини (нім. Deutsches Strafgesetzbuch, StGB), а саме в главі 3, §25-29 також визначенні міри відповідальності за співучасть у злочині: §25 (2) - при спільному вчиненні злочинного діяння кількома особами, кожна з них підлягає кримінальному покаранню як виконавець (співвиконавці); §27 (2) - кримінальне покарання призначається пособнику в межах покарання, передбаченого для виконавця тощо. Проте, найбільш важливим положенням виступає зміст § 29, в якому вказано: "Кожен із співучасників підлягає кримінальному покаранню відповідно до своєї вини, незалежно від вини інших осіб" [3, с. 90].

В той самий час, відповідно до законодавства Англії, особа, обвинувачена у співучасті у злочині, може зазнати таких самих заходів кримінальної відповідальності, що і особа, яка вчинила злочин. Також можливе накладення додаткових обмежень, таких як заборона на виконання певних професій або відвідування певних місць, або вимога відшкодування збитків. Особливості відповідальності за співучасті відображені у низці нормативно-правових актів, таких як: Section 8 of the Accessories and Abettors Act 1861: дана стаття передбачає кримінальну відповідальність за допомогу у вчиненні злочину або сприяння у вчиненні злочину [4]; Section 44 of the Serious Crime Act 2007: ця стаття передбачає кримінальну відповідальність за підбурювання до злочину [5]; Section 45 of the

Serious Crime Act 2007: стаття передбачає кримінальну відповідальність за сприяння у вчиненні злочину тощо [6]. Більше того, в Англії існує також поняття "співучасників", яке використовується у судовій практиці для опису осіб, які сприяли у вчиненні злочину, але не підпадають під жодне з вищезгаданих положень кримінального законодавства. В таких випадках співучасники можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності на підставі загальних принципів права.

У Сполучених Штатах Америки кримінальна відповідальність за співучасть з метою вчинення злочину залежить від закону штату. Відповідно, статті та положення, що регулюють злочини, пов'язані зі співучастю, можуть відрізнятися. Проте, існують загальні принципи кримінальної відповідальності США щодо злочинної співучасті.

До них можна віднести наступні:

– в багатьох штатах в США існують закони про акцесорів, які передбачають кримінальну відповідальність за допомогу або сприяння особі, яка вчинила злочин. Ці закони можуть розрізняти активну співучасть (як допомогу або сприяння вчиненню злочину) і пасивну співучасть (як знання про злочин і неповідомлення влади) [7];

– у багатьох штатах США закони про співучасників передбачають, що особа, яка допомагає або сприяє у вчиненні злочину, може бути притягнена до кримінальної відповідальності на рівні основного виконавця злочину;

– особи, які домовляються разом вчинити злочин, можуть бути притягнуті до відповідальності, навіть якщо сам злочин не був вчинений.

Отже, підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зробити деякі загальні висновки, що стосуються правового регулювання співучасті та відповідальності за неї. Виявлено, що більшість зарубіжних країн передбачає кримінальну відповідальність за співучасть у злочинах. У країнах континентального типу правової системи, таких як Франція та Німеччина, має місце досить широкий комплекс закріплених у законодавстві кримінально-правових норм, що регулюють співучасть у злочинах. Щодо країн англо-американського типу правової системи, в них передбачена менша кількість формально визначених приписів, що стосуються співучасті. Проте в цих країнах при вирішенні деяких питань, пов'язаних із співучастю, вирішальне значення може мати судова практика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галушко А. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства України та зарубіжних країн щодо співучасті та відповідальності за неї. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2017* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 120-124. URL: <http://surl.li/dcjps> (дата звернення: 19.05.2023).
2. Уголовный кодекс Франции (по состоянию на 1 июля 2000 г.). URL: https://jurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/doc-5-.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
3. Головненков П.В. Уголовное уложение Федеративной Республики Германия – Strafgesetzbuch (StGB). Научно-практический комментарий и перевод текста закона. Potsdam: Universitätsverlag. 489 с. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/ls-hellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf (дата звернення: 19.05.2023).
4. Section 8 of the Accessories and Abettors Act 1861 URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/24-25/94/section/8>

5. Section 44 of the Serious Crime Act 2007 URL :<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/27/section/44>
6. Section 45 of the Serious Crime Act 2007 URL :<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/27/section/45>
7. LII Wex accessory URL : <https://www.law.cornell.edu/wex/accessory>

Ігнатюк Вікторія Ігорівна
курсантка 1 групи, 3 курсу
Інституту підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВИКОНАННЯ ЗЛОЧИННОГО НАКАЗУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення на територію України військові та добровольці стали на захист нашої держави. Кожен військовослужбовець зобов'язаний щоденно виконувати різні накази, у зв'язку з цим виникає питання щодо законодавчого визначення наказу та встановлення його обов'язкових ознак. Очевидно, що наказом називається пропозиція, яка має вигляд письмового або усного вираження, що спонукає до певних дій (бездіяльності) особу, якій це адресовано. В бойовій обстановці не завжди у військовослужбовців є час, щоб обдумати наказ свого командира, визначити чи він є законним, чи немає в його змісті ознак протиправного діяння. Тому на практиці часто виникають питання щодо кримінальної відповідальності за виконання незаконного наказу командира підлеглою особою, чи щодо відмови виконати наказ начальника, чи щодо іншого умисного невиконання наказу.

В КК України передбачено ст. 402, яка встановлює кримінальну відповідальність за відкрити відмову виконати наказ начальника, а також за інше умисне невиконання наказу. Законодавець не закріплює мотиву, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони такого кримінального правопорушення. У зв'язку з чим виникає питання щодо того, чи правомірною буде відмова від виконання незаконного наказу чи розпорядження, в тому випадку, коли такий наказ віддається в бойовій обстановці і підлегла особа не усвідомлювала і не могла усвідомити, що наказ є незаконним. Чи можна в такому разі притягати до кримінальної відповідальності особу, яка виконала такий наказ?

Особливу увагу в цій ситуації слід надавати саме аналізу об'єктивної сторони зазначеного кримінального правопорушення, тому що відповідно ч.5 ст. 41 КК особа, яка не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально протиправного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала кримінально протиправний наказ чи розпорядження.

Тобто важливим моментом є саме встановлення для суб'єкта ознак злочинності наказу, якщо його протиправний характер явно не впливає зі змісту наказу чи розпорядження і в тій обстановці, в тому місці і в той час особа не має можливості впевнитися в правомірності відданого наказу чи розпорядження. Тому, на мою думку, слід додатково дослідити певні обставини і визначити їх кримінально-правове значення, а саме:

- 1) час, між тим, коли такий наказ видали і коли його було виконано;

- 2) при яких обставинах це було (бойова обстановка чи ні);
- 3) які суспільно-небезпечні наслідки понесло виконання такого наказу.

Перша обставина, яка зазначається дає можливість дослідити той проміжок часу протягом якого наказ повинен бути виконаний і чи давав можливість цей проміжок часу впевнитися особі, яка була зобов'язана виконати цей наказ, впевнитися в його правомірності саме тоді, коли виникли сумніви щодо цього.

Друга обставина встановлюється для того, щоб визначитися з тими обставинами і з тією обстановкою, в якій перебувала особа, що була зобов'язана виконати наказ. В тому випадку, коли обстановка була бойовою або наближеною до бойової і наказ потребував термінового виконання, то можна констатувати, що для особи зазначені обставини були несприятливими для того, щоб впевнитися в правомірності наказу та є перепорою для встановлення правомірності наказу. Тому в такій ситуації у особи не було і не могло бути можливості встановити законність наказу.

Третя обставина безпосередньо пов'язана з тими суспільно-небезпечними наслідками, які сталися в результаті виконання протиправного наказу. Слід враховувати, що об'єктом заподіяння шкоди при виконанні наказу є правоохоронювані інтереси особи, суспільства або держави. У зв'язку з цим кримінально-правові наслідки виконання правомірного наказу полягають у тому, що шкода, яка заподіяна з метою його виконання вважається правомірною в тому випадку, коли не було ексцесу виконання, і тоді особа, що виконувала наказ не підлягає кримінальній відповідальності відповідно ч.1 ст. 41 КК.

На мою думку, на усвідомлення законності наказу, тобто відображення в свідомості особи щодо якої цей наказ було звернено безпосередньо впливає той факт наскільки повно та чітко було викладено змісту наказу, наскільки він був зрозумілим і не мав подвійного значення. Важливим моментом є те, що особа, яка віддає наказ повинна впевнитися в повному його розумінні і зробити все можливе, щоб наказ було роз'яснено до дрібниць, якщо в цьому виникне необхідність.

Виконання явно кримінально протиправного наказу полягає в дії чи бездіяльності особи, яка зобов'язана виконати наказ, яким приписується вчинити кримінальне правопорушення. Тому дуже важливим моментом є встановлення того факту, коли особа усвідомлює, що наказ є злочинним. Саме від цього буде залежати чи підлягає зазначена особа кримінальній відповідальності чи її кримінальна відповідальність виключається на підставі ч.3 ст. 41 КК – коли особа відмовляється виконувати явно злочинний наказ, або на підставі ч.5 ст. 41 КК – коли особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально-протиправний характер наказу, тобто відсутня її вина у вчиненому.

Отже, підсумовуючи сказане, слід зазначити, що на практиці правозастосовувачам доводиться вирішувати досить складні задачі, які безпосередньо пов'язані з тими прогалинами, які є в Законі про кримінальну відповідальність і з тим тлумаченням понять, яке надається законодавцем, до яких відноситься і встановлення явно злочинного наказу. Від вирішення цього питання залежить кримінально-правовий наслідок – чи буде особа притягнута до кримінальної відповідальності, чи її кримінальна відповідальність буде виключена.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ «БОЙОВОГО ІМУНІТЕТУ»

Події останніх місяців обумовили необхідність появи в Кримінальному кодексі України (далі КК) нової норми стосовно виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності (ст. 43-1 КК). Згідно з ч. 1 ст. 43-1 КК не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Серед науковців дана новела викликає певні дискусії. Зокрема, чи є захист Вітчизни правом людини чи її обов'язком. Висловлюється думка, що ст. 43-1 КК розрахована як на осіб, для яких захист Вітчизни є правом, так і на громадян України, для яких це є обов'язком [1].

Стосовно осіб, для яких захист Вітчизни є обов'язком, можна зазначити, що у ст. 43-1 КК фактично йде мова про «бойовий імунітет». Бойовий імунітет це - звільнення від відповідальності, у тому числі і кримінальної, за втрати: особового складу; бойової техніки чи іншого військового майна; наслідки застосування збройної чи іншої сили [2].

У 2022 р. статтю 1 Закону «Про оборону України» доповнено визначенням бойового імунітету. «Бойовий імунітет – звільнення 1) військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, 2) за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили 3) під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України 4) із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), 5) настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»[3,4].

Кримінальне законодавство деяких країн містить норми про «бойовий імунітет». Так, “Crown Proceedings Act 1947” - це законодавчий акт Великої Британії, який визначає правові процедури, що регулюють відносини між громадянами та урядом у судовому порядку. Щодо принципу бойового імунітету, він забезпечує те, що дії військових, які виконують свої обов'язки у межах своїх військових повноважень, не підлягають

кримінальній відповідальності. "Crown Proceedings Act 1947" визнає принцип бойового імунітету та забезпечує, що корона (державний орган або влада, яка виступає в ролі суб'єкта відносин між громадянами та урядом у Великій Британії, в контексті юридичної відповідальності може виступати як позивач або відповідач в цивільних або кримінальних справах. Це може означати, що корона відповідає за дії своїх військовослужбовців, але застосування принципу бойового імунітету дозволяє уникнути кримінальної відповідальності за їх дії у випадку, коли вони виконують свої військові обов'язки у межах своїх повноважень) не може бути позивачем або відповідачем у кримінальному процесі за дії військовослужбовців, які виконують свої обов'язки у межах своїх військових повноважень. Проте, якщо дії військових переступають межі їх повноважень, вони можуть бути піддані кримінальній відповідальності[5].

У США термін "бойовий імунітет" не використовується як такий, але існують певні законодавчі норми та правові практики, які можуть мати відношення до виключення кримінальної відповідальності за певні дії, пов'язані з війною або боротьбою проти тероризму.

Наприклад, Військовий кодекс США передбачає концепцію "законної бойової дії", яка є законною, коли її здійснює військовослужбовець у війні або збройному конфлікті, якщо дії є необхідними та пропорційними до цілей, які здійснюються. Військовослужбовець, який здійснює законні бойові дії, не буде підданий кримінальній відповідальності за смерть або поранення ворогів, які були завдані під час таких дій [6].

У деяких інших країнах, як от Франція, бойовий імунітет може застосовуватися до осіб, які брали участь у війні як члени повстанців. В такому випадку бойовий імунітет може виключати кримінальну відповідальність за певні дії, які були вчинені у зв'язку з боротьбою проти окупації чи нацистського режиму [7].

Відповідно до статті 122-5 Кримінального кодексу Франції, не будуть покладені кримінальні санкції на тих, хто вчинив дії, що становлять необхідність, тобто дії, які були необхідні для захисту від невідкладної небезпеки, тобто неможливо було досягти мети іншими засобами.

У випадку, коли дії пов'язані з боротьбою проти окупації або нацистського режиму, то виняткові обставини можуть бути враховані при вирішенні питання про кримінальну відповідальність в рамках загального права Франції та звичаєвого міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни та інших міжнародних актів.

Отже, відповідно до конкретного правового контексту, бойовий імунітет може виключати кримінальну відповідальність, звільняти від відповідальності або пом'якшувати відповідальність за вчинення певних дій, що відповідають певним критеріям і обставинам. Однак, необхідно розуміти, що бойовий імунітет є винятковою обставиною, яка застосовується в обмеженому колі випадків, і вона не може бути використана як виправдання для будь-яких дій.

В Ізраїль є широкі можливості для цивільних осіб із застосування зброї у самообороні. Однак відповідальність за неправомірне використання зброї залишається на цій особі. Ізраїль й далі йде на пом'якшення в питанні прийняття закону про обіг вогнепальної зброї. Відтак, у відповідь на нещодавні напади новий правий уряд прем'єр-міністра Біньяміна Нетаньяху пообіцяв видати тисячі нових дозволів на зброю ізраїльським цивільним особам, для того щоб більше підготовлених ізраїльтян зі зброєю в руках

врятували життя. Тобто, даючи громадянам можливість виступати в якості “першої лінії оборони” [8].

Ч. 3 ст. 43-1 КК України розширила права цивільних громадян щодо використання зброї із метою надання відсічі та стримування збройної агресії, і закріпила, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України.

У Великобританії згідно позиції Міністерства оборони Об’єднаного Королівства, виключення відповідальності має застосовуватися лише до тих осіб, які безпосередньо беруть участь у бойових діях.

Таким чином, правила щодо використання зброї у самообороні можуть відрізнятися в різних країнах. Крім того, правила щодо використання зброї можуть відрізнятися залежно від контексту і обставин, у яких вона використовується.

На мою думку поява нової обставини, яка виключає кримінальну протиправність діяння є доречною, тому що вона спрямована на відсіч та стримування збройної агресії для збереження життя громадян, захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності країни.

Корелова Валерія Артемівна

студентка 2 курсу 2 групи

факультету адвокатури

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МОЖЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПІДХОДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ

Відповідно до ч. 1 ст. 18 Кримінального Кодексу України (далі – КК України) суб’єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність [2]. Тобто законодавство України закріплює, що суб’єктом кримінального правопорушення може бути тільки фізична особа – людина. Цей висновок підтверджується й тим, що у ст.ст. 6 – 8 КК України закріплено, що кримінальній відповідальності можуть підлягати громадяни України, іноземці і особи без громадянства [3, с. 60].

У діючому КК України юридичні особи не визнаються суб’єктами кримінального правопорушення, та постає питання, чи потрібно визнати в Україні кримінальну відповідальність юридичних осіб на загальних підставах?

В іноземних державах, у т. ч. європейських, вже давно існує практика застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [1, с. 31].

О. О. Михайлов виокремлює три концепції розуміння кримінальної відповідальності юридичних осіб. Перший підхід (Франція, Литва, Естонія, Норвегія та ін.) полягає у повному визнанні інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб нарівні із кримінальною відповідальністю фізичних осіб. Другий підхід (деякі країни Східної Європи – Болгарія, Угорщина тощо.), навпаки, повністю заперечує кримінальну відповідальність

юридичних осіб. І, нарешті, третій підхід (Федеративна Республіка Німеччина, Австрія, Італія, Швеція та Україна) передбачає так звану непрямую кримінальну відповідальність юридичних осіб. Законодавство країн, що застосовують даний підхід, не визнає юридичних осіб суб'єктами кримінальних правопорушень, однак, у визначених законом випадках, до них можуть застосовуватися окремі кримінально-правові санкції [4].

Вітчизняне законодавство не застосовує поняття кримінальної відповідальності юридичних осіб, а використовує термін «заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», що закріплені у розділі XIV Загальної частини КК України, тобто встановлює квазікримінальну відповідальність юридичних осіб.

В умовах сучасності найбільш доцільним та прогресивним кроком є повне визнання юридичних осіб суб'єктами кримінальних правопорушень, адже діяльність юридичних осіб, яку вони провадять свідомо, може бути кримінально-протиправною й за це повинна наставати відповідь з боку держави у вигляді кримінальних покарань. Але юридична особа не може вчинити будь-яке кримінальне правопорушення, що передбачене КК України, а, отже, її потрібно визнати спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення.

Умовами притягнення юридичної особи до кримінальної відповідальності могли б бути такі положення: дія (бездіяльність) вчинена з відома юридичної особи (її органу управління) або була нею санкціонована; на користь (в інтересах) юридичної особи (за умисної злочинної діяльності); суб'єктом, уповноваженим юридичною особою.

Запровадження інституту кримінально-правового впливу відносно юридичних осіб дозволило б створити систему протидії злочинам, які вчиняються в інтересах юридичних осіб або з використанням фінансових та інших їх можливостей. Крім того, Україна приєдналася до ряду міжнародних конвенцій, які зобов'язують держав-учасниць запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб за причетність до злочинів певного виду (ст. 10 Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності, ст. 26 Конвенції ООН проти корупції).

На підставі аналізу ст. 96-3 КК України, заходи кримінально-правового характеру застосовуються до юридичних осіб у випадках вчинення ними окремих кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності або службових кримінальних правопорушень; окремих кримінальних правопорушень, пов'язаних з тероризмом; окремих кримінальних правопорушень, пов'язаних з посяганням на національну безпеку, державний устрій, мир, безпеку і міжнародний правопорядок.

Дійсно, до юридичних осіб можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру за досить широке коло кримінальних правопорушень, однак деякі кримінальні правопорушення, значна кількість з яких є злочинами, що мають масштабний характер, законодавство залишило поза увагою.

З 24 лютого 2022 року Україна перебуває в стані війни та весь Український народ й органи державної влади діють спільно і організовано для якнайшвидшої перемоги. 14 квітня 2022 року КК України було доповнено ст. 111-2, що встановлює таке кримінальне правопорушення, як пособництво державі-агресору. Безумовно, за даний злочин для юридичних осіб мають наставати заходи кримінально-правового характеру, адже на діяльність, пов'язану із допомогою агресору, повинна бути жорстка кримінально-правова відповідь.

Також не варто залишати без уваги такі кримінальні правопорушення, як кримінальні правопорушення проти довілля. Наразі весь світ протистоїть глобальним

проблемам сучасності, у тому числі екологічним. Значна кількість юридичних осіб займається такою діяльністю, яка, зокрема, знищує земельні ресурси, забруднює навколишнє середовище в такій кількості викидів, яка перевищує допустимі межі, що призводить до невідворотних наслідків, одним із яких є захворюваність населення. Така діяльність є екологічними злочинами, що є кримінальними правопорушеннями.

Заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб мають застосовуватися і за більше коло кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а саме за підробку документів, печаток, штампів та бланків; підробку грошей, цінних паперів тощо; у сфері безпеки виробництва – умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції, що може спричинити шкоду великій кількості населення та ін.

У випадку вчинення всіх цих кримінальних правопорушень лише кримінальної відповідальності фізичних осіб недостатньо, оскільки, по-перше, діяльність юридичної особи є колективною, й притягнення до відповідальності, наприклад, власника певного підприємства, не може гарантувати припинення цієї протиправної діяльності іншими співучасниками, а, по-друге, притягнення цих осіб до відповідальності як співучасників не може гарантувати припинення цієї діяльності взагалі, адже така діяльність може бути основною для певного підприємства, однак прихованою, що свідчить про протиправність діянь всіх працівників.

Також слід звернути увагу на види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб. Відповідно до ст. 96-6 КК України, такими заходами є штраф, конфіскація майна та ліквідація [1].

З огляду на це, можна встановити, що в Україні система заходів кримінально-правового характеру для юридичних осіб не є досконалою та розгалуженою, як це має місце в іноземних країнах, у тому числі в Польщі, Естонії, Молдові. Аналізуючи іноземну практику, зокрема згаданих вище держав, даний список можна доповнити такими заходами, як, наприклад, попередження, обмеження діяльності юридичної особи, у тому числі заборона займатись певними видами діяльності, а також публікація вироку суду у засобах масової інформації, тобто публічне оголошення вироку [4], що є дуже ефективним і доцільним інструментом як для кари і так званого «перевиховання» юридичної особи, так і для превенції інших кримінальних правопорушень.

Таким чином, кримінальне законодавство України потребує, по-перше, визнання юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення, а також розширення кількості кримінальних правопорушень, за які до юридичної особи можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, та переліку цих заходів. Притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності, у тому числі застосування до них заходів кримінально-правового характеру, є досить прогресивним кроком. Це питання потребує подальшого розроблення й законодавчого закріплення в оновленому чи новому КК України.

Науковий керівник: доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Рубащенко М. А.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Косенко С. С. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Черней, М.В.

Костицький С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 184 с.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: Т. 1: Загальна частина/ Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. - 2013. – 376 с.

4. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Олексій Олексійович Михайлов. – К., 2008. – 190 с.

Лихонуд Дар'я Дмитрівна

аспірантка Лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 321² КК УКРАЇНИ

Однією з основних в науці кримінального права є проблема об'єкта кримінального правопорушення, чітке і повне визначення якого прямо зумовлює встановлення ознак того чи іншого складу проступку чи злочину та визначає його місце у відповідному розділі Особливої частини Кримінального кодексу (далі - КК) України. Дослідження об'єкта кримінального правопорушення має важливе значення, оскільки дозволяє з'ясувати сутність цінностей, які підпадають під кримінально-правову охорону, характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння, надати правильну кваліфікацію, а також відмежувати злочинне посягання від незлочинного.

В сучасній доктрині кримінального права існують декілька підходів до визначення об'єкта кримінального правопорушення, найбільш поширеною й підтримуваною серед яких є концепція розуміння об'єкта як суспільних відносин. В інших концептуальних підходах об'єкт розглядається як категорія цінностей; благ; правовідносин; норм права; правопорядку, що охороняється законом про кримінальну відповідальність, необхідного для безпеки суспільства; свободи у приватній сфері і порядку у публічній сфері; окремих осіб або багатьох осіб тощо. Мають місце також судження про неможливість універсального визначення об'єкта всіх складів кримінальних правопорушень.

Погоджуючись із позицією В.Я. Тація, Ю.А. Пономаренка, відзначимо, що суспільні відносини, що є об'єктом кримінального правопорушення, мають об'єктивний характер, тобто існують поза і незалежно від людської свідомості, а тому незалежно і від самого кримінального закону; є первинними як щодо нього, так і щодо самого кримінального правопорушення; регулюються різними галузями публічного чи приватного, національного чи міжнародного, позитивного чи природного права; виступають об'єктом кримінально-правової охорони і при вчиненні кримінально-караного діяння стають об'єктом кримінального правопорушення [1, с. 208-209]. Адже зазначені вище підходи до наповнення об'єкта кримінального правопорушення описують явища, які входять до структури суспільних відносин як цілісної системи, визначаючи їх соціальну сутність та цінність для суспільства.

Відзначимо, що загальним об'єктом виступає вся сукупність суспільних відносин, що охороняється кримінальним законом від кримінальних правопорушень. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 321² КК України, міститься в розділі XIII зазначеного закону, що передбачає відповідальність за вчинення діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення в цілому, що як родовий об'єкт покладено в основу вказаного розділу Особливої частини КК України. При цьому здоров'я населення виступає як видовий об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення. Основним безпосереднім об'єктом окремого виду одиничного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 321² КК України, слід визнавати суспільні відносини, що виникають при доклінічному вивченні, клінічних випробувань і державній реєстрації лікарських засобів, на які в першу чергу посягає описаний злочин, та які законодавець нагально хотів поставити під охорону. Оскільки кримінальним правопорушенням одночасно заподіюється шкода двом і більше суспільним відносинам, що передбачено у його кваліфікованих складах, а саме настання таких наслідків, як смерть потерпілого, інші тяжкі наслідки, продовжуючи класифікацію безпосереднього об'єкта «по горизонталі», доречно виокремити й додатковий об'єкт. Зокрема, поряд із основним об'єктом при вчиненні кримінального правопорушення завжди заподіюється шкода життю або здоров'ю особи, що виступає додатковим безпосереднім обов'язковим об'єктом даного злочину. У філософській і правовій науці найбільш поширеною є думка, згідно з якою структурними елементами суспільних відносин є: 1) суб'єкти (носії) відносин; 2) предмет, з приводу якого існують відносини; 3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин [2, с. 111]. Оскільки предметом суспільних відносин вважається те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують такі відносини, а також конкретне соціальне благо, яким є як загальнозначимі для певної соціальної групи цінності, так й суто особисті інтереси, аналізуючи окреслену складову при розумінні об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення, зазначимо, що виникнення суспільних відносин в даному випадку пов'язується із процедурою проведення доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів. Суб'єктами суспільних відносин виступають держава, юридичні особи, зокрема, мова йде про замовників та спонсорів, спеціальні суб'єкти, тобто особи, які беруть участь у доклінічному вивченні, клінічних випробуваннях лікарських засобів, фіксації їх результатів, наданні інформації про їх результати чи в їх державній реєстрації у зв'язку з тим, що перебувають на відповідних посадах, а також добровольці, які беруть участь у дослідженнях. Враховуючи те, що кожний із структурних елементів суспільних відносин одночасно виступає носієм різноманітних соціальних зв'язків, особистість як суб'єкт суспільних відносин може одночасно виконувати й функції предмета таких відносин, коли, з одного боку, особистість вступає у зв'язки з іншими людьми, а з іншого – останні виникають з приводу особистості.

Так, проєктом нової редакції КК України передбачено, що об'єктом кримінального правопорушення є соціальна цінність, якій спричинюється шкода (неістотна, істотна, значна, тяжка, особливо тяжка, винятково тяжка). Ознакою об'єкта є також потерпіла особа, тобто фізична особа чи юридична особа, якій спричинено шкоду, або предмет – річ або нематеріальний об'єкт, який має інтелектуальну, майнову чи іншу цінність, та щодо якого вчинене кримінальне правопорушення (ст.ст. 2.2.1-2.2.3, 2.5.2-2.5.7) [3].

Факультативною ознакою складу кримінального правопорушення, що існує поряд із

об'єктом, вважається предмет як матеріальна ознака, певні властивості якого дозволяють визначити наявність в діянні особи ознак складу конкретного проступку чи злочину. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 321² КК України, визнаються лікарські засоби, тобто будь-яка речовина або комбінація речовин, що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [4]. Підкреслимо, що поряд із предметом суспільних відносин та предметом кримінального правопорушення також виділяють таке поняття, як предмет злочинного впливу, що в такому разі збігається з предметом суспільних відносин, якому в першу чергу заподіюється шкода. Отже, об'єкт кримінального правопорушення визначає його основну антисоціальну спрямованість, має значення при криміналізації суспільно небезпечних діянь, виступає однією з умов правильної кваліфікації вчиненого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Тацій В.Я., Пономаренко Ю.А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. Харків. 2022. Вип. 2 (18). С. 207-210.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред.: В. Я. Тацій, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010. 528 с.
3. Проект нової редакції КК України: від 30.01.2023 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 23.05.2023).
4. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.05.2023).

Сорокіна Вікторія Сергіївна

sorokina_p20@nuwm.edu.ua

студентка 3 курсу

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПРИЗОВУ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ(СТ.335-337)

Проголосивши себе демократичною, правовою державою, Україна з моменту проголошення незалежності поставила перед собою ряд важливих завдань, серед яких слід виділити захист територіальної цілісності та непорушність кордонів. На конституційному рівні Україна проголосила найважливіші функції держави, до яких належать захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави. Особливо актуальним завданням виступає захист суверенітету і територіальної цілісності в умовах оборони нашої держави від військової агресії Російської Федерації. Повномасштабне вторгнення військ

держави-агресора зумовило введення правового режиму воєнного стану і проведення загальної мобілізації в Україні.

На науковому рівні встановлено, що стан та динаміка злочинності, має тенденцію до зростання в найближчі місяці, особливо в умовах загострення військового конфлікту, гуманітарної та економічної кризи в нашій державі, зокрема це стосується збільшення рівня окремих видів злочинів (воєнних злочинів, злочинів проти власності). Незважаючи на те, що в абсолютній більшості військовослужбовці сумлінно ставляться до своїх обов'язків щодо виконання конституційного обов'язку, необхідно відзначити, що загальна мобілізація вплинула на динаміку досліджуваної групи злочинів якими порушуються порядок комплектування Збройних Сил України. Як свідчить статистика, у зв'язку з проведенням мобілізаційних заходів в умовах триваючої війни кількість кримінальних правопорушень, які порушують порядок комплектування Збройних Сил України, зростає, що робить актуальною обрану нами тему дослідження.

Мета роботи – здійснити аналіз кримінальних правопорушень у сфері призову та мобілізації на військову службу, які охоплені ст. 335-337 Кримінального кодексу України.

Загалом, Кримінальний кодекс України(далі – КК України), містить низку положень, які визначають кримінальні правопорушення у сфері призову та мобілізації на військову службу – це злочини, які охоплюються ст. 335-337 КК України.

Дослідивши диспозиції даних нормативних положень закону про кримінальну відповідальність, можемо умовно розділити дані злочини на дві групи:

- перша група, що охоплює діяння, коли особа ухиляється від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК України);

- друга група, коли особа ухиляється від мобілізації, яка охоплює:

- ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу, на призов осіб із числа резервістів у особливий період(ст. 336 КК України);

- ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період або в разі проведення цільової мобілізації(ст. 336-1 КК України);

- ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів(ст. 337 КК України)[1].

Слід відзначити, що найбільш поширеним серед злочинів, які охоплюються ст. 335-337 КК України, є ухилення від призову на військову службу під час мобілізації(ст. 336 КК України).

Кримінальна характеристика правопорушень, передбачених ст. 335-337 КК України, потребує здійснення аналізу складу даних правопорушень.

Передусім відзначимо, що визначаючи об'єкт кримінальних правопорушень, якими порушуються порядок комплектування Збройних Сил України, базується на визначенні загально-правового поняття об'єкта злочину. Об'єктом злочину є те, на що спрямоване посягання винної особи та те, чому було заподіяна шкода або була створена загроза заподіяння шкоди внаслідок посягання.

Об'єкт кримінального правопорушення поділяється на загальний, родовий, видовий та безпосередній.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень за ст. 335-337 КК України виступають суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної

інформації в різних сферах діяльності держави, що можна охарактеризувати як відносини інформаційної безпеки, при здійсненні посягання на які може бути завдана шкода військовому, економічному, науковому потенціалу держави. Що стосується видового об'єкта досліджуваної групи правопорушень, то під ним слід розуміти суспільні відносини у сфері забезпечення комплектування ЗСУ (призову та мобілізації)[2, с. 47]. Безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 335-337 КК України, виступають відносини з комплектування ЗСУ, їх бойової підготовки, а отже, забезпечення обороноздатності нашої держави.

До об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення відноситься також його об'єктивна сторона. Відзначимо, що загальною ознакою об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених ст. 335-337 КК України, є бездіяльність – ухилення від виконання передбаченого ст. 65 Конституції України обов'язку несення військової служби, яке може здійснюватися по-різному: підrobка документів, заподіяння собі тілесних ушкоджень, виїзд з постійного місця проживання з метою уникнути виконання військового обов'язку тощо. Дані кримінальні правопорушення можуть вважатися закінченими з того моменту, коли відбулася неявка в зазначений документом (повісткою, розпорядженням, наказом) час прибуття на призовний пункт, військовий комісаріат.

Для правильної кваліфікації кримінального правопорушення важливим є не лише визначення його об'єктивних ознак, але і з'ясування суб'єктивних ознак – суб'єкт, вина, мотив, мета, адже ці ознаки прямо пов'язані з об'єктом та об'єктивною стороною злочину.

Суб'єктивна сторона злочинів, якими порушуються порядок комплектування Збройних Сил України характеризується прямим умислом – особа усвідомлює небезпечний характер свого діяння і бажає так діяти [2, с. 50].

Аналізуючи суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, необхідно відзначити, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 335, 336, 336-1, 337 КК України має ознаки спеціального суб'єкта. Традиційно суб'єктом кримінальне право визнає фізичну, осудну особу, яка досягла до моменту вчинення злочину віку, з якого може настати кримінальна відповідальність. Що стосується суб'єктів, що вчиняють кримінальні правопорушення проти порядку комплектування ЗСУ, то до них відносяться фізичні осудні особи – військовозобов'язані громадяни України, що досягли 18-річного віку.

Отже, суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 335, 336, 336-1 та 337 КК України є громадяни, на яких покладений військовий обов'язок. Слід відзначити, що даний обов'язок може бути різним за своїм змістовим наповненням, що зумовлює розмежування даної групи злочинів.

Так, зокрема до кримінальної відповідальності за ст. 335 КК України відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», можуть притягуватися особи, які ухиляються від призову на строкову військову службу, придатні для цього за станом здоров'я громадяни України, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, і старші особи, які не досягли 27-річного віку й не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу [3]. Зауважимо, що ухилення від військової служби за контрактом не може кваліфікуватися як правопорушення, передбачене ст. 335 КК України.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, є військовозобов'язана особа, якщо їй належним чином повідомили у встановленому законом порядку про обов'язок явки на загальну мобілізацію до призовної ділянки певного центру комплектування та соціальної підтримки, а особа ухилилася від призову на військову службу під час мобілізації.

За ст. 336-1 КК України до кримінальної відповідальності можуть бути притягнуті суб'єкти, що проходять службу цивільного захисту, – особи рядового і начальницького складу цієї служби, які призначені на такі посади за контрактом; особи, які за контрактом зараховані до навчального закладу цивільного захисту і особи, зараховані за контрактом до резерву служби цивільного захисту[4, с. 131].

Відповідно до ст. 337 КК України суб'єктами даного правопорушення виступають військовозобов'язані та резервісти – це особи (громадяни України), які в добровільному порядку проходять службу у військовому резерві ЗСУ, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час.

Таким чином, підсумовуючи аналіз кримінальної відповідальності кримінальних правопорушень у сфері призову та мобілізації на військову службу(ст.335-337) відзначимо наступне:

- по перше, у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні та проведенням загальної мобілізації кількість кримінальних правопорушень досліджуваного виду хоч і не суттєво, проте зросла, у порівнянні з довоєнним періодом;
- по-друге, особливості кримінальних правопорушень у сфері призову та мобілізації на військову службу(ст.335-337) відображаються в суб'єктивних та об'єктивних ознаках складів досліджуваних кримінальних правопорушень;
- по-третє, аналізуючи ознаки складів злочинів, передбачених ст. 335, 336, 336-1, 337 КК України, відзначимо, що їхнє розмежування здійснюється за суб'єктивним критерієм, оскільки спеціальним суб'єктом даного виду злочинів виступає особа, на яку покладено військовий обов'язок, що може бути різним за своїм змістовим наповненням, що зумовлює розмежування даної групи злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Шаблистий В.В., Александрова А.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: монографія. Дніпро. Видавець Біла К.О.2019.358 с.
3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. № 2232-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення:05.11.2022)
4. Назарчук В. Ухилення від проходження служби цивільного захисту в складі злочину, передбаченого Ст.336-1 КК України. Підприємництво, господарство і право: *Науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2018/1. № 3. С. 129-133.

ПРОБЛЕМА КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема контрабанди зброї та боєприпасів в умовах воєнного стану є актуальною та складною проблемою, яка може мати серйозні наслідки для ведення воєнних операцій, безпеки та стабільності в зоні конфлікту. Дані протиправні дії окупантів є неконтрольованими на території зони воєнних дій, тому незаконний рух зброї та боєприпасів може сприяти посиленню збройного противника, підірвати військові операції та загрозувати життю та безпеці військових та цивільних осіб.

Загрозою національній безпеці України, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», є чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [1]. Тому, незаконний обіг зброї негативно впливає на безпечні умови життєдіяльності і добробут громадян, створюючи загрози та небезпечні умови життя та є однією із загроз національній безпеці.

В Україні існують колізії в законодавстві щодо незаконного обігу зброї, відсутні визначення, та чіткий розподіл повноважень в сфері контролю обігу зброї. Проте є проекти нормативно-правових актів, але і вони побічно стосуються незаконного обігу зброї, зокрема проект про Єдиний реєстр зброї, який посилить контроль з боку держави щодо обігу зброї. Головним державним органом влади, який має повноваження в сфері незаконного обігу зброї є Національна поліція, яка приймають зброю, здійснює контроль за обігом зброї.

Багатомірність проблеми незаконного обігу зброї спричинена: складністю відстеження обігу зброї; використанням нових способів поширення незаконної зброї, відсутністю законодавчої бази, епізодичним вчиненням дій з реалізації зброї, але з тривалим впливом та наслідками [2].

Збройний конфлікт на сході України може створювати складність в організації правоохоронних органів на контрольованих ділянках кордону. Внаслідок цього, контрабандисти можуть використовувати нелегальні маршрути, щоб перевозити зброю та боєприпаси через кордон, уникаючи контролю. Окупанти можуть використовувати різні техніки, такі як застосування вогнепальної зброї, що може призвести до високого рівня ризику для правоохоронців. Крім того, контрабандисти можуть здійснювати різні маневри щодо трансформування техніки, включаючи використання підземних тунелів, для нелегального переміщення зброї та боєприпасів через кордон. Виявлення та знищення таких каналів може бути складним завданням. Важливо забезпечити ефективний контроль кордону в умовах воєнного стану, зокрема залучення додаткових ресурсів, техніки та персоналу для попередження контрабанди зброї та боєприпасів.

Таким чином, боротьба з контрабандою зброї та боєприпасів в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу, включаючи посилення контролю за кордоном, забезпечення достатніх ресурсів та засобів правоохоронних органів, боротьбу з корупцією та нелегальними збройними групами, а також сприяння розвитку легальних шляхів зберігання та контролю за обігом зброї та боєприпасів. Важливо також посилити

правову базу та законодавче регулювання в цій сфері, що включає вдосконалення законодавства про виробництво, обіг та контроль за зброєю та боєприпасами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 03.08.2018 *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 31, ст.241. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>
2. Незаконний обіг зброї як загроза національній безпеці. Цілі державної політики в сфері контролю за обігом зброї, повноваження державних органів в цій сфері. URL. <https://censs.org/nezakonnyy-obih-zbroyi-yak-zahroza-natsionalniy-bezpetsi/>

Уманець Микола Миколайович
аспірант кафедри кримінального права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГЕНОЦИД

З метою забезпечення миру, безпеки та захисту людства від геноциду, міжнародною спільнотою на нормативному рівні регламентовано заборону його вчинення, обов'язки держав щодо запобігання вчиненню, а також створено процесуальні механізми притягнення до відповідальності.

Розглядаючи геноцид, як і один із кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку необхідно зазначити, що таке діяння є злочином, що порушує норми міжнародного права, суперечить духу і цілям Організації Об'єднаних Націй, і що цивілізований світ засуджує його, визнаючи, що протягом всієї історії геноцид завдавав великих втрат людству [1].

Основними міжнародними нормативними актами, якими передбачено відповідальність за геноцид є Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 09.12.1948 року (далі - "Конвенція") [1], а також Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 року (далі - "Римський статут")[2].

Міжнародним судом ООН, який є головним судовим органом організації, також застосовується у своїй практиці збірник статей Комісії міжнародного права від 2001 року (далі - "Статті КМП"), якими передбачено особливості відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Вказаний документ безпосередньо не містить норми матеріального характеру, пов'язані із визначенням злочину геноциду, його суб'єктивної та об'єктивної сторони тощо, та не має обов'язкової юридичної сили, однак вже на етапі розробки та редагування має велике теоретичне та практичне значення.

Фундаментальним та першим міжнародним нормативно-правовим актом, яким передбачено відповідальність за вчинення злочину геноциду є Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.

В Конвенції сформульовано такі основні положення щодо геноциду: поняття "геноцид", перелік караних діянь, суб'єктний склад злочину, обов'язок договірних сторін-держав забезпечити відповідальність за геноцид на національному рівні, видачі осіб, які винні у вчиненні геноциду, а також обов'язок засудження осіб, винних у вчиненні геноциду судом держави, на території якої було вчинене відповідне діяння чи міжнародним карним судом [1].

Так, згідно із ст. 2 Конвенції, під геноцидом розуміються дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. До зазначених дій відносяться: 1) вбивство членів такої групи; 2) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; 3) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне знищення її; 4) міри, розраховані на запобігання дітородінню в середовищі такої групи; 5) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [1].

Довгий час в науковому просторі тривали дискусії з приводу того, хто є суб'єктом геноциду за Конвенцією та чи може держава нести відповідальність за вчинення вказаного діяння. Проте ця проблема є предметом окремої наукової праці. Зазначимо лише, що ст. 4 Конвенції передбачає покарання осіб, які чинять геноцид чи будь-які інші діяння, перераховані у попередньому абзаці, незалежно від того, чи є вони правителями, посадовими чи приватними особами. Тобто, вказаною нормою передбачена відповідальність фізичної особи за вчинення злочину геноциду. Разом з тим, у ст. 9 Конвенції зазначається, що суперечки між державами, у тому числі щодо відповідальності тієї чи іншої держави за вчинення геноциду передаються на розгляд Міжнародного Суду [1]. Отже, хоча функціональним призначенням статті 9 Конвенції є врегулювання питання вирішення спорів між державами, проте у ній передбачено, що такі спори можуть виникати з приводу вчинення геноциду державою. Застосувавши закони логіки, можна прийти до висновку, що Конвенцією також передбачається відповідальність держав за вчинення геноциду.

Наступним міжнародним нормативно-правовим актом, яким врегульовано питання відповідальності за вчинення геноциду є Римський статут. Держави, які підписали вказаний акт керувалися метою створення постійно діючого органу, призначенням якого було б притягнення до відповідальності осіб за найтяжчі злочини міжнародного значення[3].

Окрім питань, пов'язаних із статусом Міжнародного кримінального суду, Римським статутом також передбачено перелік злочинів, які підпадають під його юрисдикцію, визначення геноциду, суб'єкти, суб'єктивну сторону, загальні принципи кримінального права, а також процесуальні аспекти, які стосуються процедури розслідування та судового розгляду справ.

За ст. 6 Римського статуту, геноцид означає будь-яке з таких діянь, які вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або психічного розладу членам такої групи; в) умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих на доведення її до повного або часткового фізичного знищення; г) впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітородженню всередині такої групи; е) насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи[2].

На відміну від Конвенції, якою передбачено можливість відповідальності держав за вчинення геноциду, Римським статутом у ст. 25 наголошено, що Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію щодо фізичних осіб, а особа, яка вчинил злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду, підлягає індивідуальній кримінальній відповідальності[2].

Таким чином, суб'єктом злочину геноциду, який підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, може бути лише фізична особа.

Ще одним документом, який не є юридично обов'язковим, але має велике теоретичне та практичне значення, є Статті КМП. Генеральна Асамблея ООН своєю

Резолюцією 56/83 від 12 грудня 2001 р. прийняла до відома Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, текст яких містився у додатку до резолюції, та запропонувала їх увазі урядів, не порушуючи при цьому питання про їх майбутнє прийняття чи інші належні заходи[4].

Як вже було зазначено, Статті КМП не містять норм, якими передбачено визначення геноциду та пов'язаних з цим норм, але у цьому документі детально регламентовано питання відповідальності держав за вчинення міжнародно-протиправних діянь, до яких відноситься геноцид, міститься визначення елементів міжнародно-протиправного діяння, роз'яснення, що є порушенням міжнародного зобов'язання, вказується на обставини, які виключають протиправність діяння, а також передбачаються правові наслідки вчинення міжнародно-протиправного діяння(види санкцій). Міжнародний Суд ООН, навіть враховуючи, що Статті КМП не мають обов'язкової юридичної сили, неодноразово посилається на них у своєму рішенні по справі “Боснія і Герцеговина проти Сербії і Монтенегро” від 26.02.2007 року[5]. Це означає, що Статті КМП вже зараз мають практичне значення та будуть неодмінно застосовуватися у майбутньому, у разі їх прийняття у формі Конвенції про відповідальність держав за вчинення міжнародно-протиправних діянь, наприклад.

Отже, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, одним із яких геноцид, є найбільш тяжкими та викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства.

Зараз існують нормативно-правові акти міжнародного характеру, спрямовані на боротьбу з злочином геноциду і покарання за його вчинення. Разом з тим, створення, актуалізація та кодифікація нормативно-правових актів міжнародного характеру, якими регламентується відповідальність за вчинення міжнародно-протиправних діянь та геноциду, є актуальною та зараз активно здійснюється, про що говорить розробка Статей КМП, робота над їх прийняттям, а також наявність широкої дискусії по вказаному питанню на рівні ООН і її органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього : Конвенція від 09.12.1948 р. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>(дата звернення: 28.03.2023).
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Статут від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 28.03.2023).
3. Ведькал В. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. № 3. С. 183–188. URL: <https://doi.org/10.15421/392170> (дата звернення: 28.03.2023).
4. Грабович Т. Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння(2001): основа сучасного права міжнародної відповідальності. Науковий вісник міжнародного та приватного права. 2020. № 4. С. 240–245. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.41> (дата звернення: 28.03.2023).
5. Рішення Міжнародного суду ООН від 26.02.2007 р. у справі Боснія і Герцеговина проти Сербії і Монтенегро. URL: <https://www.icj-cij.org/case/91/judgments> (дата звернення: 28.03.2023).

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Сучасні методи дослідження документів у криміналістиці є досить розвинутими та мають велике значення для розслідування кримінальних справ. Технологічний прогрес у цій галузі дозволяє експертам криміналістики отримувати значну кількість інформації з документів, що може стати надзвичайно корисним у вирішенні кримінальних справ. Серед таких методів можна виділити графологічний аналіз, спектральний аналіз та рентгенографія.

Метод графологічного аналізу базується на дослідженні почерку та рукопису людини, яка створила документ. Експерти використовують різні методи для виявлення та порівняння почерку, такі як порівняння ліній, дуг та інших деталей, аналіз пропорцій та розташування елементів на сторінці. Загалом, графологія - це визначення характеру за почерком людини. Теорія, яка лежить в основі графології, полягає в тому, що почерк є вираженням особистості. Отже, систематичний аналіз способу утворення слів і літер може виявити риси особистості. Графологи відзначають такі елементи, як розмір окремих літер, а також ступінь і регулярність нахилу, орнаментативності, незграбності та кривизни. Іншими основними міркуваннями є загальний вигляд і враження від письма, натиск штрихів вгору та вниз і плавність письма. Наприклад, графологи-аналітики трактують великий почерк як ознаку честолюбства, а дрібний — як ознаку педантичності. Незважаючи на це, графологи попереджають, що достовірність аналізу почерку може бути підірвана такими міркуваннями, як короткозорість і втрата контролю над моторикою.

Ще одним методом дослідження документів є використання спектрального аналізу. Цей метод дозволяє виявити хімічні речовини на поверхні документа, які як чорнило або фарба, які можуть бути важливими доказами у кримінальному провадженні. Спектральний аналіз може допомогти виявити зміну чорнила, що може свідчити про підробку документів, а також допомогти виявити вміст документа, що був видалений або переписаний. Зазвичай, для проведення спектрального аналізу документів використовують спектрофотометр, який дозволяє заміряти спектри світла, яке поглинається документом. Після замірів, проводиться порівняння спектрів досліджуваного документу зі спектрами оригінальних документів, що мають ті самі види друку, паперу та чорнила. Якщо спектри різняться, то це може свідчити про підробку. Він вважається динамічним інструментом у дослідницькій методології через його високу чутливість, точність і ефективність інтерпретації даних.

Останній метод дослідження є найскладнішим, це рентгенографія. Для проведення рентгенографії документа його поміщують на плівку, яка встановлюється в рентгенівський апарат. Після того, як плівка була викладена рентгеновському випромінюванню, вона проходить процес обробки, який дозволяє отримати зображення складових частин документа.

Рентгенографія може виявити різні види підробок документів, такі як приховані позначення, зміни в тексті, вилучені записи, замінені матеріали та інші відмінності.

Використання рентгенографії дозволяє криміналістам знайти докази, які можуть бути важливі у розслідуванні злочинів та судових процесах.

Важливо зазначити, що рентгенографія документів повинна проводитись під контролем кваліфікованого спеціаліста, оскільки неправильна обробка може пошкодити документ і знизити його цінність як доказу в суді.

Методи дослідження документів у криміналістиці є важливими, оскільки вони дозволяють виявляти, аналізувати та доводити наявність підробок в документах, які можуть мати значення в кримінальних справах та судових процесах.

Злочинні елементи можуть підробляти документи, щоб приховати свої злочинні дії або надати собі неправомірну перевагу в судових процесах. Дослідження документів дозволяє криміналістам виявити ознаки підробки, які можуть бути невидимі для звичайного огляду, а також виявляти недоліки у документах, що можуть допомогти встановити справедливість у судовому процесі.

Отже, методи дослідження документів є важливим інструментом у криміналістичній практиці, дозволяючи збільшити точність визначення їх оригінальності та виявлення підробок, що може мати велике значення в розслідуванні злочинів та судових процесах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1."Криміналістичне забезпечення досудового розслідування: навч. посіб." М.М. Клименко, В.М. Новіков. - К.: Вища школа, 2003. - 376 с.

2."Криміналістичні методи дослідження документів". Ю.Г. Слюсаренко, О.А. Лунін. - К.: Вид-во КНЕУ, 2002. - 270 с.

3."Криміналістичні аспекти дослідження документів". В.О. Харченко. - К.: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2012. - 308 с.

*Говорушак Катерина Костянтинівна
Державне бюро розслідувань,
начальник відділу*

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ

Конституцією України як нормативним актом найвищої сили встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3) та ніхто не може бути свавільно позбавлений життя (стаття 27). При цьому обов'язком держави визначено захист життя людини.

З огляду на зазначене умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині є кримінально караним діянням, яке належить до найтяжчих злочинів проти особи, та кваліфікується за статтею 115 Кримінального кодексу України як умисне вбивство.

Так, ураховуючи вказане, найважливішим завданням оперативних підрозділів та органів досудового розслідування є швидке розкриття таких злочинів, встановлення винних осіб та обставин, умов і причин вчинення вбивств. Складність розслідування умисних вбивств часто зумовлена відсутністю свідків, великою кількістю версій розслідування, характером речових доказів, інсценуванням у деяких випадках обставин події злочину.

Ефективному розслідуванню злочинів сприяє з'ясування даних, що складають криміналістичну характеристику вбивств, тобто сукупність криміналістично значущих елементів, таких, що забезпечують найбільш швидке розслідування. У криміналістичному аспекті це встановлення об'єктивної істини шляхом реалізації комплексу проміжних і стратегічних тактичних завдань.

Цікавим є те, що термін «тактика» є запозиченим із галузі військового мистецтва та за своїм родовим поняттям означає складову частину військового мистецтва, що включає теорію й практику підготовки, організації та ведення бою; способи та прийоми досягнення мети; певну лінію поведінки; вміння ефективно використовувати військові сили проти супротивника тощо.

Разом з тим, розслідування кримінальних правопорушень некоректно порівнювати з проведенням військової операції та здійсненням супротиву ворогу.

Криміналістична тактика — це розділ криміналістики, який являє собою систему положень і практичних рекомендацій з організації та планування розслідування, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які здійснюють розслідування, з урахуванням їх стосунків і взаємодії з іншими учасниками розслідування на основі норм і принципів кримінального процесу.

Головне завдання криміналістичної тактики полягає в сприянні найбільш ефективній організації криміналістичної діяльності згідно з цілям розслідування.

Окремою задачею слідчої тактики є розробка найбільш ефективних тактичних прийомів на основі використання сучасних наукових даних, узагальнення слідчої та судової практики.

Тактичні завдання під час розслідування умисних вбивств, які підлягають реалізації, обумовлені слідчою ситуацією, що склалася на певному етапі розслідування, а також

слідчими версіями, що підлягають перевірці. Необхідність формулювання тактичних завдань обґрунтована тим, що саме вони дають змогу здійснити планування розслідування, обрати комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та процесуальних дій, тактичних операцій тощо, які слід провести задля відпрацювання висунутих слідчих версій.

До цього слід зазначити, що на стадії досудового розслідування вбивств слідчий вирішує тактичні завдання за допомогою як процесуальних, так і непроцесуальних (організаційних засобів).

Під час розслідування вбивств необхідно виявити і дослідити криміналістично-значущі ознаки кожного елемента складу кримінального правопорушення, а також всі зв'язки між ними.

Так, під час розслідування умисних вбивств одним з найперших тактичних завдань є встановлення особи потерпілого, адже із цим безпосередньо будуть пов'язані мотиви вчинення вбивства, тобто встановлення характеру події, що сталася, тощо. Установлення особи потерпілого передбачає не тільки дослідження його анкетних даних, а й виду занять, способу життя, матеріального рівня життя тощо.

З тактичним завданням «встановлення особи потерпілого» пов'язане інше тактичне завдання – встановлення характеру події кримінального правопорушення, тобто вчинено вбивство, умисне або з необережності, чи самогубство. Завдяки виконанню цього завдання, що є достатньо складним, буде надано попередню правову кваліфікацію події, що сталася.

Також безумовно одним із центральних елементів криміналістичної структури вбивств є суб'єкт кримінального правопорушення (вбивця). При цьому він розглядається як елемент, який має як статичні, так і динамічні характеристики.

Окремо варто наголосити, що під час розслідування умисних вбивств людина (злочинець, жертва, свідок та ін) розглядається в трьох різних аспектах: як особистість; як учасник досліджуваної події; як носій інформації, що має важливе значення для кримінального провадження.

Крім вищевказаного до важливих елементів криміналістичної характеристики вбивств, вивчення яких сприяє належному формуванню доказової бази, відносяться обстановка вчинення кримінального правопорушення, способи здійснення вбивства та «слідова картина».

Важливу роль в цьому випадку відіграє обрання правильної тактики проведення огляду місця події, а також огляду трупа.

Так, під час організації огляду місця події за наявності підстав вважати, що мало місце скоєння вбивства, доцільно дотримуватись, зокрема наступних правил:

- 1) має бути забезпечене єдине керівництво оглядом. Слідчий огляд не повинен проводитись під керівництвом декількох осіб, оскільки це може призвести до розпорошення уваги та втрати важливих доказів. Слідчим, яким проводиться огляд, має координуватись діяльність всіх інших учасників цієї слідчої дії (працівників оперативних підрозділів, спеціалістів та інших осіб);

- 2) огляд місця події – це невідкладна й першопочаткова слідча дія. Огляд проводять у будь-який час доби і лише за несприятливих умов може припускатись його перенесення та продовження в денний час. Несвоєчасне проведення огляду, особливо при вчиненні вбивства, суттєво впливає на стан «слідової картини» вчинення злочину та може

призводити до пошкодження, зникнення або знищення слідів і втрати фактичних даних, що мають суттєве значення для кримінального провадження;

3) огляд має бути планомірним, відбуватись з чітким визначенням меж місцевості, вихідної точки, послідовності дослідження території, постановкою завдань, які докази шукати тощо. Всі ділянки, об'єкти, які так чи інакше пов'язані з механізмом події й несуть будь-яку інформацію, повинні бути виявлені, зафіксовані, досліджені;

4) має бути забезпечена максимальна фіксація ходу та результатів огляду. Слід акцентувати увагу також на обов'язковому здійсненні фотофіксації/відеофіксації трупа й місця події, на яких буде відтворено навколишню обстановку. Разом з тим, важливо забезпечити не тільки ефективне виявлення слідів, об'єктів, а і належну фіксацію цього в протоколі слідчої дії, а також збереження їх у належному стані для проведення необхідних експертиз та представити їх до суду.

Також під час розслідування умисних вбивств важливим є вирішення окремих тактичних завдань, пов'язаних із комплексом експертиз, які необхідно призначити, в залежності від способу вчинення злочину, наявності трупу чи його фрагментів тощо.

З огляду на вищевказане для забезпечення повного, швидкого та ефективного досудового розслідування умисних вбивств слідчий має не тільки чітко виконувати дії, регламентовані кримінальним процесуальним законодавством, а й уміло використовувати тактичні прийоми, вибудовувати стратегію своїх дій, поведінки, мати системний підхід до ситуації, що склалася системність, взаємодіяти з іншими учасниками кримінального провадження, залучати носіїв спеціальних знань для реалізації вищезазначених тактичних завдань.

*Дакова Аліна Дмитрівна
Студентка 3 курсу, 3 групи
Міжнародно-правового факультету
Спеціальності «Міжнародне право»
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ДОКТРИНА ПЛОДІВ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАКТИЦІ

На сьогоднішній день, питання визнання недопустимості доказів, які були одержані внаслідок порушення прав і свобод людини, в теорії кримінального процесу і в кримінальному процесуальному законодавстві є досить актуальним та важливим. Це питання досліджувалось багатьма вченими та науковцями крізь призму доктрини «плодів отруйного дерева». Чимало робіт присвячувалось цій темі такими фахівцями як: А. Панова, М. Стоянова, О. Калачова, С. Шульгіна, Д. Сергєєва, І. Чуприкова, М. Погорєцький та багатьма іншими дослідниками.

Доктрина «плодів отруйного дерева» (Fruit of the Poisonous Tree) є принципом, який полягає в оцінці вчинків людини за їх наслідками. Згідно з цією доктриною, якщо наслідки дії людини є позитивними, то її вчинок був добрим, а якщо наслідки негативні, то вчинок був поганим. Ця доктрина може бути застосована в різних сферах життя, зокрема в правовій практиці, етиці та моралі. Наприклад, якщо особа вчинила дії, які призвели до покращення життя багатьох людей, то ці дії можна вважати морально правильними. Натомість, якщо дії призвели до шкоди та страждань, то ці дії можна вважати морально неправильними. У правовій

практиці доктрина плодів отруйного дерева може бути застосована при розслідуванні злочинів та при прийнятті рішень у цивільних та кримінальних справах.

Судова практика цієї доктрини відображає її застосування в різних випадках. В кримінальних справах вона може бути залучена при оцінці дій злочинця та їх наслідків. Наприклад, якщо злочин призвів до смерті людей, то суд може призначити покарання, яке відповідає рівню шкоди, завданої в результаті вчиненої злочинної діяльності.

Вперше доктрина «плодів отруйного дерева» була сформована в 1920 р. в судовій практиці США та застосована у справі Сільверторн Ламбер Ко. проти Сполучених Штатів (*Silverthorne Lumber Co. v. United States*). В цій справі говорилося про те, що пан Сільверторн намагався ухилитися від сплати податків. Державними агентами було незаконно вилучено податкові книги. Згодом вони створили копії цих записів. Основними питаннями були: «чи додержані процесуальні вимоги у кримінальному провадженні та з'ясування законності способу отримання цих доказів?»; чи допустимими є в суді докази, які були похідними від доказів, отриманих незаконним шляхом?». Як наслідок, рішення Суду полягало в тому, що дозвіл на похідні докази буде спонукати поліцію обходити Четверту поправку, тому незаконно зібрані докази були визнані «гнилими» та неприйнятними. Четверта поправка до Конституції США забезпечує недоторканність особи та її майна, заборону несанкціонованих обшуків. Також, вона передбачає чітко вказувати, що є об'єктом обшуків. Будь-які інші об'єкти, включаючи незаконні, не можуть бути вилучені та доповнені до справи.

Говорячи доступними словами, доктрина «плодів отруйного дерева» полягає у порівнянні доказів в кримінальному провадженні з ягодою дерева. Якщо це дерево є отруйним, то і його плоди також є отруйними. Інакше кажучи, докази, які будуть отримані незаконним шляхом будуть оцінені «гнилими», тобто недопустимими. Фраза «плід отруйного дерева» була вигадана професором, суддею Феліксом Франкфуртером в рішенні щодо справи Нардон проти Сполучених Штатів.

В нашому національному законодавстві наукова доктрина вперше була закріплена у 2012 р. Вона закріплюється у ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). В ній зазначається, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Право на справедливий суд закріплене в багатьох міжнародних документах, договорах та охороняється спеціалізованими органами. Одним із найвпливовіших установ, на якого покладається обов'язок забезпечення та захист прав і свобод людини, є Європейський суд з прав людини. Він уповноважений здійснювати контроль за дотриманням цих правил. Правовою основою діяльності ЄСПЛ є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Україна ратифікувала цей документ в 1997 р. В судовій практиці ЄСПЛ є рішення проти України, які можуть розкрити зміст доктрини «плодів отруйного дерева». Наприклад, такі як «Балицький проти України», «Шабельник проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» та інші. В перших двох зазначених справах ЄСПЛ визнав «гнилими» не тільки ті докази, які були одержані незаконним шляхом, але і ті, які б не були отримані без первинних. В останній справі Суд зазначав, що отримання доказів в протизаконому порядку призводить до несправедливості кримінального провадження.

Також, концепція «плодів отруйного дерева» широко застосовується в практиці Верховного Суду (далі – ВС). Яскравим прикладом є Постанова від 21.01.2020 р. справа №381/2316/17, в якій ВС зазначав, що первинні докази були отримані стороною обвинувачення шляхом недотримання норм кримінально-процесуального законодавства. Слідчий фактично провів особистий обшук під виглядом проведення огляду місця події. Цим самим він зробив підміну слідчих (розшукових) дій, які, відповідно до норм КПК України, не могли бути здійснені до внесення відомостей у Єдиний реєстр досудових рішень.

Отже, проаналізувавши практику не тільки національного, а й міжнародного законодавства, можна дійти висновку, що доктрина «плодів отруйного дерева» набуває широкого застосування. Її важливим елементом є право на справедливий суд. Ця концепція не є абсолютною, вона має певні винятки. Використання доктрини потребує ретельного дослідження обставин конкретної справи, так як необґрунтоване застосування може призвести до порушення прав і свобод людини в процесі кримінального провадження та до несправедливого судового розгляду в загальному.

Ірха Анастасія Сергіївна
студентка 3 курсу 9 групи
факультету адвокатури НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ НАБУТТЯ ОСОБОЮ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Важливу роль у кримінальному процесі відіграють учасники кримінального провадження, а задля забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду необхідно додержуватись формально визначеної процесуальної форми та наділити учасників провадження певними правами та обов'язками. У чинному КПК України такому суб'єкту як потерпілий виділено окремий параграф, таким чином, можна говорити, що постраждала особа від кримінального правопорушення є однією з ключових фігур у кримінальному провадженні.

Відповідно до положень ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди та адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Тобто з законодавчо закріпленого поняття “потерпілий” не можна точно сказати з якого моменту у особи, права якої були порушені, з'являється відповідний статус і який порядок такої процесуальної дії, як “визнання” особи потерпілою.

У чинному КПК України момент отримання особою прав та обов'язків потерпілого *пов'язують з трьома обставинами*: по-перше, з поданням заяви про вчинення щодо особи кримінального правопорушення, по-друге, якщо особа, яка не є заявником, після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого та, по-третє, у випадках, коли слідчий, прокурор, суд має право залучити особу до провадження як потерпілого та визнати потерпілою лише за її письмовою згодою. Однак постає питання чи достатньо заяви особи, щоб вона набула процесуального статусу

потерпілого та чи взагалі з'являються в неї процесуальні права та обов'язки потерпілого. Щоб вирішити це питання необхідно розмежувати процесуальний та правовий статус "потерпілого", оскільки матеріальне кримінальне право також передбачає зазначеного суб'єкта.

Велика Палата Верховного Суду у справі No 439/397/17 від 16 січня 2019 року з приводу цього вказала на *міжгалузевий характер поняття "потерпілий"*, що свідчить про нетотожність цього поняття у матеріальному кримінальному праві та в кримінальному процесі. Поняття «потерпілий» у кримінально-правовому значенні є первинним щодо його розуміння в кримінальному процесі, оскільки в кримінальному праві потерпілий з'являється об'єктивно, в результаті вчинення проти нього правопорушення. Процесуальними умовами для появи потерпілого як учасника кримінального провадження є необхідність подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення, надання згоди на визнання потерпілим (у разі, якщо така заява ним не подавалась) або подання заяви про залучення до провадження як потерпілого. Таким чином, спричинення моральної, фізичної або майнової шкоди особі ще *не надає* їй процесуального статусу, оскільки його пов'язують з наявністю відповідного документу, але який саме документ є підтвердженням того, що особа набула процесуального статусу "потерпілого".

Доречно звернутися до міжнародних документів, так у Директиві ЄС 2012/29/EU, що встановлює стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів, під час подання заяви про вчинення злочину потерпілі мають отримати письмове підтвердження своєї заяви від поліції, вказавши основні ознаки складу злочину, наприклад, вид злочину, час і місце вчинення злочину, а також будь-які збитки або шкоду, що були заподіяні злочинцем [1]. В українському законодавстві дещо інакше врегульована ця процедура, оскільки *не обов'язково* подає заяву особа, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду, тому талон-повідомлення, який видається заявникові на підтвердження факту реєстрації заяви про кримінальне правопорушення не є моментом набуття процесуального статусу потерпілого.

На цьому етапі також виникає проблема, який момент пов'язують з виникненням статусу потерпілого та який *документ* його встановлює. Відповідно до Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 № 100 та наказу Офісу Генерального прокурора Про затвердження положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення від 30.06.2020 р. № 298 заяви про кримінальні правопорушення реєструються в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, заявникові видається талон-повідомлення ЄО про прийняття і реєстрацію заяви, а вже потім протягом 24 годин відбувається реєстрація в ЄРДР. Згідно з ч.2 ст. 55 права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви та йому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. Однак у вищезазначеній Інструкція не зазначається, що після прийняття заяви особі видається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки. А п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, яка стосується оскарження бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, *наділяє таким правом заявника та потерпілого*.

Також доцільно проаналізувати дві ситуації, які пов'язані з моментом набуття статусу потерпілого. В першому випадку, коли заявником про вчинення кримінального правопорушення є потерпіла особа від такого протиправного діяння, їй при поданні заяви вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки, але виникає питання - *чи є ця пам'ятка документом, який наділяє особу процесуальним статусом*, можна стверджувати, що ні, бо набуття певного процесуального статусу має відбуватися в межах кримінального провадження, а коли йдеться лише про прийняття заяви про кримінальне правопорушення, провадження по справі ще не існує, оскільки не відбулося внесення відомостей до ЄРДР, по суті така стадія передувє початку досудового розслідування. В другому ж випадку, коли заявником не є особа, якій завдано шкоди, вона може подати заяву про залучення до провадження в статусі "потерпілого", але КПК України *не визначає*, яким документом має оформлюватись рішення про залучення особи в статусі потерпілого. Окрім цього, у п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК України особу, якій відмовлено у наданні статусу потерпілого наділяють правом оскаржити відповідне рішення прокурора, слідчого, дізнавача. У свою чергу, у положенні ч. 5 ст. 55 зазначається, що слідчий або прокурор виносить *вмотивовану постанову про відмову* у визнанні потерпілим за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди. Таким чином, у процесуальній дії щодо відмови у наданні статусу потерпілого вмотивоване рішення слідчого або прокурора оформлюється постановою, тобто *наявний відповідний процесуальний документ*. Також Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», наголошує, що визнання особи потерпілим у справі або відмова в цьому мають бути процесуально оформлені постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або ухвалою суду. Таким чином, у процесуальній дії щодо відмови у наданні статусу потерпілого наявний процесуальний документ – вмотивована постанова, а щодо закріплення за особою відповідного статусу чинний КПК України *не передбачив* окремого процесуального документу.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що чинне законодавство щодо визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні, особливо у частині формального оформлення відповідного рішення уповноважених суб'єктів, з яким пов'язують момент набуття особою процесуального статусу потерпілого, викликає багато запитань, оскільки виникає правова невизначенність у вчиненні процесуальних дій, бо рішення про відмову у визнанні потерпілим приймається у вигляді вмотивованої постанови, яка може бути оскаржена слідчому судді (п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК України), а положення про форму та зміст рішення про надання процесуального статусу потерпілого не знайшло свого відображення у законодавстві. Тому необхідно внести зміни у законодавство, бо лише підвищення рівня нормотворчої техніки законодавця допоможе вирішити дослідженні проблеми.

Науковий керівник – к.ю.н, асистент Зуєв В.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мудрак І. В., Щодо визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні. Часопис Київського університету права. 2019 №2. 175-180. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2019.31

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2036> (дата звернення: 26.03.2023).
3. Про затвердження положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення 26.03.2023).
4. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
5. Справа № 439/397/17: Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.01.2019 <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298600> (дата звернення: 31.03.2023).
6. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text> (дата звернення: 01.04.2023).

*Костенко Марина Володимирівна,
к.ю.н., доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого
Колесник Олексій Вікторович,
студент 4 курсу, факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ У КІБЕРПРОСТОРИ

В умовах тотальної діджиталізації майже кожен користується мережею Інтернет та іншими, пов'язаними з нею, технологічними благами: електронна пошта, електронні платіжні системи, кредитні та платіжні картки, соціальні та пошукові мережі тощо. Відповідно можна знайти велику кількість інформації про користувачів, яка у свою чергу може використовуватися злочинцями.

Розкриття злочинів, вчинених у кіберпросторі, потребує від правоохоронних органів високої кваліфікації, спеціалізованих знань та вмінь. У зв'язку з швидким розвитком технологій та поширенням кіберзлочинності, тактика розслідування цих злочинів постійно еволюціонує та вдосконалюється. Особливості тактики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі, мають велике значення для ефективності боротьби з цією формою злочинності.

Кіберзлочин є кримінальним правопорушенням, що вчиняється за допомогою або через комп'ютерні системи, посягає на право захисту від несанкціонованого поширення і використання інформації, негативних наслідків впливу інформації чи функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням права власності на інформацію та інформаційні технології, права власників або користувачів інформаційних технологій вчасно одержувати або поширювати достовірну й повну інформацію і за яке передбачено кримінальну відповідальність [1].

Слід відзначити, що наразі найбільш поширеним видом кіберзлочинів є «фішинг». Він є одним із видів шахрайства, за допомогою якого зловмисники спроможні отримати індивідуальні дані особи, наявність яких надалі посприяє скоєнню інших злочинів, в основному спрямованих на протиправне заволодіння грошових коштів громадянина і, таким чином, збагатитися за рахунок жертви [1].

Особливість віртуального простору полягає в тому, що взаємодіючі в ньому об'єкти, які беруть участь в процесі утворення слідів, не мають зовнішньої будови. Накопичені знання криміналістичної трасології стають практично непридатними для дослідження віртуальних слідів. У зв'язку із цим, проблемою сучасної криміналістики є питання пошуку віртуальних слідів, способів їх вилучення та можливостей їх використання в процесі розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, встановлення особистості злочинця, який вчиняє злочин в мережі Інтернет [2].

Під віртуальними слідами розуміють будь-які зміни комп'ютерної інформації, пов'язані з подією злочину, зафіксовані на матеріальних носіях комп'ютерної техніки. Вони не мають матеріальної форми існування, існують лише на технічних носіях та мають складну інформаційну структуру, в якій поряд зі значимою кримінально-релевантною інформацією міститься значний обсяг допоміжних даних, що відповідають за цілісність і доступність комп'ютерної інформації віртуального сліду [3].

Найбільш важливим етапом розслідування є визначення того, які віртуальні сліди можуть допомогти в ідентифікації злочинця. Так, для ідентифікації злочинця можуть бути використані різні методи, зокрема:

1. Аналіз IP-адреси. Кожен пристрій, що підключений до Інтернету, має унікальну IP-адресу, яка може бути використана для встановлення місця перебування користувача. Цей метод може бути корисним для виявлення злочинців, які використовують псевдоніми або фальшиву інформацію про себе.
2. Аналіз віртуальних слідів на різних веб-сайтах. Злочинці можуть залишати віртуальні сліди на різних веб-сайтах, таких як форуми, блоги, соціальні мережі тощо. Аналіз цих слідів може допомогти в ідентифікації злочинця та його особистості.
3. Аналіз соціальних мереж. Соціальні мережі можуть дати багато інформації про особистість злочинця, таку як ім'я, місце проживання, місце роботи або навчання, інтереси та інші персональні дані.
4. Аналіз електронної пошти. Якщо злочинець використовував свою електронну пошту для реєстрації на сайті, то можливо знайти інформацію про нього, яка допоможе встановити його особистість.
5. Аналіз відео та фотографій. Відео та фотографії, які були опубліковані злочинцем в мережі Інтернет, можуть містити сліди, які допоможуть встановити його особистість. Наприклад, на фотографії може бути вказано місце зйомки або відображено особливості зовнішності злочинця.
6. Аналіз поведінки в мережі. Поведінка злочинця в мережі Інтернет може бути використана для встановлення його особистості. Наприклад, стиль написання повідомлень або використання слів можуть допомогти визначити національність, рівень освіти, рівень розумового розвитку та інші характеристики особи.
7. Історія перегляду та пошуку. Історія перегляду та пошуку може містити важливу інформацію про користувача, його/її інтереси та поведінку в мережі [3].

Отже, ідентифікація особи злочинця, який вчинив злочин в мережі Інтернет, є чи не найбільш важливим і складним завданням, з яким стикається слідчий у боротьбі з кіберзлочинністю. Основними перешкодами є відсутність комплексних наукових досліджень у цій сфері, недостатній рівень спеціальних знань слідчих та працівників оперативних підрозділів, а також дії самих злочинців, які всіляко намагаються приховати віртуальні сліди.

Таким чином, особливості тактики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі, полягають у використанні спеціальних методів та засобів для збору та аналізу цифрових доказів, виявлення слідів злочинної діяльності в інформаційних системах та мережах, ідентифікації злочинців та їхнього місцезнаходження в кіберпросторі. Крім того, важливою складовою тактики розслідування є взаємодія з міжнародними органами інших країн для отримання доступу до інформації та спільного проведення розслідувань, що є значущим в разі вчинення злочину з використанням мереж та обладнання, розташованих за межами країни. Також до особливостей тактики розслідування відноситься залучення спеціально підготовлених спеціалістів з високим рівнем технічних знань та кваліфікації, які можуть вести розслідування злочинів у кіберпросторі та аналізувати складні цифрові докази. Всі ці особливості тактики розслідування дозволяють підвищити ефективність боротьби з кіберзлочинністю та забезпечити успішне розкриття відповідних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сіренко О. В. Поняття кіберзлочинів та особливості методики їх розслідування. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали всеукр. наук.-практ.конф., м. Одеса : ОДУВС, 2017. С. 48-49. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/486/1/ilovepdf_com-48-49%5B1%5D.pdf.
2. Хижняк Є. С. Особливості ідентифікації особи злочинця за допомогою IP-адреси. 2020. С. 353-356. URL: <http://surl.li/gojxd>.
3. Найдзон Я. Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2019. С. 304-307. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/57.pdf>.

Маланчук Ілля Ігорович
Студент 3 курсу 1 групи
Спеціальності 293 «Міжнародне право»
Міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого

PRESUMPTION OF INNOCENCE IN THE UNITED KINGDOM AND UKRAINE

Article 11 of the Universal Declaration of Human Rights, a part of the United Nations' international human rights framework, establishes the presumption of innocence as a fundamental right. [1] The principle is deeply ingrained in the history of numerous jurisdictions, attesting to its fundamental nature. The presumption of innocence is enshrined in numerous legal instruments, including the International Covenant on Civil and Political Rights (Article 14), the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of the Council of Europe (Article

6(2)), the American Convention on Human Rights (Article 8), as well as national documents such as the UK Human Rights Act 1998, the Colombian Constitution, the Italian Constitution, the South African Constitution, and others.

In the United Kingdom the presumption of innocence is found in Human Rights Act 1998, which incorporates European Convention on Human Rights into domestic law. [2] Art6 of Human Rights Act says, “Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.” [3] The principle is followed in Art62 of Constitution of Ukraine and is also incorporated in Criminal Procedural Code of Ukraine (Art18). As the Human Rights Act 1998 is a written source of the UK Constitution, we might see that both countries give the highest legal value to the principle implementing it in their constitutional 3levels.

In the criminal justice system of the UK, the burden of proof placed on the prosecution finds its foundation in the common law tradition and is also solidified in the Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (CPIA), specifically in Section 3, which explicitly outlines the prosecution's responsibility to disclose any evidence that weakens their case or supports the defence. Similarly, in Ukraine, the burden of proof is addressed in part 2 of Article 62 of the Constitution of Ukraine, stating that no one is required to prove their innocence.[4] Furthermore, part 2 of Article 16 of the Criminal Procedural Code of Ukraine reiterates this principle.[5] Both countries affirm that the burden of proof lies solely with the prosecution, emphasizing the importance of upholding this fundamental aspect of criminal proceedings.

Part 3 of Art62 of Constitution of Ukraine and part 3 of Art17 of Criminal Procedural Code provides for not allowance of using the evidence obtained in illegal manner in criminal proceedings. In the United Kingdom this principle is protected by common law and Human Rights Act 1998, which incorporated European Convention on Human Rights. In both countries this principle is not absolute. In Ukraine, while the procedural law does not provide a specific list of grounds for declaring evidence obviously inadmissible, a motion for obvious inadmissibility can be based on any violation of the rules of obtaining evidence, including significant violations of human rights and freedoms. The court relies on the criterion of obvious inadmissibility, which means that there is no doubt that the Criminal Procedure Code of Ukraine has been violated. In the United Kingdom, the exclusion of evidence is governed by the Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) Section 78. This provision allows the court to exclude evidence if its admission would have a significant adverse effect on the fairness of the proceedings. [6] Relevant evidence is not automatically excluded simply because it was obtained unlawfully or improperly, even if it involves a breach of a person's rights under Article 8 of the European Convention on Human Rights (ECHR). An illustrative case that demonstrates this principle is *R. v P* [2002], wherein the court ruled that the fair admission of intercept evidence during a trial, even if it was unlawfully obtained, did not violate Article 6 of the European Convention on Human Rights 1950. [7] However, unlawfully, or improperly obtained relevant evidence may be excluded if its admission would render the proceedings unfair. In both jurisdictions, the admissibility of evidence obtained in an illegal manner is subject to careful consideration by the court, with the aim of ensuring fairness in the proceedings and protecting human rights.

In summary, both jurisdictions place a strong emphasis on protecting the fundamental principle of presumption of innocence. They both recognize that individuals accused of a criminal offense should be presumed innocent until proven guilty in accordance with the law. Additionally,

both jurisdictions assign the burden of proof to the prosecution, requiring them to present sufficient evidence to establish guilt. Furthermore, both legal systems uphold the principle of excluding illegal evidence, although the approach to distinguishing admissibility varies between the two states due to the fundamental differences between common law and civil law systems.

In conclusion, both the UK and Ukraine demonstrate a shared dedication to protecting the rights of the accused and upholding the integrity of their respective criminal justice systems. However, it is important to note that variations may arise in the application and interpretation of specific legal principles due to the distinctive legal traditions followed by each jurisdiction.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Universal Declaration of Human Rights 1948, GA Res 217A (III), UN Doc A/810
2. European Convention on Human Rights, opened for signature 4 November 1950, ETS 5, (entered into force 3 September 1953).
3. Human Rights Act 1998, c 42.
4. Constitution of Ukraine, adopted 28 June 1996
5. The Criminal Procedural Code of Ukraine, Code of Ukraine; Law, Code on April 13, 2012, No. 4651-VI.
6. Police and Criminal Evidence Act 1984, c 60.
7. R. v P [2002] 1 AC 146; [2001] 2 WLR 463

Орел Вікторія Юріївна

студентка 4 курсу

Чорноморського національного університету

імені Петра Могили

Левицький Андрій Олегович

старший викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу

Чорноморського національного університету імені Петра Могили, кандидат

юридичних наук,

начальник територіального управління Служби судової охорони у

Миколаївській області

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Загальновідоме явище «корупція» є найбільш поширеним у світі за рівнем вчинення, що створює несприятливі наслідки для розвитку світової економіки, демократії, забезпечення прав людини на гідну оплату праці, належну медицину, освіту, справедливий судовий захист.

Процес розслідування корупційних злочинів є складним з точки зору такого поняття як «латентна злочинність». Частка розкриття та притягнення винних осіб до відповідальності за вчинення корупційного діяння є доволі малою у порівнянні з загальною кількістю кримінальних проваджень, у яких було повідомлено про підозру.

Важливими принципами розслідування корупційних злочинів є оперативність, планомірність, послідовність та законність. Науковець Шехавцов Р. вважає, що при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 368 Кримінального кодексу України, найбільш складним у процесі

розслідування є з'ясування обставин прийняття пропозиції, обіцянки, прохання, вимагання неправомірної вигоди. При доказуванні важливим є документування факту одержання службовою особою неправомірної вигоди в обумовленій формі при одержанні правоохоронним органом даних про факт прийняття неправомірної вигоди конкретною службовою особою через посередника. Принцип оперативності розслідування є основоположним, оскільки ускладнюючим фактором може бути встановлення посадовою особою чітко визначеного періоду часу протягом якого особа-виконавець має надати неправомірну вигоду. Якщо такий ризик існує, орган досудового розслідування у співпраці з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у даному провадженні, має погодити здійснення комплексу слідчих (розшукових) дій, негласних (слідчих) розшукових дій із застосуванням заходів безпеки, спрямованих на попередження можливого витоку інформації упродовж розслідування[1, с. 148-149].

У розслідуванні корупційних злочинів варто виокремити такі етапи:

1. Документування інформації про обставини вчинення корупційного злочину, що були надані особою-викривачем, та внесення відомостей до ЄРДР

2. Вчинення ряду слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на відшукування доказів причетності підозрюваної особи (встановлення аудіо, відеоконтролю особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, застосування моніторингу банківських рахунків разом з арештом таких рахунків, якщо неправомірна вигода вимірюється не в готівковій формі); застосування конфіденційного співробітництва з посадовими особами того органу, в якому було виявлено ознаки корупційного діяння або ж «агентів під прикриттям».

3. Затримання підозрюваних осіб та їх особистий обшук.

4. Обшук службового кабінету, помешкання.

5. Проведення допиту підозрюваних осіб (посередника).

6. Повідомлення про підозру.

7. Обрання запобіжного заходу (тимчасове відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей та документів).

8. Накладення арешту на предмет неправомірної вигоди.

9. Призначення ряду експертиз (дактилоскопічної, експертизи ДНК, фоноскопічної, експертизи хімічної речовини)[2, с. 153].

Під час планування тактичної операції співробітниками підрозділів правоохоронних органів може застосовуватись такий метод криміналістичної техніки, як нанесення спеціальної хімічної речовини на предмет неправомірної вигоди завчасно. Спеціальна хімічна речовина (далі-СХМ) вступає в реакцію з потожировою речовиною на пальцях особи та залишає відповідний папілярний узор, який для «неозброєного ока» є невидимим. Для того, аби виявити відбитки пальців на предметі неправомірної вигоди застосовуються УФ-промені. Після цього призначається ідентифікаційна дактилоскопічна експертиза відбитків та експертиза біологічних слідів людини (ДНК), результати яких, можуть встановити особу, яка торкалась предмету неправомірної вигоди чи мала його при собі [2, с. 141]

У використанні СХМ як методу криміналістичної тактики варто підкреслити важливість підготовчого етапу, оскільки саме за допомогою ретельної підготовки до проведення такого методу ми можемо чітко зафіксувати факт передачі неправомірної вигоди. Процес нанесення СХМ на предмет неправомірної вигоди варто здійснювати в присутності понятих, аби вони засвідчили вчинювані працівниками правоохоронних органів дії, а також здійснити фіксацію за допомогою відеозйомки.

Практичний етап документування факту передачі неправомірної вигоди полягає у вилученні банкнот та їх фіксації з наступним вилученням СХМ, яка була відкопійована. Після затримання особи, яка отримала неправомірну вигоди, необхідно здійснити особистий огляд такої особи, використовуючи відео-фіксацію. Спеціаліст, який залучається для проведення вищевказаної слідчої дії повинен працювати в одноразових гумових рукавичках. Понятим варто продемонструвати, що під УФ-променями на рукавичках відсутні будь-які забруднення. Спеціаліст має просвітити УФ-променями долоні рук особи, яка була затримана. Після цього, спеціаліст повинен здійснити перекопіювання СХМ за допомогою серветок, оброблених спиртовим розчином. Вилучена СХМ має бути поміщена в окремі паперові конверти, призначені для змивів з правої та лівої руки. У присутності понятих варто також звірити серію та номери вилучених банкнот.

У підсумку, маємо зазначити, що зараз важливим є створення уніфікованого методичного порядку розслідування корупційних злочинів, що вчиняються службовими особами державної влади, місцевого самоврядування з урахуванням особливостей займаної особою посади та переліком її посадових обов'язків, використовуючи практичний досвід органів досудового розслідування з винятковою підслідністю. Потреба у розробленні окремої криміналістичної методики зумовлена: високим рівнем латентності корупційних злочинів, тактичною важкістю процедури розслідування, що полягає у виникненні труднощів щодо зібрання доказової бази, яка буде відповідати критеріям достовірності, допустимості, належності та достатності, особливим суб'єктом таких діянь, оскільки корупційні злочини пов'язані насамперед з процесом здійснення службової діяльності особами, що уповноважені на здійснення функцій держави та/або місцевого самоврядування, особливістю предмету нормативно-правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудоров О., Житний О., Задоя К., Калмиков Д., Луцик В., Навроцький В., Хавронюк М., Шехавцов Р. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування : посібник / за ред. М. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
2. Пілюков Ю., Шрамко О. Судова експертиза як форма використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Випуск 4 (16). С. 139-143.

Харитонов Єгор Андрійович

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Міжнародно-правовий факультет, 3 курс, 3 група*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НЕДОПУСТИМОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сутність критерію допустимості доказів у кримінальному процесі полягає в тому, щоб всі докази були отримані відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України). Не дивлячись на те, що в чинному кримінально-процесуальному законодавстві прямо закріплені випадки недопустимості доказів, зокрема, висновку експерта, на практиці набагато складніше з'ясувати, чи буде в тому чи іншому разі таке джерело доказів вважатись таким, що допускається у процесі доказування. Питання щодо визнання висновку експерта як джерела доказів у кримінальному провадженні недопустимим має певні нюанси та відповідну специфіку, яку, на нашу думку, необхідно дослідити.

Метою дослідження є аналіз особливостей допустимості висновку експерта у кримінальному процесі, а саме випадків, коли таке джерело доказів, враховуючи встановлену практику, може вважатись недопустимим.

Питанню допустимості висновку експерта як доказу в кримінальному процесі приділяли увагу багато юристів та науковців. Слід зазначити, що національні суди також неодноразово розглядали це питання. Зокрема, теоретичне підґрунтя наших тез складають висновки Верховного Суду та праці таких дослідників як Д.В. Пучка та М.Г. Щербаковського. Незважаючи на значну кількість праць і судової практики, у яких розглядається досліджувана проблема, вона не втрачає своєї актуальності та додаткової необхідності в її аналізі.

Загалом, допустимість доказу – це важливий критерій оцінювання доказів, а також передумова для використання того чи іншого доказу в суді. На думку Д.В. Пучка, під час оцінювання допустимості висновку експерта необхідно враховувати такі обставини: 1) чи призначено та проведено експертизу відповідно до процесуальних норм; 2) чи не порушувались права учасників кримінального провадження під час призначення та проведення відповідної експертизи; 3) або експертизу проводила особа, яка підлягає відводу; 4) чи дотримано процесуальну форму висновку експерта як джерела доказів [1, с. 232]. Насправді такий перелік обставин є вичерпним для оцінки висновку експерта щодо його допустимості, повний зміст яких розкривається вже у практичній діяльності суб'єктів доказування та суду в кримінальному провадженні. Для прикладу, висновок експерта може бути визнано недопустимим у процесі доказування за умови, якщо такий висновок буде виходити за межі спеціальних знань і способів проведення експертизи або якщо такий висновок надається експертом неналежної спеціалізації. Отже, в цьому випадку порушується перша обставина щодо відповідності процесуальним нормам.

Між іншим, М.Г. Щербаковський зазначає, що можуть існувати певні помилки, пов'язані з проведенням експертизи, які будуть призводити до визнання експертного висновку недопустимим. Поряд з тим, виокремлюють деякі типові помилки. Наприклад, висновок експерта, що був наданий за результатами дослідження недопустимих доказів, буде вважатись «плодом отруйного дерева» та, відповідно, також буде недопустимим у процесі доказування. Також до слідчих помилок, що стають передумовою до визнання такого висновку недопустимим відносяться: відсутність опису процедури виявлення майбутніх об'єктів експертного дослідження у протоколах слідчих (розшукових) дій; надання зразків порівняння, походження яких від об'єкту, який перевіряється, не підтверджено тощо. Слід додати, що можуть виникнути такі помилки на етапі експертного дослідження, а саме: вихід експерта за межі спеціальних знань, зокрема рішення правових питань; самостійне збирання вихідного доказового матеріалу та ін. Крім того, якщо висновок експерта не був відкритим іншій стороні процесу, то таке джерело доказів згідно статті 290 КПК України, безумовно, буде визнано недопустимим [2, с. 38-39]. Таким чином, беручи до уваги встановлену практику у кримінальних справах, висновок експерта може бути визнано недопустимим, адже на етапі досудового розслідування слідчим, прокурором, експертом можуть вчинятись вищезазначені порушення, які М.Г. Щербаковський називає «типовими помилками».

Не менш важливим є те, що Верховний Суд також наголошує на варіантах, коли висновок експерта може виявитись недопустимим доказом у кримінальному процесі. Так, в ухвалі колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі –

ККС ВС) у справі №756/10060/17 підкреслюється, що призначення експертизи слідчим, що не входить до складу групи слідчих, яким доручене розслідування, вважається порушенням процесуального законодавства. При вирішенні питання про допустимість висновку експерта, отриманого внаслідок такого порушення, суд повинен звертати увагу в першу чергу на доводи сторін, яким чином це порушення позначилося на забезпеченні прав і свобод сторони захисту чи інших учасників кримінального провадження, передбачених нормою, яка закріплена в частині першій статті 87 КПК України. Поряд з тим, у разі встановлення зв'язку між цим порушенням і порушенням відповідних прав та свобод визначити та навести в рішенні відповідні мотиви, чому він вважає чи не вважає такі наслідки для прав і свобод особи істотними [3].

Проаналізувавши мотивовану частину та висновок колегії суддів ККС ВС за вищезазначеною справою, можна сказати, що суди, вирішуючи питання про вплив порушення процесуальної форми, зокрема, щодо порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, повинен насамперед з'ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конституційні права людини. Сказане означає, що такий висновок експерта у процесі його оцінювання на допустимість може вважатись недопустимим лише за умови, якщо призначення експертизи слідчим, який не входить до складу визначеної у кримінальному провадженні слідчої групи призвела до порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України та чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Слід також звернути увагу на ще одну цікаву практику Верховного Суду. Колегія суддів ККС ВС у справі № 183/4450/16 застосувала практику Європейського суду з прав людини про плоди отруйного дерева. Сутність доктрини полягає в тому, якщо джерело доказів є недопустимим, усі інші дані, одержані за його допомогою, будуть такими самими. Суд у даній справі наголошує на тому, що суди нижчих інстанцій повинні застосовувати теорію «про плоди отруйного дерева», а саме недопустимості похідних доказів [4]. Отже, висновок експерта як джерело доказів буде визнаватись таким «плодом отруйного дерева», тобто недопустимим доказом у суді, якщо такий висновок ґрунтувався на попередніх недопустимих доказах.

Підсумовуючи зазначене можна зробити висновок, що чинне кримінально-процесуальне законодавство містить вичерпний та обґрунтований перелік положень щодо допустимості висновку експерта як джерела доказів. У практичній діяльності, враховуючи велику кількість судових висновків, незначна кількість обставин допустимості висновку експерта, як і будь-якого джерела доказів, у процесі доказування насправді характеризуються широким спектром варіантів визнання його недопустимим, що й ускладнює подекуди процес оцінки доказів на їх допустимість для учасників кримінального процесу. Можна запропонувати дещо конкретизувати деякі положення статті 101 КПК України, взявши за джерело практику ВС, щоб правозастосовець міг вільно розтлумачити відповідну норму та застосувати її без «типових помилок» у досудовому розслідуванні задля позитивної оцінки на допустимість і подальшого нормального використання висновку експерта на етапі судового розгляду.

Науковий керівник: Панова А.В., кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Д.В. Пучко. Належність і допустимість висновку експерта як критерії оцінювання судової експертизи. Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. 2020. с. 226-239. URL: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.17> (дата звернення: 12.05.23);
2. М.Г. Щербаківський. Слідчі та експертні помилки, що обумовлюють недопустимість експертного висновку. Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики. 2022. с. 37-40. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/15504/Slidchi%20ta%20ekspertni%20i%20Shcherbakovskyi%202022.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.05.23);
3. Ухвала колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Категорія справи № 756/10060/17. 18.01.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102551354> (дата звернення: 14.05.23);
4. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85033374> (дата звернення: 14.05.23).

Ярошенко Ніка Дмитрівна

Факультет прокуратури

4 курс, 19 група

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Сучасні методи дослідження документів у криміналістиці є досить розвинутими та мають велике значення для розслідування кримінальних справ. Технологічний прогрес у цій галузі дозволяє експертам криміналістики отримувати значну кількість інформації з документів, що може стати надзвичайно корисним у вирішенні кримінальних справ.

Серед таких методів можу виділити графологічний аналіз, спектральний аналіз та рентгенографія.

Метод графологічного аналізу базується на дослідженні почерку та рукопису людини, яка створила документ. Експерти використовують різні методи для виявлення та порівняння почерку, такі як порівняння ліній, дуг та інших деталей, аналіз пропорцій та розташування елементів на сторінці. Загалом, графологія - це визначення характеру за почерком людини. Теорія, яка лежить в основі графології, полягає в тому, що почерк є вираженням особистості. Отже, систематичний аналіз способу утворення слів і літер може виявити риси особистості. Графологи відзначають такі елементи, як розмір окремих літер, а також ступінь і регулярність нахилу, орнаментативності, незграбності та кривизни. Іншими основними міркуваннями є загальний вигляд і враження від письма, натиск штрихів вгору та вниз і плавність письма. Наприклад, графологи-аналітики трактують великий почерк як ознаку честолюбства, а дрібний — як ознаку педантичності. Незважаючи на це, графологи попереджають, що достовірність аналізу почерку може бути підірвана такими міркуваннями, як короткозорість і втрата контролю над моторикою.

Ще одним методом дослідження документів є використання спектрального аналізу. Цей метод дозволяє виявити хімічні речовини на поверхні документа, які як чорнило або фарба, які можуть бути важливими доказами у кримінальному провадженні. Спектральний аналіз може допомогти виявити зміну чорнила, що може свідчити про підробку документів,

а також допомогти виявити вміст документа, що був видалений або переписаний. Зазвичай, для проведення спектрального аналізу документів використовують спектрофотометр, який дозволяє заміряти спектри світла, яке поглинається документом. Після замірів, проводиться порівняння спектрів досліджуваного документу зі спектрами оригінальних документів, що мають ті самі види друку, паперу та чорнила. Якщо спектри різняться, то це може свідчити про підробку. Він вважається динамічним інструментом у дослідницькій методології через його високу чутливість, точність і ефективність інтерпретації даних.

Останній метод дослідження є найскладнішим, це рентгенографія. Для проведення рентгенографії документа його поміщують на плівку, яка встановлюється в рентгенівський апарат. Після того, як плівка була викладена рентгеновському випромінюванню, вона проходить процес обробки, який дозволяє отримати зображення складових частин документа.

Рентгенографія може виявити різні види підробок документів, такі як приховані позначення, зміни в тексті, вилучені записи, замінені матеріали та інші відмінності. Використання рентгенографії дозволяє криміналістам знайти докази, які можуть бути важливі у розслідуванні злочинів та судових процесах.

Важливо зазначити, що рентгенографія документів повинна проводитись під контролем кваліфікованого спеціаліста, оскільки неправильна обробка може пошкодити документ і знизити його цінність як доказу в суді.

Методи дослідження документів у криміналістиці є важливими, оскільки вони дозволяють виявляти, аналізувати та доводити наявність підробок в документах, які можуть мати значення в кримінальних справах та судових процесах.

Злочинні елементи можуть підробляти документи, щоб приховати свої злочинні дії або надати собі неправомірну перевагу в судових процесах. Дослідження документів дозволяє криміналістам виявити ознаки підробки, які можуть бути невидимі для звичайного огляду, а також виявляти недоліки у документах, що можуть допомогти встановити справедливість у судовому процесі.

Отже, методи дослідження документів є важливим інструментом у криміналістичній практиці, дозволяючи збільшити точність визначення їх оригінальності та виявлення підробок, що може мати велике значення в розслідуванні злочинів та судових процесах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. "Криміналістичне забезпечення досудового розслідування: навч. посіб." М.М. Клименко, В.М. Новіков. - К.: Вища школа, 2003. - 376 с.
2. "Криміналістичні методи дослідження документів". Ю.Г. Слюсаренко, О.А. Лунін. - К.: Вид-во КНЕУ, 2002. - 270 с.
3. "Криміналістичні аспекти дослідження документів". В.О. Харченко. - К.: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2012. - 308 с.

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС: АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ У ВОЄННОМУ СТАНІ

28 лютого 2022 р., після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, Президент України, Прем'єр-міністр України, Голова Верховної Ради України підписали заяву щодо членства України у Європейському Союзі. «Україна — одна з нас», як висловила свою думку Голова Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн на підтримку щодо вступу України до складу Європейського Союзу. На момент підписання заяви щодо вступу України до ЄС підтримали лідери таких зарубіжних країн, як Болгарія, Чехія, Естонія, Литва, Латвія, Польща, Словаччина та Словенія. 23 червня 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС.

Умови вступу до ЄС були визначені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у 1993 р. У Копенгагенських критеріях було зазначено, що: «Асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Євросоюзу. Вступ відбудеться, щойно асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги» [1, с. 154]. Саме тому такі умови отримали назву Копенгагенських критеріїв. Український науковець Міхель Д.О. описує політичний критерій як «стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин», економічний критерій визначається як «існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах ЄС», а критерій членства в ЄС характеризується як «здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу». Але в юридичній літературі можна знайти й четвертий критерій, це так званий незалежний, суть якого полягає в забезпеченні того, щоб вступ нових країн не послабив євроінтеграцію. Науковець також називає цей критерій «спроможністю Європейського Союзу абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку європейської інтеграції, є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів» [1, с. 154].

Євроінтеграційний шлях України можна назвати не стільки інтегративним, скільки тернистим для суспільства. На думку українського економіста Андрейченка А.В., європейський вибір України відображає життєво важливі інтереси України, викристалізовується з усієї історії Українського народу, його ментальності та глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною частиною єдиної Європи [2, с. 92]. Відносини України з ЄС почалися з відкриття у 1993 р. представництва Єврокомісії (нині — представництво ЄС в Україні). У 1994 р. було укладено Угоду про партнерство та співробітництво. У 2002 р. тодішній президент України Леонід Кучма заявив, що хоче підписати Угоду про асоціацію з ЄС, але згодом процес був розтягнутий на роки, аж поки у 2014 р. після анексії Криму не було зрештою її підписано. Після повномасштабного вторгнення російських військ в

Україну інтеграційні процеси з ЄС посилилися. Вищими органами державної влади України було подано заявку на вступ до Європейського Союзу, заповнено анкету-опитувальник, а 23 червня 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до Євросоюзу. Серед вимог ЄС від України були відбір і призначення директора НАБУ та прокурора САП, посилення боротьби з корупцією, прийняття закону про олігархів, ухвалення стратегічного плану правоохоронної реформи тощо [3]. Україні також слід докласти зусиль для досягнення повної відповідності Копенгагенським критеріям шляхом приведення законодавства до європейських нормативів та забезпечити стабільність установ свободи та демократії в державі.

Україна закріпила свій євроінтеграційний вектор розвитку в Конституції України. Так, 7 лютого 2019 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». 22 листопада 2018 р. Конституційний Суд України своїм висновком підтвердив відповідність тоді ще законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України [4], оскільки зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина та не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі — Стамбульська конвенція), що відбулася 20 червня 2022 р. відкрила шлях до негайного та історичного рішення надати згодом Україні статус кандидата на членство в ЄС. Відповідно до Закону про ратифікацію Стамбульської конвенції, Україна не розглядає жодне з положень Стамбульської конвенції як таке, що зобов'язує її до зміни Конституції України та Сімейного кодексу України, інших законів України щодо інститутів шлюбу, сім'ї та усиновлення, а також таке, що втручається в право батьків виховувати своїх дітей відповідно до власних переконань [5]. Наразі Україна не може гарантувати виконання Стамбульської конвенції на тимчасово окупованих росією територіях, адже дії та рішення незаконно сформованих органів окупаційної влади є нікчемними, тобто не породжують юридичних наслідків.

Відносини України та ЄС на сучасному етапі свідчать, що українське суспільство гідне місця в родині демократичних цінностей, миру та процвітання. Велика війна дала поштовх на усвідомлення призначення для світу та ментальності Українського народу. Статус кандидата України на членство в Європейському Союзі підтвердило стратегічний напрям розвитку в геополітиці. Коли Європа єдина, то єдине й мислення, підхід до прав людини, принципи життя та сміливість приймати доленосні рішення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри державного будівництва Фоміна С.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міхель Д. О. Копенгагенські критерії як чинники розбудови демократичних процесів та наближеності до європейського рівня життя в Україні. *Наукові праці. Політологія*. 2010. Вип. 137. Том 149. С. 153-157.
2. Андрейченко А. В. Європейський вибір як чинник модернізації українського суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 22. С. 91-96.
3. Гоголь Х. Що має виконати Україна, щоб вступити до Євросоюзу. URL: https://voemisto.tv/exclusive/shcho_ya_mozhu_zrobyty_shchob_moya_kraina_stala_chlenom_y_evropeyskogo_soyuzu_133931.html

4. Надано Висновок Конституційного Суду України у справі щодо членства України в ЄС та НАТО (Висновок №3-в/2018). URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/nadano-vysnovok-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-u-spravi-shchodo-chlenstva-ukrayiny-v-yes-ta-0>

5. Сутність Стамбульської конвенції та Закон України про ратифікацію. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/212514_ukrana-ratifkuvala-stambulsku-konventsyu-shcho-zmnitsya (дата звернення: 13.07.2022)

Ірха Анастасія Сергіївна
студентка 3 курсу 9 групи
факультету адвокатури НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В доктринальних джерелах права, як правило, Європейський Союз розглядають в трьох аспектах, одним із яких Європейський Союз є наднаціональною міжнародною організацією, а так як до міжнародного права відноситься право міжнародних організацій, то ототожнювати зазначені правові категорії неможливо, а необхідно розглядати право ЄС як складову міжнародного права. Незважаючи на те, що деякі науковці вважають, що право ЄС знаходиться осторонь від будь-яких правових систем і є самостійним, не можна говорити, що таке бачення є цілком правильним, оскільки до системи норм права ЄС входить значна кількість норм міжнародного права, тому доречно вказати, що дві, на перший погляд, відмінні правові категорії певним чином взаємопов'язані.

Питання взаємодії права Європейського Союзу та міжнародного права було предметом дослідження багатьох фахівців. Так, М. Коцюрба звернув увагу на проблеми, які виникають у зв'язку з реалізацією принципу верховенства права ЄС та принципу визнання норм міжнародного права вищими за норми національного законодавства у випадку виникнення колізій [1]. Така проблема виникає через те, що зазвичай у національних правопорядках формально визначається співвідношення норма національного права та норм міжнародного права, а коли мова йде про співвідношення права ЄС з міжнародним правом, то жоден установчий договір не містить в собі положень, які б закріплювали такий взаємозв'язок.

Проте, велика кількість принципів міжнародного права, які відображені у багатьох міжнародних угодах все ж таки закріпились і в праві Європейського Союзу. Зокрема, враховуючи той факт, що ЄС має право укладати договори з міжнародними організаціями, то на процедуру укладення та виконання покладених обов'язків передбачених відповідною угодою, діють такі відомі принципи міжнародного права, як "pacta sunt servanda", який означає, що договори повинні виконуватись належним чином. Також варто зазначити й про загальновідомий принцип верховенства права, але в аспекті правової системи ЄС цей принцип розглядається у взаємодії норм права держав-членів і права ЄС. Окрім, цього можна звернути увагу на дію принципу поваги до прав людини та основоположник свобод, згадка про це містилася в фундаментальному договорі, яким було засновано Європейський Союз - Маастрихському договорі, в якому було зроблено акцент на тому, що діяльність держав-членів та Спільноти загалом повинна передбачати шанобливе ставлення до прав людини [2]. Таким чином, взаємодію норм міжнародного права з нормами права ЄС можна

прослідкувати через інкорпорацію основних принципів міжнародного права в правову систему Співтовариства.

До правопорядку Європейського Союзу інтегрувались не лише міжнародні принципи, а й норми міжнародних актів, але з приводу цього виникають деякі проблеми. Дискусійним є питання приєднання ЄС до Конвенції про захист прав і основоположних свобод, незважаючи на те, що міжнародний принцип про повагу до прав людини знайшов своє відображення у праві ЄС, а ЄКПЛ, яка є фундаментальним міжнародним документом, покликаним забезпечити дотримання прав людини в державах, ще формально не закріпилася у правопорядку ЄС. Було багато спроб приєднатися до ЄКПЛ, по-перше, Лісабонський договір вказував на необхідність приєднання до Конвенції [3], по-друге, вже починались переговори та було створено Проект угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ, однак, вирішальне значення мали рішення Суду, оскільки саме вони постійно вказували на неможливість приєднатися до Конвенції. Так, Суд, аргументуючи неможливість інкорпорації норм Конвенції, звертав увагу на відсутність у ЄС належного статусу та компетенції для приєднання. Звернувшись до основних форм імплементації норм міжнародного права, таких як, інкорпорація та відсилка, доречно розглянути процес інтеграції норм міжнародного права до правової системи ЄС також і за допомогою відсилки. Як вже відомо, установчі договори Європейського Союзу де-юре не закріпили права людини, а інкорпорація положень Конвенції так і не була здійснена, Суд у справі 4/73 Nold використовуючи відсилку керувався нормами Європейської конвенції із захисту прав людини.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що міжнародне право та право Європейського Союзу взаємодіють між собою, поступово до правопорядку Євросоюзу інтегруються нові норми міжнародного права, але деякі питання все ще залишаються відкритими, наприклад, як проблема приєднання ЄС до Конвенції із захисту прав людини і основоположних свобод. Тому необхідно вдосконалювати процес імплементації норм міжнародного права до ЄС та знаходити інструменти для вирішення наявних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна теорія права : Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.
2. Про заснування Європейської Спільноти : Договір від 1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.
3. Про Європейський Союз : Договір від 07 лютого 1992 року / Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.

ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Міжнародне право – це особлива система права, що регулює міжвладні міжнародні відносини, зокрема між суверенними незалежними державами, та узгоджує їхні позиції шляхом встановлення взаємних прав та обов'язків. Метою сучасного міжнародного права є обмеження права держави на ведення війни та створення системи співробітництва на засадах рівноправності між суверенними державами [1, с. 3-17].

Так, одними із основних принципів міжнародного права є саме принципи суверенної рівності держав; незастосування сили або загрози силою; територіальної цілісності держав; непорушності державних кордонів; мирного вирішення міжнародних спорів тощо. Ці основоположні засади міжнародного права закріплюють заборону збройних конфліктів й запобігають їх виникненню, адже за їх порушення повинна наставати міжнародно-правова відповідальність.

Однак навіть в умовах сучасності держави порушують свої міжнародні зобов'язання та застосовують збройну силу проти інших держав. Прикладом цього є дії Російської Федерації (далі – РФ) в Україні в останні роки, а саме окупація РФ частин Донецької та Луганської областей й анексія Криму у 2014 році та повномасштабна збройна агресія РФ проти України, що розпочалась 24 лютого 2022 року.

У сучасному міжнародному праві визначальними джерелами є міжнародні договори, адже саме в них врегульовано більшість питань співпраці на міждержавному рівні [2, с. 238]. Й постає питання, який же вплив здійснюють збройні конфлікти на міжнародне право, а саме на міжнародні договори?

Основним міжнародно-правовим актом щодо міжнародних договорів є Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року (далі – Конвенція). Однак, відповідно до статті 73 даної Конвенції її положення не зачіпають питань, які можуть виникнути щодо міжнародних договорів з початком воєнних дій між державами [3]. Але, все одно, деякі загальні положення Конвенції можна застосовувати і під час вирішення питань впливу збройних конфліктів на міжнародні договори. Так, стаття 60 Конвенції закріплює таку підставу для припинення чи призупинення дії договору, як порушення договору однією із сторін [3], й, в цьому контексті можна стверджувати, що агресія – це завжди порушення міжнародних договорів. Однак на таку підставу може посилатися лише держава, проти якої спрямована агресія, а не держава-агресор. Ще одна підстава визначена у статті 61 Конвенції, а саме це неможливість виконання договорів. При цьому така неможливість має бути наслідком зникнення чи знищення об'єкта, необхідного для виконання договору [3]. Стаття 62 Конвенції закріплює також такою підставою докорінну зміну обставин [3].

Тобто, виходячи з даних положень, можна зробити висновок, що сам по собі збройний конфлікт без ініціативи однієї із сторін, а саме, більшою мірою, держави, проти

якої спрямована агресія, у більшості випадків не є підставою для автоматичного припинення чи призупинення дії міжнародних договорів.

У зв'язку із загостренням міжнародних відносин між Україною та РФ через протиправні дії РФ, що безпосередньо пов'язані із територіальною цілісністю, суверенітетом та незалежністю України, Україна почала розривати міжнародні зв'язки із РФ. Так, першим кроком у цьому напрямі було прийняття Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року, в якому територія Криму й частини Донецької та Луганської областей було визнано територіями України, що тимчасово окуповані РФ [4]. 20 травня 2015 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України, якою було припинено військово-технічну співпрацю з РФ і дію угоди між Україною і РФ про військово-технічне співробітництво, що була підписана 26 травня 1993 року [5]. 21 березня 2018 року Уряд України припинив дію Програми економічного співробітництва між Україною та РФ на 2011-2020 роки своєю Постановою [6]. 6 грудня 2018 року було прийнято Закон України «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» [7]. 1 грудня 2022 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року» [8]. Також, слід зазначити, що Уряд схвалив проект Указу Президента України про припинення прикордонного співробітництва України з РФ та Білоруссю (далі – РБ), що передбачає припинення у майбутньому дії Угоди між Україною і РФ про співробітництво і взаємодію з прикордонних питань та вихід України з Меморандуму про співробітництво в охороні державних кордонів РБ, РФ та України [9].

Однак збройний конфлікт не може бути підставою для одностороннього припинення чи призупинення дії положень договору щодо захисту прав людини, багатосторонніх договорів, що встановлюють загальні норми міжнародного права. Територіальні питання та питання кордонів переглядаються та врегульовуються лише мирними договорами. Крім того, під час війни можуть укладатися нові договори, наприклад, про перемир'я, що передбачені нормами гуманітарного права [2, с. 239-240].

Таким чином, збройний конфлікт здійснює вагомий вплив на міжнародні відносини, у тому числі між державою-агресором та державою, проти якої спрямована ця агресія. Зокрема більшість двосторонніх договорів між цими державами припиняють чи призупиняють свою дію.

Науковий керівник: Сердюк О. В., д. ю. н., професор кафедри міжнародного права НЮУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародне право: Навч. посібник / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
2. Жукорська Я. М. Вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2014. № 9-1. С. 238-240.
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#n343

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

5. Про припинення дії Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про військово-технічне співробітництво: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2015 р. № 307. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2015-%D0%BF#Text>

6. Про припинення дії Програми економічного співробітництва України і Російської Федерації на 2011-2020 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2018 р. № 191. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2018-%D0%BF#Text>

7. Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Закон України від 06.12.2018 р. № 2643-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 1. Ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19#Text>

8. Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року: Закон України від 01.12.2022 р. №2783-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20>

9. Уряд схвалив Указ Президента про припинення прикордонного співробітництва України з росією та білоруссю від 28.03.2023 р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-ukaz-prezydenta-pro-prypynennia-trykordonnoho-spivrobitnytstva-ukrainy-z-rosiieiu-ta-bilorussiu?=print>

Маланчук Ілля Ігорович

Студент 3 курсу 1 групи

Спеціальності 293 «Міжнародне право»

Міжнародно-правового факультету

НЮУ імені Ярослава Мудрого

DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE UNITED KINGDOM

Diplomatic relations between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland are guided by the existing legal framework of international law. The cornerstone of legal framework of diplomatic relations between states is Vienna Convention on Diplomatic Relations ratified on April 18, 1961, by United Nations Conference. [1] Ukraine signed the Vienna Convention on Diplomatic Relations on May 24, 1990. The United Kingdom signed the Vienna Convention on Diplomatic Relations on March 22, 1967 and implemented it into the national law by Diplomatic Privileges Act 1964. [2] Many of its provisions are reflection of customary international law. The Vienna Convention on Diplomatic Relations serves as the legal foundation for diplomatic interactions between states.

Interactions began as long ago as when in 1017, following the invasion of England by King Canute of Denmark, the sons of King Edmund II of England, Edward, and Edmund, were sent to Kyiv. Later there were many international interactions between Ukrainian territories and the United Kingdom, until new era of relations was marked after the fall of the Soviet Union. Just

before the dissolution of the Soviet Union the United Kingdom Prime Minister Margaret Thatcher visited Kyiv in June 1990, where she denied Ukrainian independence. [3] On December 31, 1991, the United Kingdom officially acknowledged the independence of Ukraine, marking a significant recognition of its sovereign status. Subsequently, on January 10, 1992, diplomatic relations were formally established between the United Kingdom and Ukraine, solidifying the foundation for bilateral interactions and cooperation between the two nations.

Since then, the relations between the United Kingdom and Ukraine have developed dramatically. States have signed multiple bilateral agreements starting with Joint Communiqué concerning the establishment of consular relations between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.[4] After the United Kingdom left the European Union states have signed Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Ukraine. [5]

Within the Ukrainian community residing in Britain, a significant presence is held by Ukrainian Catholics affiliated with the Ukrainian Catholic Eparchy of the Holy Family of London, alongside notable Ukrainian Jewish communities.

The new phase of British-Ukrainian relations started with the beginning of Russian invasion of Ukraine on February 24th, 2022. Firstly, the United Kingdom has strongly supported Ukraine and condemned Russian invasion in the United Nations arena, e.g., voting in favour of United Nations General Assembly Resolution ES-11/4. Furthermore, representative of the United Kingdom in United Nations Security Council Dame Barbara Woodward always spoke on supporting Ukrainian sovereignty. The United Kingdom has emerged various sanctions on Russia due to its invasion of Ukraine. Specifically, the United Kingdom provided substantial assistance to Ukraine, including defensive military aid, humanitarian aid, and economic sanctions against Russia. Ukrainian respondents recognized the UK as one of the most supportive countries, along with Poland and Lithuania. Ex-Prime Minister of the United Kingdom Boris Johnson is considered to be publicly favoured in Ukraine despite his uncertain reputation in Ukraine. To honour the UK ex-Prime Minister's remarkable leadership in opposing the invasion, the local council near Odesa, Ukraine, decided to rename a road as 'Boris Johnson Street' (вулиця Бориса Джонсона).

Particular humanitarian support was given by Scotland. The Scottish government launched special visa scheme for Ukrainians who fled Ukraine. Since the breakout of the war more than 30 000 visas were issued. The academic students' societies such as Glasgow University Ukrainian Society use academic and cultural diplomacy to call for continuing support at the country.

In summary, the relations between Ukraine and the United Kingdom can be characterized as robust, enduring, and continuously evolving. British politicians have advocated for the establishment of new international agreements and organizations to further enhance cooperation between the two countries. As the upcoming British election approaches, there is an expectation that the support for Ukraine will remain steadfast. The Labour party, in particular, has demonstrated its support, as evidenced by Labour leader Sir Keir Starmer's visit to Ukraine and his emphasis on Labour's commitment to providing military assistance in the face of a renewed offensive by Russia.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961, 500 UNTS 95
2. Diplomatic Privileges Act 1964 (c 81)

3. Thatcher, Margaret, 'Speech to Ukrainian Supreme Soviet' (1990) Thatcher Archive: <<https://www.margarethatcher.org/document/108116>> (accessed 19.05.2023)
4. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, 'Dogovirno-pravova baza mizh Ukrainoyu ta Velikoyu Britaniyeyu' (<https://uk.mfa.gov.ua/en/partnership/881-ukrajina-velika-britanija/593-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-velikoju-britanijeju>) (accessed 19.05.2023)
5. UK Parliament, International Trade Committee, 'UK-Ukraine Trade Relationship: Parliamentary Report' (July 2021)

Микитенко Катерина Андріївна
студентка 3 курсу міжнародно-правового
факультету НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА ПРИПИНЕННЯ ЖИТТЯ (ЕВТАНАЗІЯ) В ЄС

Право на припинення життя, відоме як евтаназія, є однією з найбільш спірних і складних тем в галузі медицини та права. Ця проблема стосується права людини на самовизначення і контроль над власним тілом, а також права на доступ до адекватної медичної допомоги наприкінці життя. У країнах Європейського Союзу право на евтаназію є предметом дискусії і законодавчих ініціатив, що часто викликає складні етичні та моральні питання.

У науковому середовищі це питання розглядалося різними вченими, серед яких можна виділити таких: В.Г. Буткевич, В. А. Ворона, В.К. Грищук, Н.Є. Маковецька, О.А. Мірошніченко, Я.О. Триньов, Ю.Б. Хім'як та інші.

Аналізуючи сам термін «евтаназія», слід зазначити, що воно поєднує два слова, які з грецької означають «добре» та «смерть», та визначається як умисні дії або бездіяльність медичних працівників (або інших осіб) згідно з письмовим клопотанням пацієнта або "заявою про смерть", або ж за усним клопотанням, якщо фізичний стан пацієнта унеможлиблює письмову форму. Важливо, щоб пацієнт усвідомлював свої дії та міг керувати ними, а також виконувалися встановлені законодавством умови. Головною метою евтаназії є припинення фізичних, психологічних і моральних страждань пацієнта, забезпечуючи йому право на гідну смерть [1, с. 199].

У науковому середовищі евтаназію поділяють на два типи: активну та пасивну. При пасивній евтаназії медична допомога та лікування, які підтримують життя, припиняються з метою прискорення природної смерті, якщо пацієнт висловив бажання уникати медичного втручання. Однак, коли мова йде про евтаназію, найчастіше мають на увазі саме активну, яка передбачає введення речовин, що призводять до швидкого та безболісного настання смерті з метою звільнення від невимовних страждань. Цей вид евтаназії може бути результатом спільних дій лікаря та пацієнта, наприклад, коли хвора людина приймає лікарські препарати, призначені лікарем, які є необхідними для настання смерті.

Розглядаючи питання евтаназії в ЄС, варто підкреслити, що більшість держав-членів не підтримують цю практику. Першою країною, яка дозволила смертельно хворим користуватися правом на активну евтаназію, були Нідерланди. Бельгія стала другою державою в Європі, де невиліковно хворі отримали право на добровільну відмову від життя. Окрім того, активну евтаназію дозволено ще в Люксембурзі й Іспанії. Щодо пасивної, то

список країн у цьому випадку є більш широким, зокрема це Німеччина, Франція, Данія, Португалія, Швеція та інші.

Щодо законодавчого регулювання, то питання, пов'язані з реалізацією права на припинення життя віднесені до компетенції держав-членів. Тому при виникненні проблем із застосуванням чи тлумаченням нормативно-правових актів, країни звертаються до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), адже більшість держав є членами Ради Європи. У практиці ЄСПЛ можна знайти багато цікавих та значимих кейсів, що деталізують питання, пов'язані з евтаназією. Як приклад можна привести справу «Pretty проти Сполученого Королівства», де Суд виділив питання, пов'язані з припиненням життя, у 2 групи: власне евтаназія та припинення лікування, що підтримує життєдіяльність. ЄСПЛ вважає, що зі статті 2 Європейської конвенції з прав людини неможливо вивести право на смерть як від рук третьої сторони, так і за допомогою державного органу. У всіх справах, які він розглядав, наголошувалося на обов'язку держави захищати життя [2, с. 17].

Також ЄСПЛ вважає, що в питаннях, пов'язаних із закінченням і початком життя, державам має бути дозволено розглядати не лише дозвіл або заборону припинення життєзабезпечувального лікування та пов'язаних з ним формальностей, але й те, як захист прав пацієнта до життя збалансовано та право на повагу до його приватного життя та особисту автономію. У той же час у справі «Lambert й Інші проти Франції» Суд підкреслив, що це право на розсуд не було необмеженим і що він залишає за собою можливість контролювати дотримання державою своїх зобов'язань за статтею 2 ЄКПЛ.

Ще один важливий висновок було висловлено у справі «Naas проти Швейцарії». ЄСПЛ нагадав, що Конвенцію слід читати в цілому, розглядаючи заяву за статтею 8, яка посилається на статтю 2. Суд постановив, що останнє правове положення зобов'язує державну владу перешкоджати особі вкоротити собі життя, якщо рішення не було прийнято добровільно та з повним знанням справи [2, с. 17].

У справі Gard та інші проти Сполученого Королівства було наголошено, що коли ЄСПЛ має розслідувати надання або припинення медичної допомоги, він повинен враховувати наступні фактори: наявність у національному законодавстві та практиці нормативної бази, що відповідає статті 2; врахування побажань, висловлених раніше заявником та його родичами, а також думки інших медичних працівників; а також можливість судового оскарження у разі сумнівів щодо оптимального рішення, яке має бути прийняте в інтересах пацієнта [3, с. 223].

Слід також відзначити правове регулювання евтаназії в Україні. Так, у пункті 1 статті 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями. Стаття 27 Основного Закону каже, що кожна особа має невід'ємне право на життя. Крім того, стаття 281 ЦК України теж гарантує право на життя. А в Основах законодавства України про охорону здоров'я зазначено заборону на здійснення евтаназії медичними працівниками відповідно до пункту 3 статті 52. Тож вітчизняне законодавство не надає можливості невиліковно хворим користуватися правом на добровільну відмову від життя.

Це зумовлено відсутністю належного правового підґрунтя та неготовністю громадян до змін. Для того, щоб евтаназія стала легальною в Україні, потрібно створити відповідну законодавчу базу, яка має включати основні визначення термінів, встановлювати правовий статус суб'єктів і процедуру здійснення евтаназії. Окрему увагу слід звернути на розробку матеріально-правових і процесуальних критеріїв, а також

вивчення та використання досвіду країн, таких як Нідерланди та Бельгія, де евтаназія вже легалізована. Крім того, розглядається доцільність розробки уніфікованої правової моделі евтаназії на рівні ООН і ВООЗ для впровадження її в національні правові системи [4, с. 73].

Отже, право на припинення життя в Європейському Союзі викликає значну дискусію та розбіжності в правових рамках різних країн. Неоднозначність питання полягає в балансуванні між правом на життя та правом на гідну смерть, а також в забезпеченні захисту особистої автономії та дотриманні етичних принципів у сфері медицини. Кожна країна повинна самостійно вирішити свою позицію щодо легалізації евтаназії, враховуючи свої правові, моральні та етичні стандарти, а також думку та цінності своїх громадян. Рішення ЄСПЛ, хоча вони не надають єдиного стандарту щодо легалізації евтаназії, визнають право на гідну смерть та зобов'язують країни забезпечувати ефективний механізм захисту прав людини у контексті евтаназії. Це стимулює дискусію, обмін досвідом та розробку національних законодавчих актів, які враховуватимуть потреби та цінності людей у важких життєвих ситуаціях.

Науковий керівник: Комарова Т.В., д.ю.н., професорка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя/ В.А. Ворона // *Право України*. – 2010. – № 5. – С. 199-205
2. Довідник із застосування статті 2 Європейської конвенції з прав людини. Рада Європи. Європейський суд з прав людини, 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_UKR.pdf (дата звернення: 06.05. 2023)
3. Маковецька Н.Є., Мірошниченко О.А. Деякі питання евтаназії: правова природа, практика Європейського суду з прав людини та законодавство України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, Том 31 (70) Ч. 3 № 2 2020. С. 221-226
4. Сердюк В. Ю. Тлумачення евтаназії в умовах конфлікту біоетичних принципів. *Юридичний часопис* Т.12 №1 2022, с. 68-76

Сліпачик А. І.

студентка 3 курсу

факультету прокуратури НЮУ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ЄВРОПІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

24 лютого 2022 року о 5-00 рф відкрито напала на Україну. Повномасштабне вторгнення стало найбільшим каталізатором початку міграційних процесів українців та осіб, які на законних підставах знаходилися на території нашої держави з вогнища конфлікту у більш безпечні регіони як у межах України, так і за її кордонами. Хоча фактичний початок активної фази еміграції з України спостерігався ще в 2014 р., однак масову міграцію українців можна вважати розпочатою з моменту повномасштабного вторгнення рф в Україну. Відповідно до визначення Організації Об'єднаних Націй: «...мігранти – це ті, хто змінює своє місце проживання на певний проміжок часу, не враховуючи бізнесменів чи туристів. Сезонні працівники включені до категорії

короткострокових мігрантів» [1, с. 21]. Підкреслимо, що загалом існує два типи мігрантів: гуманітарні та економічні. Гуманітарні мігранти – це шукачі притулку та біженці. Тоді як економічні мігранти мігрують за кордон у пошуках високої оплати праці та кращих можливостей, або щоб уникнути соціальної та політичної ситуації у своїй країні. Економічні мігранти мають більше вибору, ніж гуманітарні мігранти, коли визначають майбутнє місце проживання. Рішення економічних мігрантів переїхати в іншу країну базується на відносних перспективах, які надаються за кордоном, а міграція біженців зрештою обумовлена ризиком до переслідувань і доступом до ресурсів для міграції. Поряд із цим, існують також і екологічні мігранти, які змінюють місце проживання через умови навколишнього середовища до місць з більш сприятливими екологічними умовами [2, с. 524]. За загальним правилом відповідно до положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про статус біженців» під змістом поняття біженець розуміється особа, яка через обгрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [3]. Тобто, українці та особи, які на законних підставах знаходилися на території нашої країни до 24 лютого 2022 р., мають право клопотати про статус біженця на території держав-членів Європейського Союзу. Разом із тим існує ще один правовий режим перебування для таких осіб. Згідно з Директивою Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року «Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому» «тимчасовий захист» - процедура виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту [4]. З огляду на складну ситуацію пов'язану із запровадженням правового режиму воєнного стану на території України та проблемою неконтрольованого масового напливу людей 27 лютого 2022 року на позачерговому засіданні Ради Європи постало питання активувати дію Директиви 2001/55/ЄС внаслідок великої кількості осіб що переміщалися з території України. З метою реалізації положень Директиви 2001/55/ЄС 4 березня 2022 року Рада Європейського Союзу затвердила імплементаційне рішення 2022/382 що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у зв'язку із збройним конфліктом у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. В документі закріплено, що тимчасовий захист є найбільш доцільним інструментом в нинішній ситуації. З огляду на екстраординарну та виняткову ситуацію, ураховуючи військове вторгнення Російської Федерації в Україну та масштаб напливу переміщених осіб, тимчасовий захист має забезпечити їм можливість реалізувати гармонізовані права в межах Союзу, який пропонує належний рівень захисту [5]. В аспекті досліджуваної теми слід порівняти вищенаведені правові режими перебування.

Найвагоміша відмінність між ними полягає у строку дії. Оскільки, отримання статусу біженця передбачає безстрокову дію останнього, на відміну від тимчасового захисту, максимальний термін дії якого три роки або до моменту нормалізації ситуації в Україні. На противагу цьому, швидкість процедури отримання рішення, що підтверджує правовий статус біженця може тривати понад 6 місяців, натомість проходження всіх процедур для отримання тимчасового захисту може тривати від декількох днів до місяця. Як слушно зауважує з приводу тимчасового захисту, К. М. Левандовскі: «Безпрецедентним стало те, що українцям дозволили пересуватися країнами ЄС й обирати країну-притулок. Особливістю цієї міграції була можливість відразу об'єднатися з близькими та отримати на них притулок без доказу фінансування. Більш того, не висунуто було жодних зобов'язань примусово залишатися в центрі прийому або розміщенні біженців» [6, с. 88]. Водночас, особи, які подали заяву на отримання статусу біженця мають залишатися у тій країні, де подано заяву, скоріше за все вони будуть поселені у таборі для біженців, а також в них забирають паспорт. Станом на кінець березня 2023 року майже 4 млн українців скористалися статусом тимчасового захисту в ЄС. Що ж стосується питання, який обрати правовий статус, то у цьому контексті слід виходити від наміру, довгострокових планів, перспектив повернення в Україну після стабілізації ситуації. Не підлягає сумніву, що негативним фактором будь-якої міграції, є «brain drain» тобто відтік інтелекту з країни. Здебільшого, категорія молодих осіб, в більшості випадків не повертається на Батьківщину через наявність великої кількості нових можливостей, інноваційних сфер навчання та в подальшому допомоги в працевлаштуванні за кордоном. Тому перед державами стоїть важливе завдання забезпечити за допомогою соціальної, психологічної підтримки ефективний процес реінтеграції мігрантів, які перебували за кордоном на терени Батьківщини.

Науковий керівник: Іванов А.Г., асистент кафедри права Європейського Союзу НЮУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. People on the move: migration and mobility in the European Union. Belgium: Bruegel, 2018. Blueprint series 28. Volume XXVIII. 190 p.
2. Агапова О. Міграція з України в умовах військової агресії: правові гарантії та інструменти підтримки. «Юридичний науковий електронний журнал» 2023. Вип. 3 С. 523-527.
3. Конвенція про статус біженців від 10.01.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
4. ДИРЕКТИВА РАДИ 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому від 20.07.2001 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293?an=2>
5. ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНЕ РІШЕННЯ РАДИ (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист від 04.03.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006?an=2&lang=ua>

6. Левандовскі К. М. Тимчасовий захист та статус біженця в контексті української кризи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2022. С. 88-93.

Солодка Анна Петрівна
Студентка 2 курсу 2 групи
Факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Особливості обмеження прав біженців на даний час є актуальною темою для українців, тому що 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, через це мільйони громадян були змушені залишити свої домівки та шукати притулку в інших країнах, внаслідок чого вони набували статусу біженця.

Одним з основних документів, що визначає поняття “біженець”, як міжнародно-правовий термін, є “Конвенція Організації Об’єднаних Націй про статус біженців” (1951 р.). Відповідно до п. 2 ст. 1 зазначеного документу біженцем є особа, яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [1]. 10 січня 2002 року Верховна Рада України прийняла закон “Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців” [2]. Внаслідок чого, поняття “біженець”, було адаптовано до національного законодавства України.

Права якими можуть користуватися особи, які набули статусу біженця зазначаються у Загальній декларації прав людини 1948 р. Отже, до числа універсальних прав, якими мають користуватися біженці:

- право на життя, свободу, гідність та недоторканність;
- право на свободу від рабства, поневолення та примусової праці;
- право на свободу від катувань або від нелюдського поводження або покарання;
- право на соціальне забезпечення;
- право на приватне життя тощо [3].

При отриманні статусу біженця особа буде мати багато переваг. А саме, з отриманням такого статусу особа легалізує право жити в іноземній країні та має гарантію не бути депортованою до рідної держави. Проте, біженці, хоч і підлягають захисту країни у якій вони зареєстрували свій статус, проте, також до них застосовується ряд обмежень пов’язаних з цим статусом.

Перше обмеження зазначено у Дублінській конвенції 1990 р. - особа, може клопотати про отримання статусу біженця виключно в першій безпечній країні, кордони якої вона перетнула [4]. Отже, якщо брати до уваги, те що на території України з 24 лютого 2022 року авіасполучення є закритим, то можна зробити висновок, що особа може просити притулку лише у тих державах, які межують з Україною.

Друге обмеження зазначено у ст. 17 “Конвенції Організації Об’єднаних Націй про статус біженців”, де зазначаються умови працевлаштування біженців - Договірні Держави надаватимуть біженцям, які законно проживають на їхній території, щодо права роботи за наймом, найсприятливіше правове становище, яким користуються громадяни іноземних держав за таких самих обставин [1]. Проте важливо звернути увагу на те, що працевлаштування можливо лише для тих біженців, які отримали законний статус. Отже, працевлаштуватись до моменту отримання статусу не можна.

Враховуючи спеціальний статус біженця, можна зазначити інші обмеження, які прямо не зазначені в “Конвенції Організації Об’єднаних Націй про статус біженців”, проте впливають з неї. Це такі обмеження, як неможливість залишити приймаючу країну до моменту отримання статусу та неможливість повернутися в Україну після отримання статусу, оскільки тоді особа втрачає статус біженця. Також, варто зазначити, що після отримання такого статусу в людини вилучаються документи або закордонний паспорт, або внутрішній паспорт громадянина України та надають посвідчення біженця.

Отже, можна зробити висновок, що на даний час існує недостатня увага міжнародного товариства, щодо процесу урегулювання проблеми забезпечення прав біженців. Це пов’язано з стрімким розвитком глобалізаційних процесів в міжнародних відносинах, тому міжнародним організаціям слід реформувати міжнародні конвенції та договори, щодо визначення статусу біженця та розробити комплексний підхід для подальшого захисту прав людей, які отримали такий статус.

***Науковий керівник:** професор, доктор юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О. В.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція Організації Об’єднаних Націй про статус біженців від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
2. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців: Закон України від 10.01.2022 р. №2942-III. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-14#Text>
3. Загальній декларації прав людини 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Дублінській конвенції 01.09.1990 р. URL: https://www.unhcr.org/ru/wpcontent/uploads/sites/73/2019/12/Дублинская_конвенция_1990.pdf

Шпачінська Анастасія Володимирівна
Студентка 2 курсу 2 групи
Факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ

Міжнародне гуманітарне право в Україні наразі займає важливе місце серед засобів захисту цивільного населення від впливу збройного конфлікту. Принцип гуманності є найбільш загальним принципом у цьому праві. Тому за реальних фактів потрібно аналізувати конкретні ситуації і зрозуміти чи має ця діяльність нарікання з української сторони.

Ініціатором створення Женевських Конвенцій 1949 року та протоколів до них був саме Червоний Хрест. Серед основних документів важливими для України є: Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими [1]; Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни [2]; Додатковий протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів [3]. І відповідно до цих й інших документів базується їхня діяльність, межі втручання та способи реалізації допомоги. Стосовно останнього і постає проблемне питання, що міжнародні приписи, затвердженні цією організацією, не відповідають реальності застосування.

Відповідно до зазначених міжнародних документів [1-3] можна визначити повноваження делегатів комітету Червоного Хреста: делегати мають право відвідувати ті приміщення, де перебувають військовополонені, а також можуть розмовляти з ними; Червоний Хрест може запропонувати свої послуги сторонам конфлікту для відвернення небезпеки для поранених; стосовно безвісно відсутніх, то саме через цю організацію і відбувається ця процедура; що стосується військовополонених, то Червоний Хрест може допомогти пересилати листи до адресатів цих полонених. Але постає питання, а що ж делегати будуть робити, якщо інша сторона не надає права їм відвідати полонених, відправляти листи та не надають інформацію стосовно зниклих безвісти?

Щоб надати відповідь на це питання, треба зробити аналіз Женевської конвенції (III) про поводження з військовополоненими [1]. І відповідно у Червоного Хреста немає механізму примушування до іншої сторони, щоб ті забезпечили можливість потрапити до полонених. У організації відповідно до ст 21 чи 82 є такий механізм, як санкції; правосуддя не тільки міжнародного права, але й національного права (у конвенціях передбачений обов'язок держав переслідувати порушення); відповідно до статті 8 авторитет “держав-покровительок”, які є посередниками у переговорах чи гуманітарних питаннях.

Але Червоний Хрест доповнив свою позицію змінами, після вибуху в Оленівці і зазначив: “Громадські розслідування можуть допомогти визначити факти нападу та пояснити те, що сталося” [4]. Однак Міжнародний комітет Червоного Хреста не має повноважень у здійсненні розслідування передбачуваних порушень гуманітарного права з метою підзвітності для громадськості. Тобто ми можемо бачити зміни позицій відповідно до викликів сьогодення.

Наступна проблемність прослідковується у принципі Червоного Хреста стосовно нейтральності [5]. На офіційному сайті українського товариства Червоного Хреста зазначається: “ Щоб зберегти загальну довіру, Міжнародний рух не може приймати будь-яку сторону у збройних конфліктах і вступати у суперечки політичного, релігійного або ідеологічного характеру”. Для України ця ситуація полягає у тому, що з одного боку Міжнародний рух Червоного Хреста не може приймати одну із сторін у збройних конфліктах, а з іншої сторони- бути нейтральним. Тобто організація отримує інформацію стосовно порушення вимог Женевських конвенцій лише для своїх певних конфіденційних переговорів зі сторонами, але нічого не робити проти однієї з іншої. Україна може розглядати таку позицію тільки для забезпечення від того, що одна зі сторін може відмовитися допускати Червоний Хрест до виконання гуманітарних цілей.

Отже, для української сторони важливо, щоб гуманітарне право надавало усі можливі засоби та способи для забезпечення захисту військовополонених та цивільного населення проти незаконних, збройних дій іншої країни. Для України час надважливий і тому, витратити його на нейтральність Міжнародного руху Червоного Хреста, який тільки може забезпечувати нейтральність і не надати тієї ефективності, якої чекають населення України. Тому все більше і більше лунає позицій в Україні надавати перевагу Товариству Червоного Хреста України, який володіє національним мандатом і розповсюджує свою діяльність виключно на території України. Так, як фінансування комітету Червоного Хреста здійснюється урядами держав, які ратифікували Женевські конвенції, то із опитувань, проведених серед українського населення, перевагу треба надати Товариству Червоного Хреста в Україні, адже фінансування українців буде йти на потреби жертв української сторони, а не сторін інших країн.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

[1] Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 30.04.2023).

[2] Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 30.04.2023).

[3] Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 30.04.2023).

[4] International Committee of the Red Cross. Olenivka penal facility: Prisoners of war and ICRC's role. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://www.icrc.org/en/document/olenivka-penal-facility-prisoners-war-and-icrcs-role> (date of access: 30.04.2023).

[5] Принципи та цінності – товариство червоного хреста україни. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/about-urcs/principles/> (дат а звернення: 30.04.2023).

*Беліменко Данило Віталійович
студент групи 02-22м-01,
факультету приватного права та
підприємництва НЮУ
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕТИКИ СПІЛКУВАННЯ ПРОКУРОРІВ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

При здійсненні спілкування між прокурорами і представниками засобів масової інформації, журналістами кожна зі сторін використовує норми професійної моралі, що закріплені професійними кодексами поведінки. Виходячи з цього, виникає проблема співвідношення норм, що стосуються прокурорів і представників засобів масової інформації. Представники професії журналіста не мають права при спілкуванні з прокурорами ігнорувати етичні норми їх діяльності, як і працівники прокуратури не мають права не рахуватися з нормами професійної моралі, яких визнано журналістським співтовариством як на національному, так і на міжнародному рівні [5].

Дотримання права на свободу вираження поглядів та доступ до інформації є вимогою, яка застосовується до органів прокуратури і прокурорів у цілому, тому правила прокурорської етики щодо взаємовідносин прокурорів із засобами масової інформації стосуються всіх напрямів прокурорської діяльності. Прозорість під час виконання прокурорами своїх повноважень є ключовим компонентом принципу верховенства права, а також однією з важливих гарантій справедливого судочинства. Адекватне та своєчасне висвітлення діяльності прокуратури позитивно позначається на рівні довіри до прокурорської системи. Отже, прокурору необхідно спокійно сприймати присутність представників ЗМІ, бути підготовленим до того, щоб компетентно спілкуватися з ними [6, с. 157].

Відповідно до п. 1 Наказу Офісу Генерального прокурора Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури від 11.11.2020 р. №520 саме на керівників органів прокуратури покладено безпосередній службовий обов'язок забезпечити оперативне інформування громадськості та засобів масової інформації щодо діяльності органів прокуратури задля запобігання злочинності, зміцнення законності та формування у суспільстві об'єктивної думки про виконання органами прокуратури покладених на них завдань і функцій [3].

Згідно із ч. 1 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» органи прокуратури не менш як двічі на рік інформують суспільство про свою діяльність шляхом повідомлень у засобах масової інформації [2].

На нашу думку, ділові відносини прокурорів зі ЗМІ повинні вибудовуватись на основі взаємної поваги, довіри, відповідальності, рівності звернення і повазі до судових рішень. Крім того, прокурори під час виконання своїх повноважень мають бути неупередженими і рівними стосовно всіх представників ЗМІ. Також прокурору слід мати на увазі можливість застосування у ЗМІ оціночних суджень [6, с. 159].

Так, відповідно до частин 1 та 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [1].

Звертаючись до питань етики взаємовідносин прокурорів зі ЗМІ, то можна навести низку особливостей, наприклад, використання ЗМІ для створення бажаного іміджу прокуратури у суспільстві та висвітлення ефективності її роботи або у зв'язку з прогнозованою реакцією ЗМІ на рішення та дії прокуратури. У такому випадку прокурор може потрапити під вплив з боку ЗМІ, що призведе до зворотної негативної реакції громадськості. Так, надмірна активність прокурора у виступах та публікаціях може створити у громадськості уявлення, що більша частина робочого часу присвячена розповідям про результати, а не безпосередньо самій роботі.

Відповідно до п. 17 Висновку № 13 Консультативної ради європейських прокурорів (КРЕП) прокурори повинні реалізовувати власну свободу вираження поглядів та зібрань, таким чином, щоб вони не суперечили їхнім повноваженням та не впливали або не могли вплинути на незалежність чи неупередженість судових органів або прокуратури. Хоча вони мають право брати участь у публічних обговореннях щодо справ, які стосуються юридичних осіб, судової системи та здійснення правосуддя, вони не можуть коментувати справи, що розслідуються, а також повинні уникати вираження поглядів, що можуть поставити під сумнів репутацію та справедливість суду.

Окрім цього п. 62 Висновку встановлено, що коли їхня місія надає їм повноваження робити заяви або повідомлення у справах, з якими вони знайомі, прокурори повинні переконатися, що вони не ставлять під загрозу життя чи фізичну недоторканість осіб, які беруть участь у провадженні (а саме потерпілих і свідків) або роботу слідчих шляхом розкриття матеріалів поточного розслідування, що вони не порушують принципу презумпції невинуватості та не завдають шкоди честі та репутації інших, ґрунтуючись лише на припущеннях [4].

Враховуючи усе вищенаведене, можна зробити висновок, що взаємодія із засобами масової інформації є засобом формування довіри громадян до органів прокуратури та віри в ефективне функціонування системи правосуддя. Належне висвітлення діяльності прокуратури також є фактором, що зміцнює демократію і розвиває відкриту взаємодію із суспільством.

Науковий керівник - к.ю.н., доцентка кафедри трудового права О.Є. Луценко

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n189>
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n32>
3. Наказ Офісу Генерального прокурора Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури від 11.11.2020 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0520905-20#Text>

4. Висновок № 13(2018) «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів» Конститультивної Ради Європейських Прокурорів (КРЄП) від 23.11.2018. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322>

5. Билиця І.О. Професійна етика прокурора: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 184 с.

6. Коментар Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Київ, 2022. 190 с.

Бондаренко Ольга Володимирівна

студентка 16 групи 4 курсу

Факультету прокуратури

Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого

СКАСУВАННЯ СТАЖУ ДЛЯ ПРЕТЕНДЕНТА НА ПОСАДУ ПРОКУРОРА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Прокуратура України – це єдина система, що виконує встановлені [Конституцією України](#) функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

З огляду на це на прокуратуру покладається велика відповідальність, що зумовлює необхідність ретельного добору висококваліфікованих правників з числа осіб, що претендують на посаду прокурора.

Відповідно до ст.27 Закону України «Про прокуратуру»[1], прокурором окружної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою.

Тобто, з положень цієї статті можна зробити висновок щодо конкретних вимог, які встановлює законодавець для кандидата на посаду прокурора, серед яких визначена така вимога як стаж роботи в галузі права не менше 2 років.

Однак, 13 березня 2023 року Президентом України було підписано Законопроект про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів [2], згідно з яким було спрощено вимоги до майбутніх прокурорів – 2-х річний стаж професійної діяльності у сфері права для того, щоб зайняти посаду прокурора, тепер буде непотрібен.

Разом з тим, в прокуратурі з'явиться посада прокурора-стажиста окружної прокуратури, на якого будуть поширені гарантії матеріального та соціального забезпечення, передбаченого для прокурорів; а здобути стаж для призначення на посаду прокурора, можна буде безпосередньо під час роботи в прокуратурі.

Стати прокурором-стажистом зможе громадянин, який має вищу юридичну освіту та вільно володіє державною мовою, однак відбір на цю посаду буде відбуватися на конкурсних засадах.

Варто зазначити, що дискусії щодо скасування стажу для прокурорів точилися вже давно, зокрема, через доцільність внесення таких змін.

Серед переваг прийняття цих змін найбільш суттєвими є:

по – перше, це можливість молодим спеціалістам після здобуття вищої юридичної освіти претендувати на посаду прокурора, шляхом здобуття практичного досвіду в органах прокуратури на посаді прокурора – стажиста;

по – друге, це скорочення тривалості та встановлення двох стадій спеціальної підготовки: на першому етапі в Тренінговому центрі прокурорів України, на другому – безпосередньо на посаді прокурора – стажиста; в минулій редакції Закону процес підготовки був надмірно тривалим та виснажливим;

по – третє, це зниження навантаження на інших прокурорів окружної прокуратури у зв'язку з виконанням повноважень у нескладних кримінальних провадженнях та інших незначних справах прокурорами-стажистами;

по – четверте, це уніфікація законодавчого механізму спеціальної перевірки щодо прокурорів з відповідним механізмом у суддів, з одночасним усуненням необхідності проводити таку перевірку під час добору двічі та ін..

Щодо негативних аспектів прийняття даного Законопроекту, то багато провідних фахівців в сфері права, зазначають, що головним недоліком цього законопроекту є можливість допуску до посади прокурора – стажиста некомпетентної особи, з огляду на відсутність практичного досвіду.

Положеннями Законопроекту визначено, що прокурор – стажист матиме змогу здійснювати процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях лише щодо кримінальних проступків та нетяжких злочинів, однак, всупереч цьому, некомпетентність може і в цьому випадку завдати значної шкоди суспільним інтересам.

Однак, на мою думку, прийняття цих змін все ж таки має більше позитивних моментів, аніж негативних, оскільки, даний Законопроект відкриває можливості доступу до професії прокурора для ініціативних молодих спеціалістів, що бажають працювати в цій сфері.

Щодо тверджень про некомпетентність прокурорів - стажистів, то на мою думку, це можна спростувати тим, що перед зайняттям посади стажиста, особа проходить спеціальну підготовку в Тренінговому центрі прокурорів України, і лише після конкурсного відбору в залежності від рейтингу кандидата, отриманому за результатами кваліфікаційного іспиту, ця особа зможе зайняти цю посаду прокурора – стажиста.

Отже, прийняття Законопроекту щодо скасування стажу для прокурорів є значною подією в історії правового регулювання інституту прокуратури України, з огляду на те, що він спрямований на полегшення доступу до професії прокурор (скасування стажу, зміна порядку проходження спеціальної підготовки) та на уніфікацію законодавчого механізму спеціальної перевірки щодо прокурорів з відповідним механізмом у суддів та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/stru#Stru>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів : Законопроект № [2203-IX](#) від 14.04.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71239

Карвацька Яніна Олександрівна
студентка 16 групи 4 курсу
факультету прокуратури та кримінальної
юстиції
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок ворожого наступу з боку РФ, з 24 лютого 2022 року в Україні було запроваджено воєнний стан, що вплинуло на всі процеси життєдіяльності в державі, в тому числі на функціонування органів прокуратури.

Згідно Конституції України, на прокуратуру покладено: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом[1].

Відповідно до положень закону України «Про правовий режим воєнного стану»[2], під час воєнного стану повноваження прокуратури не можуть бути припинені. Однак наразі організація роботи прокуратури має певні особливості.

Перш за все, вищезгаданим Законом [2], на військові адміністрації населених пунктів на відповідній території були покладені обов'язки виконувати повноваження із сприяння діяльності суду, органів прокуратури, а також заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території. З цього можна зробити висновок, що цим Законом не визначено особливості роботи органів прокуратури, а лише зазначено, що військові адміністрації мають сприяти виконанню прокуратурою своїх повноважень.

Якщо звернутися до профільного закону України «Про прокуратуру»[3], то в ньому відсутні будь-які положення щодо організації і діяльності прокуратури в умовах воєнного стану. Спроба врегулювати такі особливості була здійснена на початку війни Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії проти України», яким передбачалася можливість комплектування окремих прокуратур військовослужбовцями Збройних Сил України, які відряджаються для проходження військової служби до органів прокуратури для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях. Цей Закон був прийнятий Верховною Радою України 01.04.2022, однак був ветоований Президентом України. Тож наразі існують законодавчі прогалини у регулюванні діяльності прокуратури під час воєнного стану.

Особливості реалізації повноважень прокуратури у сфері кримінального провадження регламентуються Кримінальним процесуальним кодексом[4], а саме Розділом IX-1 щодо особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи

заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсіч і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України. Даний розділ присвячений запровадженню особливого режиму досудового розслідування, продовження строків тримання під вартою під час судового провадження, а також скасуванню запобіжного заходу.

Якщо проаналізувати положення КПК України, то перш за все, наразі існують особливості щодо внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення п. 1. ч. 1 ст. 615 КПК України встановлює, що у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, про що вноситься постанова. Відомості, що підлягають унесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості[4].

Щодо повноважень прокурора у кримінальному провадженні, то у пункті 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, а саме про: здійснення приводу (ст. 140 КПК України); тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК України); накладення арешту на майно (ст.ст. 170, 173 КПК України); застосування або зміну запобіжного заходу (ст. 186 КПК України); застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК України); та ін.[4].

Щодо повідомлення суду про рішення прокурора та порядку їх оскарження, то у частині 3 ст. 615 КПК України зазначено, що про рішення, прийняті прокурором у випадках і порядку, передбачених цією статтею, невідкладно за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд, визначений у порядку, передбаченому законодавством, з наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення. Таким чином, можна дійти висновку, що прокурори відповідно до ст. 615 КПК України повинні повідомляти про прийняті ними рішення та подавати копії відповідних документів до місцевих судів, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення[4].

Отже, за результатами даного дослідження, можна дійти висновку, що від запровадження воєнного стану в Україні, у здійсненні прокуратурою своїх функцій існують певні особливості. Головним чином, вони визначені саме у КПК України та пов'язані з особливостями ведення кримінального провадження. У Законі України «Про прокуратуру» про особливості роботи органів прокуратури під час війни не зазначено, що має бути вирішено найближчим часом з огляду на суспільну необхідність вирішення даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про прокуратуру: Закон України від 07.05.2022 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ У ГАРАНТУВАННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Конституція, як Основний Закон держави, уособлює в собі загальнолюдські та загальнодержавні цінності, а також верховенство права, яке відповідає за закріплення основних прав і свобод людини. Вона стоїть вище інших законів, адже має найвищу юридичну силу, тому всі нормативно-правові акти повинні відповідати їй. Безпосередній вплив конституційних норм цілком пов'язаний із правозастосовною практикою, особливо судовою.

Конституційний Суд – це орган конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України, згідно з статтею 1 Закону України «Про Конституційний Суд України». Щодо засад, на яких ґрунтується його діяльність, відповідно до статті 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» є верховенство права, незалежність, колегіальність, гласність, відкритість, повний і всебічний розгляд справ, обґрунтованість та обов'язковість ухвалення ним рішень і висновків. [1]

Конституційний суд займає особливе місце в судовій системі України, адже він відповідає за здійснення конституційного правосуддя, виконує певні правові функції, зокрема правозахисну. Тобто він покликаний захищати права і свободи громадян. Ще одна функція це – правоохоронна. Вона відповідає за винесення судових рішень та притягнення до відповідальності. А також регулятивну, яка відповідає за усунення колізій в законодавстві.

Згідно із твердженням професорів Селіванова і Стрижака: «Право в реаліях конституційного правосуддя постає мірилом справедливості в суспільних відносинах, які стали предметом конституційного контролю, а нормативне закріплення – причиною конституційних конфліктів.» [2, с. 3]. Справедливість це одна з найважливіших ознак та функцій суду, адже вона відповідає за належне виконання його обов'язків та забезпечує конституційний порядок. Крім того, як вже згадувалось вище, Конституційний Суд здійснює також офіційне тлумачення певних норм законів, чи відповідають вони Конституції та в яких сферах ці норми можуть застосовуватись. Таким чином громадянам будуть більш зрозумілі свої права, збільшиться їхня довіра до цього органу та буде усунуто певні прогалини в праві, що допоможе насамперед уникнути плутанини та суперечок.

Правильне функціонування Конституційного суду безпосередньо впливає на правовий захист життєвих інтересів і потреб громадян та охорону конституційних цінностей.

Остаточне рішення Конституційного суду не підлягає оскарженню. Як вказують професори Селіванов і Стрижак: «Це орган, який здійснює конституційне судове правосуддя, дає змогу забезпечити конституційні принципи і стандарти відносин між суспільством, державою та особою» [2, с. 56]. У цьому випадку не менш важливу роль відіграє судова влада, яка приймає рішення. Згідно з Конституцією на суддів заборонено

впливати будь-яким чином задля чиєїсь користі. Судді повинні також дотримуватись певних принципів, тобто бути незалежними у своїх рішеннях та дотримуватись верховенства права.

Також хотілось би зазначити роль конституційної скарги у судовій системі. За наявності підстав порушення конституційних актів, системних порушень права, суб'єкти мають право на подання конституційної скарги до Конституційного Суду, згідно зі статтею 56 Закону України «Про Конституційний Суд України». [1]

Як вказує І. Д. Софінська: «Незважаючи на поступовий розвиток конституційного закріплення та застосування конституційної скарги в Європі, Україна не була готова до запозичення цього інституту та його імплементації у чинне законодавство» [3, с. 52]. В Україні дійсно досить довго відбувався процес затвердження самої Конституції, тому і пішло багато часу на дослідження та доопрацювання законодавства у сферах конституційного контролю, аби дати можливість громадянам звернутися з конституційною скаргою до конституційного правосуддя. Софінська згадує, що в європейських країнах на той час вже практикувався такий спосіб захисту конституційних прав їхніх громадян, який був досить ефективним.

Оскільки політика України спрямована на інтеграцію з Європейським Союзом, вона повинна орієнтуватись на те, що здійснює ці основні принципи європейського конституціоналізму в нашій державі, тобто це конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга (згідно зі статтею 50 ЗУ «Про Конституційний Суд України»).

Софінська також зазначає, що: «Конституційна скарга може вважатися останнім національним засобом правового захисту зокрема конвенційних прав і свобод, який використовується до подання заяви до ЄСПЛ (таким собі «фільтром прийнятності»). Однак цей засіб повинен бути ефективним та доступним (повноцінно), враховуючи те, що основними ознаками ефективності є тривалість розгляду конституційної скарги органом конституційного контролю та її результативність» [3, с. 54].

На прикладі рішення на конституційну скаргу від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 Конституційного Суду України можна побачити гарантування здійснення справедливого правосуддя відповідного до закріплених норм. Витяг із рішення: «В Україні як соціальній, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави. Діяльність її правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України, а повноваження - у встановлених Основним Законом України межах і відповідно до законів» (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини)» [4].

Отже, Конституційний Суд забезпечує конституційне правосуддя в Україні, гарантує права та свободи людини, здійснює верховенство права, а також є показником демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ЗУ «Про Конституційний Суд України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t172136?an=1>

2. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя/ А.О. Селіванов, А.А. Стрижак.- К.: Логос, 2010.-276 с.- Вступ. парал. укр., англ.- Библиогр.: с. 252-270.

3. І. Д. Софінська «Конституційна скарга як інструмент гарантування фундаментальних принципів конституціоналізму». URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/sofinska_i.d._konstytucyjna_skarga_yak_instrument_garantuvannya_fundamentalnyh_pryncypiv_konstytucjonalizmu.pdf

4. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 163 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців) від 6 квітня 2022 року № 1-р(П)/2022.

*Сердюк Анастасія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 1 курс, 16 група*

ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОСУДДЯ

Сучасна Україна стикається з численними викликами та завданнями не лише воєнного характеру, але і в межах проведення необхідних реформ в непростий час, які включають посилення боротьби з корупцією, відновлення та переорієнтацію економіки, забезпечення стандартів захисту прав людини, реформування державного апарату в цілому та судової системи зокрема. Незважаючи на ці труднощі, країна здійснила значні кроки у напрямку розвитку, зокрема, підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом (далі – Угода) та отримавши статус кандидата на членство у Співтоваристві, що визнаються важливими досягненнями на шляху до європейської інтеграції та зміцнення демократичних та економічних зв'язків між Україною та країнами Євросоюзу (далі – ЄС).

Після підписання Угоди, Україна активно посилює співпрацю з ЄС у різних сферах, таких як економіка, безпека, права людини та демократія. Крім того, країна проводить реформи відповідно до європейських стандартів, зокрема у сферах правосуддя, антикорупційної політики, державного управління та боротьби зі злочинністю. Впровадження європейських інститутів права в Україні є істотним прогресом у напрямку підвищення рівня правової культури та відповідності законодавства стандартам Співтовариства. Це допомагає зміцнювати демократію та забезпечувати відповідність національного законодавства міжнародним нормам та стандартам.

Дослідник К. В. Степаненко надав вдалу характеристику сучасному процесу реформування правової системи України, зазначивши, що «перехідний характер правової системи сучасної України, яка за роки своєї незалежності перебуває на піку інтеграційних світових процесів, зумовлює інтенсифікацію процесів адаптації національного права до європейського права та права Європейського Союзу» [1, с. 55].

Відповідно, в межах вказаних процесів Україна здійснює ряд реформ у сфері правосуддя, адміністративної та господарської діяльності, в тому числі шляхом впровадження технічних та стандартизаційних норм. Ці зміни спрямовані на забезпечення відповідності національного законодавства європейським стандартам та покращення

ефективності правової системи України в цілому, спроможності та незалежності системи правосуддя зокрема.

Європейські стандарти правосуддя вимагають, щоб судова система була незалежною, ефективною та прозорою, та щоб кожен громадянин мав рівний доступ до інструментів судового захисту своїх прав та інтересів. Це необхідно для забезпечення демократії та поваги до прав людини. Впровадження європейських стандартів правосуддя також може сприяти зміні культури відношення до правопорядку в нашому суспільстві. Цього можна досягти, зокрема, шляхом підвищення рівня правової грамотності населення та розуміння громадянами важливості дотримання закону та поваги до судової системи. Відповідно, впровадження європейських інститутів права в систему правосуддя сучасної української держави можна реалізується в межах трьох аспектів.

Перший аспект у впровадженні європейських інститутів права в Україні полягає в гармонізації законодавства з європейськими стандартами. Проводиться активна робота над адаптацією законодавства до норм та стандартів, що діють в Європейському Союзі. В процесі нормотворення важливу роль відіграє дотримання рекомендацій Європейської комісії за демократію через право Ради Європи (Венеціанської комісії).

Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо забезпечення функціонування судової влади в Україні відповідно до міжнародних стандартів судочинства)» від 16.10.2019 № 193-IX [2] встановлена конкретна мета як «забезпечення відповідності судової влади України до міжнародних стандартів судочинства». В наведеному акті передбачалися зміни до деяких законів України, зокрема до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [4], спрямовані на поліпшення процедури звернення громадян до суду, забезпечення доступу до судових актів, розширення повноважень Вищої ради правосуддя у проведенні конкурсів на посади суддів та визначенні критеріїв їх відбору, а також на зміцнення гарантій незалежності суддів.

Другий аспект полягає в підвищенні рівня інформованості громадян щодо своїх прав, обов'язків, та інструментів судового захисту. Підвищення рівня правової грамотності населення та забезпечення його доступу до інформації щодо прав та обов'язків є важливим завданням сучасного українського суспільства. Для досягнення даної мети можна використовувати різні підходи, такі як проведення освітніх заходів, публікація інформації в засобах масової інформації, створення спеціалізованих онлайн-ресурсів тощо.

Окремим аспектом є також розвиток альтернативних методів врегулювання спорів, такі як медіація та арбітраж. В якості прикладів впровадження альтернативних методів врегулювання спорів в Україні можна навести створення Центру медіації при Київській міській раді, а також Національної служби посередництва та примирення. Подібні інституції покликані забезпечити можливість вирішення спорів шляхом медіації – процесу, в якому незалежний третій особа допомагає сторонам досягти взаємної згоди та укласти мирну угоду, яка задовольняє обидві сторони. Такий підхід є більш конструктивним та ефективним у порівнянні з традиційними судовими процесами, які можуть бути довгими та коштовними. Крім того, Україна активно підтримує розвиток арбітражу як альтернативного методу врегулювання спорів, що є популярним серед підприємств та міжнародних компаній.

Підсумовуючи, варто зазначити, що впровадження європейських інститутів права у сфері правосуддя в Україні буде мати позитивний вплив на правову систему та життя

громадян країни, сприяти інтеграції України в європейський простір, що може забезпечити більші можливості для економічного та соціального розвитку країни. Однак, усе це вимагає великих зусиль та реформ у правовій системі України, а також підтримки з боку влади та громадського сектору, адже, виходячи з досвіду вже впроваджених реформ, подібна активність вимагає значних фінансових та часових ресурсів, які є обмеженими в умовах повномасштабної війни та викликів воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Впровадження європейських стандартів прав людини у правову систему України: теоретико-правовий аспект/ К.В. Степаненко: с. 53-56 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35724>
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t190193?an=&ed=0000_00_00&dtm=&le=
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t161402?an=1&ed=2018_07_12

ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НОРМАМИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Трудова дисципліна — це сукупність, правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок і встановлюють трудові права та обов'язки сторін трудового договору, а також заохочення за успіхи в роботі та відповідальність за умисне невиконання трудових обов'язків.

Головним змістом трудової дисципліни є не лише виконання правових норм у галузі праці, а й свідоме та творче ставлення до виконуваної роботи, забезпечення високої якості в роботі, раціональне використання робочого часу, прагнення до співробітництва та взаємоповаги.

Зокрема, працівник зобов'язаний виконувати свої трудові обов'язки своєчасно та якісно, дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку, не порушувати режим праці та технологічних процесів, не розголошувати конфіденційну інформацію, яка стала відомою в ході виконання його трудових обов'язків.

Роботодавець, у свою чергу, зобов'язаний забезпечити працівникам безпечні та здорові умови праці, встановлювати правила внутрішнього трудового розпорядку, вести контроль за дотриманням трудової дисципліни та застосовувати заходи впливу в разі порушень.

Дисциплінарна відповідальність є одним з видів відповідальності за порушення трудового законодавства в Україні. Цей вид відповідальності передбачає застосування дисциплінарних стягнень за порушення норм трудового права робітниками та службовцями.

Законодавство України визначає перелік порушень, за які може бути застосована дисциплінарна відповідальність. Це можуть бути, наприклад, порушення трудової дисципліни, безпеки праці, правил внутрішнього розпорядку, а також невиконання трудових обов'язків або виконання їх з недостатньою якістю.

Дисциплінарні стягнення можуть бути різними і залежать від вагомості порушення. Найбільш поширеними є догана, попередження, скорочення терміну відпустки або заробітної плати. У найбільш серйозних випадках може бути застосоване звільнення з роботи.

Процедура застосування дисциплінарних стягнень передбачена законодавством. Працівник повинен бути повідомлений про порушення та можливість застосування дисциплінарних стягнень, а також мати право на захист своїх прав у судовому порядку.

Важливо, щоб застосування дисциплінарної відповідальності відповідало вимогам законодавства та не було перевищення повноважень роботодавця. Водночас, дисциплінарна відповідальність є важливим інструментом забезпечення дотримання норм трудового права та підтримки трудової дисципліни на робочому місці.

Отже, трудова дисципліна є важливим елементом трудового права України, який охоплює зобов'язання працівників та роботодавців дотримуватися встановлених правил та

норм у трудових відносинах. Законодавство України містить ряд положень, які регулюють трудову дисципліну.

У разі порушення працівником трудової дисципліни, роботодавець має право застосувати дисциплінарні стягнення, такі як догани, попередження, зменшення заробітної плати, скорочення строку відпустки, виконання роботи на іншій посаді, а в окремих випадках - звільнення з роботи за рішенням суду. Застосування дисциплінарних стягнень повинно відповідати вимогам законодавства та здійснюватися з дотриманням процедури, передбаченої законодавством.

Барановська Тетяна Сергіївна

студентка 1 групи 2 курсу факультету приватного права та підприємництва

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗАБОРОНА ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ ДЛЯ ЖІНОК ЯК ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ

Нині боротьба з дискримінацією є одним з пріоритетних напрямків вдосконалення правового регулювання в Україні. Одним з найпоширеніших проявів дискримінації у трудовому праві є саме обмеження доступу жінок до певних видів робіт, це явище має довгу історію, так само довгим був і шлях боротьби з ним. Водночас навіть зараз воно має певне нормативне закріплення, що зумовлює необхідність детального дослідження цієї проблематики.

Необхідно почати зі з'ясування поняття та ознак дискримінації. Конвенція Міжнародної організації праці № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять» розуміє дискримінацію як розрізнення за ознакою у тому числі статі, що призводить до порушення рівності можливостей у сфері праці. Національний Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» дає можливість розуміти дискримінацію як ситуацію, коли особа через певну ознаку (як-то стать) зазнає обмежень у реалізації певного права. Під правом, реалізація якого обмежена для жінок через дискримінацію, необхідно розуміти закріплене статтею 43 Конституції України право на працю, а саме можливість вільно обирати для себе роботу. Обмеження права на працю для жінок є також порушенням нормативного принципу гендерної рівності (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»).

Основним законодавчим положенням, що перешкоджає повноцінній реалізації державної антидискримінаційної політики в галузі праці є стаття 174 Кодексу законів про працю України, яка визначає, що працю жінок заборонено застосовувати на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці. На сучасному етапі застосування цієї статті у практичній площині має певну специфіку, адже конкретний перелік професій, заборонених для жінок, встановлювався на рівні підзаконного регулювання – Наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» (відповідно до цього нормативно-правового акту до заборонених професій належали заливальник металу, машиніст укладальника асфальтобетону, свинцевопаяльщик та інші). Проте в 2017 році зазначений наказ втратив чинність, крім окремих положень, тому більше не може застосовуватися для чіткого встановлення, які саме професії слід вважати такими, у яких неприпустима праця жінок. Водночас саме лише

існування статті 174 КЗпП може стати причиною численних спірних ситуацій та проблем для жінок, які намагатимуться працевлаштуватися на одну з робіт, що буди перелічені в зазначеному Наказі МОЗ.

Іншою є ситуація щодо підземних робіт для жінок, адже Наказ «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» зберігає чинність у частині, що регламентує саме цей вид робіт. Ця частина втратить чинність після процедури правомірного припинення дії (денонсації) Конвенції МОП № 45 Про застосування праці жінок на підземних роботах в шахтах будь-якого роду. Варто звернути увагу, що цей міжнародний документ датується 1935 р., враховуючи, що з міжвоєнного періоду суспільні відносини та статус жінки в суспільстві зазнали значних змін, абсолютно логічним та закономірним є процес відмови від цих обмежувальних та дискримінаційних за своєю сутністю норм. На сьогоднішній день існує законопроект щодо денонсації конвенції, у пояснювальній записці до якого зазначено, що важливою метою такого кроку є також приведення національного законодавства у відповідність до стандартів ЄС, що є особливо актуальним, враховуючи отримання нашою державою статусу кандидата на вступ до Союзу. М. Грекова підкреслює, що практику денонсації подібних застарілих конвенцій можна віднести до тенденцій розвитку трудового права країн ЄС. Водночас на сьогодні неможливо точно спрогнозувати, коли саме Наказ МОЗ остаточно втратить чинність і жінки отримають доступ до роботи в шахтах.

Норми права, встановлені ст.174 КЗпП, не є єдиним виявом дискримінації жінок у трудовому законодавстві. Так ст. 175 КЗпП встановлює, що за загальним правилом не допускається праця жінок у нічний час. Як зазначають аналітики Асоціації жінок-юристок «ЮрФем», таке обмеження фактично перебиває жінкам доступ до робіт, за які встановлена вища оплата праці, а також може негативно вплинути на кар'єрне зростання, яке є важливим для багатьох працівниць.

Необхідно зазначити, що на сьогодні питання доцільності скасування заборон окремих видів робіт для жінок є дискусійним. Так, деякі фахівці, наприклад, М. Данилова та Р. Шабанов, вважають такі заборони проявом принципу гуманізму у трудовому праві, а не дискримінацією жінок. Водночас не менш популярною є позиція, що подібні застарілі норми, що обмежують доступ жінок до певних робіт, є саме дискримінацією та очевидним порушенням принципу гендерної рівності, адже у сучасному світі лише сама жінка може вирішувати, чи є материнство важливим для неї, та самостійно зважувати всі ризики, не будучи при цьому обмеженою на законодавчому рівні. Як зазначає М. Іншин, сьогодні економіці необхідне все широкое застосування праці жінок, що ще раз підтверджує необхідність забезпечення можливості жінок повноцінно реалізовувати конституційне право на працю

Отже, заборону окремих видів робіт для жінок можна обґрунтовано вважати проявом дискримінації за ознакою статі, що є несумісним з демократичним та європейським вектором розвитку сучасної України, тому потребує вироблення комплексного підходу до законодавчих змін у сфері праці заради повноцінної реалізації принципу гендерної рівності.

Науковий керівник – к.ю.н, доцент Сільченко Сергій Олександрович

МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Сьогодні трансформаційні процеси суспільства дають підстави для оновленого трактування методів регулювання оплати праці. Це, насамперед, пов'язано з прагненням удосконалити вже встановлені механізми державного і договірної регулювання, щоб адаптувати їх до застосування на сучасних етапах розвитку суспільства. Основним напрямком удосконалення є досягнення оптимального співвідношення між зазначеними способами.

Заробітна плата в Україні є складовою частиною оплати праці, яку отримує працівник за виконану роботу на підприємстві, установі або організації.

Мінімальна заробітна плата в Україні встановлена законодавством та періодично змінюється. За даними станом на березень 2023 року, мінімальна заробітна плата в Україні складає 7 080 гривень на місяць для повного робочого дня (8 годин) та 3 540 гривень для напівробочого дня (4 години).

Однак, більшість працівників отримують заробітну плату, яка перевищує мінімальний рівень. Розмір заробітної плати визначається в залежності від кількості виконаної роботи, її складності, кваліфікації працівника, умов праці та інших факторів.

Оплата праці може бути встановлена на основі різних систем, таких як окладна, тарифна, сумісна та інші. Також можуть бути встановлені різні додаткові виплати, такі як премії, надбавки, компенсації та інші.

Оплата праці може бути встановлена як у колективному договорі, так і в інших документах, наприклад, у трудовому договорі. Проте, незалежно від того, як встановлена оплата праці, вона має бути відповідною до законодавства та не повинна порушувати права та інтереси працівника.

У разі порушення прав працівників з питань заробітної плати, вони можуть звернутися за захистом до Державної інспекції з контролю за оплатою праці або до суду.

Україна має розвинуту систему правового регулювання заробітної плати, яка базується на законах, нормативних актах, колективних договорах та інших документах.

Основними нормативними актами, які регулюють заробітну плату в Україні, є Кодекс законів про працю, Закон України "Про оплату праці" та інші.

Основні принципи правового регулювання заробітної плати в Україні включають:

- Рівність заробітної плати для працівників, які виконують однакову роботу на однакових умовах;
- Гарантії мінімального рівня заробітної плати, встановлені законодавством;
- Регулювання заробітної плати шляхом встановлення тарифних ставок, окладів, премій та інших видів оплати праці;
- Установлення порядку виплати заробітної плати, включаючи строкові межі виплати та відповідальність за порушення цього порядку.

Крім того, в Україні існують механізми контролю за виплатою заробітної плати, які забезпечують дотримання принципів правового регулювання. Наприклад, Державна інспекція з контролю за оплатою праці, яка здійснює перевірки виплати заробітної плати та захищає права працівників.

В Україні існує декілька методів регулювання зарплати, а саме:

1. Мінімальна зарплата. Законодавство встановлює мінімальний розмір зарплати, який повинен бути виплачуваний працівникам, що працюють на території України. Цей розмір визначається відповідно до рівня інфляції та життєвого мінімуму.
2. Тарифні ставки. Деякі категорії працівників, зокрема державні службовці, отримують зарплату на основі тарифних ставок. Вони встановлюються відповідно до посадових обов'язків, кваліфікації та досвіду роботи працівника.
3. Оклади. Окладна система встановлює фіксований розмір зарплати для певної посади, незалежно від кількості виконаної роботи.
4. Сумісна система. Поєднує тарифну та окладну системи. Принцип роботи полягає в тому, що працівник отримує фіксовану зарплату за основну роботу, а також може отримувати додаткову оплату за додаткову роботу чи посаду.
5. Премії та надбавки. Ці виплати можуть бути встановлені за досягнення певних результатів, виконання певної роботи встановленого рівня складності, за відпрацьований час понад норму тощо.

Отже, в Україні методи регулювання зарплати встановлюються законодавством та можуть бути використані на рівні підприємства чи галузі. Проте, в незалежності від методу, зарплата повинна бути відповідною до законодавства та не повинна порушувати права та інтереси працівника.

*Довгаль О. О.,
студентка 22 групи, 2 курсу,
факультету прокуратури,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ВІДСТОРОНЕННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІД РОБОТИ

Основним завданням трудового законодавства було і залишається забезпечення реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників, створення належних умов праці, забезпечення довірливого регулювання умов праці, забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців.

В основу сучасного трудового права покладено обраний Україною курс на євроінтеграцію. Це означає, що однією з провідних цілей реформування законодавства є створення механізму збалансування інтересів роботодавців і працівників. Однак у процесі внесення численних змін і доповнень у Кодекс законів про працю України й ухвалення низки нормативно-правових актів, виникають питання, які потребують більшої уваги з боку вчених та ретельного дослідження, оскільки є значущими як для науки трудового права.

До таких питань можна віднести проблеми правового регулювання відсторонення від роботи працівників та службовців, а також соціально-правові гарантії працівників на час відсторонення. Слід зазначити, що відсторонення від роботи – нетиповий правовий захід, який роботодавці застосовують до працівників для уникнення або попередження неналежного виконання обов'язків.

Важливо розуміти, що окрім забезпечення права на належне медичне обслуговування, відсторонення медичних працівників передбачає також низку негативних наслідків, а саме:

– Наслідки для пацієнтів: Якщо медичний персонал відсторонюється від роботи, то пацієнти можуть не отримувати належної медичної допомоги, що може призвести до погіршення їх стану.

– Недостатність персоналу: Якщо медичні працівники відсторонені від роботи, може з'явитись недостатність персоналу, що призведе до зниження якості медичної допомоги.

– Перенавантаження персоналу: Відсторонення медичних працівників також може призвести до перенавантаження персоналу, який мусить брати на себе більше обов'язків. Це може призвести до зниження ефективності та збільшення ризику помилок.

– Збільшення витрат на медичну допомогу: Якщо медичні працівники відсторонені від роботи, може з'явитись потреба у наймі додаткових працівників або використанні підрядних послуг, що може призвести до збільшення витрат на медичну допомогу.

Саме через можливість настання небажаних наслідків для системи охорони здоров'я ця проблема є вкрай важливою і потребує негайного врегулювання. Задля ефективного вирішення даної задачі важливо звернути увагу на те, що потрібна комплексна стратегія, яка включає в себе не лише корекцію наявного результату, але й попередження причин, що призводять до відсторонення.

Для прикладу, однією з найпоширеніших причин відсторонення від роботи є погіршення стану здоров'я медичних працівників, який не дозволяє їм нормально виконувати покладені на них обов'язки. Лікарі, які стикаються з медичними проблемами, можуть бути менш ефективними у наданні медичної допомоги. У випадку, якщо працівник має інфекційну хворобу, і продовжує працювати з пацієнтами, він може передати інфекцію своїм пацієнтам, що, звичайно, вкрай негативно позначиться як на їхньому здоров'ї, так і на особистій репутації лікаря.

Способом запобігання вищеперерахованих явищ в першу чергу є невідхильне дотримання законодавства про працю, де зазначено, що працівники зобов'язані проходити у встановленому порядку попередні та періодичні медичні огляди, проходити інструктаж з виробничої санітарії та гігієни праці, дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства.

З боку роботодавців, забезпечення працівників медичного закладу належними засобами індивідуального захисту, а також проведення дезінфекції приміщень і обладнання для захисту від інфекцій – ті заходи, які суттєво знизять рівень захворювань серед персоналу медичного закладу, як наслідок, зменшиться кількість лікарів, неспроможних виконувати свої професійні обов'язки.

Відсторонення медичних працівників від роботи може бути необхідним з медичних, етичних або правових причин. Однак важливо вжити усіх необхідних заходів для запобігання причин, які є підставою такого відсторонення, задля забезпечення належного функціонування закладу охорони здоров'я.

Науковий керівник: Соловійов О. В., к.ю.н., доцент, асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бортник С. М. Окремі аспекти правового регулювання відсторонення від роботи: ознаки, види, соціальні гарантії. *Право і безпека*. 2021. № 2 (81). С. 136 –143.
2. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.
3. Кодекс законів про працю України : Закон від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

Жигалко Іван Іванович

*курсант 2-го курсу Інституту підготовки
юридичних кадрів для Служби безпеки України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна завжди призводить до істотних змін у життєдіяльності будь-якої держави і суспільства, вона негативно впливає на права та свободи громадян, їх дотримання, зокрема й у сфері праці. Тому питання забезпечення трудових прав осіб в період дії воєнного стану в Україні постає досить гостро. Обмеження деяких прав людини під час війни є цілком обґрунтованим і не може викликати жодних заперечень, проте мають бути створені умови, за яких реалізація того чи іншого права все таки буде можлива. Беручи до уваги те, що Україна за Конституцією є правовою, демократичною і соціальною державою, то, відповідно, й обмеження прав людини, навіть в умовах війни чи іншої надзвичайної ситуації, повинні здійснюватися виключно на основі закону та з дотриманням принципу пропорційності. У зв'язку з цим вважаю доцільним розглянути гарантії, які мають бути забезпечені працівникам у такий складний період.

15 березня 2022 р. Верховною Радою України було прийнято Закон № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2136-IX), який визначив особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Одним із нововведень Закону № 2136-IX стало закріплення можливості призупинення дії трудового договору. Так, згідно зі ст. 13 призупинення трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором. Призупинення дії трудового договору може бути здійснене за ініціативи однієї з сторін на строк не більше ніж період дії воєнного стану. У разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи. Важливою гарантією Закону № 2136-IX є встановлення норми про те, що відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат

працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Відповідно до ст. 4 Закону № 2136-ІХ у зв'язку з веденням бойових дій у районах, де розташоване підприємство, установа чи організація, та існуванням загрози для життя та здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури). Ця норма є надзвичайно важливою, оскільки вона дозволяє працівникам швидко вживати якихось заходів для забезпечення власної безпеки та безпеки своїх родин в умовах воєнного стану.

Щодо обмежень трудових прав працівників, передбачених Законом № 2136-ІХ, слід назвати такі:

- можливість звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці;
- право роботодавця перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди;
- деякі особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку, які дають змогу роботодавцю збільшити тривалість робочого часу чи зменшувати відпустку.

Проаналізувавши Закон № 2136-ІХ, можна зробити **висновок**, що його положення є повністю обумовлені потребами воєнного стану та максимально спрямовані на забезпечення функціонування економіки і збереження трудового потенціалу України. При цьому, на мій погляд, найважливіші трудові права працівників дотримані, а їх основні потреби в цей непростий час враховані.

Корелова Валерія Артемівна

студентка 2 курсу 2 групи

факультету адвокатури

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ НОРМАМИ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ ПРО ПРАЦЮ У СВІТЛІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ ДО ВСТУПУ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Верховна Рада України закріпила у Конституції України курс України на Європейський Союз (далі – ЄС) та Організацію Північноатлантичного договору (НАТО). Так, у Преамбулі Конституції України зазначено, що Верховна Рада України від імені Українського народу підтверджує європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

Дійсно, політичні й економічні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, свідчать про прагнення держави до інтеграції до ЄС. Важливою подією у цьому напрямку є надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року.

Потужні євроінтеграційні процеси, необхідність підвищення рівня захисту прав громадян, реалії часу і стрімкість цих перетворень у суспільному житті викликають потребу в продовженні комплексного реформування внутрішнього національного законодавства. У

зв'язку з цим виникає питання гармонізації національного законодавства, зокрема трудового, саме в умовах євроінтеграції.

Гармонізація норм права спрямована на зближення норм законодавства кількох держав чи в рамках міжнародного співтовариства відповідно до міжнародного договору або в рамках міжнародних організацій, як це має місце в ЄС, у відповідній сфері правового регулювання з метою уникнення протиріч, усунення колізій між ними в процесі застосування таких норм.

Однією з форм гармонізації законодавства є адаптація законодавства. Її сутність полягає в узгодженні й пристосуванні нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних, європейських або внутрішньодержавних правових стандартів. Як правило, адаптація законодавства до права міжнародної організації відбувається за межами останньої та стосується третіх держав у зв'язку з реалізацією ними зовнішньополітичного курсу на інтеграцію.

Отже, адаптація законодавства – це процес одностороннього наближення законодавства держави (у нашому випадку – України) до законодавства міжнародної організації (ЄС), до складу якої вона не входить.

В Україні 18 березня 2004 року було прийнято Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», яким затверджена програма, що визначає адаптацію національного законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективної правотворчості та правозастосування, як складової механізму набуття Україною членства в ЄС.

Основним напрямом гармонізації (адаптації) в галузі трудового законодавства є, як вже зазначалося, відповідність національного трудового законодавства Основам трудового законодавства ЄС.

Чотири основні сфери регулювання трудових прав ЄС включають індивідуальні трудові права, антидискримінаційні норми, права на інформацію, консультації та участь у роботі та права на безпеку роботи. Практично в усіх випадках ЄС дотримується принципу, що країни-члени завжди можуть створювати права, які будуть більш вигідними для працівників.

Тобто в українському законодавстві про працю в умовах євроінтеграції України повинні бути закріплені такі принципи, як необхідність запобігання порушенням трудових прав працівників; забезпечення адекватності законодавчо визначених трудових прав та гарантій і можливостей їх реалізації; дотримання вже встановлених соціальних стандартів у сфері праці; усунення усіх проявів дискримінації працівників за ознаками статі, раси, політичних переконань та інших обставин, визначених у статтях Конституції України, зі збереженням підвищених умов захисту праці жінок і молоді та реальною заборонаю дитячої та примусової (обов'язкової) праці, та інші.

Важливою ознакою сучасного трудового законодавства України є орієнтація на міжнародні стандарти у сфері праці. Законодавець прагне врахувати визнані міжнародними актами права працівників та роботодавців у сфері праці та надати їм адекватні сучасним реаліям гарантії. Серед найвпливовіших європейських актів у сфері прав людини, у тому числі трудових, слід виокремити наступні: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р.;

Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р.; Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників тощо.

Зараз на порядку денному стоїть питання розробки та прийняття нового Трудового кодексу України у процесі реформування трудового законодавства та здійснення бездоганної реалізації трудових прав, зокрема права на працю, в умовах євроінтеграції України. Найголовнішим його завданням є досягнення оптимального співвідношення інтересів працівників і роботодавців при забезпеченні належного захисту прав та інтересів працівників і збереження ефективного суспільного виробництва. Новий Кодекс має стимулювати розвиток економіки, що створить умови для реального забезпечення рівних нормативів охорони праці, пільг та компенсацій.

Також в рамках співпраці з ЄС актуальною є гармонізація положень трудового законодавства з правовими досягненнями Євросоюзу. У цьому напрямі слід звернути увагу на Директиви ЄС в галузі застосування праці. Так, директиви Євросоюзу про забезпечення рівноправності у сфері зайнятості та праці, про створення умов з безпеки та охорони праці, про розгляд трудових спорів та інші можуть служити стандартами, орієнтирами в галузі регулювання трудових відносин.

Таким чином, вступ України до ЄС неможливий без створення єдиного правового простору, зокрема у галузі трудового права. Гармонізація трудового законодавства ЄС та країн-кандидатів, у тому числі України, виступає передумовою стабільного й ефективного партнерства та співробітництва у сфері праці.

***Науковий керівник:** доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кравцов Д. М.*

***Крикун Анастасія Володимирівна**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет прокуратури, 2 курс, 3 група*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження у трудовому законодавстві статтею 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. (далі – Закон № 2136-IX) такого явища, як призупинення дії трудового договору, призвело до виникнення багатьох прогалин та недосконалого правового регулювання наведеного питання в цій галузі права.

Дане дослідження охоплює досить великий науковий інтерес з боку суспільства, бо на сьогодні ця тематика набуває особливої актуальності, оскільки все частіше з'являються трудові спори та непорозуміння з приводу визнання призупинення дії трудового договору незаконним. Варто також наголосити, що застосування такої опції призводить до наслідків, існування яких, породжує суперечності в нормах трудового законодавства.

Почнемо з розгляду проблеми щодо відсутності чітко визначеного переліку випадків, які будуть застосовуватись як підстави для призупинення дії трудового договору. Із зазначеного в частині 1 статті 13 Закону № 2136 можна виокремити такі приводи: 1) неспромога роботодавця забезпечувати роботою працівника; 2) працівник не має можливості виконувати роботу. Видається, таке формулювання є досить розпливчатим та

ускладнює правозастосування, оскільки суб'єктам трудових відносин буде проблематично оцінити випадки, у яких дану норму доцільно застосовувати. Невирішення даного питання надалі призведе до зловживання правом, а також до необґрунтованості оформлення наказу (розпорядження) стосовно призупинення дії трудового договору у відповідності до частини 2 статті 13 цього ж законодавчого акту. Думається, доречним буде врегулювання цього питання наступним шляхом: попередньо зробивши оцінку об'єктивної можливості надання та виконання роботи, слід додати чітко окреслені критерії для характеристики потенційних обставин щодо тимчасового припинення дії трудового договору. Наявність таких критеріїв дозволить уникнути неоднозначного тлумачення даної норми.

До прогалин можна віднести й те, що законодавець не передбачив початок відрахування періоду, з якого діє призупинення трудового договору. Ідеться про ситуації, коли працівник мав отримати певні нарахування за відпрацьовані робочі години, однак його трудовий договір було призупинено. Тож, виникають питання щодо того, як це повинно бути враховано роботодавцем у таких умовах і коли почнеться відлік дії положень для такого явища.

Статтею 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» регулюється питання щодо проведення державного контролю у сфері праці включно щодо законності призупинення, однак існує колізія між цим нормативно-правовим актом та чинною постановою Кабінету Міністрів № 303 від 13.03.2022 р., яку необхідно вирішити. Частиною 2 статті 13 цього ж закону передбачена реалізація права на захист трудових прав працівників у випадку порушення роботодавцями умов такого призупинення, однак не зазначено наслідки визнання призупинення трудового договору недійсним для його сторін, а також яка відповідальність застосовуватиметься до порушників. Думається, що у такому випадку має скасовуватись не тільки оформлений наказ та відновлено дію трудового договору, а так само пропущені робочі дні повинні розцінюватись як вимушений прогул та відповідно до положення частини 2 статті 235 КЗпП роботодавець зобов'язаний прийняти рішення про виплату працівникові його середньомісячної заробітної плати за всі ці пропуски.

Наступною прогалиною можна вважати відсутність чіткого регулювання механізму відшкодування заробітної плати та інших виплат, передбачених частиною 4 статті 13 вищезазначеного закону. Зазначеним положенням не окреслено яким чином будуть здійсненні зафіксовані розрахунки, що покладені на державу, котра втілює збройну агресію проти України, обмеження для строків передачі до працівників та яка відповідальність існуватиме за можливі порушення. Окреслене можна врегулювати за допомогою закріплення конкретних дій щодо відшкодування на законодавчому рівні. Так, на міжнародному щаблі слід укласти багатосторонній інтернаціональний договір між Україною й країнами, що підтримують її територіальну цілісність та суверенітет, встановити додаткові підходи у питаннях юрисдикційного імунітету, створити спеціальну компенсаційну комісію та фонд відшкодування збитків, а на національному – варто у такій же відповідності розробити й закріпити механізм передачі коштів до працівників. У ситуації, що склалась, роботодавець зобов'язаний вести облік розрахованої оплати заробітної плати та інших виплат відповідно до умов укладеного між учасниками трудового договору, а також враховувати оподаткування доходів працівників відповідно до законодавства. Щодо відповідальності за ухилення від відшкодування, то власникам варто

звертатись до міжнародних судових органів, наприклад до Європейського суду з прав людини, з метою отримання компенсацій.

Під час призупинення трудового договору виникає така ситуація, коли працівник фактично не працює, тому згідно зі статтею 9 Закону України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. його стаж роботи не буде зарахований для надання щорічної основної відпустки. А також працівник виключається з 12-місячного розрахункового періоду щодо виплати відпускних. Зважаючи на специфіку кожної з ситуацій, їх можна вирішити укладенням додаткової угоди до трудового договору стосовно розрахунків компенсації за невикористані дні відпустки. Крім того, під час призупинення дії трудового договору страховий стаж для лікарняних та пенсій не враховуватиметься, оскільки згідно з пунктом 9¹⁹ розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. не сплачується єдиний соціальний внесок (ЄСВ). Зважаючи на це, працівник може розглянути можливість добровільного внесення ЄСВ до Пенсійного фонду України, щоб зберегти свій страховий стаж.

Останньою неточністю та недосконалістю характеризується процес розірвання трудового договору у період, коли його дію було призупинено, бо статтею 13 Закону № 2136 прямо про це не зазначено, однак очевидно, що працівник продовжує перебувати у трудових відносинах і має право їх припинити остаточно відповідно до положень статті 36 КЗпП. Враховуються положення статті 4 Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», де встановлено можливість розірвати договір у зв'язку з веденням активних військових дій та існуванням небезпеки для працівників, однак чи не порушує даний припис їхні права? Варто наголосити, що на законодавчому рівні не врегульовано як відбуватиметься процес звільнення в таких умовах та питання відшкодування нарахованих за цей час виплат надалі. Це свідчить про існування прогалин, і тому потребує їх подальшого подолання. Для цього слід нормативно закріпити чіткий механізм розірвання трудового договору у період, коли його дію було призупинено, враховуючи потреби роботодавців та працівників.

Тож, призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану є важливим питанням, яке потребує уваги, оскільки зазначена опція має досить великий вплив на права та інтереси працівників і роботодавців, а також на стабільність трудових відносин. Існування прогалин та неоднозначних питань у законодавстві України значно ускладнює практичне застосування, тому з метою їх усунення необхідно проводити додаткові дослідження та зробити подальші уточнення у правових нормах. У процесі написання даної наукової роботи було виявлено недоліки у правовому регулюванні призупинення дії трудового договору, а також запропоновано можливі рішення щодо їх подолання. Ці кроки допоможуть вирішити найбільш актуальні прогалини в сучасному законодавстві задля забезпечення правового та соціального захисту працівників, а також гарантуватимуть зменшення трудових спорів та суперечностей.

НАДАННЯ ВІДПУСТКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розділ II Конституції України містить комплекс прав та свобод людини й громадянина, зокрема право на відпочинок. Відповідно до ст. 45 це право реалізується шляхом надання днів щотижневого відпочинку, оплачуваної щорічної відпустки тощо [1]. Надання відпустки регулюється багатьма нормативно-правовими актами: Конституцією України, Кодексом законів про працю України (далі Кодекс), Законом України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР (далі Закон «Про відпустки») тощо. Указом Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022 в Україні введено воєнний стан, що зі свого боку зумовило зміни в трудовому законодавстві. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX врегулював питання щодо надання відпустки під час війни.

Порядок реалізації права на відпустку в умовах повномасштабного вторгнення на територію нашої держави характеризується певними особливостями, які варто розглянути детальніше.

По-перше, до 24.02.2022 р. щорічна основна відпустка складала не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, однак наразі тривалість є дещо іншою. Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону за таких умов за рішенням роботодавця тривалість щорічної основної відпустки може бути обмежено 24 календарними днями за поточний робочий рік [4]. Так, встановлюється імперативна норма щодо тривалості, яка не залежить від кількості днів, які передбачалися до війни на певному підприємстві, в організації або установі чи у роботодавця – фізичної особи. До того ж за нормальних умов відпустка працівників може бути більшою, ніж 24 календарні дні. Законодавець зазначає, що надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану [4]. На підставі наведено, можна зробити висновок про те, що такі дні не втрачаються, а повинні враховуватися після завершення несприятливих обставин.

По-друге, в абзаці третьому ч. 1 ст. 12 Закону передбачено, що під час такого правового режиму не беруться до уваги норми частини сьомої ст. 79, частини п'ятої ст. 80 Кодексу та частини п'ятої ст. 11, частини другої ст. 12 Закону «Про відпустки» [4]. Частина сьома ст. 79 Кодексу передбачає, що працівник має право отримати невикористану частину щорічної відпустки до кінця робочого року, але не пізніше 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка, а частина п'ята статті 80 Кодексу – забороняється ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд та ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років та працівникам, які мають право на щорічні додаткові відпустки за роботу зі шкідливими й важкими умовами чи з особливим характером праці [2]. Аналогічні положення містяться в частині п'ятій ст. 11 та частині другій ст. 12 Закону «Про відпустки».

По-третє, відомо, що існує чимало видів відпусток, які можуть бути надані працівникам. Так, основними видами є:

1) щорічні відпустки: основна, додаткова за роботу зі шкідливими та важкими умовами праці, а також за особливий характер праці тощо;

- 2) додаткові відпустки через навчання;
- 3) творча відпустка;
- 4) відпустка для підготовки та участі в змаганнях;
- 5) соціальні відпустки: через вагітність та пологи, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо;
- 6) відпустки без збереження заробітної плати.

Перелік видів відпусток є невичерпним, адже нашим законодавством, трудовим договором, колективним договором чи угодою можуть бути передбачені інші відпустки [3].

Згідно з частиною другою ст. 12 Закону встановлюється обмеження права на отримання будь-якого виду відпустки для осіб, які працюють на об'єктах критичної інфраструктури. Проте варто зауважити виняток з даного положення, а саме: роботодавець повинен надати відпустки через вагітність та пологи, а також для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку [4]. Серед повноважень Кабінету Міністрів України виокремлюють затвердження Переліку секторів критичної інфраструктури [6]. Так, нині чинним є Перелік секторів критичної інфраструктури від 09.10.2020 р. № 1109.

Щодо відпустки без збереження заробітної плати в умовах воєнного стану, то працівник може висловити прохання про таку відпустку, а роботодавець відповідно повинен надати її без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 Закону «Про відпустки» [4]. Частина перша статті 26 Закону «Про відпустки» визначає такий строк: не більше 15 календарних днів на рік [3]. Варто додати, що працівник, який виїхав за кордон або набув статусу внутрішньо переміщеної особи може подати заяву про отримання такого виду відпустки, а роботодавець в обов'язковому порядку повинен надати її тривалістю, визначеною у заяві, але не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку [4].

Отже, проаналізувавши вищенаведені положення, можна зробити висновок, що право на відпустку в умовах воєнного стану є дещо обмеженим, зокрема змін зазнали тривалість відпустки, право на отримання будь-якого виду відпустки працівниками об'єктів критичної інфраструктури тощо. Так, працівники та роботодавці обов'язково повинні враховувати нововведення в трудовому законодавстві при реалізації такого права. Необхідно зауважити, що Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX є чинним під час воєнного стану та втрачає чинність з дня припинення або скасування такого правового режиму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України (<https://www.president.gov.ua/documents/constitution>)
2. Кодекс законів про працю (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>)
3. Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>)
4. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n2>)
5. Указ Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022 (<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>)
6. Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 р. № 1882-IX (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>)

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ, ЗМІСТУ ТА ФУНКЦІЙ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

У літературі багато науковців дають визначення поняття «трудовий договір», тому що він є одним із необхідних та основних договорів при реалізації працівника права на працю. Деякі юристи визначають трудовий договір як письмову угоду, що укладається в індивідуальному порядку між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується особисто виконувати роботу за обумовленою трудовою функцією із дотриманням правил внутрішнього трудового розпорядку, в інтересах, під керівництвом і контролем роботодавця, а роботодавець зобов'язується надати працівникові роботу за цією угодою, створювати належні, безпечні і здорові умови праці відповідно до трудового законодавства, колективних угод, колективних договорів, нормативних актів роботодавця, цієї угоди та своєчасно і в повному обсязі виплачувати заробітну плату.

Згідно ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі КЗпП) трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем - фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець - фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Поняття та зміст трудового права, як угода між працівником і роботодавцем, також зазначається у проєкті Трудового Кодексу України від 08.11.2019 № 2410 (Одержаний ВР України). Зокрема, згідно ч.1, 2 ст.31, трудовий договір — угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується особисто виконувати роботу (трудова функція), визначену цією угодою, з додержанням трудового законодавства, колективних договорів і угод, правил внутрішнього трудового розпорядку під керівництвом та контролем роботодавця, а роботодавець — надати працівникові роботу за цією угодою, забезпечувати належні, безпечні та здорові умови праці, належні санітарно-побутові умови та своєчасно і в повному обсязі виплачувати заробітну плату. Працівник має право укладати трудовий договір до свого звільнення з попереднього місця роботи. У такому разі в трудовому договорі зазначається, виконання роботи за основним місцем роботи чи за сумісництвом

Отже, якщо підсумувати вище наведені приклади юридичних пояснень щодо поняття «трудовий договір», то можна дійти висновку, що використані терміни мають тотожне юридичне пояснення. Однак, слід зауважити, що ст. 21 КЗпП має офіційне юридичне закріплення у трудовому законодавстві, тобто має вищу юридичну силу.

Якщо говорити про зміст трудового договору, то на відміну від чинного КЗпП, у ст. 32 Трудового Кодексу від 08.11.2019 № 2410 (Одержаний ВР України), закріплений зміст трудового договору: в другій частині визначені обов'язкові умови трудового договору, наприклад, місце роботи, оплата та охорона праці, режим праці та відпочинку, а у третій частині визначені додаткові, такі як: умови випробування та застереження стосовно нерозголошення комерційної таємниці тощо. У п.п. 2 і 3 ч. 1 ст. 23 КЗпП законодавцем встановлено положення, згідно з яким трудовий договір може укладатися на визначений строк, встановлений за погодженням сторін, а також на час виконання певної роботи. Таким

чином, трудовий договір, строк якого закінчився (чи робота, на виконання якої укладався договір, була виконана), припиняє свою дію, а трудові правовідносини припиняються.

Трудовий договір у системі правочинів з питань праці характеризує його зміст. КЗпП чітко не регламентує питання щодо змісту трудового договору. Змістом трудового договору є сукупність умов, що визначають взаємні права й обов'язки працівника та роботодавця. Умови праці встановлюються не тільки трудовим договором, а й законодавством та локальними нормативними актами. Взагалі умови праці поділяються на договірні та нормативні. А договірні, у свою чергу, поділяються на обов'язкові (необхідні) та додаткові (факультативні). Щодо обов'язкових, то такі умови містяться у будь-якому трудовому договорі, а без них договір не може вважатися укладеним. Стосовно додаткових, то за угодою сторін вони включаються до договору і є не обов'язковими. Якщо ж вони включені до трудового договору, то набувають такої самої юридичної сили, як і необхідні умови.

Поняття та зміст трудового договору є підставою визначення його функцій. Отже, функції трудового права – це основні напрямки правового впливу на трудові відносини і відносини, пов'язані з ними. Як прийнято визначати правниками, трудовий договір виконує регулятивну, установчу, захисну та інші функції. Регулятивна функція трудового договору, як основа виникнення та існування трудових відносин у часі. Як нормативно-правовий акт трудовий договір є одним із способів регулювання трудових відносин. Трудовий договір виконує установчу функцію. Є юридичним фактом те, що трудовий договір забезпечує виникнення юридичного зв'язку між роботодавцем та найманим працівником. Правове значення трудового договору не вичерпується встановленням конкретних трудових відносин. Трудовий договір також є підставою для існування та розвитку трудового правовідношення: якщо сторона змінила умови трудового договору, то це є переведенням на роботу, тобто змінюється трудове правовідношення. Якщо розірвано трудовий договір, то це означає повне припинення трудових правовідносин між сторонами. Як юридичне вираження згоди інтересів і побажань обох сторін трудовий договір є альтернативою примусовій праці. Тому він діє як захист.

Отже, розглянувши поняття, зміст та функції трудового договору, слід зробити висновок про те, що трудовий договір має важливе значення при реалізації найманими працівниками права на працю та належним чином забезпечує їх трудові права під час виконання роботи за трудовим договором.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Наньєва М. І. Дисертація «Укладення трудового договору за законодавством України та окремих зарубіжних країн»//Кваліфікаційна наукова праця Національного університету «Одеська юридична академія» УДК 349.22:331.106 (477).
2. Бабенко Е. В. Дисертація «Доктрина захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин»//Кваліфікаційна наукова праця Київського Національного університету ім. Т. Шевченка УДК 349.2
3. Трудове право України: підручник/ [О. М. Ярошенко, О. Є. Луценко, Н. М. Вапнярчук та ін.]; (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. – 376 с

У роботі також використано: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> – КЗпП України <https://ips.ligazakon.net/document/DI00294A?an=288> – Проект Трудового Кодексу України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЗА УМОВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Соціальний діалог є основною платформою для вироблення домовленостей на сучасному динамічному ринку праці у всьому світі, включаючи Україну. Зокрема, наша держава активно розвиває інститут соціального діалогу, що є вкрай важливим, зважаючи на те, що в сучасному світі, який дедалі більше стає цифровізованим, роль соціальних партнерів щодо гармонізації ринку праці та пом'якшення ризиків безробіття зростає. Проте питання розвитку соціального діалогу в умовах цифрової економіки в Україні не є достатньо дослідженим, а отже, є вкрай актуальними питання його проблем та перспектив розвитку.

Першим важливим аспектом є визначення поняття соціального діалогу. Міжнародна Організація Праці у Декларації про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації, яка була прийнята 10 червня 2008 року, визначає соціальний діалог як сукупність «всіх видів переговорів, консультацій та обміну інформацією між представниками урядів, соціальних партнерів або між соціальними партнерами з питань, що становлять спільний інтерес, пов'язаних з економічною та соціальною політикою». Закон України «Про соціальний діалог», прийнятий 23 грудня 2010 року, визначає соціальний діалог як процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу. Варто звернути увагу на те, що в законі звужено сферу поширення соціального діалогу до переговорного процесу й, загалом, у сучасній українській науці панує думка про ототожнення соціального діалогу саме з переговорним процесом. За такого підходу поза визначенням залишається питання вирішення трудових спорів. Значно знижує ефективність здійснення соціального діалогу й факт того, що результатом соціального діалогу на усіх рівнях є пропозиції та рекомендації відповідно до статей 12, 16, 18 Закону України «Про соціальний діалог», що зумовлює необов'язковість виконання спільних рішень, а отже, й знижує їх дієвість. На нашу думку, розуміння соціального діалогу за сучасних умов має бути розширеним та включити питання вирішення трудових спорів, а також необхідно встановити обов'язковість виконання спільних рішень.

В умовах цифрової економіки інститут соціального діалогу невпинно змінюється. Зокрема, можна навести приклад ухвалення Резолюції про вирішення нових цифрових викликів у світі праці профспілками на рівні ЄС, у якій було закликано дослідити й обмінятися наробками, щодо способу регулювання соціально-трудовими відносин та реалізації соціального діалогу в умовах цифровізації. Соціальні партнери країн Європи, активно впроваджують досягнення ІТ сектору в системи управління та соціальний діалог, розробляючи процедури, правила ведення діалогу, тощо.

Незважаючи на стрімкий розвиток України в сфері ІТ, соціальні партнери не часто використовують можливості цифровізації в організації переговорного процесу та діалогу, в той час як цифровізація може значно полегшити та підвищити ефективність цього процесу. І це, у свою чергу, прискорить обмін інформацією між сторонами соціального діалогу,

полегшити здійснення моніторингу та оцінювання результативності переговорних процесів між ними, систематизує кращі практики соціального діалогу.

Незважаючи на стрімкий розвиток України в сфері ІТ, соціальні партнери не часто використовують можливості цифровізації в організації переговорного процесу та діалогу, в той час як цифровізація може значно полегшити та підвищити ефективність цього процесу, прискоривши обмін інформацією, полегшивши здійснення моніторингу та оцінювання результативності переговорних процесів, систематизувавши кращі практики соціального діалогу. Крім того, модель соціального діалогу за умов цифрової економіки потребує розширення кола соціальних партнерів. Так, до роботодавців, працівників та представників держави варто додати громадські організації, пов'язані з предметом договору, які зможуть спрямовувати діалог на найбільш актуальну проблематику, та арбітражні органи, які можуть бути ефективним інструментом вирішення трудових конфліктів.

Варто звернути увагу й на рівні соціального діалогу. Так, в законодавстві України визначено чотири рівні соціального діалогу: національний (державний), регіональний, галузевий, виробничий. Деякі науковці пропонують додати до вищезазначеного переліку ще й наднаціональний (міжнародний) рівень, що цілком, на нашу думку, відповідає прагненням України до євроінтеграції та дозволить наблизити українське законодавство до законодавства європейських країн та, загалом, дозволить використовувати соціальний діалог на міжнародному рівні.

Інтенсивний цифровий розвиток також розширює коло принципів соціального діалогу. Так, варто підкреслити принцип автономії учасників договірному процесу, який полягає у незалежності учасників договірному процесу та визнання іншою стороною прав та інтересів кожного партнера. Також принципами соціального діалогу є взаємодія сторін, прагнення до компромісу, конструктивність діалогу тощо.

Отже, Україна потребує трансформації соціального діалогу з урахуванням вимог цифрової економіки з метою підвищення його ефективності, інтеграції у європейський правовий простір, розвитку цифровізації загалом.

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Встухова Ірина Анатоліївна

*Чорна Анастасія Олександрівна
Студентка 8 групи, факультету юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

АКТИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: УГОДИ І КОЛЕКТИВНІ ДОГОВОРИ

Акти соціального партнерства є важливим інструментом для забезпечення гармонійних відносин між працівниками та роботодавцями. Угоди та колективні договори є одними з найбільш поширених форм актів соціального партнерства.

Угода – це документ, який укладається між профспілкою та роботодавцем або групою роботодавців та містить умови праці та соціального захисту працівників. Угода може бути укладена на різний термін, від кількох місяців до кількох років.

Один з найбільш важливих аспектів угоди полягає у визначенні рівня заробітної плати працівників. Угода може також містити положення про робочий час, відпустки, лікувальний відпочинок, пенсійні виплати та інші аспекти соціального захисту працівників.

Колективний договір – це документ, який укладається між профспілкою та роботодавцем або групою роботодавців та містить умови праці, які стосуються конкретної організації. Колективний договір може містити більш детальні положення, ніж угода, і регулювати більш широкий спектр питань.

Один з найважливіших аспектів колективного договору – це забезпечення соціального захисту працівників. Колективний договір може містити положення про заробітну плату, робочий час, відпустки, лікувальний відпочинок, пенсійні виплати, страхування, гарантії здоров'я та безпеки праці, рівність статей, захист прав працівників, соціальний діалог та інші питання, про це зазначено у Законі України "Про колективні договори та угоди" від 18.03.1999 № 1040-XIV, а саме у статті 7. Цей Закон визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців.

Колективний договір є дуже важливим документом, оскільки він визначає права та обов'язки як працівників, так і роботодавців. Він також забезпечує більшу стабільність та гармонію у відносинах між працівниками та роботодавцями.

Акти соціального партнерства є важливим інструментом для забезпечення балансу між інтересами роботодавців та працівників. Вони дозволяють створити певну форму взаємодії та співпраці, яка дозволяє досягнути максимальної ефективності в роботі організації та задоволення інтересів всіх сторін.

Одним із важливих аспектів актів соціального партнерства є участь в процесі прийняття рішень. Роботодавці та працівники можуть взаємодіяти для досягнення спільної мети, домовляючись про важливі питання та ухвалюючи спільні рішення.

Крім того, акти соціального партнерства можуть бути використані для вирішення конфліктів між роботодавцями та працівниками. Якщо виникають проблеми з оплатою праці, умовами праці або іншими питаннями, роботодавці та працівники можуть вирішити ці питання за допомогою колективного договору або іншого акту соціального партнерства.

Також акти соціального партнерства можуть бути важливим інструментом для забезпечення соціальної відповідальності організацій. Роботодавці можуть зобов'язатися забезпечувати безпеку та охорону здоров'я працівників, дотримуватися етичних стандартів, працювати з урахуванням впливу на довкілля та інші соціальні питання.

Варто зазначити, що акти соціального партнерства можуть мати різні форми, від колективних договорів до спільних комітетів, та можуть бути застосовані в різних сферах діяльності, від промисловості до державного сектору.

Крім того, у Законі України "Про зайнятість населення" від 01.07.2012 № 5067-VI зазначається, що акти соціального партнерства можуть включати в себе такі питання, як забезпечення навчання та розвитку працівників, створення безпечних та здорових умов праці, дотримання прав та свобод працівників, забезпечення рівної оплати за рівну роботу, ухвалення спільних рішень щодо працевлаштування, увіковічнення робочого часу та інших питань.

Кодекс законів про працю України містить норми про умови праці, включаючи робочий час, відпустки, лікарняні, пенсійні виплати та інші аспекти соціального захисту працівників.

Генеральна Угода про регулювання принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019-2021 роки є важливим

документом, який визначає загальні принципи та норми регулювання трудових відносин на національному рівні. Вона містить положення про умови праці, соціальний захист працівників, права та обов'язки сторін, механізми взаємодії між роботодавцями та профспілками, порядок укладання колективних договорів та врегулювання трудових спорів.

Акти соціального партнерства можуть бути узгоджені на різних рівнях, від підприємства до національного рівня. Наприклад, у багатьох країнах існують національні колективні договори, які узгоджуються між роботодавцями та профспілками на рівні всієї країни.

У Німеччині існує система централізованих колективних договорів, де відбувається узгодження між центральними роботодавцями та профспілками на рівні галузі. Прикладом є "Металургійний колективний договір" (Tarifvertrag der Metall- und Elektroindustrie), який визначає умови праці в металургійній та електротехнічній галузях країни, такі як заробітна плата, робочий час, відпустки та інші соціальні гарантії.

Шведська модель колективних договорів передбачає узгодження національних умов праці між роботодавцями та профспілками на рівні галузей та підприємств. Прикладом є "Угода між Шведською асоціацією роботодавців" (Svenskt Näringsliv) та "Конфедерацією профспілок Швеції" (Landsorganisationen i Sverige), яка встановлює умови праці для багатьох галузей економіки.

Не менш важливим є забезпечення дотримання актів соціального партнерства та колективних договорів. Для цього можуть використовуватися різні механізми, від розгляду спорів та конфліктів на підприємстві до звернення до суду або інших відповідних органів.

Усі ці аспекти показують, що акти соціального партнерства та колективні договори є важливими інструментами для забезпечення стабільності та розвитку на підприємствах та в суспільстві в цілому. Вони дозволяють роботодавцям та працівникам взаємодіяти, домовлятися про важливі питання та ухвалювати спільні рішення для досягнення спільних цілей.

Науковий керівник: к.ю.н.доц.кафедри трудового права Ветухова І.А.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України "Про колективні договори та угоди" від 18.03.1999 № 1040-XIV;
2. Закон України "Про зайнятість населення" від 01.07.2012 № 5067-VI;
3. Матеріали сайту Міністерства соціальної політики України;
4. Бондаренко Т. О. Застосування соціального партнерства у колективних відносинах на підприємствах / Т. О. Бондаренко // Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2013.
5. Морозова Л. С. Формування колективних договорів у підприємств і організацій / Л. С. Морозова, О. О. Резніков // Проблеми та перспективи розвитку економіки підприємств. - 2019.

ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Питання про місце і роль держави та її органів у регулюванні відносин у царині праці є актуальним протягом тривалого часу. Держава, обмежуючи в інтересах працівника свободу трудового договору, тим самим забезпечує його правову рівність у відносинах з роботодавцем - встановлює мінімум гарантованих прав та максимум можливих обов'язків для працівників, зокрема, визначає мінімальний розмір заробітної плати, максимальну тривалість робочого часу тощо.

Так, місце і роль держави та її органів у регулюванні відносин у царині праці дійсно є актуальним питанням [1, с.375]. Законодавство виступає як головний регулятор трудових відносин та забезпечує захист прав працівників. Її роль полягає у встановленні правил, які гарантують додержання принципів справедливості та рівності у відносинах між роботодавцями та працівниками.

Однією з головних функцій держави є встановлення мінімальних стандартів щодо умов праці та соціального захисту працівників. Держава встановлює мінімальний розмір заробітної плати, максимальну тривалість робочого часу, умови відпочинку, лікарняного відпустки, пенсійних виплат та інші соціальні гарантії для працівників. Таким чином, держава забезпечує мінімальні гарантії для працівників та перешкоджає їх експлуатації з боку роботодавців.

На законодавчому рівні також встановлює правила щодо укладання трудових договорів та вимагає їх дотримання від роботодавців та працівників. Законодавство України контролює додержання умов трудових договорів, правил охорони праці та безпеки праці на підприємствах, а також установлює механізми врегулювання трудових спорів між сторонами.

Державні органи можуть виступати як суб'єкти трудового права в різних якостях. Основними ролями, які вони можуть виконувати, є:

- Роботодавець. Державні органи можуть бути роботодавцями і надавати роботу працівникам на умовах трудового договору. В такому випадку вони повинні дотримуватися всіх вимог, що стосуються працівників, які встановлені законодавством, зокрема, щодо умов праці, оплати праці, соціального захисту тощо.
- Регулюючий орган. Державні органи можуть регулювати відносини в галузі праці та соціального захисту населення, видавати закони, нормативні акти та контролювати їх виконання. Наприклад, Міністерство соціальної політики України встановлює правила соціального захисту працівників.
- Арбітр. Державні органи можуть виступати як арбітри у врегулюванні трудових спорів між працівниками та роботодавцями.
- Контролюючий орган. Державні органи можуть виконувати функції з контролю за дотриманням законодавства в галузі трудового права. Наприклад, Державна інспекція з охорони праці здійснює контроль за дотриманням законодавства в галузі охорони праці та безпеки праці на підприємствах.

В сучасному світі держава виступає як головний суб'єкт регулювання відносин у царині праці та забезпечення соціального партнерства. Законодавчі та нормативно-правові

акти, прийняті державою, встановлюють права та обов'язки роботодавців та працівників, а також мінімальний рівень соціального захисту останніх [2].

У своїй діяльності держава також забезпечує участь роботодавців та працівників у різних процесах, пов'язаних із трудовими відносинами. Зокрема, вона підтримує створення та діяльність профспілок, які представляють інтереси працівників, та розробляє механізми колективного переговорного процесу з метою укладення колективних угод. Таким чином, держава виступає як посередник у вирішенні соціально-економічних проблем, пов'язаних із трудовими відносинами.

Отже, державні органи можуть виступати як різні суб'єкти трудового права, залежно від їх ролі в конкретних відносинах праці. Відтак, державні органи можуть виступати суб'єктами трудового права, коли вони здійснюють контроль за додержанням законодавства про працю на підприємствах, встановлюють квоти для прийому на роботу молоді, інвалідів та інші заходи, пов'язані з охороною праці.

В цих випадках державні органи здійснюють функції, які спрямовані на захист прав працівників і забезпечення їхньої безпеки на робочому місці. Важливо, щоб державні органи діяли відповідно до законодавства та з метою забезпечення прав працівників, а не в інтересах інших сторін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Правовий статус державних органів – суб'єктів трудового права / К.В. Гончарова // Держава і право. 2011. Вип. 54. С. 374-379.
2. Державні органи як суб'єкти трудових правовідносин. 2016. URL: <https://studfile.net/preview/5390823/page:12/>

Бурлаков Антон Валерійович
студент 3 курсу, 2 групи
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
a.v.burlakov03@gmail.com

РИЗИКИ ЗНИЩЕННЯ РУХОМОГО МАЙНА В МОМЕНТ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасній Україні жодну людину не оминають відносини купівлі-продажу товарів або майна. Але події лютого 2022 року та введення воєнного стану на території України зумовили гострі зміни ризиків в процесі укладання договорів купівлі-продажу рухомого майна, в тому числі це вплинуло на ризики знищення майна при його передачі або зберіганні внаслідок обстрілів та ведення бойових дій і специфіку визначення на якій зі сторін буде лежати цей ризик.

Згідно з ст. 655 Цивільного Кодексу України, за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [1]. Виходячи з такого визначення, зрозуміле встановлення зобов'язання між сторонами на передачу/отримання майна або товару і його отримання/сплата, але ця стаття не конкретизує ризики і їх момент виникнення під час виконання такого зобов'язання.

Цього питання торкається ст. 668 ЦКУ, але вона визначає лише перехід ризику випадкового знищення або випадкового пошкодження товару, в тому числі під час його транспортування, що в повній мірі не враховує можливе знищення внаслідок ведення бойових дій або обстрілів. Згідно до її змісту, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару буде переходити до покупця з моменту передання йому товару, водночас залишаючи іншу можливість встановлення цього моменту законом або договором[1]. Але цієї передбаченої можливості виявилось недостатньо. До 24 лютого 2022 р. питання ризику випадкового знищення враховувало перш за все випадковість як обставину, що не має системності і не залежить від волі сторін або зовнішніх чинників. До того ж не конкретизувалося на такому понятті як “форс-мажор” або “обставини непереборної сили”, які є тотожними.

На мою думку, ризики знищення майна або його пошкодження в момент укладання договору купівлі продажу необхідно пов'язувати напряму з настанням форс-мажорних обставин. Форс-мажорними є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань які передбачені умовами договору або обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, до яких і відносять загрозу війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, військові дії, оголошену та неоголошену війну[2]. Слід також зазначити, що Торгово-Промислова Палата України видала документ адресований “Всім кого це стосується”, яким засвідчила що: “військова агресія Російської Федерації проти України визнається форс-мажорною обставиною”[3]. Таким чином, знищення майна або товару в момент його передачі або тимчасового

зберігання внаслідок зазначених дії дає підстави розглядати це як настання форс-мажорних обставин і пов'язувати з цим відповідні наслідки.

За загальним правилом, ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна, несе його власник, але ч.1 ст. 617 ЦК зазначається, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення такого зобов'язання, якщо вона зможе довести, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили[1]. Відповідні приписи цієї статті дають зрозуміти, що порушення умов або терміну виконання зобов'язання за будь-яким договором (в тому числі й за договором купівлі-продажу) звільняє продавця від негативних наслідків невиконання зобов'язання на період дії таких обставин, але не звільняє його виконати їх після закінчення таких обставин непереборної сили.

В свою чергу, при виникненні суперечливих ситуацій з покупцем, продавець ще буде повинен довести, що саме через наявність форс-мажорних обставин він не зміг виконати своє зобов'язання та у нього не було об'єктивної можливості їх виконати яким би чином він не намагався це зробити. За період дії воєнного стану з'явився окремий вид шахрайства з приводу раптового знищення майна внаслідок бойових дій, за яке покупець сплатив гроші або вніс завдаток і продавець, таким чином, бажає позбавитися від відповідальності за зобов'язанням передати майно.

На сьогоднішній день судова практика у вирішенні питань можливого шахрайства продавців на фоні знищення майна, яке вони зобов'язані передати покупцю, стосовно визначення достатності посилання в судовому процесі на лист ТПП для визнання знищеного внаслідок бойових дій майна як підставу для неможливості виконання зобов'язання за договором купівлі-продажу, або у визначені які конкретно обставини дають змогу засвідчити настання такого форс-мажору є неоднозначною. Так, на сьогоднішній день, не є достатнім формальне посилання лише на відповідний лист ТПП, оскільки Суд повинен всебічно і обґрунтовано досліджувати докази в сукупності[4]. Відповідно таке засвідчення форс-мажорних обставин може вважатися достатнім доказом про існування таких обставин непереборної сили для сторін договору, у випадку якщо вони про це домовилися, але не зобов'язує суд у випадку виникнення спору між сторонами давати правову кваліфікацію таких обставин саме як форс-мажорних.

Таким чином, якщо сторона, яка зобов'язана передати товар або майно посилається в судовому процесі на такі форс-мажорні обставини як бойові дії, задля звільнення від можливої відповідальності за невиконане зобов'язання за договором купівлі-продажу, посилання лише на зазначений лист ТПП від 28.02.2022 р. буде недостатньо, оскільки він не конкретизує усіх випадків знищення майна або товару. Тому, для визнання наявності реальної неможливості виконання зобов'язання необхідно надати Суду також інші допустимі докази, які будуть підтверджувати обставини форс-мажору у контексті конкретного зобов'язання.

Підсумовуючи вищесказане, українці опинилися в непередбачуваних умовах, які створюють додаткові ризики під час укладення договору купівлі-продажу, але сучасне законодавство не знімає відповідальності з продавця за знищене майно або товар, поки вони повноцінно не перейдуть до нового власника, що в якомусь сенсі залишає певне поле гарантій для покупців, але і дозволяє захистити інтереси продавців дотримуючись сутності таких договорів.

Науковий керівник: Є.О. Тупицька, к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний Кодекс України: Закон України No 435-IV від 16 січня 2003 року. Верховна Рада України. офіц.веб-сайт.
2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України №671/97-ВР від 02.12.1997 р. Верховна Рада України. офіц.веб-сайт.
3. Лист ТПП №2024/02.0-7.1 від 28.02.2022р <https://uccr.org.ua/uploads/files/621c5a543cda9382669631.pdf>
4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.08.2022 у справі № 922/854/21

Власенко Марина Вячеславівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Факультет прокуратури, 2 курс, 22 група

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ПРАВОЗДАТНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Загальновідомим у правовій науці є той факт, що для того аби виступати суб'єктом цивільних правовідносин, особа повинна мати таку передумову як правосуб'єктність, яка в свою чергу складається з правоздатності та дієздатності. Без цього жодна фізична особа, у тому числі й іноземні громадяни, не можуть виступати учасниками цивільно-правових відносин та бути суб'єктами як цивільного, так і внаслідок цього міжнародного приватного права.

Якщо розглядати саме правоздатність, то під цим поняттям, згідно з Цивільним Кодексом України, розуміють здатність людини мати цивільні права та обов'язки. За загальним правилом громадяни здобувають правоздатність з моменту народження, а юридичні особи – з моменту державної реєстрації. В свою чергу припиняється вона з моменту смерті фізичної та винесення з державного реєстру юридичної особи. Вивчаючи міжнародне приватне право, виникає питання як законодавчо регулюється правоздатність іноземних осіб, які перебувають на території України.

Іноземці – це особи, які не перебувають в громадянстві України, але визнаються громадянами іншої держави. Однак, знаходячись на території нашої країни, як і інші особи, вони зобов'язані володіти правоздатністю, як одним з елементів правосуб'єктності, аби мати можливість бути учасниками правовідносин, тобто володіти певними правами та обов'язками. Правовий статус іноземців в Україні регулюється Законом «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно з частиною 1 статті 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства мають цивільну правоздатність в Україні на рівні з громадянами України, окрім випадків, які передбачені чинним законодавством або міжнародними договорами України. Тобто в нашій державі цій категорії осіб надано національний правовий режим, що також

закріплено на рівні Конституції України через положення, в якому зазначається, що іноземці, які на законних підставах перебувають на території України, користуються тими самими правами і свободами, та несуть такі ж самі обов'язки, що і громадяни України, крім винятків, які закріплені в Конституції, законах та міжнародних договорах України. Схожі приписи закріплені також в Законі України «Про міжнародне приватне право» та ЦПК України.

Такі найважливіші особисті права, як право на життя, особисту недоторканість, повагу честі і гідності, недоторканість житла, свободу думки і слова, віросповідання визнаються звичайно за всіма людьми, які перебувають на території України, включаючи іноземців в тому числі. Щодо трудових прав, то іноземні громадяни мають право на працю, на гідні умови та на оплату праці на рівні з громадянами України. Окрім цього, іноземці мають право на заняття будь-якою не забороненою законом підприємницькою діяльністю на території України. Не менш важливими в аспекті правового статусу громадян інших держав є наявність в них соціально-економічних прав під час перебування на території України, якими вони наділені майже в тому ж обсязі, що і громадяни нашої держави.

Маємо зазначити, що правоздатність необхідно розуміти як неодмінний та постійний цивільний стан іноземних громадян. Особа не може бути обмеженою у правоздатності або визнаною неправоздатною, вона може бути лише позбавлена мати деякі з прав на рівні з громадянами України, але виключно на підставі чинного законодавства. Тобто, якщо суб'єкт має правоздатність, то він володіє нею з початку і до кінця своїх днів, що також стосується й іноземних громадян на території України.

Законодавством України встановлюються виключення в національному правовому режимі цієї категорії осіб. Вони не мають права: об'єднуватися в політичні партії; брати участь в управлінні державними справами; обирати і бути обраним до органів державної влади; брати участь у референдумах; набувати власність на землі сільськогосподарського призначення на території України.

Варто також зазначити про обов'язки іноземців, які перебувають на території України, адже як відомо правоздатність складається не тільки з можливості мати права, але і виконувати певні обов'язки. В Конституції України закріплено принцип рівності, згідно з яким жодна особа не повинна ухилятися від обов'язків, вони рівномірно мають поширюватися на всіх громадян, іноземців та осіб без громадянства, крім випадків, які зазначені у законодавстві та міжнародних договорах України. Як і громадяни України, іноземці зобов'язані поважати Конституцію та додержуватися її приписів, а також законів України, шанувати традиції та звичаї народу України, що є одним із головних обов'язків, які покладені на них.

Отже, іноземні громадяни як суб'єкти міжнародного приватного права володіють рівною з громадянами України правоздатністю. Вона в свою чергу не залежить від віку, статті та інших факторів. Кожен іноземний громадянин, який перебуває на території України, володіє правоздатністю та ні в якому разі не може бути їй позбавлений. В свою чергу, вона являє собою сукупність прав та обов'язків, які особа вправі і повинна реалізовувати, перебуваючи на території нашої держави. Однак постає питання щодо того, чи слід позбавляти іноземців деяких прав, якщо їм на території України надається національний режим? Вважаю, що всі іноземці, які знаходяться на території нашої держави мають бути розділені на групи: ті, які прибули в Україну на короткий проміжок часу; ті, які

приїхали в Україну на довгий час, з метою отримання громадянства нашої країни. В такому випадку, іноземних громадян, які будуть віднесені до другої групи не слід позбавляти прав та обов'язків на відміну від першої групи, адже їх метою є постійне проживання на території України, і таким чином ми навпаки можемо заохочувати цих осіб залишатися в нашій державі. Більше того, вони не будуть позбавлені деяких прав, внаслідок чого не виділятимуться своїм правовим статусом серед українців, а будуть на рівні з ними і зможуть брати повноцінну участь в житті держави.

Гоштук Олександр
студент 1 курсу магістратури 6 групи
факультету адвокатури НЮУ
імені Ярослава Мудрого

МАЙБУТНЄ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Питання застосування штучного інтелекту в судах з кожним днем набирає все більше актуальності. Донедавна лише невелика кількість вітчизняних вчених займалась дослідженням цього напрямку. Нещодавня поява чату GPT (один із чат-ботів з вбудованим штучним інтелектом) в Україні спричинила значне зростання інтересу українського суспільства до можливості його використання у повсякденному житті. Потенційні можливості та виклики, що супроводжуються використанням штучного інтелекту стали наріжним каменем для вчених, які сьогодні проявляють посилену цікавість до його правового регулювання.

Що ж стосується штучного інтелекту в цивільному судочинстві України, вбачається, що завдяки його застосуванню можна вирішити існуючі проблеми, які не було вирішено судовою реформою 2014 року. Такий оптимізм пояснюється тим, що штучному інтелекту не властивий суб'єктивний фактор, на нього неможливо чинити будь-який тиск чи підкупити. В свою чергу, його застосування дасть можливість підвищити ефективність здійснення правосуддя, створити чіткий алгоритм формування єдності та послідовності судової практики.

Наразі, нормативною передумовою застосування штучного інтелекту в судочинстві України є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Дана концепція визначає мету, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні.

Окрім цього, Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні передбачає, що штучний інтелект слід розуміти як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань.

Станом на сьогодні поширеними є тенденції до автоматизації процесу правосуддя в Україні. Варто зазначити, що дані процеси набирають все більших обертів, а Україною вже зроблено перші фундаментальні кроки.

Так, відповідно до статті 14 Цивільного процесуального кодексу України у судах функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система. Окрім цього в Україні вже задіяні такі її підсистеми як «Електронний суд», «Електронний кабінет» та підсистема відеоконференцзв'язку, відповідно до Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) та «Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 року № 1845/0/15-21 .

Використання цих систем та підсистем забезпечує швидкий та надійний обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Саме автоматизація судового процесу виступає однією з передумов застосування штучного інтелекту в судах.

Окрім автоматизації, позитивним зрушенням в процесі провадження штучного інтелекту в судову систему є погодження Вищою Радою Правосуддя проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів в реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», в свою чергу Вища Рада Правосуддя запропонувала запустити пілотний проєкт із його застосуванням на базі одного із судів першої інстанції в частині розгляду правопорушень із формальним складом.

Однак це не все, чим може допомогти використання штучного інтелекту в судах. Так, основною ціллю його застосування є саме створення можливостей використання штучного інтелекту судами для здійснення правосуддя.

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, використання такого нововведення в цивільному судочинстві дасть змогу створити систему та алгоритм винесення судових рішень у справах незначної складності за взаємною згодою сторін, на основі результатів аналізу сучасної практики та стану дотримання законодавства.

Яскравим прикладом подібного способу застосування штучного інтелекту у судах є його застосування судами Китаю. Починаючи з 2017 року у Китаї функціонує онлайн суд у вигляді мобільного додатку на основі програми WeChat. Роль суду в онлайн суді виконує штучний інтелект, а судові засідання здійснюються через відеочат. Такі суди наділені повноваженнями розглядати спори у сфері авторського права, господарські спори в Інтернеті та порушення в сфері електронної комерції.

Безперечно, використання штучного інтелекту таким шляхом знімає навантаження з судів та робить процес здійснення правосуддя більш швидким.

Видається доцільним створення на базі штучного інтелекту програм консультації, які зроблять отримання юридичних консультацій доступнішим для ширших верств населення.

Таким чином, можемо зазначити, що в майбутньому штучний інтелект фактично зможе відтворити процес здійснення правосуддя судьями у певних сферах суспільних відносин, дасть змогу швидко та якісно здійснювати аналіз застосування судової практики та законодавства, а також створить можливості для покращення доступу до отримання юридичної консультації. Все це прискорить та розвантажить роботу суддів, зробить більш ефективним процес здійснення правосуддя.

*Дубовик Юлія Сергіївна,
студентка III курсу спеціальності «Право»
ЗВО «Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого»*

Науковий керівник:
*Бровченко Тетяна Ігорівна,
асистентка кафедри цивільного права,
кандидатка юридичних наук
ЗВО «Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого»
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Перебіг формування авторського права на музичні твори пройшов досить нелегкий шлях. Крім того складність процесу продовжує збільшуватись через постійний розвиток технологій та недоліки правового регулювання. Сьогодні ми бачимо, що даний вид мистецтва став невід'ємним об'єктом авторського права і потребує детального вивчення через юридичну призму авторського права. Проблемні питання щодо правового характеру музичних творів розглядали у своїх працях такі науковці як О.В. Жилінкова, Ю.О. Кеда, К. Зеров, Г.М. Грабовська та інші. Тож, музичний твір можна вважати одним з найскладніших об'єктів авторського права через його складну структуру та велику кількість учасників у створенні.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права», музичні твори є об'єктом авторських прав, але сам Закон не наводить ні визначення поняття «музичний твір», ні переліку охоронюваних музичних творів, обмежуючись лише музичними творами з текстом або без і музично-драматичними творами [2]. Тому ми можемо сказати, що така прогалина юридичного законодавства та науки заповнена наполовину. Але варто відмітити, що поняття «музичний твір» на відміну від поняття «твір» юридична література не уточнює. Зазвичай поняття використовується для позначення музичного твору в широкому розумінні, яке охоплює будь-який музичний запис, який має автора та є об'єктом авторського права.

Щоб даний вид мистецтва містив свою охороноздатність треба, аби в наявності були дві умови: результат творчої діяльності та вираження в об'єктивній формі. Проте не треба забувати про те, що музичний твір не має містити плагіату. Тобто це абсолютно нове, незапозичене, не схоже на інше діяння людини в ході самостійної творчої праці.

Визначивши, що музичні твори є об'єктом авторського права, постають питання: як зареєструвати вид мистецтва та у кого наявні права на його володіння.

Цивільний кодекс України не вимагає обов'язкової реєстрації твору, в тому числі і музичного, оскільки авторське право виникає з моменту його створення. Проте слід відмітити, що для уникнення негативних наслідків реєстрацію все ж таки бажано зробити. В такому випадку дана процедура важлива в першу чергу для самої особи та відтворення її інтересів.

Багато науковців відзначають взаємини між автором-виконавцем та звукозаписуючою компанією (лейблом) як проблемний аспект правового регулювання в музичній індустрії. Часто молоді виконавці, які не мають достатнього досвіду у таких питаннях, погоджуються на умови, які потім стають для них не вигідними, або ж не розуміють, що підписуються на довгострокові зобов'язання, які можуть бути обмежувачими

для їх музичної кар'єри. Крім того, іноді лейблери можуть порушувати авторські права виконавців, які підписали контракт з ними. Наприклад, вони можуть використовувати музику в інших проєктах або для рекламних цілей, не отримуючи згоди виконавця або не виплачуючи відповідну компенсацію. В такому випадку вже можемо говорити про порушення авторських прав на музичні твори. Часто трапляються випадки, коли лейблери не виконують взятих на себе зобов'язань і через це виникають тривалі спори, які вирішуються вже у судовому порядку. Проте автору-виконавцю буває дуже складно довести, що лейблери порушує його авторське право. Це пов'язано з складними умовами контракту та прогалинами в цивільному законодавстві. У загальному, взаємини між автором-виконавцем та лейблом є складними та потребують уважної уваги до деталей договору. Часто досить розумним рішенням є звернутися за консультацією до юриста з приводу вигідності умов контракту, щоб захистити свої права та інтереси у музичній індустрії.

Наступною проблемою, на якій акцентують юристи є розвиток технологій, а особливо мережі Інтернет. Так, музика стало легше поширювати та використовувати. Але чинне законодавство навіть сьогодні не може усунути низку проблем, які прийшли разом з інноваціями. Одна з них – піратство, яке напевно вже не зникне ніколи. Так, легальні стрімінгові сервіси мають право поширювати музику виконавців, нараховуючи їм за це певний прибуток. Проте почастишали випадки, коли гроші до авторів так і не доходять, а відправляються в так звані «чорні ящики», звідки потім розподіляються між лейблами. Незаперечно, можна стверджувати, що це є порушенням авторських прав. Проте їх захист в таких випадках – це досить складна процедура. Перш за все це пов'язано з новизною сервісів та прогалин у законодавстві щодо регулювання таких питань.

Підсумовуючи можна визначити, що в законодавстві в цивільно-правовому аспекті регулювання відносин у галузі музики є деякі невизначеності. Наприклад, в Україні діє Закон "Про авторське право і суміжні права", який не містить визначення терміна "музичний твір". Однак, на підставі юридичних доктрин можна встановити визначення вищезазначеного терміну та його основні ознаки як об'єкта авторського права. Тож, музичний твір – це творчий результат у музиці, що виражається в аудіовізуальній формі з використанням звуків та музичних елементів, таких як мелодія, гармонія, ритм, темп і т.д. Музичний твір є об'єктом авторського права, який захищається на підставі його оригінальності та творчої індивідуальності.

Чинні норми цивільного права є занадто загальними, аби врахувати всі нюанси та деталі. Вирішенням даної проблеми може стати кооперація юристів та людей, які працюють в музичній індустрії, оскільки таким чином можна врахувати інтереси всіх сторін та складнощі процедури щодо захисту авторських прав на музичний твір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грабовська Г.М. Музичний твір як об'єкт правової охорони. Форум права. 2012. № 1. С. 209–213.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
3. Лубчук О. Поняття та ознаки аудіовізуального твору як об'єкта права інтелектуальної власності. Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. 2019. Вип. 68 С. 222–230.

4. Жилінкова О. В. Поняття музичного твору як об'єкта авторського права / О. В. Жилінкова. // Університетські наукові записки. – 2006. – №1. – С. 132–137.

Кабанець Анна Сергіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВИЙ СТАТУС СТРАХУВАЛЬНИКА ЗА ДОГОВОРОМ СТРАХУВАННЯ

На даний момент найголовнішим інструментом захисту свого життя, здоров'я, належного майна громадянина є договір страхування. Основними суб'єктами страхових правовідносин є страховик та страхувальник. Звернувшись до страхової компанії, страхувальник укладає договір страхування, який є правовим документом, що опосередковує процес надання послуги.

Правове регулювання страхових відносин здійснюється гл. 63, 67 Цивільного Кодексу України, § 2 гл. 35 ГК України, Законом України «Про страхування», іншими нормативно-правовими актами, правилами окремих видів страхування.

Правовим статусом суб'єктів страхових правовідносин є сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів щодо захисту майнових інтересів у разі виникнення страхових випадків. Страхувальник – це сторона в договорі страхування, що за мету ставить захистити свій майновий інтерес або інтерес третьої особи. Данною стороною виступає будь-яка фізична або юридична особа, яка передає страховику на основі закону або договору свої обов'язки з відшкодування шкоди третім особам, які можуть виникнути внаслідок якої-небудь діяльності страхувальника (або його бездіяльності). Страхувальник набуває статусу суб'єкта страхових правовідносин з моменту укладення договору страхування або на підставі закону.

Л. Л. Кінашук пропонує визнавати страхувальниками юридичних і фізичних осіб, які мають страховий інтерес і вступають у відносини зі страховиками за приписом закону, беруть участь у створенні страхового фонду шляхом сплати внесків і мають право на компенсацію у разі настання страхового випадку. [1] Узагальнений аналіз викладених позицій та положень чинного законодавства дає можливість виділити такі ознаки страхувальника за договором страхування: наявність статусу юридичної особи або дієздатної фізичної особи; безпосередня участь у договорі страхування; зацікавленість в укладенні договору страхування на свою користь або на користь іншої особи, яка має страховий інтерес; володіння всіма правами і обов'язками за договором страхування (в договорах страхування відповідальності, окрім права на отримання страхового відшкодування). [2] Важливою умовою для формування страхового зобов'язання є наявність страхового інтересу. Страховий інтерес страхувальника можна охарактеризувати такими ознаками, як наявність об'єкта страхування, зацікавленість в ненастанні страхового випадку, здійснення активних дій, спрямованих на отримання в майбутньому грошової компенсації для покриття випадкових витрат, шляхом укладення договору страхування.

Правовий статус страховика за договором страхування залежно від моменту виникнення та тривалості дії можна поділити на такі групи: права та обов'язки в процесі укладення договору страхування; права та обов'язки, які повинні виконуватись протягом дії договору страхування; права та обов'язки, які виникають після настання страхового випадку.

Страховальникові надається право обирати страховика для укладання договору страхування, замінити вигодонабувача, призначеного за договором страхування, крім договору страхування відповідальності, іншою особою, повідомивши про це страховика в письмовій формі, збільшити розмір страхової суми з наступним перерахунком розміру страхового платежу в період дії договору страхування. Також йому надається право при настанні страхового випадку отримати страхову виплату в порядку і строки, встановлені правилами та договором страхування та достроково припинити дію договору страхування на умовах, передбачених правилами страхування. Страховальник може укласти зі страховиком договори про страхування третіх осіб на їх користь.

Серед обов'язків страховальника можна виокремити: своєчасне внесення страхових платежів, в разі укладання договору страхування цивільно-правової відповідальності надати інформацію страховику про всі відомі йому обставини, що мають важливе значення для оцінювання страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику, а також повідомити страховика про інші чинні договори страхування цього об'єкта страхування, вживати заходи щодо запобігання або зменшення збитків, завданих внаслідок страхового випадку та повідомляти страховика про настання страхового випадку в термін, передбачений умовами договору. Заява страховальника про виплату має бути своєчасною та зазвичай викладеною у письмовій формі.

Перелік обов'язків, передбачених законодавством, не є вичерпним, тому сторони за згодою можуть встановлювати й інші.

Страховальник може укладати декілька договорів страхування одного об'єкта з різними страховиками. У разі наявності на момент укладення договору страхування іншого чинного договору страхування того ж самого об'єкта від тих саме ризиків, страховальник зобов'язаний повідомити про це страховика. Невиконання такого обов'язку тягне за собою нікчемність нового договору страхування. При цьому обов'язок доказування факту виконання вимог закону щодо повідомлення страховика про наявність іншого чинного договору страхування щодо того самого об'єкта покладається саме на страховальника, який повинен діяти як добросовісно, так і обачно, оскільки відповідні обставини можуть істотно вплинути на можливість укладення договору, його умови і, зрештою, на можливість його виконання. [3]

Заміна страховальника здійснюється відповідно до положень ЗУ «Про страхування». У разі визнання страховальника судом недієздатним або обмеженим у дієздатності в період дії договору, його права та обов'язки здійснює опікун або піклувальник. Водночас договір страхування цивільно-правової відповідальності закінчується з моменту припинення або обмеження дієздатності страховальника. У разі смерті страховальника—фізичної особи, який уклав договір майнового страхування, права і обов'язки страховальника переходять до осіб, які одержали це майно у спадщину. В інших випадках права і обов'язки страховальника можуть перейти до іншої фізичної чи юридичної особи лише за згодою страховика, якщо інше не передбачено договором страхування (ч. 1 ст. 994 ЦКУ). Відповідно до ч. 1 ст. 995 ЦК України у разі, якщо юридична особа—страховальник припиняється (реорганізація) і встановлюються її правонаступники, права та обов'язки страховальника переходять до правонаступників. Ліквідація страховальника—юридичної особи тягне за собою припинення договору страхування.

Підсумовуючи все вищезгадане, правовим статусом страховальника є сукупність усіх прав, обов'язків та законних інтересів останніх щодо захисту майнових інтересів у разі

виникнення страхових випадків, що визначені договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, сформованих шляхом сплати страхувальниками страхових платежів і доходів, що виникли від розміщення коштів таких фондів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кінащук Л. Л. Страхове право: [підруч.] / Кінащук Л. Л. – К.: Атіка, 2007. – 256 с.
2. Міловська Н. В. Права та обов'язки страхувальника в договірних зобов'язаннях зі страхування / Н. В. Міловська // Приватне право і підприємництво. - 2015. - Вип. 14. - С. 114-118.
3. Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 759/10739/16-ц провадження № 61-16092св18.

*Керімов Тамєрлан Магомедович,
студент 2 курсу 3 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ КОНЦЕПЦІЇ *LEX MERCATORIA* В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Транснаціональне торгове право в умовах суцільної глобалізації посідає одне з провідних місць в системі права кожної держави, інтегрованої в міжнародну спільноту. Наслідком стрімкого розвитку світової торгівлі та появи міжнародних процедурних принципів є потреба у створенні єдиної регламентації міжнародних комерційних відносин. Саме тому в результаті гармонізації та уніфікації комерційного та торговельного законодавства різних держав утворилася концепція *lex mercatoria*, яка, існуючи на протиположному методу, ставить собі на меті відродити інтерес до недержавного регулювання міжнародних приватноправових відносин.

Концепція *lex mercatoria* залишається одним з найбільш дискусійних питань у сучасній науці міжнародного приватного права. У першу чергу такий резонанс зумовлений самим терміном – *lex mercatoria* з латинської буквально означає «торгове право», і це поняття не є загальноновизнаним, а юридичний зміст концепції не є вичерпним [4, с. 36–37]. Б. Гольдман як засновник концепції вважає, що *lex mercatoria* – це частина міжнародного права, що походить від комерційних звичаєнь суб'єктів підприємницької діяльності та правозастосовних установ і являє собою сукупність загальних принципів і традиційних норм, що існують незалежно або розроблені в рамках міжнародної торгівлі без прив'язки до будь-якої конкретної національної правової системи [6, с. 243–244]. Інакше кажучи, ця концепція усуває *a priori* колізію між правовими системами різних держав, оскільки має на увазі автономний правопорядок, самостійну правову систему, яка створюється безпосередньо суб'єктами міжнародного приватного права.

У науці міжнародного приватного права виокремлюють певні риси системи *lex mercatoria*, зокрема:

- 1) система має бути автономною. Це не означає, що така система повністю незалежна від національного правового порядку, і на неї можуть накладатися такі ж обмеження, як і на інші випадки застосування іноземного права;

2) система має передбачати правила, достатні для вирішення спору. *Lex mercatoria* має закріплювати в своїх нормах певні правила, які б виконували функцію заповнення правових прогалів та відповідати на питання, не врегульовані контрактом тощо.

Ю. І. Горда шляхом порівняння застереження про публічний порядок та *lex mercatoria* виокремила основні принципи концепції, серед яких: 1) договори повинні виконуватися (*pacta sunt servanda*); 2) договори повинні виконуватися добросовісно (*bona fide*); 3) договори, що порушують добрі звичаї, є недійсними тощо [2, с. 125]

Концепція *lex mercatoria* знайшла своє відображення у преамбулі Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (UNIDROIT) 1994 р. (у ред. 2016 р.), де задекларовано можливість застосування цих Принципів за умови, якщо договір сторін, що погодились, «буде регулюватись загальними принципами права, *lex mercatoria* або аналогічними положеннями» [7]. Незважаючи на те, що такий документ не є обов'язковим для застосування при укладенні сторонами контракту, а також під час урегулювання судами відповідних спорів між ними, закріплення можливості застосування цієї концепції суб'єктами є великим кроком уперед для її подальшого розвитку та імплементації державами у свої законодавства.

Як зазначає Ю. І. Горда, нерідкими випадками є ситуації, коли сторони підпорядковують правовідносини під дію *lex mercatoria*, не називаючи безпосередньо назву «*lex mercatoria*» [2, с. 120]. Більше того, таке явище притаманне і міжнародним актам: спеціальні принципи *lex mercatoria* опосередковано визначені у таких міжнародних угодах, як Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. та Віденській конвенції про договори міжнародної купівлі–продажу товарів 1980 р., де йдеться, зокрема, про принципи свободи договорів, свободи форми договору, *pacta sunt servanda*, *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, *restitution in integrum* тощо [1; 3].

З огляду на те, що більшість держав сьогодні не відносить концепцію *lex mercatoria* до повноцінних регуляторів міжнародних приватноправових відносин, застосування норм концепції сучасними судами та комерційними арбітражами не є поширеним явищем. Однак, у практиці міжнародних комерційних арбітражів усе ж таки існують прецеденти застосування такого підходу. Так, справи *Sapphire International Petroleum Ltd. v. National Iranian Oil Co* (1963) та *Pabalk Ticaret Limited Sirketi (Туреччина) v. Norsolor SA* (Франція) (1984) цікаві тим, що суд в обох випадках зобов'язав сторони, що не змогли обрати застосовне право, вирішити спір, ґрунтуючись на спільних принципах застосовного права, загального для всіх цивілізованих держав.

Отже, проаналізувавши роль *lex mercatoria* у сучасному міжнародному приватному праві та ідеї, які пропонує концепція, можна дійти висновків, що вона має право на існування, незважаючи на значне випередження часу. Ця теорія утворює наднаціональну мережеву правову систему з власними принципами, кодифікованими джерелами та судами, де суб'єкти міжнародного приватного права власноруч здійснюватимуть свою діяльність та регулюватимуться власними домовленостями. Однак на даний момент не можна говорити про те, що держави сучасності готові позбавити себе бенефітів, які впливатимуть з можливості втручатися в процес урегулювання відносин з іноземним елементом, і саме тому наразі національні суди повинні керуватися чинними правовими нормами при вирішенні таких питань. Більше того, на думку Філіпа Фушарда, складові *lex mercatoria* є «підозрілими» через те, що така гнучкість у визначенні застосовних норм розглядається судами зі скепсисом, а вся міжнародна комерційна практика внаслідок застосування

концепції *lex mercatoria* стане занадто «розпливчастою» [5, с. 449]. Тим не менш, як показує практика, міжнародні комерційні арбітражі та національні суди все частіше звертаються до концепції *lex mercatoria*, що точно виведе її на новий рівень.

Науковий керівник – к.ю.н., доц. Чевичалова Ж. В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.
2. Горда Ю. І. Застереження про публічний порядок vs. *lex mercatoria* в міжнародному приватному праві. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. № 6. С. 119–126.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі–продажу товарів від 11 квітня 1980 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.
4. Міжнародне приватне право: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. В. Жушмана, І. Шуміло. Х.: Право, 2011. 320 с.
5. Fouchard P. *Où va l'arbitrage international?* – Montréal. – McGill Law Journal. – 1988. – Vol. 34. – P. 436.
6. Goldman Berthold. *Nouvelles Réflexions sur la Lex Mercatoria*, in: *Festschrift Pierre Lalive*, Basel, Frankfurt a. M. 1993, at 241 et seq.
7. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016, available at: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>.

Корнієнко Антон Володимирович,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
ННІ Економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Лаговська Н. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Державного податкового університету

РОЛЬ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СПРИЯННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

За останні кілька років в Україні було досягнуто значних успіхів у розбудові законодавчої та інституційної бази з метою підвищення інвестиційної розбудови країни. Успішні реформи у сфері державно-приватного партнерства (ДПП), яка є абсолютно необхідною для успішного розвитку країни, запровадили в українське законодавство з найкращих світових практик та внаслідок чого забезпечили механізми захисту інвесторів.

Актуальність даної теми полягає в тому, що такі безпрецедентні дії, як захист уразливих груп населення, масове тестування, загальнонаціональне розгортання вакцини, розподіл грантів на підтримку бізнесу та створення цільових груп із скорочення та відновлення, підтримка малого та середнього бізнесу внаслідок широкомасштабного

вторгнення Російської Федерації в територію України продемонстрували, чого можна досягти завдяки тісному партнерству між державою та приватним сектором та чого можна упустити в результаті недосконалого державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство (ДПП) зазвичай визначають як договірну угоду між державною організацією або органом влади і приватною організацією — для надання державних активів або послуг. Приватна сторона в даному випадку несе значний ризик, а також відповідальність за управління. В Україні ДПП може реалізовуватися в різних формах, наприклад шляхом укладення договорів концесії, спільної діяльності чи управління активами [1, с. 53].

Основне законодавство про ДПП складається із Закону України № 2404-VI «Про державно-приватне партнерство», Закону України № 155-IX «Про концесію». Також з метою підтримати приватних партнерів у намірах співпрацювати, уряд створив представництва в Міністерстві інфраструктури — Офіс ДПП SPILNO та в Мінекономрозвитку — Агентство ДПП. Завдання цих представництв — розвинути механізми ДПП та забезпечити успішну реалізацію запланованих проектів [2].

Відповідно до умов роботи ДПП, передбачаються різноманітні гарантії та переваги як для приватних, так і для державних партнерів, наприклад:

- довгострокові договірні відносини (від 5 до 50 років);
- розподіл ризиків між партнерами;
- можливість державної підтримки для приватних партнерів;
- доступ до деяких висококонкурентних діючих підприємств;
- гарантоване право приватних партнерів отримати право власності на оренду земельних ділянок та зобов'язання державних партнерів отримати всі необхідні документи на оренду землі;
- можливість альтернативного вирішення спорів та міжнародного арбітражу [3].

За даними Мінекономрозвитку, станом на 1 січня 2021 року в Україні реалізовано 39 договорів ДПП, переважно у сфері поводження з водними ресурсами та відходами. Також 16 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив перелік пріоритетних інвестиційних проектів на період до 2023 року, який включає близько 100 позицій. Інфраструктурні проекти з цього списку можуть бути реалізовані в рамках ДПП. У 2020 році Кабінет міністрів запустив національну програму «Велике будівництво», спрямовану на використання сучасних автошляхів для з'єднання країни, що станом на 2023 рік успішно розвивається і дає хороші наслідки.

Головною метою організації ДПП можна визначити безпеку вкладів у державну власність, що, безперечно, є стратегічно важливим сектором. Результатом успішної роботи ДПП стали нещодавні реформи регулювання у сприянні іноземним та місцевим інвестиціям, головним чином у сфері інфраструктури (порти, дороги, аеропорти, залізниця) [4, с. 35].

Проте, для досягнення результату держава має бачити в приватному інвесторі рівноправного партнера. Покликаючи його виконувати зобов'язання за договором, держава також повинна гарантувати виконання власних обов'язків. Причиною недовіри в даному випадку виступає високий рівень корупції в державних органах. Недостатня фахова підготовка осіб, котрі забезпечують практичну реалізацію проектів ДПП підбурюють інвесторів до недовіри професійно-практичної діяльності ДПП. Також, на мою думку,

відсутність спеціальних митних пільг для приватних партнерів знижує їх матеріальну здатність до співпраці з державою, як партнера [4, с. 59].

Отже, вищевказані причини знижують механізм державно-приватного партнерства у сприянні соціально-економічного розвитку країни. Задля того щоб даний вид партнерства набув більшого поширення у вітчизняній економіці, варто вжити декілька заходів задля розвитку цього напрямку. Наприклад:

- для забезпечення вкладу приватного капіталу в державні проекти, держава повинна створювати прийнятний для обох сторін баланс ризиків і винагород;
- проводити аналіз стану вітчизняних та закордонних партнерів та заохочувати їх до співпраці, шляхом запровадження спеціальних пільг та винагород;
- на основі світового досвіду державно-приватного партнерства впроваджувати підвищення кваліфікації співробітників департаментів ДПП;
- шляхом удосконалення національного законодавства та посилення відповідальності зменшити рівень корупції на державному рівні.

Отже, державно-приватне партнерство дозволяє завершувати масштабні державні проекти, такі як дороги, мости чи лікарні, за рахунок приватного фінансування. Ці партнерства добре працюють, коли технології та інновації приватного сектору поєднуються зі стимулами державного сектора завершувати роботу вчасно та в межах бюджету. Ризики для приватних підприємств включають перевищення витрат, технічні дефекти та нездатність відповідати стандартам якості, тоді як для державних партнерів узгоджена плата за використання може не відповідати попиту, наприклад, для платної дороги чи мосту.

Тим не менш, потрібно багато працювати, щоб зробити проекти «готовими для інвесторів» і розробити інноваційні рамки для залучення приватних інвестицій. Цей підхід також забезпечується підтримкою сильних інституцій, зміцненням даних, нарощуванням потенціалу, розробкою дієвих механізмів, сприянням прозорості та заохоченням взаємодії з усіма відповідними зацікавленими сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державно-приватне партнерство як механізм розвитку сфери освіти в Україні в умовах децентралізації та глобалізації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Дьоміна, І.О. 2021
2. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення 27.03.2023)
3. Закон України «Про концесію» від 03.10.2019 р. № 155-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення 27.03.2023)
4. Реалізація проектів державно-приватного партнерства в Україні. *Практ. пос.* Київ, SPILNO. 2017.

Маланчук Ілля Ігорович
Студент 3 курсу 1 групи
Спеціальності 293 «Міжнародне право»
Міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: к. ю. н., асистентка
Кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Коломієць Яна Леонідівна

GROUNDS FOR JUDGE RECUSAL IN CIVIL PROCEDURE IN THE UNITED KINGDOM AND UKRAINE

Article 10 of the Universal Declaration of Human Rights provides that everyone is entitled to a fair and public hearing by an independent tribunal. [1] This is followed in various conventions such as European Convention of Human Rights. ECOSOC resolution 2006/23 provides basic principles of judicial conduct such as judicial independence or impartiality. [2] The influence of external factors on a judge's decision-making is indeed contrary to the principles of justice. These principles are implemented in many jurisdictions. For example, the requirement for impartiality of a judge is stipulated in the procedural codes of Ukraine, specifically in Article 2 of the Civil Procedural Code of Ukraine. [3] This principle was also found in the landmark English case of *R v Sussex Justices, ex p McCarthy*. [4]

Hence, in cases where there is a risk of prejudiced judgment due to a judge's substantial interest in one party winning, it is crucial to ensure that this judge does not preside over the case. This is referred to as judicial recusal.

Article 36 of the Civil Procedural Code of Ukraine provides grounds for judge recusal in Ukraine in civil proceedings. The Ukrainian legal system recognizes various grounds for judicial recusal. Judges must recuse themselves if they have familial or close relationships with parties, participants, or other judges involved in the case. (Art36 1.1.) Additionally, judges who have been previously involved as witnesses, experts, or legal representatives must abstain. (Art36 1.2.) Recusal is also required if a judge has a direct or indirect interest in the case's outcome or if there are procedural irregularities. (Art36 1.3.) The law allows for recusal in circumstances that cast doubt on a judge's impartiality. (Art36 1.5.) It is important to note that recusal does not stem from mere disagreement with procedural decisions or public expression of legal opinions. Objective factors impacting a judge's ability to administer impartial justice remain the focus.

In the United Kingdom, recusal can be justified based on the existence of bias on the part of the judge. The three forms of bias recognized are actual bias, apparent bias, and presumed bias. Actual bias occurs when a judge is genuinely prejudiced against one of the parties involved. The threshold of establishing actual bias is high, as the law does not question judges about external factors that may have influenced their judgment.

Presumed bias occurs when a judge has a personal interest, whether pecuniary or otherwise, in the outcome of the proceedings. Presumed bias occurs when certain circumstances inherently indicate the presence of bias, leading to an automatic recusal. Example case of recusal on the grounds of interest is *Pinochet (No 2)*. In the *Pinochet (No 2)* case, the House of Lords broadened the principle to encompass "a non-pecuniary interest aimed at achieving a specific outcome." The case involved Lord Hoffmann, who held an unpaid directorship in a company controlled by Amnesty International. Amnesty International had presented arguments before the House of Lords

in support of Spain's extradition request for General Pinochet, which was ultimately granted with Lord Hoffmann's majority decision. Although not directly involved as a party to the appeal, Lord Hoffmann's affiliation with an organization advocating for the same causes raised concerns about his impartiality.

Apparent bias arises when a fair-minded and informed observer would reasonably perceive a potential bias on the part of the judge. The test for establishing apparent bias is set out in *Porter v Magill* as follows: "The question is whether the fair-minded and informed observer, having considered the facts, would conclude that there was a real possibility that the tribunal was biased."

If a decision is found to be tainted by any form of bias, a litigant has the right to have the decision set aside. Similarly, if a litigant can demonstrate in advance that a decision would be influenced by bias, the judge assigned to the case is obligated to recuse themselves. These principles are subject only to the doctrines of necessity and waiver.

We found that judge recusal is based on same legal principles of impartiality in the UK system and in Ukraine. There are some major similarities for the grounds of judge recusal such as the requirement of recusal on the grounds of interest that is provided by Art36 1.3 of Civil Procedural Code of Ukraine and in *Pinochet* test. However, there are some major differences as well. For instance, in Ukraine recusal must happen if judge is a family member of a party and the list of those people is mentioned. It includes spouse, husband, wife, father, mother, stepfather, stepmother, son, daughter, stepson, stepdaughter, brother, sister, grandfather, grandmother, grandson, granddaughter, adoptive parent or child, guardian, or custodian, family member, or close relative of these individuals. Meanwhile in the United Kingdom the crucial consideration is not whether the judge shares a connection with the party in a case before them, but rather whether the judge's personal interest could realistically be influenced by the outcome of that case. Mere "tenuous connections" are insufficient. [7]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Universal Declaration of Human Rights 1948, GA Res 217A (III), UN Doc A/810 (10 December 1948), art 10.
2. UN Economic and Social Council (ECOSOC), UN Economic and Social Council Resolution 2006/23: Strengthening Basic Principles of Judicial Conduct, 27 July 2006, E/RES/2006/23
3. Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий 18 березня 2004 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. *R v Sussex Justices, ex p McCarthy* [1924] 1 KB 256, at page 259
5. *R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate and others, ex p Pinochet (No 2)* [2000] 1 AC 119
6. *Porter v Magill* [2002] 2 AC 357
7. *Locabail v Bayfield* [2000] QB 451

Малюк Вікторія В'ячеславівна
*Студентка III курсу міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: Сібільов Денис Михайлович*
*Доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

СУДОВИЙ НАКАЗ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Судовий наказ є ефективним засобом вирішення деяких типових питань у відносинах заявника та боржника.

Практика наказного провадження була розпочата в Україні з 2004 року, з прийняттям Цивільного процесуального кодексу України. [1]

Саме в статті 160 Цивільного-процесуального кодексу (далі – ЦПК) України зазначається, що судовий наказ - це особлива, спрощена форма судового рішення, яке видається в порядку наказного провадження. Він може бути виданий у випадку, коли стягувач звернувся до суду з вимогою стягнення коштів з боржника у зв'язку з порушенням ним свого зобов'язання перед стягувачем, наприклад, за невиконання договору або несплату боргу. Особа має право звернутися до суду з вимогами, які визначені у даній статті, в наказному або в спрощеному позовному провадженні на свій вибір. Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, встановленими ЦПК. [2;3]

Згідно з частиною першою статті 161 ЦПК, судовий наказ може бути видано в разі заявлення вимог про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку; компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника; стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, електронних комунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості; стягнення аліментів; повернення вартості товару неналежної якості; стягнення заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. [2; 4, с. 2]

Якщо заяву про видачу судового наказу подано до боржника, який має зареєстровану офіційну електронну адресу, в електронній формі, заявник і надалі повинен подавати будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом його заяви виключно в електронній формі. Заявник також має право відкликати заяву про видачу судового наказу до її розгляду судом. [4, с.3]

Згідно зі статтею 164 ЦПК, судовий збір за подання заяви про видачу судового наказу справляється в розмірі, встановленому законом. Якщо суд відмовив у видачі судового наказу або судовий наказ був скасований, внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу, зараховується до суми судового збору, встановленої за подання позовної заяви. [4, с. 3]

Судовий наказ складається і підписується суддею, в ньому призначаються дані про стягувача і боржника, а також сума грошових коштів, які підлягають стягненню. Судовий наказ може бути надісланий стягувачу під розписку або надісланий йому електронною поштою, або рекомендованим листом з описом вкладеного. Однак боржник може звернутися до суду зі зверненням про скасування судового наказу, проте він повинен зробити це протягом 15 днів після отримання судового наказу.

У разі відсутності підстав повернення заяви про скасування судового наказу, суддя має два дні на прийняття рішення про дане скасування. Надалі заявнику роз'яснюється право звернутися до суду в порядку спрощеного позовного провадження. За запитом боржника суд вирішує питання про поворот виконання судового наказу відповідно до статті 444 ЦПК.

Якщо боржник не подає заяву про скасування протягом п'яти днів після закінчення строку, судовий наказ набуває законної сили. Суд надсилає копію судового наказу з відомостями про веб-адресу в Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів стягувачу. [5, с. 7-9]

Щодо особливості процедури судового наказу, то вона полягає в тому, що суддя приймає рішення на підставі заяви стягувача та документів, які доводять його вимогу до боржника. Суддя може прийняти рішення щодо стягнення коштів з боржника на користь заявника, визначення строку виконання рішення, а також накладення судових витрат на боржника.

Однак, необхідно мати на увазі, що судовий наказ може бути використаний тільки в обмеженому колі справ, де докази та факти очевидні, або коли боржник не заперечує вимоги заявника. Судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований у порядку, передбаченому ЦПК.

Також основними перевагами процедури судового наказу є швидкість та простота отримання судового рішення, зменшення витрат на проведення повноцінного судового процесу, а також зменшення навантаження на судову систему.

Основні переваги судового наказу у цивільному процесі можна коротко представити таким чином:

- Оперативність вирішення питання;
- Розвантаження судів, коли типові справи не треба розглядати в рамках повноцінного провадження;
- Обов'язковість виконання наказу наряду з іншими судовими рішеннями;
- Суд не може відмовити заявнику у видачі наказу, якщо заява про видання наказу прийнята та не повернута через невідповідність встановленій формі.

Отже, наказне провадження є ефективним і швидким засобом здійснення стягнення на підставі судового рішення, що дозволяє економити час та гроші на проведення позовного провадження. Основні переваги судового наказу полягають в оперативності розв'язання питання, розвантаженні судів та обов'язковості виконання наказу. Однак, важливо дотримуватися правил, встановлених законом, щодо виконання судових рішень для успішного виконання судового наказу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні. URL:[https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/77C139C9DE61E95BC2257B7C0043C062;](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/77C139C9DE61E95BC2257B7C0043C062;)
2. Цивільний процесуальний кодекс України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text;>
3. Звернення до суду: наказне провадження. URL:https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%97%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B4%D0%BE_%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%83:_%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F;
4. Підстави для видачі судового наказу та порядок розгляду заяв про видачу судового наказу. URL:https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/319047/mod_resource/content/3/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%2022.pdf;
5. Судовий наказ: поняття, порядок видачі та скасування, набрання законної сили. URL:[https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek_k-2018-civ_proc-tema-7.pdf.](https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek_k-2018-civ_proc-tema-7.pdf)

Сафарян Наталія Авагівна

студентка 3 курсу, 2 групи

міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема продажу нерухомого майна є досить актуальною та важливою, адже від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну було введено ряд обмежень, які призвели до тимчасового ускладнення процедури купівлі-продажу нерухомості.

На мою думку, однією з особливостей є те, що воєнний стан може суттєво вплинути на ринок нерухомості та знизити її вартість, оскільки покупці можуть бути обмежені в своїх можливостях та не бажати інвестувати в нерухомість у таких умовах. З іншого боку, багато людей, які володіють нерухомістю на території конфлікту, можуть бути зацікавлені в продажу своєї власності через складні умови життя, нестабільність на ринку та високі ризики відсутності можливості збереження власності.

З метою забезпечення безпеки бази даних громадян та запобігання несанкціонованим діям з боку російської сторони, державою вжито ряд заходів щодо тимчасового призупинення доступу до окремих реєстрів, зокрема функціонування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відповідно до Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. No 1141, теж було припинено. Цей сайт був закритий для електронних відвідувачів, а перегляд заборонений. Таким чином, припинення

Реєстру обмежило можливості покупців і продавців здійснювати операції купівлі-продажу нерухомості.

Виходячи з вищевикладеного, метою даної роботи є дослідження та визначення особливостей продажу нерухомого майна під час дії воєнного стану в Україні.

Згідно з постановою КМУ від 19 квітня 2022 року № 480 до законодавства було внесено ряд змін, які покликані відкрити український ринок нерухомості з особливостями, встановленими для воєнного часу.

В пункті 9 документу зазначено, що поки триває воєнний стан та протягом одного місяця після його припинення договори, предметом яких є нерухоме майно, дозволено посвідчувати не всім нотаріусам, а виключно тим, хто включений до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. В нормативному акті вказується про неможливість продати право приватної або комерційної власності протягом одного місяця з дня державної реєстрації. Виключенням є об'єкти нерухомості, що отримані у спадок.

Серед нововведень, спрямованих на запобігання незаконних махінацій з нерухомістю під час війни - заборона посвідчувати договори, якщо не минув 1 місяць з моменту придбання та реєстрації права власності за відчужувачем майна. Винятки з цієї заборони становлять випадки, коли відчужувач (продавець, дарувальник тощо):

- успадкував нерухомість;
- виділив частку у спільній сумісній власності (найчастіше мається на увазі поділ спільної власності подружжя за договором або за рішенням суду).

Також потрібно зауважити, згідно з Постановою, продаж нерухомості фізичною особою на підставі довіреності забороняється, тому власник повинен бути стороною договору.

Купівля-продаж нерухомого майна на територіях, які входять до Переліку територій обмеженого доступу забороняється.

З 24 червня 2022 року набули чинності деякі зміни щодо продажу нерухомого майна, вищий орган виконавчої влади прийняв Постанову «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану».

Відтепер укладати договори купівлі-продажу квартир, будинків та інших нерухомих об'єктів можна не лише за місцезнаходженням такого нерухомого майна. Місцями, де такі договори можуть бути укладені, є:

- зареєстроване місце проживання покупця або продавця;
- місце знаходження такого майна;
- місце знаходження юридичної особи, яка є однією зі сторін угоди.

Актуальним нововведенням у документі, яка сприятиме запобіганню шахрайства є неможливість реалізації мораторію на перепродаж квартири. Квартири, придбані, обміняні або подаровані під час війни, не можуть бути відчужені протягом одного місяця з дня державної реєстрації права власності. Мораторій на швидкий перепродаж нерухомості діятиме до закінчення воєнного стану в Україні.

Крім того, запроваджено заборону на проведення реєстраційних дій в рамках звернення стягнення на предмет іпотеки, що забезпечує виконання зобов'язань за споживчим кредитом. Скасовано заборону на нотаріальне посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна, що перебуває в іпотеці у фізичних осіб за споживчими кредитами. Іншими словами, воєнний стан лише відтермінує момент реєстрації майнових прав

кредиторів та момент проведення аукціону з продажу заставного нерухомого майна. Суд приймає рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки, але його виконання призупиняється на період воєнного стану.

Отже, державою було введено ряд обмежень у здійсненні права власності за договором, предметом якого виступає нерухоме майно з метою захисту інтересів суспільства і держави. Прийняті законодавчі акти сприяли поступовому відновленню функціонування ринку нерухомості під час дії воєнного стану.

Науковий керівник: *Є.О. Туницька, к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України No 480 від 19 квітня 2022 року. Кабінет Міністрів України. офіц. веб-сайт.
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України No 719 від 24 червня 2022 року. Кабінет Міністрів України. офіц. веб-сайт.
3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 червня 2022 року у справі № 201/9754/17, провадження № 61-11497св21.

Семененко Єлизавета Дмитрівна
студентка 8 групи, 2 курсу, факультету юстиції НЮУ
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA ЯК ПРАВОВОГО РЕГУЛЯТОРА ВІДНОСИН У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Стрімкий розвиток міжнародної комерційної міжнародної торгівлі та глобалізація як головні особливості сучасного світу кинули виклик багатьом соціальним інститутам, серед яких і колізійні норми національного права, що стало передумовою для все більшої наукової зацікавленості концепцією *lex mercatoria*, проте в цьому аспекті залишається багато невирішених наукових проблем: зокрема, визначення поняття *lex mercatoria*, її ознак, джерел, сфера застосування. А отже, є вкрай актуальним дослідження зазначених питань.

Представники правової доктрини по-різному підходять до розуміння сутності цього феномену.

Так, на думку Б. Гольдмана, *lex mercatoria* є зводом загальних принципів та звичаєвих норм, на які спонтанно посилаються учасники міжнародної торгівлі, або які створені в рамках міжнародної торгівлі без посилання на конкретну систему національного права. Арбітражі розглядають *lex mercatoria* в якості норм міжнародної торгівлі, які вироблені практикою і підтверджені рішеннями національних судів та арбітражів. О.О. Мережко вважає *lex mercatoria* сукупністю автономних норм, відокремлених від національних систем права, які створені безпосередньо учасниками міжнародної торгівлі та покликані регламентувати зовнішньоекономічну діяльність.

Узагальнивши різні наукові підходи можна зазначити, що *lex mercatoria* слід розглядати як:

1. Альтернативну національній систему врегулювання міжнародних спорів, пов'язаних із комерційною діяльністю. *Lex mercatoria* застосовується лише в цілях регулювання міжнародних комерційних операцій, її предметом можуть бути купівля-продаж, перевезення, кредитно-розрахункові відносини;

2. Автономний правопорядок, незалежний від національних правових систем, який визначається та формулюється самими учасниками приватноправових міжнародних відносин на основі усталеної практики; Слід зауважити, що питання автономності *lex mercatoria* є дискусійним серед науковців. Так, прихильники цієї точки зору підкреслюють, що вона є реальною альтернативою при виборі сторонами договору застосовного права поряд з міжнародним та національним правом, а національне право, зокрема, може виявитися недосконалим і не здатним врегулювати відносини між сторонами. З іншого боку, противники автономності концепції *lex mercatoria* наводять аргументи про те, що *lex mercatoria* не містить всіх необхідних норм для визнання її самостійною системою поряд з національним правом, крім того, *lex mercatoria* сама по собі є суперечливою, що унеможлиблює належну класифікацію її джерел та встановлення їх ієрархії. Вважаємо, що слід погодитися з вказаним твердженням, адже на даний час концепція *lex mercatoria* не є достатньо розробленою, систематизованою, що робить її використання як автономного правопорядку поряд з національним та міжнародним правом вкрай складним і проблематичним.

3. Заснована на звичаї і не є результатом діяльності органів публічної влади, а отже належить до м'якого права, визначені в ній правила носять рекомендаційних характер. Варто також відзначити різноманітність джерел *lex mercatoria* до яких відносяться торгові звичаї, загальні принципи права, типові та модельні контракти, міжнародна арбітражна практика, комерційна практика в сфері міжнародної торгівлі, уніфіковані акти (наприклад, Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року), рекомендаційні документи міжнародних організацій (зокрема, прийняті ЮНСІТРАЛ та УНІДРУА), теоретичні праці вчених-правників.

4. Сукупність звичаїв та узвичаєнь у міжнародних комерційних відносинах, що носять допоміжний характер і виступають як доповнення до застосовного правопорядку.

У статті 28 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» зазначено, що третейський суд вирішує спір згідно з такими нормами права, які сторони обрали як такі, що застосовуються до суті спору, з чого випливає, що таким правом може бути, зокрема, й *lex mercatoria*. У той же час, якщо сторонами не було обрано застосовне право, то суд визначає правопорядок відповідно до колізійних норм.

Неоднозначним є питання сфери застосування *lex mercatoria*. Так, зазначена концепція вже давно використовується в практиці міжнародного комерційного арбітражу, адже він є неприв'язаним до конкретної території та держави. Однак держави досить стримані у питанні надання дозволу сторонам використовувати недержавне право. Як правило, *lex mercatoria* використовується в якості допоміжного до національного права джерела та за дотримання двох умов: якщо на це є згода сторін та якщо *lex mercatoria* оформлено у вигляді принципів УНІДРУА, що дозволяє зробити висновок про те, що принципи УНІДРУА, на сьогоднішній момент, є єдиною збіркою норм *lex mercatoria*, яка отримала повсюдне визнання. Варто підкреслити, що кодифікаційна робота щодо *lex*

mercatoria й надалі триває в рамках УНІДРУА та Гаазької конференції з міжнародного приватного права.

Так, у Типовому законі ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж 1958 року зазначено, що «арбітражний трибунал вирішує спір відповідно до тих норм права, які були обрані сторонами в якості таких, що застосовні до суті спору». В коментарі Типового закону зазначено, що «сторони можуть обрати норми права, створені міжнародним форумом, які ще не були інкорпоровані в національну правову систему». Про lex mercatoria зазначено в контексті того, що «в усіх випадках арбітражний трибунал повинен приймати рішення відповідно до умов договору та повинен брати до уваги торгові звичаї, застосовні до договору. Отже, гнучкість формулювань цього документу дозволяє тлумачити його так, що застосування сторонами lex mercatoria є можливим. Варто зауважити, що, як правило, сторони у міжнародному арбітражі обирають lex mercatoria переважно у формі Принципів УНІДРУА й самий арбітраж застосовує саме них, якщо сторони обирають lex mercatoria, що ще раз підкреслює повсюдне визнання саме Принципів УНІДРУА в якості збірки норм lex mercatoria.

Доцільно також звернути увагу на те, як вирішується питання про можливість застосування lex mercatoria в державних судах. Відповідно норми зазначені у міжнародно-правових документах, які присвячені праву, що застосовується до договірних відносин. Більшість з них діє саме на регіональному рівні. Римська конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань, не вказує прямо на те, що обране право має бути правом певної держави, однак, із аналізу її норм випливає, що сторони можуть обрати виключне державне право. Щодо міжамериканської конвенції про право, що застосовне до міжнародних договорів, то в ній, з одного боку, відтворено правило про те, що сторони можуть обирати лише державне право, а, з іншого боку, що суд при визначенні права, що підлягає застосуванню до договору, у разі відсутності вибору права сторонами повинен брати до уваги «загальні принципи міжнародного комерційного права, визнані міжнародними організаціями, а також рекомендації, звичаї, загальновизнані комерційні узвичаєння і практики підлягають застосуванню з метою виконання вимог правосуддя та справедливості у кожному конкретному випадку». Варто звернути увагу на слово «підлягають», що вказує на те, що дане положення є обов'язком, а не правом судді.

Отже, можна дійти висновку, що на сьогодні lex mercatoria ще не можна розглядати як упорядковану, послідовну систему. Разом із тим:

- її норми формуючись в процесі торговельних відносин стають більш детальними, змістовними, зручними і довершеними для учасників правовідносин;
- як нормативне утворення lex mercatoria визнається науковцями
- міжнародні організації систематизують та уніфікують lex mercatoria;
- норми lex mercatoria застосовуються у судовій та арбітражній практиці для розгляду спорів у міжнародних комерційних відносинах.

Варто також підкреслити, що норми lex mercatoria належать до м'якого права, при цьому, будучи гнучкими, можуть містити і імперативні норми.

Отже, можливо, lex mercatoria як транснаціональний комерційний правопорядок є сьогодні найбільш ефективним способом врегулювання комерційної діяльності, який у подальшому стане передумовою формування міжнародного права не обтяженого окремими національними правопорядками.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Туєва Оксана Миколаївна

ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ СТОРІН ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ

Сьогодні інноваційний стан виробництва потребує вдосконалення. Один із складових, який може розвинути та покращити цей стан, є лізинг. Він виступає невід'ємним елементом господарських відносин у державах із розвинутою ринковою економікою. Для українського законодавства цей процес є відносно новий, тому через це можна побачити деякі прогалини в його функціонуванні. Правова невизначеність відносин між партнерами, а в ряді випадків – незахищеність лізингодавців або лізингоодержувачів, обмеження прав сторін договору, різко збільшують ступінь ризику лізингових правочинів і є перешкодою для їх розвитку.

Метою даної роботи є аналіз наукових досліджень та законодавства, що регулює лізингові відносини. Визначити головні проблеми в аспекті обмежень прав сторін договору лізингу.

Лізингове регулювання в Україні здійснюється нормами Цивільного, Господарського та Податкового кодексів, законами України «Про фінансовий лізинг», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність», а також нормативними актами Національного Банку України та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах при розгляді справи № № 185/2696/16-ц за позовом лізингоодержувача до лізингодавця про визнання недійсним договору фінансового лізингу та стягнення грошових коштів, зробив правовий висновок щодо несправедливих умов договору фінансового лізингу. Так, він зазначив: «Аналіз змісту спірного договору лізингу дає підстави дійти висновку, що в договорі виключені та обмежені права лізингоодержувача як споживача стосовно лізингодавця у разі неналежного виконання ним обов'язків, передбачених договором та законом, звужені обов'язки та значно розширені права лізингодавця, зокрема виконання зобов'язань забезпечено лише відповідальністю лізингоодержувача». Також Суд окремо наголосив, що у пунктах договору передбачена сплата лізингоодержувачем штрафів, пені, при цьому адекватного захисту його прав від неналежного виконання договірних зобов'язань лізингодавцем умови договору не передбачають. Однак за договором було встановлено право лізингодавця змінювати та розривати договір в односторонньому порядку, але таке право не передбачалось для лізингоодержувача, якому були встановлені жорсткі зобов'язання та непропорційно великий розмір штрафу.

Відповідно до ст. 18 ЗУ «Про захист прав споживачів» продавець (виконавець, виробник) не повинен включати у договори із споживачем умови, які є несправедливими. Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача. Отже, несправедливими є положення договору лізингу, які містять умови про зміни у витратах, в тому числі по платі за дострокове його погашення.

У справі № 282/588/16 Верховний Суд також дійшов висновку щодо обмеження прав сторін в договорі лізингу. Він зазначив: « У договорі виключені та обмежені права лізингоодержувача як споживача стосовно лізингодавця у разі неналежного виконання ним обов'язків, передбачених договором та законом, звужені обов'язки лізингодавця, які передбачені в Законі України «Про фінансовий лізинг», положеннях ЦК України, повністю виключена відповідальність лізингодавця за невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо передачі предмета лізингу та передачі цієї речі належної якості, одночасно значно розширені права лізингодавця, які суперечать вимогам чинного законодавства».

Отже, на практиці можна помітити, що при укладенні договору лізингу не всі умови відповідають законодавству. Через це значно порушуються та обмежуються права сторін цього договору, який в судовому порядку може визначитися недійсним.

Науковий керівник: доц., к. юрид наук, доц. кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Туницька Є.О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малишко В.М. Правова природа лізингу. Юридичний вісник. Сер. повітряне і космічне право. 2015. Вип. No 1. С. 121–124.
2. Постанова КЦС ВП від 02.10.2018 року у справі №282/588/16.
3. Постанова КЦС ВП від 13.11.2019 року у справі № 185/2696/16-ц.
4. ЗУ «Про захист прав споживачів» від 19.11.2022.

*Уланська Марія Олександрівна
студентка 2 курсу факультету юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

НЕОРИГІНАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ЗГЕНЕРОВАНІ КОМП'ЮТЕРНОЮ ПРОГРАМОЮ ТА ПРАВО SUI GENERIS

Поняття sui generis як таке використовується у багатьох сферах життя і в буквальному перекладі з латинської мови набуває значення «унікальний, єдиний у своєму роді». Якщо казати про цей термін крізь призму юриспруденції, то можна помітити, що він використовується стосовно конкретних прав та обов'язків для засвідчення існування правових явищ, які є незалежними від інших, вирізняються незвичністю. Sui generis у праві інтелектуальної власності розуміється як: 1) тип системи захисту, що існує поза традиційними, загальноприйнятими, встановленими межами; 2) режим правової охорони, розроблений для задоволення конкретних вимог. Такі варіанти тлумачення права особливого роду концепцією права інтелектуальної власності є відображенням закріплення у новому українському законі у сфері авторського права і суміжних прав дещо специфічного поняття «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою» [1].

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) звертає увагу на тому, що країни, які впроваджують у своєму законодавстві право особливого роду (sui generis) щодо конкретно визначених об'єктів, повинні під час формування норм права відповісти на наступні питання: 1) яка мета захисту таким шляхом (регламентації права особливого роду); 2) який предмет; 3) умова надання охорони або критерії, яким має відповідати об'єкт; 4) яким чином проводитиметься ідентифікація власника (суб'єкта чи носія) права особливого роду; 5) які права надаватимуться власнику; 6) вимоги до придбання, обслуговування

наданих прав; 7) механізм забезпечення дотримання прав; 8) як втрачаються або закінчуються права; 9) нові норми будуть взаємодіяти з існуючими або перекивати чи доповнювати їх? [2]

У новий ЗУ «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 (далі – Закон) було внесено низку змін, зокрема набуло закріплення право особливого роду, тобто *sui generis*, на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерними програмами [1].

Завдяки аналізу положень Закону можна виокремити наступні основні характерні ознаки неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, до якого застосовується право особливого роду (*sui generis*):

1. Це об'єкт, що «відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми *без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта*» [1]

Тобто логічним висновком буде те, що *втручання людини* (фізичної особи) у процес генерації комп'ютерною програмою певного об'єкта, *виключає його неоригінальність* та порядок застосування до нього охорони правом *sui generis*

2. Згідно з ч.4 ст. 8 даний об'єкт належить до таких, що *не охороняються авторським правом*.

3. Суб'єкти права *sui generis* на даний об'єкт – *«автори конкретної комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми»* [1].

4. Умови належності відповідним суб'єктам права *sui generis* можуть визначатися спеціальним *договором*

5. *Виникнення особистих немайнових прав виключається*. У свою чергу майнові права *належать суб'єктам права sui generis* на конкретний неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою

6. *Виключне право надання іншим особам дозволу на використання* будь-якими способами конкретного неоригінального об'єкта, згенерованого суто комп'ютерною програмою можливе на підставі договору. Важливим є те, що таке виключне право належить саме суб'єкту (носію) права *sui generis* на відповідний об'єкт

7. *Момент виникнення права особливого роду = момент генерування об'єкта*

8. *Початок обчислення строків чинності права sui generis* – 1 січня року, наступного за роком, в якому комп'ютерна програма згенерувала неоригінальний об'єкт.

9. *Тривалість чинності права особливого роду стосовно вище окресленого об'єкта – 25 років*

Такі строки викликають багато суперечностей. Адже, з одного погляду, занадто короткого періоду захисту може не вистачити для виправдання і компенсації витрачених розробниками певної комп'ютерної програми коштів. З іншого погляду, невиправдано довгий період може стати свого роду «гальмуванням» для подальшого розвитку наукового, технічного, інноваційного потенціалу. Тому визначення тривалості чинності охорони правом особливого роду щодо сучасних об'єктів – надважливе, складне і неоднозначне питання.

10. *Обов'язкова та принципово важлива умова для користування суб'єктом правом sui generis:*

10.1. на об'єкт, що є результатом «використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав» з метою його генерації комп'ютерною програмою» – дотримання

суб'єктом права sui generis прав "суб'єкта (суб'єктів) авторського права або суміжних прав, твір (твори) або об'єкт (об'єкти) суміжних прав якого зазнав (зазнали) використання у процесі генерування такого неоригінального об'єкта" [1].

10.2. на об'єкт, що є результатом «використання іншого охоронюваного неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою» – дотримання суб'єктом (носієм) права sui generis "прав суб'єкта (суб'єктів) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, неоригінальний об'єкт якого зазнав використання у процесі генерування нового неоригінального об'єкта" [1].

Отже, проаналізовані вище норми «наштовхують» на думку про те, що режим sui generis як спосіб охорони творів, згенерованих лише комп'ютерною програмою, тобто без участі фізичної особи, був впроваджений у законодавство у зв'язку з тим, що механізм, алгоритм функціонування комп'ютерної програми не відображає: 1) «вільний творчий вибір», характерний для людини під час створення нею об'єктів, охоронюваних авторським правом, та 2) наведені у п.35 ст.1 Закону складові категорії оригінальності (власна інтелектуальна творча діяльність). Водночас важливим і вагомим фактом є те, що комп'ютерні програми, праця над ними, успішне функціонування технологій – значні інвестиції, а тому охорона правом особливого роду є економічно доцільним кроком, що у перспективі буде стимулом для подальшого вдосконалення та налагодженого існування багатьох комп'ютерних програм, що, у свою чергу, безумовно, буде мати позитивний вплив на грамотний, юридично врегульований, технологічний розвиток людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № **2811-IX**.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>
2. Elements of a sui generis system for the protection of traditional knowledge. WIPO/GRTKF/IC/4/8. September 30, 2002. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_4/wipo_grtkf_ic_4_8.do

Хащина Христина Олександрівна

Студентка 3 курсу НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ЯК ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ

Договір є універсальною правовою конструкцією у механізмі правового регулювання суспільних відносин. Під змістом договору як угоди (юридичного факту) розуміються права та обов'язки сторін, що стосуються обставин, які зумовлюють юридичну природу, сутність і специфіку кожного конкретного договору і його належність до зазначеного в законі виду договору. В якості таких обставин виступають предмет договору, а також інші обставини, пов'язані з встановленням юридичної природи договору.

Отже, договір у цивільному праві є, перш за все, юридичним фактом, правочином, зустрічним волевиявленням осіб, що здатне породжувати цивільні права та обов'язки. Унікальність цивільно-правового договору полягає в тому, що він, з одного боку може нести наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення цивільних правовідносин, суб'єктивних цивільних прав та юридичних обов'язків, а з іншого – надає можливості учасникам цивільних правовідносин закріпити в собі об'єктивні та суб'єктивні підстави

розвитку зобов'язальних правовідносин, з настанням яких пов'язується виникнення, зміна або припинення прав, обов'язків або навіть нових цивільних правовідносин між сторонами [4, с. 39].

Слід наголосити, що шляхом укладення договору учасники цивільних правовідносин надають юридичне значення умовам і обставинам об'єктивної дійсності на власний розсуд. Принцип свободи договору дозволяє учасникам цивільних правовідносин зробити юридичними фактами в межах цих правовідносин будь-які обставини, незалежно від підстави їх виникнення (об'єктивні або суб'єктивні). У договорі як правовідношенні відбувається трансформація зазначених умов у суб'єктивні права й обов'язки сторін, а також реалізація цих прав та обов'язків за допомогою дій сторін. У договорі реалізуються також правові гарантії належного виконання договору й відповідальність за його порушення. Договір як юридичний факт зазвичай негайно з набрання ним чинності породжує договір як правовідношення, в якому й реалізується мета договору шляхом його виконання.

Так, на думку В.С. Мілаш правовою конструкцією договору є система взаємозалежних елементів, які у своїй сукупності утворюють модель договору та відображають її функціональне призначення, а також специфіку, яку він набуває у межах того чи іншого галузевого механізму правового регулювання суспільних відносин. Крім того, елементи договірної конструкції перетворюються на його суттєві ознаки, за допомогою яких формулюється його юридичне поняття (категорія). Відтак, обов'язковим елементом договірної конструкції є акт згоди, який своїм змістовим навантаженням охоплює як угоду (згоду сторін між собою), так і згоду на виконання висунутих законодавцем імперативних вимог, дотримання яких спрямоване на забезпечення реалізації публічних інтересів [6, с. 33].

Таким чином, цивільно-правовий договір виникає у результаті згоди учасників такого договору з усіх його істотних умов, є добровільним за своїм характером, а саме є таким, що заснований на вільному волевиявленні [2, с. 70]. На підставі цілої низки договорів виникають правовідносини між чітко визначеними суб'єктами з приводу сумісної організації, координації процесу їхньої взаємодії та/або співробітництва протягом тривалого часу у певній галузі. Зміст договору-правовідношення становлять суб'єктивні договірні права та обов'язки. Сторони у договірному правовідношенні пов'язані суб'єктивними правами та обов'язками. Тобто, одна сторона набуває певних прав, а інша певних обов'язків, які кореспондують один одному. Слід зауважити, що у більшості випадків таких відносин, кожен учасник наділяється одночасно як правами так і обов'язками. Наявність суб'єктивного права вимоги дозволяє задовольнити інтерес однієї сторони цивільного правовідношення за рахунок поведінки іншої.

Згідно з ч. 2 ст. 631 ЦК України договір набирає чинності з моменту його укладення, хоча сторони мають право встановити, що умови укладеного ними договору можуть застосовуватися до їх відносин, які виникли ще до укладення договору. Це можуть бути фактичні відносини, які склалися між сторонами. В цих випадках сторони, як правило, юридично оформлюють свої відносини шляхом укладення договору, який поширює свою дію на вже існуючі відносини [7].

Як зазначає М. С. Біленко, система цивільно-правових договорів постійно розвивається, створюючи можливість на доктринальному рівні здійснити спеціалізацію правового регулювання договірних відносин та систематизувати цивільне законодавство [1,

с. 349]. Поняття договір безумовно, має широке смислове навантаження та багатоаспектний вимір свого тлумачення. Воно являє собою найбільш універсальний юридичний інструмент, який забезпечує можливість встановлювати, змінювати та припиняти відповідні цивільні права та обов'язки на основі вільного волевиявлення. Це дає можливість переосмислити теоретичне значення концепції договору у фундаментально-науковому та прикладному аспекті.

Договір як юридичний факт розглядається як воля двох чи декількох осіб, де зміст волевиявлення учасників має збігатися й відповідати одне одному. Договір ще розглядається як спільна дія осіб, яка спрямована на досягнення певних цивільно-правових наслідків, таких як: встановлення, зміна та припинення цивільних прав та обов'язків [5, с. 24]. Натомість договору як юридичному факту властиві такі ключові ознаки. Особливості договору як юридичного факту полягають у тому, що: 1) як і будь-який інший юридичний факт, договір запускає механізм реалізації норми; 2) визначає початок, зміст та обсяг договірної зобов'язання; 3) виступає джерелом індивідуальних правил поведінки для сторін [3, с. 30].

Отже, договір слід визначати саме як юридичний факт, оскільки в цьому аспекті йому притаманні чіткі розмежувальні ознаки стосовно інших юридичних фактів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біленко М. С. Загальні положення про договір у цивільному праві. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №1. С.347-349.
2. Бородовський С. О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2005. 211 с.
3. Васильєва В. В. Договір як особливий юридичний факт. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2012. – Вип. 19. Т. 2. С. 28–30.
4. Коструба А. В. Цивільно-правовий договір у механізмі розвитку правових відносин. Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 39-41.
5. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності. Навч. посіб. Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
6. Мілаш В. С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія. Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 227 с.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Міжнародні договори є одним з найважливіших джерел міжнародного приватного права. Ці договори укладаються між державами або міжнародними організаціями і визначають правові норми, які регулюють взаємодію між цими суб'єктами у міжнародних справах. Міжнародні договори мають пріоритет перед внутрішнім законодавством держави та можуть мати пряме або опосередковане застосування в міжнародному приватному праві.

У міжнародному приватному праві міжнародні договори зазвичай використовуються для вирішення таких питань, як визнання та виконання іноземних рішень, визнання та виконання іноземних судових рішень, вибір права, яке буде застосовуватися до конкретної міжнародної справи, та інших питань, що стосуються взаємодії між державами та іншими міжнародними суб'єктами.

Одним з прикладів міжнародних договорів, які мають значення у міжнародному приватному праві, є Гаазька конвенція про цивільні та комерційні справи 1980 року. Ця конвенція встановлює правило вибору права, яке буде застосовуватися до цивільних та комерційних справ, що містять міжнародний елемент. Зокрема, конвенція визначає, що договірні сторони можуть вибрати право будь-якої держави, що має певний зв'язок з даною справою.

Гаазька конвенція застосовується до ряду різних видів цивільних і комерційних справ, таких як договірні зобов'язання, майнові спори, обов'язкові відносини, спадкові питання та багато інших. Це робить її універсальним інструментом для врегулювання різноманітних приватноправових відносин між різними країнами. Конвенція сприяє гармонізації правових норм між різними країнами, встановлюючи загальні правила щодо вибору права, визнання та виконання рішень, регулювання доказів та інших процедурних питань. Це забезпечує більш передбачуване та стабільне правове середовище для бізнесу та громадян в міжнародних відносинах. Окрім того, вона надає механізми для визнання та виконання рішень судів інших країн, забезпечуючи міжнародну визнаність та виконання рішень. Це сприяє ефективному забезпеченню правосуддя та захисту прав сторін у міжнародних справах.

Застосування Гаазької конвенції сприяє ефективному врегулюванню приватноправових спорів між різними країнами. Це може бути важливим кроком у напрямку уніфікації правових норм та процедур, що сприяє розвитку міжнародного господарського співпраці, торгівлі та інвестицій.

Проте, важливо враховувати, що кожна країна має своє внутрішнє право, яке може впливати на застосування Гаазької конвенції. Консультація з відповідними юридичними фахівцями та органами влади є важливим кроком для правильного застосування цієї конвенції в конкретних відносинах між країнами.

Є й інші міжнародні договорів, які визначають правові норми міжнародного приватного права. Наприклад:

Брюссельська конвенція про юрисдикцію та визнання рішень в громадянських і торгових справах 1968 року, яка визначає правила визнання та виконання судових рішень у міжнародних справах;

Нью-йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року, яка забезпечує міжнародну визнаність та виконання арбітражних рішень у міжнародних справах;

Римська конвенція про право, що застосовується до зобов'язань з договору 1980 року, яка визначає правові норми, які будуть застосовуватися до договірних зобов'язань у міжнародних справах.

Перелічені конвенції мають спеціальні правила щодо визнання та виконання судових рішень (в Брюссельській конвенції) або арбітражних рішень (в Нью-йоркській конвенції) у справах, що стосуються міжнародного приватного права. У всіх трьох конвенціях передбачено принцип взаємного визнання рішень, що означає, що рішення, визнані в одній країні, повинні бути визнані в інших країнах без додаткової перевірки суті справи. Кожна з цих конвенцій має свій власний обсяг застосування і регулює визнання та виконання рішень у певних видів справ, таких як громадянські та торгові справи (в Брюссельській конвенції), арбітражні рішення (в Нью-йоркській конвенції) та договірні зобов'язання (в Римській конвенції). Вони встановлюють єдину процедуру для визнання та виконання рішень, що спрощує процес в міжнародно-правових відносинах, ускладнених іноземним елементом, та забезпечує визнання та виконання рішень в багатьох країнах за однією процедурою. Ці конвенції містять правила, які сприяють прозорості, законності та справедливості в процесі визнання та виконання рішень, зокрема шляхом надання можливості сторонам брати участь у процедурі та захищати свої права. Також кожна з них підтримує автономію волі сторін, дозволяючи їм самостійно вибирати місце розгляду справи або обрати арбітражний механізм для вирішення спору, та забезпечує виконання рішень, прийнятих відповідно до таких виборів.

Міжнародні договори є джерелами міжнародного приватного права, оскільки вони створюють міжнародно-правові норми, які зобов'язують держави та інші міжнародні суб'єкти.

Важливим є практичне значення міжнародних договорів як джерел міжнародного приватного права для розв'язання міжнародних спорів. Наприклад, міжнародні договори закріплюють способи та порядок вирішення спорів у приватно-правових відносинах, ускладнених іноземним елементом, через альтернативні методи розгляду спорів, зокрема арбітраж, медіацію та консультації. Такі методи забезпечують швидке та ефективне вирішення спорів у міжнародних справах, зменшуючи ризики конфлікту між міжнародними суб'єктами.

Міжнародні договори, як джерела міжнародного приватного права, дозволяють забезпечити уніфікацію правових норм та процедур, що застосовуються у міжнародних справах. Наприклад, уніфікація правил про визнання та виконання іноземних судових рішень та арбітражних рішень, яка встановлена міжнародними договорами, забезпечує більш передбачуване та стабільне правове середовище для міжнародної торгівлі та інших міжнародних відносин.

Міжнародні договори забезпечують правовий захист для громадян, які знаходяться поза своєю державою, та забезпечують відповідність міжнародним правовим стандартам у сфері захисту прав людини.

Отже, міжнародні договори є важливим джерелом міжнародного приватного права. Вони дозволяють забезпечити правовий захист та інтереси людини у міжнародних справах, а також уніфікувати правові норми та процедури для забезпечення більш прогнозованого та стійкого правового середовища у міжнародно-правових відносинах. Крім того, міжнародні договори передбачають вирішення питань через альтернативні методи їх розгляду, зменшуючи ризики конфлікту між міжнародними суб'єктами. Таким чином, міжнародні договори мають велике практичне значення для приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом, адже підтримують стабільність та розвиток відносин у міжнародному приватному праві.

Научний керівник: к.ю.н.доц.кафедри земельного та аграрного права Туєва О.М.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Ю.Ю. Міжнародне приватне право: навчальний посібник. – Харків: Право, 2020.
2. M. G. Kohen, The Law of International Watercourses (Oxford University Press, 2020)

Додаткова секція;

*Кафедра історії держави і права
України і зарубіжних країн*

*Асоціація випускників
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Круглий стіл

***АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА РІЗНИХ
ЕТАПАХ ЇЇ ІСТОРІЇ (ДО 105-ї РІЧНИЦІ ПРОГОЛОШЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УНР)***

29 травня 2023 року

*Ангеліна Аллахвердова
студентка 3 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО ТА «РУСЬКОЇ ПРАВДИ» У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Ярослав Мудрий відрізнявся неабияким розумом та кмітливістю, за його правління Русь-Україна досягла свого найбільшого розквіту. На мою думку, цьому посприяв вагомий внесок князя у правотворчість Русі-України, який відзначають як наші вітчизняні науковці, так і зарубіжні. В своїх висловлюваннях вони звертають увагу на далекоглядність та державницьку мудрість Ярослава Володимировича, а також активно коментують перший писаний збірник, а саме «Руську Правду».

Наприклад, американський історик права Анна Джонсон вважає, що постать князя була ключовою у розвитку права на Русі. Вона казала: «Ярослав Мудрий відіграв вирішальну роль у формуванні правового ландшафту Русі-України, здійснивши комплексні правові реформи та кодифікувавши закони, які заклали основу майбутніх правових систем регіону».

Стефан Пфайфер у своїй книжці «Правова культура Північної Європи в одинадцятому столітті» обговорює правові реформи Ярослава Володимировича та зазначає про їхнє вагоме значення для розвитку правової системи Європи. Автор оцінює внесок Ярослава Мудрого в правовий ландшафт свого часу, зазначаючи його вагомість та необхідність, та розкриває на конкретні реформи, які він здійснив.

Американка Марія Родрігес, дослідниця порівняльного права також позитивно відгукується про правотворчу діяльність Ярослава Володимировича: «Внесок Ярослава Мудрого у правотворчість у Стародавній Русі був вагомим у плані зміцнення влади, сприяння суспільній згоді та сприяння почуттю єдності через всеосяжну правову базу».

Деніел Х. Кайзер у книзі «Право і суспільство в епоху Ярослава Мудрого» зосереджує читача на дослідженні правових і соціальних аспектів правління Ярослава Мудрого. Ця книга заглиблює в ширший контекст Київської Русі та дає зрозуміти, як правотворча діяльність Ярослава вплинула на суспільство та правову систему того часу. Кайзер проаналізував неосяжний вплив законів Ярослава на соціальні структури, порядок і справедливість у його царстві.

Професор Девід Сміт, юридичний антрополог з Америки особливо відзначав важливість правових реформ Ярослава Мудрого: «Правові реформи Ярослава та кодифікація законів, прикладом яких є Руська Правда, ознаменували вирішальний крок у розвитку правових систем у Східній Європі, залишивши довговічну спадщину в правовій історії регіону».

У своїй книзі «Спадщина вікінгів: скандинавський вплив на розвиток Нормандії та Росії, 900-1200 рр.» Ніл Кент торкається правових реформ Ярослава Мудрого та їх зв'язку зі спадщиною вікінгів на Русі. У своїй праці Кент висловлює своє неймовірне враження цілісністю та далекоглядністю реформ правителя. Автор розглядає, як правова система Ярослава вплинула на правові системи Русі того періоду, де зазначає, що завдяки їй Русь-Україна досягла найбільшого свого розквіту.

Британський політолог Елізабет Вілсон також стверджує, що саме завдяки реформам князя Русь досягла свого найбільшого розвитку: «Правотворча діяльність Ярослава Мудрого продемонструвала його далекоглядність і державницьку мудрість. Його прагнення до чесного та справедливого правління через правові реформи сприяло стабільності та процвітанню Русі-України за часів його правління».

Щодо Руської Правди, то тут не можна не згадати висловлювання таких науковців як Емілі Томпсон з Америки, яка захоплювалася вагомістю документа: «Руська Правда є

видатною юридичною віхою в історії Київської Русі. Вона дає безцінне уявлення про соціальні, політичні та правові структури того часу, сприяючи нашому розумінню ранніх східноєвропейських суспільств».

Американський Професор та культурний антрополог Майкл Кляйн зазначає наскільки Руська Правда втілює усі риси притаманні Русі в ту епоху: «Кодифікація законів у «Руській Правді» відображає витонченість та організацію Русі-України. Цей правовий документ, на його думку, не лише демонструє існування структурованої правової системи, але й розкриває культурні цінності та суспільні норми, поширені в ту епоху».

Американський історик культури Даніель Мюллер, зазначав про значення «Руської Правди», говорячи що воно є куди ширшим ніж ми звикли інтерпретувати: «Значення Руської Правди виходить за межі її юридичних наслідків. Як культурний та історичний документ, вона розкриває прагнення, ідеали та звичаї народу Русі-України, забезпечуючи цінний огляд їхньої ідентичності та колективної пам'яті».

Така кількість згадок закордоном про правителя Русі-України, Ярослава Мудрого, лише доводить вагомість його внеску у правотворчість держави, сприянню її піднесення та розвитку.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **К.М. Лісогорова**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.«Правова культура Північної Європи в одинадцятому столітті» Стефан Пфайфер;
- 2.«Право і суспільство в епоху Ярослава Мудрого» Деніел Х. Кайзер;
- 3.«Спадщина вікінгів: скандинавський вплив на розвиток Нормандії та Росії, 900-1200 рр.» Ніл Кент;
- 4.<https://youtu.be/C1XeZcBgBmo>.

Вареник Олександр Вячеславович
студент 3 групи, 1 курсу факультету
слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Польотов Денис Андрійович
студент 3 групи, 1 курсу факультету
слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРАВОНАСТУПНИЦТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 РОКУ

Досліджуючи історію держави і права України, ми можемо зробити висновок, що український народ за часів Української Народної Республіки отримав те, за що боролися українці століттями, а саме незалежність та територіальну цілісність. УНР зіткнулася на шляху свого становлення та розвитку із війною, з якою зіткнулася і сучасна Україна. На нашу думку, розгляд історичного досвіду, що має Україна, може надати нам відповідь на питання «чи робиться все вірно?», а також цей досвід може бути з користю використаний сучасниками. Зробити це можна порівнявши Основний закон України двох різних періодів, тобто періоду УНР та сучасної України. Не зважаючи на те, що конституція УНР фактично не діяла і дня, через німецьку та російську окупації, це не заважає оцінювати завдання, які ставили перед собою українці у той час, і як вони планували жити із незалежністю, та які органи влади створили для цього.

Першою, і головною різницею, на наш погляд, є форма правління, а саме в Україні це була парламентсько-президентська республіка, в УНР – парламентська республіка. Так, в конституції України 1996 р., є розділ присвячений президентові, у якому вказані його

права, обов'язки та повноваження. Так, згідно зі ст. 102 Президент України є головою держави, гарантом територіальної цілісності, державного суверенітету і додержання прав і свобод людини і громадянина. Президент має повноваження як в міжнародно-політичних відносинах, так й у внутрішніх справах України. Проте закріплена у Конституції система стримувань та противаг передбачає у ст. 111 (вчинення президентом державної зради або іншого злочину) використання процедури імпичменту.

Конституція УНР 1918 р. не передбачала посаду президента, але певні його повноваження мав Голова Всенародних Зборів. Так, відповідно до ст. 35 Конституції УНР він мав повноваження представляти республіку, а також скликати Всенародні Збори і головувати на них.

Всенародні Збори – це аналог сучасної Верховної Ради України, вибори до яких були загальними, рівними і тайними. Депутатом Зборів міг стати кожний не обмежений в правах громадянин УНР строком на 3 роки. Депутати наділялися недоторканістю за свою політичну діяльність, а сама кількість депутатів встановлювалася за принципом 1 до 100 000 населення.

До повноважень Всенародних Зборів належав розгляд законопроектів на сесіях, що скликалися не менше ніж 2 рази на рік. Законопроекти могли подаватися шляхом, визначеним у ст. 39 Конституції, серед них: а) президією за погодженням з Радою Старшин Зборів, г) Радою Народних Міністрів УНР; д) органами самоврядування, які об'єднують не менше 100 тисяч виборців.

Демократичність Зборів полягала в тому, що вони могли бути розпущені порядком визначеним Конституцією у ст. 32, а саме шляхом розпуску постановою самих зборів або волею самого народу, який виявить таке бажання у вигляді писаних заяв трьох мільйонів виборців.

Виконавча влада УНР належала Раді Народних Міністрів, аналогом якої є Кабінет Міністрів сучасної України, але незважаючи на те, що обидві державні установи є вищими органами виконавчої влади, механізм утвердження їх складу суттєво відрізняється. За ст. 52 Конституції УНР Раду Народних Міністрів формував Голова Всенародних Зборів за погодженням з Радою Старшин Зборів, а потім її склад затверджувався на Всенародних Зборах, і саме їм була підзвітна виконавча гілка влади. Сучасна процедура затвердження складу Кабінету Міністрів є більш складною, адже спочатку Президент призначає Прем'єр-міністра, а він вже займається формуванням Кабінету Міністрів, окрім міністрів оборони та закордонних справ, кандидатури яких пропонує Президент, та поданням на затвердження Верховній Раді його складу. Це є досить яскравим прикладом дії системи стримувань і противаг, адже для остаточного утвердження складу Кабінету Міністрів необхідно досягнення згоди між Президентом та парламентом при затвердженні кандидатури Прем'єр-міністра, та між ним і Верховною Радою для затвердження кандидатур складу Кабінету Міністрів.

Також значною відмінністю є те, що склад Ради Народних Міністрів не був чітко закріплений у Конституції УНР, а кількість членів та їх повноваження встановлювалися безпосередньо Всенародними Зборами. В Україні ж склад Кабінету Міністрів чітко закріплений у Конституції і може бути змінений лише прийняттям поправок до неї. Ця різниця, на наш погляд, зумовлена політичною ситуацією, яка склалася в часи існування УНР. Відсутність чіткого складу виконавчої гілки влади робило її більш гнучкою, що давало змоги швидше реагувати на виклики часу.

Наступною важливою на наш погляд відмінністю є те, що у Конституції УНР, незважаючи на проголошення неподільності територій, у ст. 4 закріплювалась можливість Всенародних Зборів за підтримкою $\frac{2}{3}$ голосів присутніх її членів вирішувати питання зміни кордонів Республіки або в правнодержавних відносинах якоїсь території до УНР. На нашу думку, ця норма є суперечливою, адже закріплюючи єдність усіх територій одночасно закріплювалося можливість їх зміни. Це могло бути зумовлено тим, що відбувався перерозподіл земель, змінювалися кордони багатьох країн Європи, деякі з яких взагалі

зникли з політичної мапи світу. Однак Конституція сучасної України у ст. 2 закріплює суверенітет країни, що поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною та недоторканою.

Таким чином, незважаючи на те, що сучасна Конституція України суттєво відрізняється від своєї попередниці, вони мають деяку схожість. В них закріплюються подібні органи влади, більшість повноважень яких збігаються. Конституція УНР, як і її наступниця, так само проголошувала демократичні права і свободи та, що не менш важливо, суверенітет і незалежність країни. У свою чергу, їх відмінності мають досить прості причини: між їх прийняттям минуло 78 років та право, як українське, так і міжнародне, змінювалося. Тому сучасна Конституція увібрала в себе всі актуальні та вдалі положення з Конституції УНР та доповнила їх новішими, які з'явилися після зникнення УНР з політичної мапи світу. Це, на наш погляд, зробило її більш продуманою та пристосованою до теперішніх умов, що склалися у правовій та політичній сфері в наш час.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **А.А. Омарова**

Гончарук Назар Володимирович
студент 9 групи, 1 курсу факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ДІЯЛЬНІСТЬ УПА НА ЧОЛІ РОМАНА ШУХЕВИЧА

Минуло вже понад 60 років з моменту закінчення військової діяльності УПА, однак, вона все ще займає невід'ємне місце в українській історії, пам'яті людей які застали її діяльність; і саме її боротьба стала однією із складових українського визвольного руху 1920-1950 років. Тому не дивно, що з 2015 року вояки УПА мають встановлений Верховною Радою статус борців за незалежність України у ХХ столітті. Проте, давайте згадаємо із чого ж все починалося і розглянемо її діяльність на чолі найвідомішого командира.

Згідно з позицією ОУН (б), офіційною датою створення УПА є 14 жовтня 1942 року. Згодом, Роман Шухевич вирвався з ув'язнення в Німеччині і одразу ж зв'язався з членами проводу ОУН (Б). Через не великий проміжок часу стає командувачем української повстанської армії. Під час командування Шухевича це військово-політичне формування взяло участь у двох війнах: Другій світовій і Партизанській, борячись і звільняючи українську землю спочатку від німецької, а потім і від радянської окупації, також були жорстокі бої із поляками які вважали захід нашої країни своїми територіями. Спочатку УПА постала на Поліссі й Волині, насамперед для захисту населення від німецького терору та від радянських партизанів, які взимку 1942-43 років наступали з білоруських лісів, щоб грабувати населення. Восени 1943 року проведена I Конференція ОУН після III З'їзду. На конференції Роман Шухевич запропонував виступити проти німців, щоб дати можливість бійцям УПА загартувати себе в бою, а вже потім почати протидію Червоній Армії. Восени 1943-1944 рр. головне командування УПА підписало угоду про розміщення в Україні частин угорської армії, так і з румунами, про взаємовизнання боротьби цих народів за незалежність. У першій половині 1944 р. УПА отримала деяку кількість зброї від румунів та угорців. УПА також намагалася знайти контакти з представниками інших націоналістичних рухів, які боролися з більшовиками. У 1944 році загальна площа території, охопленої діяльністю УПА, становила до 150 тисяч кв. км., з населенням близько 15 мільйонів осіб. На початку 1944 року Армія Крайова сформувала 27-му піхотну дивізію в районі Пшеблає для боротьби з УПА; між січнем і березнем 1944 року відбулося близько 20 збройних зіткнень між підрозділами АК і УПА. На початку 1944 року УПА взяла участь у перших боях проти Червоної армії на Волині та Поліссі. Для знищення УПА більшовики спочатку використовували широкомасштабні фронтові бої та сутички, однак незабаром радянська влада змінила тактику: в хід пішли підрозділи НКВС. На відміну від Червоної

армії, вони були більш дисципліновані, краще озброєні і краще навчені. УПА спочатку була об'єктом рейдів, таких як триденна битва під Глубою на Кременеччині у квітні 1944 року, в якій брали участь близько 30 000 солдатів; битва під Рещавою Хорішньою в жовтні 1944 року; Карпати взимку 1944-45 років. Наша повстанська армія була об'єктом рейдів, включаючи боїв у міру того, як Червона армія завойовувала Україну і витісняла німців. Через це керівництво Третього Рейху було змушене нарешті переглянути своє ставлення до українського націоналізму і УПА як до потенційного союзника у війні проти Радянського Союзу, але цього так і не сталося. Варто згадати про операції, організовані Польщею після закінчення Другої світової війни. Операція "Вісла" розпочалася 28 квітня 1947 року і тривала до жовтня того ж року. За цей період було виселено майже все українське населення, переважно в північні регіони Польщі. У місяцях запеклих боїв УПА та збройні підпільні організації зазнали численних втрат або були розбиті і розпорошені; з літа 1947 року УПА почала залишати Закерзоння. Також треба згадати ще одну операцію, але вже з боку СРСР- операцію «Захід». Це була каральна акція уряду СРСР проти УПА, примусова наймасовіша депортація населення Західної України. Однією з головних цілей операції була нейтралізація діяльності українського визвольного руху в Західній Україні, зокрема українських повстанців та тих, хто їм симпатизував і співпрацював з ними. Всі рейди, кровопролитні бої проти чисельно більших противників, в яких була ще й суттєва перевага у зброї та депортації- дуже негативно вплинули на український повстанський рух. Згодом, 5 березня 1950 року командир УПА Роман Шухевич загинув у бою, що стало трагічним днем в історії УПА. Він був надійно схований, але коли бійці НКВС проникнули до будівлі де приховувався Шухевич, він вирішив вступити у героїчний бій, хоча якщо б він залишився тихо сидіти, швидше за все вони б його не знайшли.

Отже, діяльність УПА під командуванням Романа Йосиповича Шухевича зазнала дуже багато подій, як і емоційно-піднесених, так і трагічних. На мою думку, це був дуже визначний момент у нашій історії та момент коли відбулося неймовірне піднесення української нації.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

*Грінченко Катерина Олегівна
аспірантка кафедри історії держави і права
України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ЩОДО ОХОРОНИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЧАСІВ ПЕРЕБУВАННЯ ЇХ У СКЛАДІ АВСТРО- УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Початок ХІХ століття в Європі ознаменувався вибухом ідеї збереження та охорони навколишнього середовища, що, безперечно, сприяло формуванню ефективної системи, зокрема, водного законодавства. Для України сьогодні особливо важливим і цікавим є історичний досвід Австро-Угорської імперії у вищезазначеному питанні, тому він потребує детального дослідження.

Роком утворення дуалістичної європейської держави – Австро-Угорської імперії, вважається 1867 рік. До складу Австрії як частини імперії входили безпосередньо австрійські землі, такі як Герц, Далмація, Істрія, Крайна, Моравія, Силезія, Трієст, Чехія, та західноукраїнські землі – Галичина і Буковина. До Угорщини, окрім власне угорських земель, входили і землі Закарпатської України [1, с. 49-50].

Управління водними ресурсами та контроль за природоохоронною діяльністю в Австро-Угорській імперії, зокрема на західноукраїнських землях (коронному краї), відбувалося в межах австрійської правової системи. Як зазначає Л. Коритко, цей факт підтверджується тим, що Австрія, яка мала в своєму складі західні землі, на законних

підставах експлуатувала багаті природні ресурси підконтрольної їй території. Перш за все це були ліси та нафтові джерела, які вивозилися з Галіції як сировина, а переробка яких вже здійснювалася переважно в центральних районах Австро-Угорщини [2, с. 73]. На початку ХХ ст. важливою складовою зовнішньої торгівлі Австро-Угорської імперії було вивезення лісу. Прибуток від здійснення таких торговельних операцій перевищував 250 мільйонів крон.

30 травня 1869 р. в Австрії було прийнято загальнодержавний Водний закон [ВЗ] (Gesetz vom Wasser), завданням якого було правове регулювання водних відносин. Закон був чинним на всіх землях австрійської цісарської корони. Водним Законом передбачалося покладення обов'язку видання постанов нормативного характеру та регулювання водних відносин на крайове законодавство. ВЗ було опубліковано у Віснику державних законів № 93 та одночасно для Галіції у Віснику Крайових законів за № 95.

Структурно закон складався з 8 розділів, які, у свою чергу, містять 29 параграфів [2, с.74]. За Водним законом 1869 року водні ресурси поділялися на приватні та державні. Згідно з законом, усі піддані для забезпечення особистих потреб мали право використовувати водні ресурси державної форми власності: «може кождий уживати довільно, оскільки не нарушає тим рівного права ужитку інших осіб» [3, с. 208].

14 березня 1875 р. було видано Крайовий Водний закон для коронного краю Галичини. Закон складався з VI розділів, які містять 100 параграфів, а саме Розділ I «Про право власності на води» (§§1-6); Розділ II «Про використання води» (§§7-39); Розділ III «Про охорону від спричинення водами шкоди» (§§ 40-51); Розділ IV «Про водні спілки» (§§52-68); Розділ V «Про відповідальність» (§§69-74); Розділ VI «Про повноваження органів влади» (§§75-100) [4].

Саме в середині 50-х років ХІХ століття формувалися норми природоохоронного законодавства Фундаментальними природоохоронними законами того періоду, поряд Державним Водним законом (Gesetz vom Wasser) 1869 року, вважаються також Австрійський державний Лісовий закон (Forstgesetz) 1852 року та Гірничий закон 1854 року. Лісовий закон 1852 року зазначав, що вирубка та викорчовування пнів по берегам рік та водоймищ могла здійснюватися тільки в тому випадку, якщо ця дія не загрожувала зсувам ґрунту.

У Європі, починаючи із середини ХІХ століття, стрімко розвивається ідея раціонального використання природних ресурсів, а також сприяння охороні навколишнього довкілля. Не була виключенням у цьому питанні й Австро-Угорська імперія, яка мала дуже потужну водну артерію – ріку Дунай та його притоки Мораву, Прут, Траун, Лейту, Дністер та ін. Саме ця територіальна особливість дала поштовх тогочасним правникам до розробки низки законодавчих норм, підзаконних актів та міжнародних угод, формуючи нове законодавче поле.

Так, ст. 15 Цивільного кодексу 1811 року гарантує матеріальне відшкодування шкоди, спричиненої будівництвом водовідводу в разі, якщо прилегла земля втратила свої корисні властивості [6, с. 617]. Кримінальним законом 1852 року було передбачено відповідальність за порушення порядку використання водних об'єктів. Параграф 338 визначав таке покарання, як арешт від трьох днів до одного місяця, за купання (без спеціального дозволу від органів влади) в річках або озерах в невідновлених для цього місцях [7, с. 49].

Закони «Про використання річки Наренти та осушення Нарентської долини в Далмації 1875 року», «Про регулювання річки Гнила Липа 1886 року», «Про регулювання річки Дністер 1896 року», «Про регулювання річки Лімниця 1899 року» встановлювали вимоги щодо використання вод, було акцентовано на недопущенні засмічення водних об'єктів [5, с. 23].

Оскільки риболовство складало дуже важливу статтю доходу в прибережній зоні Далмації, то необхідність урегулювання питання риболовства не змусила на себе чекати. Яскравим прикладом міжнародної угоди, яка регулювала використання відновлюваних

природних ресурсів, стала Австро-Угорсько-Італійська угода про впорядкування рибальства на озері Гарда 1883 р. [5, с.24].

Не менш важливими нормативно-правовими актами, які регулювали порядок використання природних об'єктів були «Повідомлення міністерства сільського господарства (землеробства) про його повноваження в справах полювання», польової поліції та рибальства 1869 року», відповідно до якого проводився водний кадастр та було встановлено види знаків для визначення рівня води. Згодом було прийнято «Розпорядження міністерств торгівлі, сільського господарства (землеробства) за погодженням з міністерством внутрішніх справ 1884 року про порядок здійснення морського рибальства» тощо.

Таким чином, дослідивши вертикаль нормативно-правових актів указанного періоду, зазначимо, що законодавство мало дворівневу систему: воно складалось з загальнодержавного законодавства Австро-Угорської імперії та безпосередньо з законодавчих актів (підзаконних нормативно-правових актів) коронного краю, до складу якого входили українські землі.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Усенко І.Б., Кірсенко М.В. Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії: Енциклопедія історії України. НАН України. Інститут історії України, 2008. 568 с. URL http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsii_Avstriiskoy_imperii. (дата звернення: 29.05.2023).
2. В. Макарчук., Л. Коритко. Правове регулювання водного господарства і водокористування в Австро-Угорщині (на прикладі Галиції). *Leges et Vita* 2015. № 1/2. С. 73-76.
3. Огоновский О. Систем австрийского права частного. Т1. Науки загальні і право річеве. Львів: 1897. 341 с.
4. Оустава водна зъ дня 14. Марта 1875, обовязуюча для Королевства Галиції и Володимирїи вразъ зъ Великимъ Княжествомъ Краковскимъ // Вѣстникъ законовъ и распорядженїи краєвыхъ для Королевствав Галиції и Володимерїи разомъ съ великимъ Княжествомъ Краковскимъ. – Рокъ 1875. – № 38, часть XV: wydano и розослано дня 10. Юнїя 1875. Львовъ: Зъ печатнѣ Л. І. О. Рогоша, 1875. С. 75–104.
5. Коритко Л.Я. Становлення і розвиток природоохоронних інститутів в Австро-Угорській імперії: історико-правовий вимір (на матеріалах Східної Галичини 1867–1918 рр.): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра юрид. наук: 12.00.01 Львів, 2017. 40 с.
6. Законъ зъ дня 30 Мая 1869., (въ ХЫ. ч. Вѣстника зак. державныхъ, ч. 200 93., выданой дня 11. Червца 1869.), дотычно постановленїи о правъ воды, застереженныхъ державному законодательству / / Вѣстникъ законовъ и распорядженїи краєвыхъ для Королевствав Галиції и Володимерїи разомъ съ великимъ Княжествомъ Краковскимъ. — Рокъ 1869. № 95. Львовъ: Въ ц. к. Галиційской скарбово-державной типографїи, 1869. С. 613-620.
7. Нараївський Є. Правовий poradник. Популярний збірник карного, цивільного та адміністративного права. Коломия. Рекорд. 1932. 830 с.

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ОЦІНКА АКТУ ЗЛУКИ ЗУНР ТА УНР 1919 РОКУ

22 січня 1919 р. — дата котра закарбувалася в пам'яті кожного українця, саме в цей день проголошено Акт Злуки УНР та ЗУНР. Події ХХ століття є фундаментальними в контексті популяризації ідеї збереження територіальної цілісності та державного суверенітету, тому питання дослідження історико-правової оцінки проголошення Злуки 1919 року є надзвичайно актуальним.

Можна виділити низку вітчизняних вчених, які вивчали дану тему, передусім це — М. Шаповал, А. Зима, Т. Татолі, Д. Яневський, Д. Білорусов, В. Щучкін, І. Гошуляк та інші.

На основі дослідження А. Зими, можемо зазначити, що від початку у процесі об'єднання виникли внутрішні суперечності та труднощі. УНР і ЗУНР відрізняються політичною, економічною, соціальною та міжнародною спрямованістю. Якщо в УНР перш за все опікувалися соціальними питаннями, правами меншин, то влада ЗУНР на перше місце поставила питання національно-державного будівництва та створення боєздатної армії.

М. Шаповал, характеризуючи ситуацію в українському таборі, наголошував: «В Україні дві армії, два уряди, два штаби, дві тактики, дві дипломатії, але єдина земля та один народ. Двовладдя всюди заборонено, і тільки Україна допускає таку розкіш. Уряди ведуть глуху, вперту боротьбу».

Тому з'явилося неоднозначне ставлення до Акту Злуки УНР і ЗУНР. Одні вважають, що це перший крок на шляху до соборності. Для інших — лише формальність, бо кожна республіка зберігала свою окремішність.

Відмінне ставлення до процесу об'єднання висвітлювали й тогочасні українські діячі. В. Липинський виступив проти об'єднання. Він радив УН Раді не поспішати з негайною Злукою, тому що, на його думку, майбутнє УНР є невизначеним. В. Липинський стверджував, що Антанта має плани відновити самодержавну Росію в межах її колишніх кордонів. Отже, ЗУНР має більші шанси на здобуття незалежності за допомогою Антанти, оскільки вона підтримує право народів колишньої Австро-Угорської імперії на самовизначення.

Д. Левицький висловив невпевненість у стабільності повноважень Директорії. Підписуючи 1 грудня 1918 року у Фастові передвступну угоду, він сказав, що має враження, ніби скаче в темінь. Аналогічне ставлення було в інших представників УН Ради. Вони стверджували, що рухаються в напрямку хаосу та анархії. Пізніше Л. Цигельський писав, що делегати відчували, наче пришивають до здорової частини України заражений божевільний організм.

Водночас С. Єфремов — видатний український політичний діяч, осмислюючи значення цієї події, написав: «Того дня оформлено і затверджено акт поєднання двох досі порізаних частин України. Розпанахане, од віків переполовинене тіло національне зробило останній акт, щоб зростись не тільки духом, бо це давно вже зроблено, а й у політичних формах»

Сучасна дослідниця Т. Татолі зазначає, що Акт Злуки, скоріше, був «договором про наміри», аніж реальним об'єднанням на практиці. За іронією долі возз'єднання українських земель через декілька десятиліть здійснив сталінський СРСР.

Д. Яневський стверджував, що Акт Злуки підписали і проголосили п'ять осіб, уповноважених представляти «вигадану» Українську Народну Республіку та легітимну Західноукраїнську Народну Республіку.

Одночасно, на думку Д. Білорусова, у сучасну епоху складних політичних, правових та соціально-економічних викликів Акт Злуки зберігає та підвищує свою актуальність. Через роки ця дата, яку довгі роки намагалися стерти з історії радянські ідеологи, стане

національним святом, і буде святкуватись з гідністю. У 1990 році «живий ланцюг» від Львова до Києва засвідчив народну пам'ять про єднання земель.

Свою думку висловив В. Щучкін зауваживши, що цей день — історичний символ об'єднання України та водночас загальний для всіх, непорушний національний орієнтир на майбутнє — саме суспільна, духовна і територіальна єдність України є найважливішою умовою для поступу та успіхів держави. Це — насамперед, факт територіального об'єднання наших земель у час Української Революції. Єднання УНР і ЗУНР стало природним доказом неминучості відродження соборного українського державного простору.

В. Сергійчук на великому архівному матеріалі підтверджує думку про те, що давно роз'єднаний український народ прагнув соборності. Він високо оцінив Злуку, зазначивши, що вона «здійснила мрію поколінь українців про відновлення незалежної держави».

І. Гошуляк вважає, що після проголошення єдності Заходу та Сходу «розпочато практичну розбудову соборної України».

Таким чином, проаналізувавши все вище сказане, можемо зробити висновок: переважна більшість дослідників наголошують, що Акт Злуки став кульмінаційним моментом революції, вираженням волі до політичної й територіальної об'єднаності. Надалі на основі ідей Акту Злуки відродиться незалежна держава — Україна. У 1991 році ідеали ЗУНР та УНР офіційно закріпляться, але вже в Акті проголошення незалежності України. Окрім цього існують протилежні думки, в основному через відсутність реалізації Акту в практичній площині. Тому, вбачаю необхідним продовження вивчення та дослідження різних історико-правових оцінок Акту Злуки УНР та ЗУНР.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

Дзюба Кирило Олексійович
студент 6 групи, 1 курсу факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

УРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА, АБО ЛІСОВА ВЛАДА УКРАЇНИ. ПРАВДА І СТЕРЕОТИП

Питання ролі Української Головної Визвольної Ради в історії є надзвичайно важливим, адже в думках обивателя УПА підпорядковувалась напряму ОУН. Але цей погляд є таким, що абсолютно не відповідає дійсності, бо цим займалася саме УГВР як вищий керівний орган т.зв. «підпільної держави», де бандерівці були репрезентовані незначною мірою. У регіональному контексті зазначену інституцію цілком можна назвати загальнодержавною, бо очолювали її президент — Кирило Осмак з Лівобережжя та Роман Шухевич — прем'єр-міністр з Галичини.

Як зазначалося в офіційному «Віснику президії УГВР», «держава не сміє бути деспотичним ідолом-божком, якому служать позбавлені всіх людських прав раби. Держава... слугує вільним громадянам, щоб створити їм найбільш пригожі умови для всебічного розгортання й вияву їхніх творчих сил!». Такі слова свідчать про ліберальні принципи влади в процесі здійснення своїх повноважень.

Попри історичні стереотипи щодо питання творення революції представниками націоналістичних рухів саме науковці з Донбасу змусили сили націоналістичного спрямування відійти від політики «інтегрального націоналізму». Як згадував Є. Стахів про ставлення науковців із Горлівки до праць Д. Донцова: «Ми такої України не хочемо»; «Викиньте гасло «Україна для українців», хай буде «Україна для всіх вільних громадян, які в ній живуть»». Саме в 1943 році під впливом зазначених коментарів догму про «українську расу» було змінено на ліберальне «Свобода народам! Свобода людині!». Такі зміни остаточно були затверджені Третім Надзвичайним Великим Збором Організації

українських націоналістів. Зазначені кроки призвели до наповнення підпілля людьми зі східної частини України.

Таким чином, виникала потреба в створенні органу, який буде корегувати роботу всього підпільного руху шляхом об'єднання всіх течій. Першим ініціював цю ідею знаменитий письменник Іван Багряний. І вже в липні 1944 року було проведено Перший Великий Збір Української головної визвольної ради. Її склад був дуже різноманітним, а мандати отримали 25 делегатів, 8 із яких були представниками Наддніпрянщини та Сходу України. Всупереч стереотипу про «червоно-чорний» склад Ради, лише 9 осіб були членами Організації українських націоналістів (Степана Бандери). З цього приводу висловився член Президії УГВР Мирослав Прокоп: «Не можна формулювати, що ОУН є ініціатором створення УГВР. Ініціатором швидше є УПА. Це непартійний орган народу, завдання якого – координувати існуючі угруповання для боротьби за державність». Представництво було досить широким: крім згаданих бандерівців, до Визвольної ради входили і колишні члени Центральної ради, і прибічники гетьманату, і учасники Українського національно-демократичного об'єднання, та навіть представники церкви.

Збір тривав всього лише з 11 по 15 липня. Головними його здобутками стали затвердження моделі конституції Визвольної Ради, прийняття програми парламенту та встановлення тексту присяги воїна Української Повстанської Армії. На цьому ж з'їзді Роман Шухевич, який в майбутньому став Генеральним Секретарем УГВР, що в сучасному вимірі відповідає посаді прем'єр-міністра, підтримав думку щодо відсутності в ОУН прав на Повстанську Армію, сказавши: «УПА є збройною силою не організації, а всього народу».

Характерною для УГВР ознакою була передусім необхідність її учасників перебувати на території України. Навіть учасники тих подій вважають, що смерть останнього Генерального Секретаря УГВР Василя Кука знаменувала падіння Ради. Дотичною до цього питання є і ситуація в ОУН, бо коли Степан Бандера вийшов із Заксенхаузена, він не сприйняв кроків, здійснених задля демократизації Організації. На підставі цих подій було утворено Закордонні Частини ОУН. Ці події уособлювали внутрішній конфлікт і призвели до третього розколу. Критичною стала ситуація через бажання усіх закордонних представництв бути представниками влади та мати право на УПА. Поставити крапку в цьому питанні вирішив Р. Шухевич, сказавши: «З моменту створення УГВР Українська повстанська армія підпорядковується лише УГВР і визнає її за єдине керівництво... Виступати від імені УПА уповноважене лише закордонне представництво УГВР». У 1954 році прибічники відмови від тоталітарного курсу на користь нових положень, встановлених на Третньому Надзвичайному Зборі ОУН, утворили ОУН за кордоном.

Підсумовуючи, варто зазначити, що УГВР займає важливе місце в історії української революції. Саме її пов'язаність із УПА не дала організації стати жертвою розборок серед емігрантів чи бути знищеною НКВС. Організація мала 10-тирічну історію, де без усіляких ігор в показушність та згодом спадковість кожен просто робив свою роботу, може тому вона так мало згадується в сучасному процесі вивчення історії.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

Дорошенко Поліна Валеріївна
студентка 9 групи, 1 курсу факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА – ПЕРШИЙ КРОК У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Дослідження Конституції Пилипа Орлика є досить важливим при вивченні історії не тільки держави, а й права. Адже дослідження історичної спадщини державотворення є

одним з необхідних механізмів консолідації суспільства. Ця пам'ятка права є однією з перших конституцій Європи. Ще на початку XVIII ст. цей документ закріплював права українського народу на самовизначення та на створення власної незалежної держави.

Специфіку даної теми вивчали такі іноземні історики, як О. Прицак, О. Соболев, Г. Маркер, та українські вчені А. Козаченко, А. Коваль, Ю. Тодика, І. Бойко та інші.

Доля українського народу є нелегкою. Протягом всього свого існування ми боремось за свої права та незалежність. Тому кожен крок у становленні нашої державності відіграє значну роль. Саме у Конституції Пилипа Орлика вперше було розроблено модель держави, яка засновувалась на традиції природного права української нації на політичне самовизначення. На думку І. Бойка, основною ідеєю Конституції 1710 р. є нове розуміння і турбота про Батьківщину. Таким чином, Українська козацька держава проголошувалась незалежною республікою.

Конституція Пилипа Орлика закріплювала принцип поділу державної влади та виборності. Відповідно, виокремлювалось три гілки влади: законодавча – Генеральна рада, виконавча – гетьман та генеральна старшина, судова – Генеральний суд. Узагалі, укладання Конституції передбачало обмеження повноважень правителя, звідси і з'являвся механізм стримувань та противаг. Дані ідеї присутні й у першій Конституції України. Встановлювалась система прозорості діяльності посадових осіб. Так, генеральна старшина, полковники, генеральні радники та сам гетьман повинні були присягнути на вірність Батьківщині. Створення Генеральної ради свідчило про формування ідей парламентаризму. Також новаторством було впровадження відповідальності посадовців за корупційні схеми, незалежного суду, механізму стримувань та противаг. Крім того, відносини гетьмана та старшин мали будуватись на взаємоповазі. Повага стосувалась також і простого люду, проблеми яких повинні вирішуватись за справедливістю. Демократичність передбачалась й у судовій діяльності. Суд був незалежним та мав право розглядати справи щодо гетьмана, генеральної старшини та інших. Зміст статей був просякнутий духовністю українського народу. Адже в ті часи релігійний світогляд був панівним та зміцнював багатовікову традицію. Крім того, Конституція гарантувала соціально-правовий захист українського населення.

Конституція 1710 р. була своєрідним договором між гетьманом та козаками, що передбачав першочерговий захист прав та свобод суспільства тогочасної України. Також її можна вважати доказом закономірності існування Української держави, що свідчить про формування державності української нації.

Отже, проаналізувавши Конституцію Пилипа Орлика, що є першим кроком українського конституціоналізму, доцільно зробити висновок, що політично-правові ідеї документу значно випереджали свій час. Так, як у тогочасній Європі ще панував абсолютизм, і, зокрема, у французьких правників тільки зароджувались подібні думки та прагнення. Тому демократичні ідеї, покладені в основу першої Конституції України, стали підґрунтям для подальшого розвитку державотворення. Крім того, вони є свідченням високого рівня національної свідомості, політичної культури. Таким чином, Конституцію 1710 р. можна вважати першою демократичною конституцією не тільки України, але й світу. Тому вбачаємо за необхідне подальше дослідження Конституції Пилипа Орлика.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн *Г.П. Пономарьова*

ОЦІНКА КОНСТИТУЦІЇ УНР 1918 РОКУ В ІСТОРІОГРАФІЇ

До проголошення Конституції України 28 червня 1996 року український народ пройшов надзвичайно важкий шлях державотворення. Чинна Конституція України, на думку багатьох правознавців та істориків, завершила процес становлення української державності, однак шлях її розвитку продовжується. Тож, дослідження всіх аспектів еволюції української держави залишається досить актуальним, оскільки саме минуле української нації дозволяє збагнути сьогодення й створити власний прогноз на майбутнє. Велика кількість істориків і дослідників дають різні оцінки значенню та впливу на подальший розвиток української державності саме Конституції УНР 1918 року, вважаючи її важливим кроком у формуванні сучасної української конституційної традиції та закладені основ для майбутнього конституційного розвитку України.

Подіям проголошення Конституції УНР 1918 року передувало створення спеціальної комісії у червні 1917 року з метою підготовки «Статуту про автономію України». Таким чином, комісія на чолі з К. Левицьким та М. Шрагом розпочала створення Статуту. Склад комісії досить швидко розширювався через прихильність населення. Однак, 30 жовтня на сьомій сесії УЦР М. Грушевський висловив необхідність розробки проекту Конституції української держави. За його планами, найвищою суверенною владою в українській державі повинна визнаватися Українська Всенародна Рада, яка передавала б частину власних повноважень російському федеральному парламенту.

Уже 7 листопада 1917 року УЦР прийняла свій III Універсал, який оголосив про створення УНР. Водночас відносини з Росією зберігалися у федеративному контексті. Через такі обставини УЦР все ж таки вирішила порушити питання про створення власної Конституції. Для цього була сформована Конституційна комісія [2].

Детально вивчити роботу Конституційної комісії, яка функціонувала у листопаді-грудні 1917 року, на жаль, неможливо через брак достовірних джерел і матеріалів, які б зберегли хронологію її засідань. У силу таких обставин маємо відштовхуватися, зокрема, від спогадів учасників тих подій та мемуарної літератури. Так, зі спогадів П. Христюка ми можемо дізнатися про дискусії в Конституційній комісії щодо питання державного устрою України. Одні політичні представники вважали, що Україна повинна бути парламентською республікою, тоді як інші наполягали на створенні держави класового типу, заснованої на Радах селянських, робітничих та солдатських депутатів [3].

Війна УНР з більшовиками зупинила роботу Конституційної комісії. Та все ж таки вже 27 квітня 1918 року А. Степаненко на черговому засіданні УЦР повідомив про завершення розгляду проекту Конституції УНР та наполягав на його розгляді представниками Малої Ради. Таким чином, в останню добу свого існування, 29 квітня 1918 року, Мала Рада за невеликої кількості присутніх членів провела засідання і практично одноголосно ухвалила текст Конституції [1, ст. 35-39].

Проголошення Конституції УНР 1918 року в науковій літературі оцінюється досить різноманітно. Так, відомий український історик В. Солдатенко висловив дещо негативне ставлення до Конституції УНР 1918 року, оскільки вважав, що деякі її положення відображали ситуацію того часу та потреби моменту, а не майбутню еволюцію держави. В. Верстюк, у свою чергу, стверджував, що Конституція УНР 1918 року була заснована на загальних демократичних принципах, однак не враховувала конкретні умови та потреби українського суспільства.

В. Яблонський наголосив на тому, що Конституція УНР 1918 року в Україні є вдалим поєднанням внутрішніх реалій та прогресивних конституційних принципів, що призвели до формування конституційного каркасу УНР як одного з найдосконаліших в усій Європі.

Крім того, В. Яблонський зазначив, що, на його думку, конституційний процес в українській державі був розпочатий одночасно з проголошенням І Універсалу, а не з Конституції 1918 року.

М. Стахів відзначав, що конституційний проект УНР 1918 року базувався на принципах державного устрою США та Австрії. У своїх дослідженнях історик акцентує увагу на тому, що Конституція УНР 1918 року була результатом поєднання теоретичних принципів та політичних мотивів, а також враховувала особливості регіонів, які могли приєднатися до УНР. Схожу думку мав також К. Костів.

На думку О. Копиленка, Конституція УНР 1918 року була досить важливою, однак, на жаль, вона не охопила всі аспекти організації держави, залишаючи деякі проблеми невирішеними. Саме це викликає необхідність у додатковому аналізі та дослідженні контексту того часу для повного розуміння його спрямованості та значення.

Таким чином, дослідивши як шлях проголошення, так і оцінку в історіографії Конституції УНР 1918 року, ми можемо зробити висновок, що вона має безумовно велике значення в історії розвитку української держави й права. Текст Основного Закону УНР 1918 року став важливим етапом у визнанні прав і свобод українського народу, а, отже, й у створенні правових основ для його незалежності та розвитку конституційної свідомості.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лигвиненко І. Конституція УНР 1918 року: історія розробки, прийняття та оцінки в історіографії. Право і безпека, 2017. 64 с. URL:

https://www.researchgate.net/publication/329633197_Constitutional_Process_under_Ukrainian_Central_Council_1917-1918

2. Мироненко О. Конституція Української Народної Республіки 1918 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; -К. : Наукова думка, 2009. — Т. 5 : - 560 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Konstitutsiya_Unr_1918

3. Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В. М. Литвин; Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. - К.: Наукова думка, 2013. - 1056 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0010233>

Журавльова Юлія Ігорівна
студентка 1 групи, 1 курсу, факультету
слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Вареник Олександр Вячеславович
студент 3 групи, 1 курсу, факультету
слідчої та детективної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

КАПІТУЛЯЦІЯ РОСІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ

Досліджуючи історичний досвід країн, можна побачити подібність між війнами у ХХ ст., та ХХІ ст., а саме Другою світовою, та Російсько-Українською. На нашу думку, через схожість даних війн, потрібно дослідити найголовніші акти в умовах війни – капітуляцію. Тому порівняння Акту капітуляції Німеччини, та створення можливого Акту

капітуляції Російської Федерації має такий інтерес, тому що дає змогу зрозуміти, які наслідки несе за собою війна.

Наша робота спрямована на дослідження та порівняння Акта капітуляції нацистської Німеччини з потенційним актом капітуляції Росії, з фокусом на ключових політичних, правових та історичних аспектах обох ситуацій. Через аналіз подібностей та відмінностей цих актів, ми сподіваємося розкрити глибину їх впливу на державність та правовий порядок, а також пролити світло на можливі наслідки подібного сценарію в сучасному світі.

Акт про капітуляцію Німеччини був підписаний 7 травня 1945 р. представниками Німецького вищого командування в місті Реймс, Франція, та набув чинності 8 травня 1945 р. Акт містив положення про негайну видачу наказу всім німецьким командувачам сухопутних, морських і повітряних сил й всім силам, які перебували під німецьким командуванням, про припинення військових дій, а також те, що всі сили повинні залишатися на своїх місцях, де вони перебувають у цей час.

Документ підписали Верховний головнокомандувач ОЗС НАТО генерал Дуайт Ейзенхауер у США, а також представники Великої Британії, СРСР та Франції. Акт капітуляції також уможливив офіційне припинення військових дій у Європі. Він включав вимоги про передання німецького військового персоналу, зброї, техніки та території союзникам. Важливим на нашу думку є п. 5 Акту, відповідно до якого Верховний головнокомандувач союзних експедиційних сил і радянське верховне командування може вжити таких каральних чи інших заходів, які вони вважають необхідними у разі, якщо німецьке верховне командування або будь-які збройні сили під його командуванням не діятимуть відповідно до цього акту про капітуляцію.

Акт капітуляції нацистської Німеччини мав велике значення, оскільки ознаменував повну поразку Третього рейху та завершив європейську частину Другої світової війни. Цю подію в Європі відзначили як День Перемоги, який з того часу став символом закінчення війни в Європі. І хоча після Другої світової війни міжнародне співтовариство зробило усе можливе аби не допустити повторення жахів війни такого масштабу, проте світ знову стикнувся із цим. Досвід капітуляції Німеччини може бути використаний за основу для розгляду можливих варіантів капітуляції Російської Федерації у війні з Україною.

Пропонуємо наступні можливі положення, котрі може містити документ про капітуляцію Росії у війні з Україною:

1. Припинення бойових дій: у договорі повинні бути визначені час і дата припинення вогню, а також умови припинення бойових дій на всіх фронтах.

2. Передача зброї: Росія зобов'язується передати свою зброю та військову техніку, що знаходяться на території України, українським військовим або міжнародним миротворчим силам.

3. Повернення українських територій: Відновлення території України відповідно до кордонів на момент 1991 р. Російська Федерація зобов'язується негайно припинити окупацію та анексію українських територій і забезпечити їх повернення під повний контроль України, а також зобов'язується внести зміни до ст. 65 Конституції Російської Федерації щодо включення Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей, Республіки Крим до переліку суб'єктів федерації.

4. Гарантії безпеки: документ має містити положення щодо заборони присутності збройних сил Російської Федерації на території України та біля кордону на узгодженій відстані Україною разом із її партнерами.

5. Міжнародні механізми моніторингу: документ має передбачати участь міжнародних спостерігачів та миротворчих сил у контролі за виконанням умов документу.

6. Репарації: Російська Федерація має взяти на себе зобов'язання компенсувати Україні збитки, завдані війною.

7. Політичний аспект: документ має містити положення про політичну прозорість у Російській Федерації, що забезпечить вільні та чесні вибори.

Зазначені вище пункти документу про капітуляцію Російської Федерації є нашим суб'єктивним баченням його змісту. Це лише загальна характеристика можливого документу про капітуляцію Росії у війні з Україною. Реальний текст документу про капітуляцію може відрізнятися в залежності від обставин та переговорів між сторонами та партнерами.

Запропонувавши можливий Акт капітуляції Російської Федерації, ми можемо побачити, які наслідки за собою тягне війна, яку розпочала держава-терорист. Серед них можемо виділити змінення режиму у ній, а також, на нашу думку, зменшення її територій, що тягне за собою зміну впливу на політичній карті світу. Такі процеси вже відбуваються після початку війни проти України в 2014 р. Російська Федерація почала втрачати свою вагу на міжнародній арені, а сам режим Путіна називають «терористичним», тому вплив, який мала Російська Федерація, почав та надалі буде зменшуватися. Як приклад можна навести ситуацію із поставкою природного газу. Міжнародне співтовариство не застосовувало рішучих дій до режиму Путіна через погрози голови цієї країни використання ядерної зброї, проте після того, як Російська Федерація здійснила повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р., таке ставлення кардинально змінилося, і буде змінюватися надалі, а новому керівництву Російської Федерації потрібен буде не один рік для відновлення дружніх стосунків зі всім демократичним світом.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн, *А.А.Омарова*

Касап Ганна Валеріївна
студентка 18 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

СИСТЕМА ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Принципами конституційного судочинства вважаються фундаментальні засади діяльності органів судової влади, які визначають процесуальну форму розгляду справ у суді.

Шлях історичного формування та закріплення конституційних принципів правосуддя був досить тривалим і непростим. Тому особливо актуальним є розгляд їх генезису та подальшого розвитку, що невід'ємно поєднується з дослідженням процесу становлення та розвитку відповідного матеріального та процесуального права.

З огляду на період становлення української держави 1917-1918 років, судові процеси відбувалися відповідно до законів попереднього режиму. Втім, застосовувалося актуальне законодавство з огляду на нову політичну ситуацію та специфіку державного ладу.

У період з березня 1917 року по квітень 1918 року, коли переважна частина території України перебувала під контролем Центральної Ради, була зроблена спроба реформувати судову владу на засадах кращих європейських традицій [5, с. 51]. Зокрема, оприлюднений 20 листопада 1917 року Третій Універсал ЦР передбачав, що судова влада в Україні має бути неупередженою та існувати для блага народу [6, с. 106]. Водночас функціонування української судової системи регулювалося першою редакцією царських судових статутів 1864 року. Таким чином, реалізовувалися такі правові принципи, як незалежність судочинства, недоторканність суддів, роль присяжних засідателів, публічність та забезпечення рівноправності сторін [4, с. 69].

А вже 29 квітня 1918 року Центральна Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки – «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» [1, с. 331].

Правові засади діяльності судової влади та відповідні конституційно-правові обов'язки закріплені безпосередньо у статті 25 Основного Закону УНР, згідно з яким судочинство в УНР здійснюється її найвищим органом - Генеральним Судом [1, с. 333].

Конституція Української Народної Республіки 1918 року передбачала визначення правового статусу судових органів УНР в відокремленому VI розділі. Зокрема, у статті 60 Основного Закону УНР підкреслювалося, що «Суд УНР одбувається іменем її» [1, с. 337]. Це конституційне положення стало своєрідним прообразом положення п. 5 ст. 124 сучасної Конституції України, згідно з яким передбачено, що суд здійснює правосуддя і ухвалює рішення іменем України.

Окрім власне визначення змісту судової системи в УНР, повноважень окремих гілок судової влади та методів судочинства, на конституційному та законодавчому рівнях було закріплено низку основних принципів організації та здійснення судоустрою в УНР, серед яких можна виокремити наступні:

- *Принцип дотримання незалежності судової влади.* Він чітко забороняє втручання органів державної влади в діяльність судів;

- *Принцип відкритості та гласності.* Цей принцип був зафіксованим у статті 61, згідно з якою відповідно до цивільного, кримінального та адміністративного права, судова влада в УНР здійснюється публічно і усно судами від імені держави;

- *Принцип винятковості судової влади.* У статті 62 Конституції УНР передбачалося, що Генеральний Суд є найвищим органом для усіх судів у державі і не може бути судом першої чи другої інстанції, а також здійснювати владні управлінські функції;

- *Принцип загальнообов'язковості судових рішень.* Зокрема стаття 63 містить чітку вказівку на те, що судові рішення не можуть бути змінені або скасовані постановою чи іншим актом законодавчої або виконавчої влади;

- *Принцип рівності кожного перед судом і законом.* Усякий громадянин Республіки, у тому числі народні депутати та міністри уряду, є рівними перед судом, про це йшлося у статті 65 Основного Закону [1, с. 337].

Однак, на жаль, вищезазначені перспективні ідеї не були реалізовані на практиці, а процес створення судової системи в Україні в цей період був перерваний нестабільністю та нетривалим правлінням УНР, але досвід створення національної судової системи залишився в історії і має бути задіяний на нинішньому етапі здійснення реформування та раціоналізації діяльності судів України.

Разом з Конституцією та законами, які набрали чинності, слід згадати деякі важливі документи, які так і залишилися лише в проектній формі. Безперечний інтерес для конституціоналістів становить проект Конституції «Проект Конституції основ державних законів УНР» [7, с. 4], автором якого був Отто Ейхельман. Згідно з цим проектом в Україні повинні були функціонувати чотири гілки державної влади: законодавча, виконавча, судова та контрольна. Найбільше в розробці цього документу Ейхельман наголошував на важливості систематизації принципів судоустрою. Вчений виділяв три принципи: винятковість, незалежність та обов'язковість судових рішень, зокрема, чітко пов'язував їх між собою. На його думку, заперечення одного з цих принципів означало б заперечення або нівелювання змісту інших. Інші принципи правосуддя, зокрема ті, що стосуються функціонування судової влади, впливають із загального визначення мети правосуддя. Це пов'язано з тим, що вирішення спорів можливе лише за умови, що судова влада діє неупереджено, що її рішення є обґрунтованими, законними і такими, що підлягають виконанню лише на підставі закону, і що гарантується принцип рівності всіх перед законом і судом у судовому процесі [3, с. 149-219; 2, с. 62].

Таким чином, судова влада є однією з основних гілок державної влади в кожній демократичній країні. Ця гілка влади відповідає за розгляд справ і захист конституційних прав та свобод громадян. На теренах УНР, яка існувала у 1917-21 роках, була створена власна система здійснення конституційних принципів судової влади. Та в цілому, виконання цих принципів вимагало багато зусиль та роботи, однак важливо зазначити, що попередні уроки та досвід з цієї галузі відіграють надзвичайно важливу роль у сучасному правовому просторі України. Відтак можна дійти висновку, що аналіз історико-правових

джерел свідчить про те, що положення Конституції Української Народної Республіки та похідні від неї проекти про судоустрій, що стосуються, зокрема, конституційних засад судового процесу, належать до важливих здобутків державно-правової думки.

Науковий керівник: к.ю.н., старша викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Н.С. Стеценко**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л. Копиленко, В. М. Кри-воніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. К.: Юрінком Інтер, 2003. - 656 с.
2. Дрягіна Т.Б. Конституційні принципи організації і функціонування судової влади в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Дрягіна Тетяна Борисівна. – Остріг: Національний університет «Острозька академія», 2011. – 206с.
3. Конституційні акти України. 1917-1920 : невідомі конституції України / [Д. Б. Яневський, В. І. Крюков]; наук. ред. і упоряд.: Ю. Д. Прилюк, В. Ф. Жмир. – Київ: Філософ. і соціол. думка, 1992. – 269 с.
4. Мироненко О.М. Світоч української державності / О.М. Мироненко. – К., 1995. – 328 с.
5. Гринюк В. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Гринюк Володимир Олексійович. –К.: Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка, 2004. – 228 с.
6. Україна в ХХ столітті: Збірник документів і матеріалів (1900-1939) / Упор.: А.Г. Слюсаренко, А.О. Буравченков, Н.І. Миронець та ін. – К., 1997. – 448с.
7. Ейхельман О. «Проект конституції основних державних законів Української Народної Республіки» /Тернів (Тарнів), 1921.- 104 с.

Кудінов Владислав
студент 18 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Магдебурзьке право, з'явилося у XIII столітті в Німеччині, передбачало незалежність міста від феодалів, управління міськими справами, а також судову і адміністративну владу. Це право встановлювало права міських станів, організацію самоврядування, регулювало торгівлю, опіку, успадкування та покарання за злочини.

Сама назва походить від міста Магдебург, чия хартія про самоврядування слугувала зразком для інших міст. Найстаріший магдебурзький акт – грамота архієпископа Віхмана з 1188 року.

Українське поширення Магдебурзького права почалося з середини XIV століття і тривало декілька століть, з відмінностями від німецького оригіналу. Серед перших міст, які отримали магдебурзьке право, були Володимир-Волинський (1324), Сянок (1339), Львів (1356), Кам'янець-Подільський (1374), Стрий (1431), Мукачево (1445).

Місто Київ отримало це право лише у 1494 році. До середини XVII століття більшість великих міст України також його не мали. Варто зазначити, що Магдебурзьке право далі Вінниці на півдні та Полтави на сході не розповсюдилось.

Магдебурзьке право, завдяки своєму прагматизму і універсальності, швидко поширилося на українських землях через духовну спорідненість українців з європейською культурою. Цей процес відбувався паралельно з розвитком українського звичаєвого права,

проте польські та німецькі впливи стали сильнішими, особливо у Великому Князівстві Литовському в середині XV століття. Це можна підтвердити тим, що багатьом українським містам було надано Магдебурзьке право в повному або обмеженому обсязі. [1, с. 56]

Городяни боролися за отримання Магдебурзького права, оскільки це давало їм автономію від держави і правову основу для захисту міського населення від зловживань королівських намісників та землевласників. Для центральної влади, представленої литовським князем чи польським королем, надання Магдебурзького права певному місту стало важливим фактором державного управління. Це дозволяло розширювати свою соціальну базу за рахунок городян і здійснювати тиск на феодалську аристократію. [2, с. 97-98]

Запровадження Магдебурзького права призвело до зростання ролі місцевих органів влади в рішенні питань місцевого господарства, фінансів, правопорядку, адміністрації та судочинства. Соціально-економічна вигода, яку Магдебурзьке право надавало містам, подібна до вигоди, яку сучасні держави отримують від пільгових територій для підприємницької діяльності, таких як вільні економічні зони чи офшорні зони. Через постійні напади монголо-татар, значна частина державної території України перебувала у стані соціально-економічного занепаду, і лише надання вольностей для поселенців із заходу гарантувало швидке відновлення держави. За короткий час міста з Магдебурзьким правом стали "оазами економічного процвітання" і головним джерелом ресурсів для відновлення зруйнованої соціально-економічної інфраструктури держави в цілому. [3, с. 32-33]

Українські міста, які отримали Магдебурзьке право, відрізнялися від міст Західної Європи, оскільки не були повністю звільнені від феодалської залежності, іноді воно перепліталось з нормами звичаєвого права. В окремих містах, зокрема на західній Україні, надання Магдебурзького права супроводжувалося зміцненням німецької і польської колонізації та обмеженнями прав українського населення. В Україні діяло тільки часткове Магдебурзьке право, яке допомагало організувати систему місцевого самоврядування. Більшість міст використовували форму Магдебурзького права, але не його зміст; вони переважно мали систему органів місцевого самоврядування.

Запровадження Магдебурзького права передбачало існування власних органів місцевого самоврядування у містах з адміністративно-правової точки зору. Магдебурзьке право могло бути надане містам частково або повністю, і тому міста поділялися на ратушні (з частковим Магдебурзьким правом) та магістратські (з повним Магдебурзьким правом).

Магдебурзьке право, з одного боку, сприяло процесу «європеїзації» міста, встановленню виборної системи місцевого самоврядування та суду, формуванню основ громадянського суспільства в Україні та привело до систематизації міського життя за чіткими правовими нормами. З іншого боку, Магдебурзьке право призвело до зміцнення іноземної колонізації та обмеження прав українського населення, витіснення корінних мешканців з органів місцевого самоврядування і їхнє заміщення поляками і німцями. Крім того, введення Магдебурзького права гальмувало і перешкоджало розвитку місцевих норм і традицій самоврядування, а також супроводжувалося значним втручанням центральної влади в міське життя порівняно з Західною Європою. [4, с. 55]

Отже, надання містам самоврядування було визнанням їх суспільної сили та ролі у державі. Це був важливий етап у їх соціально-економічній історії.

Історична оцінка поширення Магдебурзького права, його ролі та значення в Україні не може бути однозначною. Німецьке право не мало такої самої ролі для українських міст, як в Західній Європі. Проте воно сприяло виокремленню міського населення в окремий соціальний стан. Міста отримали самоврядування, судову та податкову незалежність, право власності на землю, привілеї у торгівлі і ремеслах. Внаслідок запровадження Магдебурзького права більшість міст вийшла із підпорядкування феодалам, князям та воеводам. Були скасовані норми звичаєвого права, і сформувалися нові політико-правові форми та методи організації суспільства. Головне, Магдебурзьке право створило правову основу для формування та розвитку місцевого самоврядування в сучасному розумінні.

Науковий керівник: к.ю.н., старша викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Н.С. Стеценко**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. / Н. В. Камінська. - К. : КНТ, 2010. - 232 с.
2. Бойко О. Д. Історія України : посіб. [для студ. вищих навч, закл.] / О. Д. Бойко. - К. : Видав. центр "Академія", 1999. - 568 с.
3. Куйбіда В. С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні / В. С. Куйбіда. - Л. : Літопис, 2001. - 375 с.
4. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави : монографія / за ред. Ю. М. Тодики і В. А. Шумілкина. - Х. : Одиссей, 2004.-392 с.
5. Владимирський-Буданов М. Ф. Німецьке право в Польщі і Литви: [Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV-XVIII в] /

Лизогуб В.А.

*к.ю.н., доцент кафедри історії держави
і права України і зарубіжних країн
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого.*

ДО ПОНЯТТЯ ГЕОПОЛІТИКИ

1) Геополітика - це дослідження фундаментальних якостей простору, пов'язаних із землею і ґрунтом, це вивчення способів створення імперії, походження країн і державних територій. Рудольф Челлен. Геополітика – аналіз географічних впливів на співвідношення сил у міжнародних відносинах . Слово "геополітика" спочатку було придумано шведським політологом Рудольфом Челленом на рубежі 20 століття, і його використання поширилося по всій Європі між першою та Другою світовими війнами (1918-39) і увійшло у вжиток у всьому світі під час останньої. У сучасному дискурсі геополітика широко використовується як розмитий синонім міжнародної політики.

2) Геополітика-це структура, яку ми можемо використовувати для розуміння складного світу навколо нас. Глобальна політика, або» отримання того, що ти хочеш у світі", передбачає мислення та дії географічно. Але що це означає? Геополітика пояснює, як країни, підприємства, терористичні групи тощо намагаються досягти своїх політичних цілей, контролюючи географічні особливості світу. Ми називаємо ці особливості географічними об'єктами. Географічні об'єкти - це місця, регіони, території, масштаби та мережі, що складають світ.

3) Геополітика розглядає конкретне використання влади: як країни та інші групи змагаються за контроль над цими суб'єктами в рамках міжнародного співтовариства. Вважається, що контроль над цими організаціями допомагає країнам і групам досягти своїх цілей. На геополітику завжди дивляться в міжнародному та глобальному вимірі, а це означає, що розглянуті питання пов'язані з глобальним масштабом. Таким чином, геополітику можна визначити як боротьбу за контроль над географічними об'єктами міжнародного та глобального масштабу та використання таких географічних об'єктів для політичної вигоди .

4) Рудольф Челлен, один зі студентів Ратцеля, швед за національністю, ставши вченим-політологом в університетах Упсали і Гетеборга, і сформулював знаменитий термін «геополітика». Челлен, будучи затятим шведським націоналістом, боявся російського експансіонізму і прагнення Російської імперії посилити свій вплив в порівняно теплих водах Балтійського моря і хотів, щоб експансіоністські кампанії Швеції і Фінляндії порушили плани Росії. Хоча Челлен і знайшов підтримку серед аристократів, а також представників верхівки середнього класу, які відчували ностальгію за колишньою величчю Швеції за часів

правління таких королів, як Густав Адольф і Карл XII, в кінцевому рахунку його погляди не знайшли широкого схвалення в шведському суспільстві. Вже до кінця XIX-початку XX ст. у Скандинавії не було ніякого бажання робити які-небудь значні кроки в цьому напрямку. Надії Челлена тоді звернулися в бік Німеччини, яка могла б виступити проти Росії та Англії, а саме до цих двох країн він мав особливу неприязнь. Німецька імперія майбутнього в баченні Челлена включала в себе всю Європу, а також порти, розташовані на французьких берегах Ла-Маншу, прибалтійські провінції Росії, Україну, Малу Азію і Месопотамію (з'єднану з Берліном залізницею). Використовуючи ідеї Ратцеля, Челлен розділив людські спільноти за расовими та біологічними принципами, представляючи державу за допомогою ідеї під назвою Volk. Суть цієї ідеї полягає в тому, що той народ, який є досить зрілим і динамічним, вимагає значного життєвого простору.

5) *Геополітика – це географічний розум держави. Карл Хаусхофер*

6) Геополітика – наука про контроль над простором і про механізми такого контролю, що розглядає вплив різних географічних факторів на зовнішню політику держави або групи держав. На практиці існують Глобальна геополітика, регіональна геополітика, зовнішня геополітика, внутрішня геополітика, між якими завжди є тісний взаємозв'язок.

7) Геополітика полягає у вивченні навколишнього світу, з яким стикається кожна держава, визначаючи свою стратегію: держава, перебуваючи в оточенні інших держав, також прагне до виживання і переваги. Коротше кажучи, геополітика-це вплив географії на поділ територій людьми. Як казав Наполеон: «вивчивши географічне положення держави, можна судити про його зовнішню політику».

Оскільки визначення геополітики є загальновідомо складним завданням, пропонується використовувати в якості відправної точки два робочих визначення. Перше визначення, запропоноване політичними географами Ван дер Вустеном та Дейкінком (2002, с.20), має потрійне значення, оскільки термін геополітика може використовуватися для (1) "типу аналізу з використанням даних, що стосуються міжнародного положення країни у світлі її географічних особливостей"; (2) "набір даних, що стосуються географічного положення країни". правил, застосованих при веденні державних справ, заснованих на таких аналізах"; та (3) "дискурс, аргументований аргумент, що описує та оцінює становище країни у світі, можливо, заснований на такому аналізі та застосуванні таких правил". як політолог, так і практик державного управління, Збігнєв Бжезинський (1986, с. xiv) проводить цікаву різницю між геополітичним, стратегічним та геостратегічним: "геополітичний відображає поєднання географічних та політичних факторів, що визначають стан держави чи регіону, та підкреслює вплив географії на політику. стратегічний відноситься до комплексного і планомірного застосування заходів для досягнення центральної мети або мети". до життєво важливих активів військового значення; і геостратегічне об'єднує розгляд з геополітичним. "ці визначення вносять деяку ясність, але далеко не повною мірою відображають різноманітність значень, що надаються геополітиці

8) Термін геополітика досить часто використовується неправильно в дискусіях, які зосереджені тільки на міжнародній безпеці, націоналізмі або навіть Міжнародних відносинах без урахування географічного або просторового підходу.

*Лисенко Аліна Андріївна
студентка 16 групи, 1 курсу факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ У ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ УЦР І П. СКОРОПАДСЬКОГО

На початку XX ст. українські землі були охоплені революційними подіями, що були зумовлені невирішеністю суспільно важливих питань, зокрема національного і аграрного

аспекту. Кожна політична сила, що прагнула керувати державою в той період, мала зважати на селянське становище. Адже саме селяни були тією широкою масою населення, підтримка якої була необхідна для перемоги національного руху та здобуття власної державності.

Політичною силою, що намагалась вирішити аграрне питання на початку революції були соціалісти Української Центральної Ради (УЦР). Перші кроки були зроблені вже в квітні 1917 р., коли Центральною Радою було утворено Всеукраїнську селянську спілку. Головними напрямками діяльності спілки були питання здобуття автономії України та селянське питання. Публіцист П. Христюк у своїх спогадах визначає, що саме ці, задвалося б, різні моменти — національно-політичні та соціально-економічні визначали майбутній зміст розвитку української революції. Ці аспекти об'єднувалися в єдине питання — «визволення працюючої людини від гніту та всякої неволі». [1, 25]

Важливим кроком у вирішенні земельного питання був I Всеукраїнський селянський з'їзд 28 травня - 2 червня 1917 р. В своїй промові Михайло Грушевський визначав, що селяни — це найбільша сила української нації та забезпечення їх інтересів є умовою успіху Центральної Ради та подальшого здобуття автономії у складі федеративної Росії. [2] Делегати з'їзду ухвалили 3 важливих документа, що становили основу для подальшого розвитку аграрної політики уряду УЦР. Зокрема це:

- резолюція «Про землю», що передавала скасування приватної власності на землю, та визначала подальше заснування Земельного фонду на основі Українського сойму;

- резолюція «Про невідкладні заходи в земельній справі» закріплювала потребу в створенні Українського земельного комітету;

- резолюція «Про організацію селянства» документально закріплювала створення УСС — Української селянської спілки [3, 2]

Загалом процес законодавчого оформлення і розробки реформи був досить тривалим і суперечливим. Суттєві кроки до формального закріплення відбулися лише в листопаді 1917 р. і містились в III Універсалі УЦР. Універсал скасовував існуюче право власності на поміщицькі землі та інші землі нетрудових господарств. Відповідно ці землі мали перейти у власність всього трудового народу без викупу. [4] Проте Універсал не містив конкретних положень чи вказівок, він лише проголошував загальні принципи, що в подальшому мали трансформуватися у відповідні закони. IV Універсал визначав створення нового земельного законопроекту від 18 січня 1918 р. вже в незалежній УНР. Тимчасовий земельний закон про повне скасування приватного землеволодіння, хоч і був затверджений, проте так і не був реалізований практично. Це зумовлено складністю політичної ситуації, в якій перебував існуючий уряд, що мав узгоджувати свою діяльність з німецьким командуванням. Дії УЦР не тільки не вирішили земельне питання, а й породили ще більший анархізм, на що зокрема вказув М. Ковалевський в спогадах. Описуючи тогочасну ситуацію на селі, автор зазначав, що всі жили тільки поголосками і були дезорієнтовані, не знаючи, який режим буде завтра, тримались приповідки «моя хата з краю». [5, 462]

Отже, оцінюючи діяльність УЦР у вирішенні селянського питання варто зауважити на детальній законодавчій розробці, яка б мала становити фундамент для подальшої реалізації реформи. Проте відсутність конкретних дій та неузгодженість політики уряду, а також складна зовнішньополітична ситуація унеможливили практичне втілення всіх намірів, які так і залишились на папері.

Протилежне ставлення до вирішення земельного питання склалося в період правління гетьмана П. Скоропадського. Він в «Грамоті до всього українського народу» визначив право приватної власності як «фундамент культури і цивілізації», яке відновлювалось в Українській державі. Тобто курс на соціалізацію землі УЦР був скасований. [6] Проведенням земельної реформи опікувся уряд — Рада міністрів, при якому було створене окреме міністерство земельних справ. В декларації від 10 травня 1918р. зазначено, що Рада міністрів приступила до реалізації земельної реформи, яка має

забезпечити власною землею малоземельних та безземельних селян. Документ визначав, що уряд має на меті утворити на Україні «селянство здорове, забезпечене землею, здатне піднести до найвищої міри її добробут». [7]

Визначним для гетьманської реформи став закон «Про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями» від 14 червня 1918 р. Цей документ остаточно визначив новий земельний устрій, що ґрунтувався на ідеї панування приватної власності. Законом визначалось право кожного на вільний продаж та купівлю землі, проте наділ не має перевищувати 25 десятин. Цей акт мав сприяти розвитку дрібних та середніх господарств, а також захистити права селян від сваволі поміщиків. Проте за умов вільного продажу землі, великі землевласники не мали наміру позбуватися власних володінь. Як зазначав публіцист Д. Донцов, восени 1918 р. «ніхто нічого не продає і не купує, а коли продають, то тільки великі власники великим. Із земельних банків нічого не виходить». [8, 111]

На складність ситуації вказував і громадський діяч Є. Чикаленко, акцентуючи увагу на бездіяльності уряду, який не вживав ніяких заходів, аби «існуючі великоземельні маєтки швидко розпродувались і переходили в руки хліборобів». [9, 154] Головним чином аграрна політика гетьмана П. Скоропадського перебувала під контролем німецького уряду, який був зацікавлений у реалізації «хлібного миру» за будь-яких умов. Німецьке командування виступало гальмівним фактором у розвитку нових земельних відносин. Отже, реформа зазнала невдачі перш за все через залежність від Центральних держав, що втручались у внутрішні справи держави та відсутність опори всередині суспільства.

Аналізуючи спроби реформувати земельне питання різними урядами, бачимо що вони ґрунтувались на протилежних підходах та світоглядних системах. УЦР, як ліві сили виступали за соціалізацію володінь, Скоропадський навпаки відстоював приватновласницькі відносини. Проте очевидним є те, що недостатня поміркованість політиків та вир революційних подій стали причиною поразки реформи та загалом українського руху.

Науковий керівник: к.ю.н., старша викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Н.С. Стеценко**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. П. Христюк. «Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр.» 1921 р Т. 1. — С. 25.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Khrystiuk_Pavlo/Zamitky_i_materialy_do_istorii_ukrainskoi_revoliutsii_t1.pdf?
2. М. Грушевський. Промови на I всеукраїнському селянському з'їзді у Києві.
URL: <https://www.m-hrushevsky.name/uk/Publicistics/1917/PromovyNaSeljanZjizdi.html>
3. Ф.М. Проданюк «Земельне питання в політиці Української центральної ради: тернистий шлях вирішення».
URL: http://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/8.pdf
4. Універсал Української Центральної Ради (III) від 07.11.1917 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005300-17#Text>
5. М. Ковалевський «При джерелах боротьби» 1960 р. — С. 462. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22172/file.pdf>
6. Грамота до всього українського народу П. Скоропадського від 29.04.1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003300-18/print>
7. Р. Пиріг «Земельна реформа Павла Скоропадського: німецький вплив». URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/58903/02-Pyrih.pdf?sequence=1>
8. Д. Донцов «Рік 1918». 2002. — с. 111.
9. Р. Пиріг «Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси» 2011. — с. 154.

ВІЙСЬКОВИЙ АСПЕКТ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ІСТОРІЇ

Історія України розвивалась століттями. Шлях становлення української державності був надзвичайно тернистим, але наш народ не здавався, боровся і нарешті домогся того, що ми маємо зараз. Чому ж українці були настільки впевненими у власних силах, як змогли вберегти свою ідентичність, як змогли протистояти тиску з боку багатьох інших імперій? Відповіді на це питання є важливим етапом формування думки про розбудову української державності.

Варто почати з того, що усвідомлення себе як українцями почалось з елементарного – з побуту, власної мови, народної творчості. Але визначальною ланкою виокремлення українського народу стало військо. Усі століття військова справа не давала українцям розчинитись серед інших країн. Зокрема, про існування такого інституту на всіх етапах його розвитку свідчили такі символи як печатка, герб, прапор, та інші характерні елементи.

Звертаючись до історії України, простежуємо, що перше військо зароджувалось за часів племен слов'ян, свого часу це були просто загони, які протистояли тиску інших племен. З часом інститут набував все більшого розвитку, відбулася певна трансформація, він ускладнився, тепер ми можемо говорити про професійні формування. Зазвичай вони служили князю, а невдовзі на їх основі спостерігається створення дружини.

IX—X століття супроводжувались появою нового державного утворення – Київської Русі. Військовий аспект продовжив свій розвиток і вже знайшов своє відображення у багатьох літописах, де військо описували надзвичайно велично.

XIV століття стало переломним моментом. Повністю змінилася правляча династія, відтепер Гедиміновичі – династія великих князів Литовських, замінили Рюриковичів – нащадків новгородського князя Рюрика. Показовою для військових формувань стала битва на Синіх Водах 1362 року, де литовсько-руські військові об'єднання змогли захиститися від татар та тим самим дати можливість розширення Великого Князівства Литовського. Дуже влучним буде речення-характеристика Семена Олельковича – останнього Київського князя: «чесно боронив отчину свою град Київ від сильніших за себе ординських царів». Українські князівства закінчили своє життя, але це не стосується війська.

Згадаємо час, коли частина українців перебувала у складі польської армії. Це було після створення союзу держав під назвою Річ Посполита – Люблінської унії 1569 року. Проте, незважаючи на те, що частина збройних сил уже перебувала під владою Речі Посполитої, народ спромігся запропонувати світу свою нову організацію, яка також була військовою, мова йдеться про Запорізьку Січ. Саме державний устрій часів Богдана Хмельницького сприяв розвитку цієї організації.

Козаків XVII-XVIII століть можна назвати вкрай активними, оскільки майже жодні військові операції не проходили без їхньої участі. Наступним етапом, який, здавалось би, мав покінчити з існуванням козаків став скасування державного утворення українців – Козацької держави. Але знову вони не зламалися і далі ми говоримо про загони селянської оборони в Австрійській імперії середини XIX століття. Зокрема, останньою військовою формацією цього століття став Руський Батальйон Гірських Стрільців, який контролював карпатські переходи на Угорщину. Деякий період «Стрільці» вважалися найсильнішим формуванням австрійської армії.

XX століття відзначилося тим, що військові операції були майже одна на одній, цей час став можливістю для української армії проявити себе всією мірою. Українська Галицька Армія – сформована як бойова одиниця ЗУНР та Армія УНР – військо Української народної Республіки визначалися тим, що були надзвичайно боєздатними, спроможними здобувати

перемоги. Також названий період стає популярним через розширення військових можливостей та напрямків, зокрема розшарування на флот та сухопутні війська, авіацію та багато інших.

Досить відомими є роки, коли українські армійські підрозділи були змушені протистояти більшовицьким наступам, створювати нові загони, угруповання для більшого спротиву загарбникам. Це засвідчило про незламність українського народу, його бажання боротися, яке в результаті стало поштовхом для Радянської Республіки щоб зберегти Україну, але з іншою назвою – УСРР, військо якого Радянська Республіка мала на меті використати у своїх цілях, доповнивши нею свої підрозділи.

Тернистий шлях розвитку української ідентичності продовжився і за часів Другої світової війни, у якій брали участь загони Української Повстанської Армії, яка чинила спротив аж до другої половини ХХ століття. Кузьма Дерев'янка – радянський військовий діяч, уродженець Уманського повіту, залишив свій підпис на крейсері «Міссурі», що поставив крапку у Другій світовій війні.

Ось нарешті етап незалежності – невід'ємний у житті українців та довгожданий для кожного патріота. Вирізнився осучасненням військових формувань, створенням Збройних сил та найголовніше – сприянням розвитку уявлення про справжнього ворога та методу боротьби з ним.

Отже, тернистий шлях творення української державності у військовому аспекті був надзвичайно різноманітним, українська нація протистояла ворогам на всіх етапах свого існування та продовжує боротьбу сьогодні, що свідчить про все те ж прагнення до збереження своєї ідентичності.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

Пазич Артем Віталійович
студент 2 групи, 1 курсу
факультету юстиції
НЮУ імені Ярослава
Мудрого

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТУ ЗЛУКИ УНР І ЗУНР 1919 РОКУ

Під час Української революції 1917-1921 рр. з'явилася можливість державотворення та консолідації українських земель в кордонах власної держави. Бажання такої консолідації неодноразово оприлюднювали керівні органи Західно-Української Народної Республіки (далі - ЗУНР). 16 січня 1919 р. у зверненні До світлої Директорії Української Народної Республіки у Києві було проголошено з'єднання ЗУНР з Українською Народною Республікою (далі - УНР) в одну одноцілну, суверенну Народну Республіку. Об'єднання двох новостворених українських держав було детерміноване не лише відродженням ідеї соборництва, а і гострою проблемою захисту державності як на воєнному фронті, так і на дипломатичному. Акт Злуки 1919 р. став кульмінацією національно-визвольних змагань, однак його реалізація повною мірою не була можливою на той момент. Шлях до об'єднання почався у перші місяці після утворення ЗУНР. Ще 1 грудня 1918 р. у Фастові між УНР та ЗУНР про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю. Статті угоди констатували прагнення ЗУНР об'єднатися з УНР на правах автономії. Ратифікації цього договору перешкодило погіршення воєнної ситуації в Польсько-Українській війні 1918-1919 рр. Уряд ЗУНР вимушено переїхав до Станіслава, де 3 січня 1919 року одностайно ухвалив рішення про Злуку з УНР. Вже 22 січня 1919 року у Києві був ухвалений Універсал Директорії Української Народної Республіки.

Для виконання функції всеукраїнського парламенту був скликаний Трудовий Конгрес, до якого увійшли 48 делегатів ЗУНР. Він ратифікував Акт Злуки і, до скликання Установчих Зборів, наділив Директорію всією повнотою влади. Також до складу Директорії

увійшов представник ЗУНР Є. Петрушевич. Надалі було зроблено певні кроки до інтеграції, здебільшого у військовій площині, але повного з'єднання армій так і не відбулося, а керівництво як УНР так і ЗУНР фактично і надалі продовжували діяти на власний розсуд. Невдовзі після Акту Злуки 1919 р. майже вся територія Великої України була окупована більшовиками, що підштовхнуло С. Петлюру розвернути зовнішньополітичний вектор у бік Польщі та почати переговори з Ю. Пілсудським. Представники Західної Облaсті Української Народної Республіки (далі - ЗОУНР) сприйняли таке рішення рішуче негативно.

Війна із Польщею також заважала реалізації положень Акту Злуки 1919 р. Очільник місії Антанти у Польщі Ж. Бартелемі на переговорах запропонував встановити новий проект кордону, що був дуже невигідний для ЗОУНР. Якщо державні діячі ЗУНР були проти, то С. Петлюра у свою чергу наполягав на прийнятті пропозиції, вказуючи на те, що це виведе Україну з міжнародної ізоляції та відкриє шлях до поставок необхідної зброї та амуніції з Європи. Однак Польсько-Українська війна 1918-1919 рр. продовжилася, що обернулося нищівною поразкою для ЗОУНР. Крапку у спробах побудувати соборну державу було поставлено 4 грудня 1919 року, коли делегація ЗУНР прибула до посольства УНР у Варшаві з офіційною заявою про денонсацію Акту Злуки 1919 р. як реакцію на секретні переговори уряду УНР з поляками.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що незважаючи на те, що Акт Злуки 1919 р. засвідчив прагнення розділеного українського народу до утворення єдиної, соборної та незалежної держави, реалізація його на практиці була недосяжною з низки причин. По-перше, катастрофічна військова ситуація та війна на кількох фронтах. По-друге, відсутність підтримки, оскільки Антанта робила ставку на Польщу як "щит від більшовизму" та надавала їй дипломатичну та військову підтримку, що було несумісним з ідеєю соборної України. По-третє, уряди ЗУНР і УНР не могли досягти єдності у баченні шляху побудови держави та переслідували свої власні цілі. Вагомою проблемою були взаємовідносини С. Петлюри і Є. Петрушевича, які по-різному бачили перспективи державного будівництва, оскільки Є. Петрушевич бажав зберегти ЗОУНР не тільки автономною, а й незалежною. Конфлікт поглядів на урегулювання відносин з поляками зрештою і перекреслив остаточно всі потуги до єдиної державності.

Науковий керівник: к.ю.н., старша викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Н.С. Стеценко**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Луцький М. І. - Правовий аспект акту злуки УНР та ЗУНР / М. І. Луцький // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2014. - № 9. - С. 32-37
2. Тимченко Р. - Акт злуки 22 січня 1919 р. та проблеми його реалізації (січень-листопад 1919 р.) / Р. Тимченко // Український історичний збірник — 2009. — Вип. 12. — С. 183-193.
3. Скорич Л. В. - Акт Злуки 22 січня 1919 р.: передумови і наслідки / Л. В. Скорич // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". - 2008. - № 612 : Держава та армія. - С. 97-101.
4. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. - Хрестоматія з історії держави і права України. Том 2. Лютий 1917 / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький - Київ : Ін Юре. - 1997. - 800 с.
5. Гончаренко В. Д., Єрмолаєв В. М., Рум'янцев В. О. та ін. - Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін., за ред. В. Д. Гончаренка. - Харків : Право, 2013. - 704 с.
- 6.

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

Спонукав мене до написання цієї роботи розповсюджений портрет Кирила Григоровича Розумовського, в руках якого гетьманська булава. Роздивляючись портрети інших гетьманів Війська Запорізького: Богдана та Юрія Хмельницьких, Павла Полуботка розумієш, що гетьман – це статний «мужик» з народу, такий собі еталон, якого прагнуть козаки того часу, суворий погляд та стриманий наряд якого наштовхує на думку, що «завжди готовий на похід», і який, за великим рахунком, ніяк не відрізняється від інших старшинських козаків. І це є зрозумілим, оскільки за козацьким звичаєвим правом гетьмана вибирали на загальних козацьких радах, де кожен козак мав свій голос. Кандидатом на посаду гетьмана міг бути будь-хто, аби претендент мав достатньо авторитету та підтримки серед побратимів. Але, якщо знову повернутися до портрету Розумовського, окрім булави, нічого народного або козацького, на мій погляд, побачити неможливо. З цього виникає питання: Кирило Розумовський був гетьманом лише формально чи ні? Однозначної відповіді немає.

Брати Розумовські, Олексій та Кирило, народилися в сім'ї звичайного козака. В ті часи такі люди не могли стати чиновниками високих рангів. Тож слід відзначити Олексія Розумовського, старшого брата Кирила, який завдяки своїй вроді та чудовому вокалу став коханцем монархині Єлизавети Петрівни, яка за проханням Олексія Розумовського та козацької старшини, відновила гетьманство іменним указом «Про Буття в Малоросії гетьманові за колишніми норовами і звичаями». В січні 1750 року українській старшинській верхівці було повідомлено, що процедура виборів гетьмана буде формальною, і 22 лютого 1750 року за вказівкою імператриці гетьманом Лівобережної України обрано Кирила Розумовського. Однак самого Кирила на церемонії не було, при цьому відомої офіційної причини немає, і це стало неприємним жестом для козацтва, з якого він сам і походив.

Кирило Розумовський на своїй новій посаді намагався перебудувати Гетьманщину на європейський лад. Виходячи з тогочасної поширеної концепції абсолютизму, розглядався варіант утворення спадкової гетьманської монархії у роді Розумовських. Очевидно, що в плани централізованої абсолютної монархії це не входило, і російська влада намагалася зосередити владу в імперії та покінчити з такими політичними системами, як Гетьманщина. Незважаючи на те, що Кирило Розумовський у своїй присязі зобов'язався бути вірним підданим російської імператриці, він та його оточення використовували відновлення гетьманства як засіб для відродження та зміцнення української державності.

Одним із основних напрямків реформаторської діяльності у період правління Кирила Розумовського стали реформи у військовій сфері. У 1756 році було встановлено перші «муштрові інструкції» для навчання козаків військовим справам, що включали навички володіння різними видами зброї та бойової тактики. Ці зміни означали введення азів регулярної армії відповідно до європейських стандартів і їх можна розглядати як певну модернізацію військових норм. Отже, уніфікація та регуляризація військової служби були показниками успіху у впорядкуванні збройних сил, це підтверджував досвід країн Європи, які претендували на лідерство, такі як Пруссія та Франція. Кирило Розумовський пішов в ногу з європейськими тенденціями модернізації війська та привів армію до європейських стандартів свого часу.

У вересні 1763 року відбувся з'їзд старшини, відомий як Батуринський з'їзд, де була представлена петиція до російської імператриці, що містила понад 20 пунктів щодо прав і вольностей і мала широку програму автономізації Гетьманату. Серед іншого зазначалися політичні права та прерогативи старшин, які вимагали обґрунтування при усуненні з посад

та заборону позасудових покарань. Останнім пунктом була спадкова влада Розумовських. Батури́нський з'їзд можна розглядати як «пакт про ненапад між нацією та майбутнім володарем». На мою думку, в подальшому це все передбачало перетворення автономного Гетьманату на державу.

Але тим все і закінчилося. Петиція, подана Батури́нським з'їздом, підштовхнула Катерину II до рішення про ліквідацію інституту гетьманства. Кирила Розумовського запросили до Петербургу, де він під тиском зрікся посади гетьмана, і через рік саму посаду гетьмана ліквідували.

В історичній науці не доречно керуватися припущеннями на кшталт «якби», тому що історія йде, як вона йде, і нічого змінити неможливо. Але такий спосіб моделювання можна вважати, як мінімум, вартим уваги та цікавим. Тому, навіть якби Розумовські змогли зберегти свій вплив на тривалий період часу, то питання про ліквідацію автономії все одно постало б рано чи пізно.

Моя особиста думка полягає у тому, що Кирило Розумовський був дещо контрольованим Російською імперією, тому його дії у значній мірі відображали інтереси останньої. Крім того, не слід забувати й того, що з підліткового віку він жив, вчився, виховувався по принципах дворянського, а не козацького життя: графський титул, навчання за кордоном тощо; в силу цих причин він, скоріше за все, був не готовий обіймати важливу державну посаду гетьмана у непрості часи для України.

З іншого боку, Розумовський здійснював заходи для покращення економічного становища України та розвитку війська, які мали не лише «зовнішній» характер, а й надавали конкретні переваги в економіці й на полі бою, що позитивно впливало на історію України в цілому. Проте його слабкість полягала у тому, що він не докладав достатньо зусиль для розвитку української національної свідомості, а також не здійснював достатньо дій для розв'язання соціальних проблем і не дбав у достатній мірі про потреби українського народу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн *Д.А.Шигаль*

Пархоменко Александра Петрівна
студентка 6 групи, 1 курсу, факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

СОЮЗ ПІЛСУДСЬКИЙ – ПЕТЛЮРА

Більш ніж 100 років тому, у квітні 1920 року, два державники – Юзеф Пілсудський та Симон Петлюра уклали польсько-український союз, суттю якого була спільна боротьба двох молодих державних утворень, Польської держави та УНР, за утвердження власної незалежності у боротьбі з імперськими зазіханнями більшовиків.

Щоб краще зрозуміти цей військовий союз, нам слід звернутися до подій більш ніж 100-літньої давнини, до історії національно-визвольних змагань українського народу, що й досі залишаються дискусійною темою. Розглянемо ситуацію, яка склалася в Україні наприкінці 1919 року. Від середини грудня 1919 р. армія Денікіна, зазнавши нищівної поразки під Орлом, змушена була покинути українські землі. На зміну їй прийшли більшовицькі війська. Армія УНР відправилась у Зимовий похід, а голова Директорії С. Петлюра виїхав за межі України в пошуках союзника проти радянської Росії, яким могла б стати Польща. Адже польський керівник Ю. Пілсудський теж був зацікавлений у налагодженні військового союзу з УНР для забезпечення польських національних інтересів й ослаблення більшовицької Росії. З допомогою Польської держави Петлюра сподівався на перспективи співпраці з Антантою та поповнення запасів зброї, боєприпасів і амуніції.

Наслідком переговорів про співпрацю УНР із Польською державою стало підписання політичної, торговельно-економічної та військової конвенцій, що склали

Варшавський договір, який не був однозначно сприйнятий ні в українському, ні в польському суспільствах. Пакт викликав особливе невдоволення соціалістів за кордоном. Першими проти Варшавської угоди в Україні виступили лідери соціалістичних партій (УСДРП, УПСР, Бунд, Поалей-Ціон), які гуртувалися навколо уряду І. Мазепа. На зустрічі у Кам'янці-Подільському вони підписали спільну заяву, в якій зазначали: «Соціалістичні партії, підтримуючи уряд УНР, разом із тим весь час стояли на ґрунті безумовного недопущення чужоземної військової сили на території України і тому ... не можуть погодитися на схвалення військової операції польських військ на українській території». Укладення Варшавського договору, як зазначалось уже раніше, спричинило негативну реакцію багатьох. До прикладу, М. Грушевський, як і В. Винниченко, звинуватили С. Петлюру у зраді ідеалів соціалізму заради сліпого націоналізму. Також Є. Петрушевич, націонал-демократи та радикали вживали найгостріші епітети, компрометували та принижували українське керівництво, не добираючи слів, висловлювали своє незадоволення, особливо перед укладанням угоди. Відповідаючи на напад опонента, Головний Отаман наполягав, що для протистояння Москві потрібне взаєморозуміння між Польщею та Україною.

Польські праві (ендеки) також висловили невдоволення угодою, хоча польський сейм та лівоцентристські партії займали нейтралітет. Вони зазначали, що обраний Ю.Пілсудським український вектор зовнішньої політики не відповідає національним інтересам Речі Посполитої та лише посилює ворожнечу з Росією. Центристські партії Польщі та ендеки жодним чином не підтримували незалежність України, оскільки розглядали її як союзника Німеччини та конкурента в територіальному суперництві у Східній Галичині.

Проект польсько-українського договору був представлений польською стороною 3 квітня 1920 р. Він передбачав визнання Польщею Директорії УНР, підтримку визволення Правобережжя в обмін на Східну Галичину разом із 7-ма із 12-ти повітів Волині, при цьому буде гарантована автономія поляків в Україні та українців у Польщі. У дещо виправленому варіанті договору від 17 травня теж далеко не всі умови, представлені польською стороною, влаштовували українських дипломатів. Але, оскільки через тиждень мав розпочатись спільний наступ проти радянських військ, враховуючи безвихідне становище, в ніч із 21 на 22 квітня 1920 р. таємний пакт «Пілсудського – Петлюри» був підписаний з урахуванням певних поступок з боку Польщі. Як зазначав С. Шелухін, «природа військової угоди – така сама, як політичної: все для поляків і нічого для українців». Отже, оскільки ні в українському, ні в польському суспільстві Варшавський договір між Польщею та Україною не користувався великою підтримкою через несприйняття його галичанами, польським сеймом і широкими політичними колами, які хоч активно йому не противилися, але й не сприймали союзу з УНР, то дістав назву «договір Пілсудський-Петлюра».

Тоді ж 21 квітня 1920 р. голова дипломатичної місії УНР Андрій Лівіцький та міністр закордонних справ Ян Домський підписали політичну й торговельно-економічну конвенцію з метою пом'якшення проблеми польсько-українського протистояння, відновлення Польщі «від моря до моря» й послаблення соціального напруження в державі. Це мало сприяти послабленню Росії й створенню умов для формування блоку союзних держав – Міжмор'я (України, Білорусі й Литви) на чолі із Польщею, про що Ю. Пілсудський зазначав: «Ми повинні бути господарями не лише в себе дома, а й у всій державі царя». Значна роль в реалізації цих намірів належала Україні. За кілька днів, а саме 24 квітня 1920 р., В. Сінклер і М. Дідковський від УНР, а В. Славек і В. Єнджеєвич від Польщі скріпили своїми підписами військову конвенцію до Варшавського договору із 17 статей, де, зокрема, передбачалось схвалення військових дій проти більшовицьких сил на Правобережжі військовим керівництвом обох країн під загальним контролем польського командування (статті 2, 3). Відповідно до домовленостей, написаних двома мовами, українською й польською, українська сторона забезпечувала належне постачання польської армії харчами, фуражем на своїх теренах відповідно до норм, встановлених у польському війську.

У своїй праці «Українська культура...» І. Огієнко згадував, що коли С. Петлюра повернувся 1 травня з Варшави до Кам'янець-Подільського, то, відповідаючи на привітання місцевих жителів, він зауважив: «Я знаю, що багато з вас не вірять у наш союз. ...Чи ми самотужки при наших розбитті та безсиллі справді зможемо що зробити? Чи ви самі добре не знаєте, що з поляками треба бути або приятелями, або ворогами. Нейтральними з ними не можна бути». Для європейських країн цей союз міг би стати буферною зоною, здатною перешкодити поширенню більшовизму. У створенні союзу була зацікавлена насамперед Франція, тому що вона побоювалася відходу Робітничо-Селянської Червоної Армії до кордону з Німеччиною. Також вона намагалась зупинити поширення більшовизму, створюючи буферні зони в межах Польщі та УНР.

Отже, одночасне відродження держав Польщі та України під впливом Першої світової війни призвело до складної серії історичних подій і явищ, які болісно вплинули на історію обох країн, викликавши глибоке суспільне обурення як серед поляків, так і серед українців. Українсько-польські відносини того періоду мали двосторонній прагматичний характер. Союз значною мірою базувався на особистих стосунках і домовленостях керівників держав – С. Петлюри та Ю. Пілсудського, які об'єдналися через смертельну небезпеку з боку червоної Росії, однак не змогли уникнути обопільної недовіри. Але найголовніше те, що дві країни визнали необхідність стратегічного партнерства для забезпечення своєї незалежності. Цей договір створив правову основу для подальшої співпраці уряду УНР, що вже був у вигнанні, з Річчю Посполитою з метою послаблення більшовизму. Варшавська угода була вигідна як для Польщі, так і для України, оскільки була підписана з єдиною найближчою метою – продовження боротьби з РРФСР. Проте цілі цієї боротьби надалі були іншими.

Завдяки укладеній угоді й допомозі Польщі українці продовжили збройну боротьбу за свою незалежність проти більшовиків у 1920 р. і разом з Польщею не давали РСФРР піти далі в Західну Європу і принести туди «світову революцію». Можна з великою впевненістю припустити, що якби не спільний українсько-польський опір, то заплановані більшовицькі операції проти Польщі, Румунії та Чехословаччини були б успішними і обернулися трагедією для всіх цих народів.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

Підлуська Марта Олегівна
студентка 6 групи, 1 курсу факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Державність – це багатогранне та досить глибоке явище, зміст, якого полягає у тому, що таке держава та, що вона в собі має. Простіше кажучи, державність це фундамент будь-якої держави, це сукупність важливих елементів, таких як: економіка, політика, культура, а також національна ідентичність. На жаль, цього досягнути дуже важко, адже це тяжка праця людей, які намагаються побудувати свою історію. Українська державність- це довготривалий процес, який нам, українцям, дається дуже важко, але наші предки все ж таки змогли протистояти усім цим випробуванням і побудувати державу на території сучасної України, яка стала початком та рушійною силою задля утворення української нації, ідеї та державності.

Київська Русь була утворена у результаті соціальної та економічної життєдіяльності східних слов'ян, які оселилися на теренах східної Європи. У своєму розвитку Україна-Русь пройшла три основних етапи: перший- зародження держави та її формування (7 ст.-882 р.); другий етап- розквіт Київської Русі та її активна розбудова (882-1069 рр.); третій етап-

криза та занепад Русі (1069-1240 рр.) Від так слов'яни починають об'єднуватися у союзи племен, процес формування котрих інтенсивно розпочався у 5 ст. н.е. З цього моменту і розпочинається складний, але одночасно цікавий, насичений політичними та культурними подіями шлях, який стає процесом творення української державності з центром у Києві. Русь виникла у процесі жорстоких війн та протистоянь проти сусідніх племен. Однак, основними передумовами для створення своєї міцної та незалежної держави було формування постійної території, де активно розвивалося економічне та суспільне життя. Зростала продуктивність праці, завдяки вигідним кліматичним умовам. Саме це дало поштовх для розвитку торговельного шляху "із варяг у греки" завдяки, якому відбулося піднесення держави в економічному плані. Також, слід зазначити, що у той час відбулося відокремлення панівної верхівки населення. На чолі держави стояв князь, який здійснював управління суспільством. Одним із перших таких правителів був Аскольд, який увійшов в історію завдяки своїм походам у 860, 866 та 873 роках, також намагався охрестити Русь. За князя Аскольда держава досягла міжнародного визнання та перетворилася на етнічний осередок. На жаль, у 882 році був здійснений державний переворот і Аскольд був усунений від своїх державних обов'язків. Після цього на теренах української держави розпочалося панування династії Рюриковичів, а саме Олегом. Загалом, періоди князювання Олега, а згодом й Ігоря були акцентовані на постійних війнах та протистояннях проти сусідніх племен-агресорів, які весь час спокушались на руські землі. Після трагічної загибелі князя Ігоря, його дружина Ольга спрямувала усі зусилля на стабілізацію суспільного життя свого народу. А вже часи князювання її сина Святослава прославилися збільшенням територіального устрою та завойовуванням сусідніх племен.

Розквіт Київської держави розпочинається за правління Володимира Великого. Проаналізувавши цей період Київської Русі, слід зазначити, що саме тут держава досягла могутності та активного суспільного розвитку. Завдяки численним державним реформам, Володимир Великий досягнув міцної централізованої влади. Зробив сміливий крок, який пов'язаний із запровадженням християнства та побудовою першої руської церкви. Релігія дала поштовх до вдосконалення освіченості людей, також дала нове життя літературі та ідеї для створення мистецтва й архітектури.

Важливо зазначити і про право, яке вже існувало на території Русі та виступало важливим суспільним регулятором. Головними джерелами давньоруського права були звичаї, обряди, князівські статuti, а згодом і Руська Правда, яка стала першим кодифікованим збірником норм звичаєвого права. Розвиток та освіченість людей того періоду справді вражає, адже проаналізувавши всі ці джерела права, можна сказати, що вони були побудовані на засадах справедливості, людського гуманізму та прогресивності, адже на той час право мало справді значний розвиток.

Київська Русь прагнула до демократії, саме тому у механізмі держави існували народні збори населення, тобто віче, їх скликали з метою уникнення абсолютної влади князя. Віче було важливим органом влади, адже завдяки ньому у державі вирішували низку важливих питань пов'язаних з громадою і не тільки. Також, народ мав право голосу та приймав активну участь у вирішенні державних проблем.

Загалом, держава Київська Русь – справила великий вплив на культурні, політичні та державотворчі процеси Східної Європи. Середньовічна українська держава досягла великого політичного розвитку і була однією з найпередовіших в економічному і культурному відношенні держав тогочасної Європи.

Отже, Київська Русь є наріжним каменем сучасної української ідеї та державності. Проаналізувавши все вищенаведене мною, та поглянувши на події сьогодення, можна зробити висновок, що ми як і наші предки любимо та прагнемо до особистої свободи, незалежності та суверенності. Також, Україна в 21 столітті дотримується інституту народовладдя та принципу демократії так само як і її держава-предок більше 10 століть назад. Я вирішила взяти саме цей період, оскільки під час нього зароджувалися

найважливіші компоненти, які в майбутньому змогли утворити сучасну Українську державу у тому вигляді, яку ми маємо зараз.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

Плотницький Владислав Володимирович
студент 9 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ ХРИСТІЯНСТВА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ЧАСИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Релігія в історії України завжди брала на себе роль ковальського молоту, який кував та кує історію нашого краю. Під впливом віри формувалася не лише духовність, але й суспільний лад, політична система, культурні звичаї, норми права.

Вивченню місця та ролі релігії в житті суспільства на різних етапах його розвитку присвятили праці такі знані українські мислителі, як М. Грушевський, Д. Дорошенко, М. Драгоманов, М. Костомаров, М. Міхновський, І. Франко та ін.

Найбільш впливовою та могутньою серед всіх вір, які боролися за сфери впливу, виявилася християнська віра. Це можна обґрунтувати тим, що Русь-Україна була відносно близько до Православної Візантії. Маючи торгові контакти з християнською Європою, українські землі були відкриті для місіонерських мандрівок ченців як із західних, так і зі східних християнських церков.

Величезний вплив на прихід християнства на українські землі справило проникнення «нових думок» із грецьких колоній, розташованих на північному узбережжі Чорного моря. В. Ленцик стверджує, що гарне географічне розташування – близькість до Чорного моря та Близького Сходу – сприяло тому, що християнство вже в I ст. стало відомим на території сучасної України.

Апокрифічний переказ, зафіксований у «Повісті временних літ», надає особливого значення слов'янському світові, розповідаючи про те, що апостол Андрій під час однієї зі своїх місійних подорожей в середині першого століття приніс на землю України перше оповіщення Христової віри. За цим переказом, він освятив гори, де тепер розташований Київ, встановивши хрест на місці сучасного Андріївського собору. Передбачив торжество нової віри та світле християнське майбутнє майбутньому місту. Пізніше Андрія було проголошено головним святим в Україні [1].

Наприкінці X ст. великий князь Київської Русі Володимир Великий, той, хто в минулому побудував вівтарі для язичницьких богів, розглядав можливість звернення до християнства. Важко сказати чи це рішення ґрунтувалося на особистій вірі, чи на політичних інтересах, але в 987 році Володимир Великий був хрещений сам і пізніше, в 988 році він видав указ про хрещення всієї Київської Русі. Весь народ був примушений відкинути старих язичницьких богів і хреститися в річці Дніпро [2].

Запровадження православної релігії на Київській Русі сприяло становленню нових норм і стандартів життя. Розпочався процес активного впровадження християнської моралі [3, с. 169].

Одним із основних впливів християнства було формування централізованої системи управління. Київська Русь отримала зразок управління від Візантії, де християнство було домінуючою релігією. Це сприяло створенню князівства з одним центром влади, що забезпечувало стабільність та політичну єдність.

Також варто згадати і яскраві приклади безпосереднього відображення релігійних принципів у державному законодавстві. Мова йде про церковні статути, які посідали важливе місце в законодавстві князів за часів правління Володимира Великого. Вони містили норми канонічного та церковного права і ґрунтуються на Номоканоні (в перекладі

з грецької «закони і церковні правила») та різних церковних постановах і статутах. Особливо важливими серед них були Церковний статут Володимира Святого та Церковний статут Ярослава Мудрого (X-XI ст.), які регулювали шлюбно-сімейні відносини, злочини проти церкви, мораль та сім'ю. У цих статутах були визначені юрисдикція церковних органів і судів, церковний судовий імунітет, церковна юрисдикція щодо певних справ. Також було встановлено виконання церквою контрольних функцій і вказано коло «церковних людей», на яких поширювалась юрисдикція церковних судів у всіх справах. Варто зазначити, що церковне право є самобутнім відносно права будь-якої держави чи політичного утворення [4, с. 293].

Вплив канонічного права на давньоруське право можна побачити і в тексті Руської Правди. Норми канонічного права були спрямовані на протидію язичницьким звичаям і порушенням християнської моралі. До них належали заборони на міжродові шлюби, двоєженство, свавільні розлучення та примусові шлюби.

Також в окремих редакціях «Руської правди» було передбачено вступ, де представлено філософське тлумачення феномену влади, зокрема дві важливі для давньоруської політичної філософії ідеї: що влада походить від Бога і що Божий суд над можновладцями більш суворий, ніж над іншими. Обидві ідеї походять з візантійського періоду, але були легко реалізовані в Давній Русі. Друга ідея, що влада - це не привілей, а відповідальність, схожа на погляд на владу візантійського філософа Іоанна Златоуста, який набув популярності в Київській Русі [5, с. 17].

Деякі дослідники вважають, що цей відомий твір відображає демократичну сутність проукраїнського етносу: поєднання волі народу (віче); захист прав окремої особи і держави, що забезпечує загальне процвітання. Русичі узгоджували своє право з волею богів, мислили глибоко, гуманістично, патріотично, волелюбно, згідно з чесністю, гідністю, свідомістю обов'язку.

Впливова праця архієпископа Іларіона «Слово про закон і благодать» також відіграла важливу роль у часи Київської Русі. Християнські ідеї, що містяться в цьому творі, знайшли своє відображення в сучасному українському праві. Завдяки їм активізувався механізм державно-правової свідомості простих людей.

Загалом можна стверджувати, що християнство відіграло важливу роль у формуванні української державності в часи Київської Русі, сприяючи становленню нових норм і стандартів життя, активному впровадженню християнської моралі та формуванню основоположних принципів моральності й етичності. Це призвело до створення державних інституцій та законів, які відображають ці християнські цінності.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *The HarperCollins encyclopedia of Catholicism / ed. by M. R. P, A. H. W. [San Francisco]: HarperSanFrancisco, 1995. 1349 p.*
2. *Lencyk W. "Christianization of Ukraine,"* <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5C%5C%5CChristianizationofUkraine.htm>.
3. *Озель В. І. Вплив норм канонічного права православної церкви на формування та розвиток українського сімейного права (історико-правовий аспект). Право України. 2010. № 1. С. 169–173.*
4. *Сидоренко О. М. Вплив релігійних норм на становлення правопорядку в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2009. № 49. С. 291–297.*
5. *Киричок О. О. Б. «Руська правда» в контексті політичнофілософських ідей. Філософські обрії. 2008. № 19. С. 14–27.*

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ: ГЕРОЙ ЧИ ЗРАДНИК?

Богдан Хмельницький – видатний історичний діяч, одна з найвідоміших українських постатей. Кожна людина в Україні та поза її межами знає про гетьмана. Богдан Хмельницький зробив величезний внесок в історію нашої держави, поклавши початок боротьбі українського народу за незалежність.

Попри його величні заслуги та міжнародне визнання, сьогодні точиться багато дискусій про те, якою персоною був Хмельницький: позитивною чи негативною, героєм усього українського народу чи польським прибічником, зрадником чи героєм?

З позитивної точки зору, гетьман Богдан Хмельницький є людиною, яка змогла підняти весь український народ, очолити козацьке військо, залучити міжнародних союзників, створити незалежну державу. Він був борцем за права «усього українського народу». Українці змогли відновити свою державу, тому що очолював її не просто гетьман, а стратег, дипломат, політик, військовий. Завдяки Б. Хмельницькому держава розвивалася в усіх сферах життя: економічній, політичній, фінансовій, соціальній, судовій. Б. Хмельницький був великим дипломатом і тому йому вдавалося залучити на свій бік підтримку інших держав. Важливо те, що було проведено реформи, структуровано органи державної влади.

Деякі історики стверджують, що Богдан Хмельницький не був налаштований радикально проти Речі Посполитої з самого початку, наголошуючи на тому, що він вбачав існування українських земель в рамках польської влади на умовах широкої автономії. Історики звертають увагу на те, що Б. Хмельницький підтримав обрання на польський королівський престол Яна Казимира. Такі дії оцінюються дослідниками як несправедливі по відношенню до українського народу та козаків.

Представники польської та єврейської спільноти в своїх працях описують Б. Хмельницького як зрадника. Польські історики наголошують на тому, що гетьман використовував польсько-українські конфлікти на користь своїх особистих інтересів. У свою чергу єврейські історики аргументують свою позицію тим, що в роки, коли відбувалися повстання під проводом Б. Хмельницького, відбулися масові вбивства єврейського народу. Йдеться про події в історії, які отримали назву «Хмельницький погром».

В. Антонович, П. Куліш, М. Грушевський засуджують гетьмана за підписання Зборівської угоди, бо цим він знехтував інтересами України. Адже була зменшена підконтрольна гетьману територія, створено нову кількість козацького реєстру, а польська влада повернулася на певні території козацької держави. Зборівська угода нанесла кривду українському народу. Сам Б. Хмельницький не волів, щоб козацький реєстр був 40 тисяч. Також кількість воєводств не мала бути такою малою (усього 3 воєводства). Виходить, що після значних перемог Зборівський договір став поступкою в цій боротьбі за незалежність українського народу.

Часом критики Б. Хмельницького забувають дуже важливі факти. Важливим є те, за яких обставин була підписана Зборівська угода. Ультиматум, який висунуло гетьману Кримське ханство, поставив перед важливим вибором: або лишитися без союзника, або підписати угоду. Звісно ж, вибір був очевидний.

Отже, дослідники мають різні погляди та оцінки ролі та дій гетьмана. Б. Хмельницький – одна з найвідоміших постатей у всьому світі. Його дії можна розглядати з різних сторін. Якщо поринути в історичні факти, можна знайти багато цікавого. Так, наприклад, Б. Хмельницький не був радикально налаштований проти Речі Посполитої. Попри це для більшості українців гетьман Хмельницький є героєм, людиною, яка змогла

відновити українську державу та покласти початок національному визволенню. Ця тема є актуальною сьогодні, адже щодня з'являються нові деталі, заповнюються історичні прогалини. Тому, важливо розглядати діяльність видатних історичних осіб, оцінюючи всі тогочасні історичні умови.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

Попова Карина Володимирівна
студентка 16 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого
Тимохіна Тетяна Олександрівна
студентка 16 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ОХОРОНА ЖИТТЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ

Становлення державності Київської Русі неодмінно пов'язано із виникненням перших джерел права, які залишили вагомий слід в історії та стали видатними пам'ятками вітчизняного права. Основними джерелами права давньоруської держави прийнято вважати звичаєве право, церковні статути, русько-візантійські договори тощо. Однак саме Руська Правда мала найбільший вплив на формування законодавчої бази того часу.

Руська Правда – це найвидатніша збірка правових норм, яка відобразила важливі етапи піднесення суспільства у XI-XIII ст. Відомо про існування трьох редакцій Руської Правди, а саме короткої, ширшої та скороченої. Вона регулювала досить широке коло відносин, норми якої впливали на економічне, правове та соціальне становище суспільства. Відповідно до положень Руської Правди можна простежити тенденції системи покарань, у тому числі і за посягання на життя посадових осіб.

Щодо застосування покарань, то дослідник В. М. Єрмолаєв підкреслював, що після смерті князя Ярослава його сини і їх мужі зібралися та скасували покарання у вигляді "смертної кари", і на її зміну прийшла "віра" - грошовий викуп [1, 11]. Таке положення було висвітлено у ст. 2 Розширеної редакції Правди [2, 30]. Скасування смертної кари на той час було досить ліберальним кроком, який підтримувався значною частиною суспільства. Наприклад, досить рішуче виступав проти смертної кари великий князь Володимир Мономах, на думку якого, це знищує "християнську душу", у "Повчанні" до дітей він написав: "Ні правого, ні винного не вбивайте і не наказуйте вбити його; якщо і буде заслуговувати смерті, то не губіть ніякої християнської душі" [3, 8]. А метою запровадження штрафів, на думку дослідниці А. Р. Єреган, було відшкодування шкоди потерпілому або його сім'ї [4, 55]. Таким чином, стягнення грошового штрафу стало основним видом покарання.

Найбільший розмір штрафу призначався за вбивство «княжих мужів», а саме, 80 гривень, згідно зі ст. 1 Ширшої редакції Руської Правди [2, 29]. «Княжі мужі» - це великі бояри, які входили до найближчого оточення князя при розгляді державних та приватних питань. Отже, з цього зрозуміло, чому саме їх життя мало більш вагоме значення за нормами Руської Правди. Також до представників нижчої ланки князівської адміністрації належали: сільський староста, який за дорученням князя виконував функції керівника у селах, та княжий рядович, обов'язки якого обмежувалися виключно сільськогосподарською сферою. Скорочена редакція Руської Правди також передбачала захист їх життя. Відповідно до статті 2 за вбивство сільського старости призначався штраф у розмірі 12 гривень, а за княжого рядовича 5 гривень [2, 27]. Окремим доповненням до Правди Ярослава була «Правда Ярославичів», основні положення якої захищали вотчину та майно феодалів. Щодо складу вотчини, то її осередком був боярський двір та приналежні до нього князівські

хороми. Огнищанин, або іншими словами, дворецький – це та особа, за якою закріплювалось керування вотчиною, а отже й відповідно була суб'єктом захисту законом. Убивство огнищанина вважалось тяжким злочином, яке передбачало подвійний штраф, а саме 80 гривень, це відображено у ст. 12 Розширеної Редакції Руської Правди [2, 30]. Вбачається, що Руською Правдою передбачалась охорона життя не лише посадових осіб князя, а й його слуг.

З огляду на вище зазначене, можна дійти висновку про те, що Руська Правда досить чітко відображала суспільний лад тих часів, а також процес вдосконалення та розвитку законодавства. Аналізуючи зміст статей, можна констатувати, що система покарань застосовувалась у більш гуманістичному напрямку, особливо це стосувалося поступового зникнення суворих форм кари, що, порівнюючи, наприклад, з Візантійським правом, було досить вагомим кроком вперед. Крім того, варто зазначити, що важливу роль у визначенні міри покарання відігравала класова приналежність постраждалої особи, і тому більша увага та встановлення суворого покарання приділялись кримінальним злочинам проти посадових осіб, а також до осіб, наближених до князя.

Науковий керівник: к.ю.н., старша викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Н.С. Стеценко**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмолаєв В. М. Принципи «Правди Руської» продовжують жити в Правовій системі сучасної України. Проблеми законності. 2020. № 150. – С. 11. URL: [file:///C:/Users/Asus/Downloads/sutnist-ta-sistema-pokaran-u-kiyivskiy-rusi-za-ruskoyu-pravdoyu%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Asus/Downloads/sutnist-ta-sistema-pokaran-u-kiyivskiy-rusi-za-ruskoyu-pravdoyu%20(5).pdf)

2. Хрестоматія з історії держави і права України – том 1. З найдавніших часів до початку XX ст.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький; за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка. – К.; Ін Юре.

3. Мателешко Ю. П. Реальні та потенційні адміністративні посади у Київській Русі кін. IX – поч. XII ст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Історія. – с. 8. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12059/1/administratyvni_posady_u_Kyivskij_Rusi.pdf

4. Єреган А.Р. Поняття злочину та покарання в джерелах права Київської Русі / А.Р. Єреган // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2008. – № 4. – С. 54–61.

Рум'янець В.О.
доктор юридичних наук, професор кафедри
історії держави і права України
і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Лісогорова К.М.
кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри історії держави і права України і
зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УНР 1918

Робота над проектом Конституції почалася відразу після проголошення Української Народної Республіки і проходила досить плідно і доволі швидкими темпами, чому значною

мірою сприяла розвиненість в Україні на зламі XIX- XX ст. державно-правової думки, котра увібрала в себе кращі досягнення світового досвіду. Значною мірою проєкт спирався на кращі положення світового конституційного права. Воєнні дії на початку 1918 р. не дали змоги завершити роботу над проєктом Конституції та належним чином обговорити і прийняти її, а через гетьманський переворот Основний Закон не набрав чинності. Конституція УНР 29 квітня 1918 р. залишається важливим історико-політичним документом свого часу, який доносить до нас провідні ідеї творців української державності, ідеї, які не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Одним з головних принципів Конституції був поділ гілок влади на законодавчу, виконавчу і судову. Відповідно до цього будувалась структура центрального державного апарату і характер взаємовідносин між його структурами. Законодавчу владу мав уособлювати парламент – Всенародні Збори (ст.23), виконавчу – уряд – Рада Народних Міністрів (ст.24), судову – Генеральний Суд (ст.25). Конституція виходила з того, що кожна влада має своє призначення (функції). При цьому наголошувалося, що ні одна з гілок влади не може перебирати на себе функції іншої (ст.63).

Необхідною умовою реалізації принципу розподілу влади є наділення органів, які її уособлюють відповідними повноваженнями (компетенцією) з тим, щоб вони не протистояли між собою, а взаємно доповнювали одна одну і діяли як єдиний державний механізм.

В питанні розподілу компетенції між законодавчою і виконавчою гілками влади укладачі Конституції не виявили достатньої послідовності. Більш-менш чітко була окреслена компетенція парламенту. Всенародні Збори, як верховний представницький орган влади УНР, могли вирішувати будь яке питання державного, економічного, соціального та культурного життя країни. Вони мали і предмети виключного відання: встановлення податків і позик, призив громадян УНР до обов'язкової військової або міліційної служби, оголошення війни і укладення миру, ратифікація міжнародних договорів, укладених від імені УНР, встановлення одиниць міри і ваги та грошової системи країни.

У той же час Конституція лише загальним чином визначала компетенцію виконавчої влади. Рада Народних Міністрів мала порядкувати «всіма справами, які зіставалися поза межами діяльності установ місцевої самоуправи або дотикали цілої УНР» (ст.50). Прогалиною була і невизначеність компетенції органів місцевого самоврядування. Заявивши що «УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування» (ст.5). Нечітке розмежування компетенції між парламентом та урядом навряд чи створювало умови для самостійної і ефективної реалізації виконавчою гілкою влади свого призначення. Навпаки, це ставило її в залежність від парламенту і робило уряд його додатком.

Конституція мала протиріччя в справі розподілу влади між парламентом та урядом і на організаційно-правовому рівні. В Основному Законі були відсутні посади глави держави (президента) і навіть глави уряду (прем'єр-міністра). І це не слід розцінювати як курйоз, оскільки укладачі Конституції усвідомлювали необхідність послідовного курсу практичної політики країни, що могло бути здійсненим лише за умови персоніфікації влади. Однак вирішували вони цю проблему, спираючись переважно на досвід Української Центральної Ради, виявом чого можна вважати подвійний статус голови Всенародних Зборів: з одного боку, на нього покладалась типові функції спікера парламенту, (скликання сесій, ведення засідань), а з іншого боку, він наділявся повноваженнями, притаманними главі держави (представляв УНР в міжнародних зносинах і був причетний до формування уряду).

Важливого значення в справі розподілу влади має можливість різних її гілок взаємно контролювати і стримувати одна одну. У цьому питанні Конституція містила цілу низку організаційно-правових заходів. Це стосується порядку формування гілок влади. Досить ретельно Конституція визначила порядок формування парламенту. Виходячи з того, що «вся власть в УНР походить від народу», Основний Закон встановлював, що Всенародні

Збори обираються загальним, рівним, безпосереднім і таємним голосуванням. Конституція встановлювала пропорційну систему представництва на парламентських виборах.

Щодо порядку формування виконавчої і судової гілок влади, Конституція була менш оригінальною, встановивши, що і Рада Народних Міністрів, і Генеральний Суд обираються Всенародними Зборами, що ставило уряд і суд в залежність від парламенту.

Конституція передбачала можливість дострокового припинення повноважень органів законодавчої і виконавчої влади, хоча і не встановлювала для цього підстав. Але і тут укладачі Конституції виходили із домінування законодавчої гілки влади над виконавчою. Уряд не мав права розпустити парламент і призначити нові вибори. В той же час Всенародні Збори мали право висловити недовіру Раді Народних Міністрів як в цілому, так і окремим міністрам, що означало їх відставку. Такі положення Конституції могли привести до знищення внутрішньої солідарності уряду, а окремі міністри мусили б коритися наказам партійних фракцій у парламенті.

І хоча Конституція встановлювала процедуру дострокового припинення повноважень Всенародних Зборів, вона була досить складною і значною мірою залежала від самих Зборів. Парламент міг бути розпущений «волею народу, виявленою не менш, як трьома мільйонами виборців, писаними заявами, переданими через громади Судові, котрий по провірці правосильности, повідомляє про це домагання Всенародні Збори». На цій підставі Всенародні Збори могли прийняти рішення про їх дочасний розпуск (ст.32). Але це не означало негайного розпуску парламенту. Нові вибори призначав уряд і протягом трьох місяців мали бути скликані нові Всенародні Збори (ст.33).

Важливим елементом у системі «стримувань і противаг» є можливість виконавчої і судової гілок влади здійснювати контроль за законодавчою діяльністю парламенту через право вето – з боку виконавчої влади чи визнання тих або інших законів невідповідними Основному Закону – з боку судової влади.

На жаль, Конституція УНР 1918 р. не містила цих форм контролю за діяльністю парламенту. Відверто кажучи, такого контролю з боку виконавчої влади взагалі не могло бути, оскільки Конституція не передбачала посад президента та прем'єра, які б уособлювали вищу виконавчу владу і мали право вето на закони, ухвалені Всенародними Зборами. Важко уявити як уряд міг взяти на себе функцію контролю за законодавчою діяльністю парламенту, оскільки повністю залежав від останнього. Нічого Конституція не говорила і про можливість здійснювати контроль за відповідністю поточного законодавства Конституції УНР з боку Генерального Суду. На практиці такий стан речей міг призвести до того, що всесильний парламент – Всенародні Збори – був би ще й безконтрольним у своїй діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Українська Центральна Рада. Док. і матеріали у двох томах. Т.2. К., Наук. Думка, 1997. 424 с.*
2. *Лисяк-Рудницький І. Українська революція з перспективи сороколіття. // Історичні есе. Т.2. К., Наук. думка. 1998.С.39-51.*
3. *Скрипнюк О. В. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку громадянського суспільства і правової держави в Україні. К., Либідь, 2004.246 с.*

*Сафонов Дмитро Вячеславович,
студент 9 групи, 1 курсу
факультету юстиції,
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЗА КОНСТИТУЦІЮ УНР

Тема парламентаризму завжди була актуальна для України як демократичної держави. Мета цієї роботи — роз'яснити основні положення парламентаризму викладені в Конституції

УНР. Зважаючи на досвід нашого недалекого історичного минулого ми повинні переймати його, а не робити його архаїчним, або просто кажучи застарілим.

Рішенням Центральної Ради України напередодні «Гетьманського перевороту» 29 квітня 1918 року було ухвалено "Статут про державний устрій, права і вільності Української Народної Республіки" (в нашій історіографії його справедливо називають Конституцією УНР). Цей документ фактично став продовженням конституційного процесу в Україні, започаткованого Центральною Радою одразу після проголошення Першого Універсалу.

У документі звертається значна увага на те, що молода держава стає парламентською республікою без посади президента, а вищим законодавчим органом Української Народної Республіки є парламент — Всенародні Збори.

В статті IV, пункті 27, що стосується виборів до Всенародних Зборів, встановлюється, що вибори до Зборів проводяться на основі загального, вільного, рівного, прямого, таємного голосування, в яких беруть участь усі особи, які користуються в Україні громадянськими і політичними правами, а також не перебувають під судовими обмеженнями, тобто всі громадяни держави, незалежно від соціального стану, роду занять і національності. Також зазначено, що вибори мають відбуватися на пропорційній основі. Також підкреслюється, що вибори до Всенародних Зборів є виключно демократичними. Ці вибори були по-своєму революційними у порівнянні з четвертими виборами до Державної Думи Російської імперії, які відбулися за шість років до цих подій.

Депутати Всенародних Зборів Української Народної Республіки представляють інтереси 100 000 громадян, обираються строком на три роки, повинні бути не молодше 20 років і не несуть відповідальності за свою політичну діяльність (тобто є недоторканими).

Всенародні Збори можуть бути достроково розпущені за власним рішенням або за волею народу, вираженою в петиції, поданій до суду понад 3 мільйонами виборців через свої громади. Суд повинен повідомити про петицію Всенародні Збори після підтвердження їх правоздатності. Нові вибори до Зборів призначаються виконавчою владою.

Всенародні Збори скликає Голова, якого обирають депутати. Згідно з Конституцією, Голова Зборів фактично є главою держави і представляє інтереси Народної Республіки. Всенародні Збори обирають заступників для допомоги Голові, один з яких обирається віцепікером.

Всенародні Збори скликається щонайменше двічі на рік. Перерва між сесіями не може перевищувати трьох місяців. Парламент скликається протягом одного місяця після того, як пропозиція щонайменше однієї п'ятої депутатів буде прийнята Головою Зборів.

Для того, щоб рішення Всенародних Зборів були дійсними, має бути присутня щонайменше половина депутатів. Усі питання вирішуються звичайною більшістю голосів присутніх. Лише питання територіального відокремлення, внесення змін до Конституції, початком війни та відсторонення міністрів для проведення розслідувань і судових процесів вирішуються спеціальною більшістю голосів.

Законопроекти можуть бути подані на розгляд: президією, фракціями, окремими депутатами (понад 30), Радою Народних Міністрів Української Народної Республіки та органами місцевого самоврядування з кількістю виборців понад 100 000.

Отже, роблячи висновки з написаного вище, ми маємо прикладну модель побудови в Україні демократичної парламентської республіки практично європейського зразка. Звертаючи увагу на те, що більшість успішних ліберально-демократичних держав Європейського союзу є саме парламентськими республіками, ми можемо використати досвід нашого не досить далекого минулого для втілення її вже в сучасній Україні.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **В.М. Єрмолаєв**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)

2. http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiya_Unr_1918 Мироненко О. М. Конституція Української Народної Республіки 1918 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2009. — Т. 5 : Кон — Кю. — С. 95. — 560 с. : іл. — ISBN 978-966-00-0855-4.

*Сорокіна Анастасія Андріївна
аспірантка кафедри історії держави і права
України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ У ТУРЕЧЧИНІ: ПРИЧИНИ ДЕНОНСАЦІЇ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ПЕРСПЕКТИВОЮ ПОВТОРНОГО ПРИЄДНАННЯ ДО КОНВЕНЦІЇ

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, так звана «Стамбульська конвенція» (далі – Конвенція), зарекомендувала себе як «золотий стандарт» у сфері забезпечення захисту жінок від усіх форм насильства, зокрема домашнього й сексуального, ліквідації такого насильства, а також притягнення винних до відповідальності.

Першою країною, яка підписала згадану Конвенцію, є Республіка Туреччина. Примітно, що ініціатива про приєднання користувалася значною підтримкою з боку очолюваної тодішнім прем'єр-міністром Р.Т. Ердоганом правлячої Партії справедливості та розвитку та була одностайно схвалена турецьким парламентом [1].

Водночас, Туреччина виступає й першою країною, яка денонсувала Конвенцію в односторонньому порядку. Так, 20 березня 2021 року президент Туреччини Р.Т. Ердоган оголосив про рішення країни вийти зі Стамбульської конвенції [2]. Аргументом на користь такого рішення стало те, що Конвенція загрожує «нормалізацією сприйняття гомосексуалізму» та є «несумісною із соціальними та сімейними цінностями Туреччини» [1]. На 4-му засіданні, присвяченому запуску Національного плану дій з боротьби з насильством щодо жінок, Ердоган зазначив, що «деякі кола намагаються відобразити вихід із Стамбульської конвенції як крок назад у боротьбі з насильством щодо жінок; боротьба проти насильства над жінками не почалася зі Стамбульської конвенції, і вона не закінчиться з нашим виходом із неї; ми поділилися із громадськістю причинами нашого виходу з Конвенції» [3].

На нашу думку, ймовірним приводом денонсації був тиск на уряд із боку консервативних та релігійних груп, позиція яких зводилась до того, що Конвенція «руйнує структуру сім'ї» [4]. Щодо причин такого рішення, то, як зазначається в науковій літературі з посиланням на турецькі джерела, вихід Туреччини зі Стамбульської конвенції був однією з умов підтримки Р.Т. Ердогана на виборах, про що відкрито заявили консервативні та ісламські кола. Так, через 4 дні після денонсації на сьомому черговому з'їзді Партії справедливості та розвитку, Р.Т. Ердоган був переобраний її лідером. Партія справедливості та розвитку, відома своїм консерватизмом щодо моральних та соціальних питань, була правлячою політичною партією в Туреччині, тому її підтримка чинному на той момент Президенту мала вирішальне значення [5].

Отже, вихід і, як наслідок, незастосування Стамбульської конвенції є політичною волею правлячих консервативних сил Туреччини.

Аналізуючи перспективи повторного приєднання до Конвенції, слід виходити із політичного фактору. Під політичним фактором у даному випадку маються на увазі позиція очільника країни, правлячої партії, а також впливових соціальних інститутів (релігія тощо). У даному контексті досить важливими видаються події 14 та 28 травня 2023 року – вибори нового Президента Туреччини, які і визначили курс країни на найближчі роки, у тому числі й щодо Стамбульської конвенції.

Так, переможцем другого туру президентських виборів було оголошено Р.Т. Ердогана. При цьому слід зазначити, що опонентом новообраного Президента був представник від об'єднаної опозиції К. Киличдароглу, який неодноразово підкреслював необхідність втілення Стамбульської конвенції у життя [6]. Про це у тій чи іншій мірі наголошували й інші представники опозиції [7].

На необхідності ратифікації Конвенції наполягають як широкі ліберальні кола Туреччини й представники громадськості, так і світові лідери. Президент США Дж. Р. Байден: «Раптовий і необґрунтований вихід Туреччини з Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, більш відомої як Стамбульська конвенція, глибоко розчаровує... Це є кроком назад для міжнародного руху за припинення насильства проти жінок у всьому світі». Верховний представник Євросоюзу із закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель: «...ми глибоко шкодуємо та занепокоєні рішенням турецького уряду вийти з цієї конвенції... Це рішення ризикує поставити під загрозу захист та основні права жінок і дівчат у Туреччині. Воно також посиляє небезпечні повідомлення всьому світу. Тому ми закликаємо Туреччину скасувати своє рішення. Ми сподіваємось, що незабаром Туреччина знову приєднається до Європейського Союзу у захисті прав жінок та дівчат, що є одним з основоположних елементів прав людини, миру, безпеки та рівності у XXI ст.» [8].

Таким чином, денонсацію Стамбульської Конвенції Туреччиною можна вважати наслідком тиску консервативних (релігійних) груп на впливові турецькі політичні інститути. Зважаючи на чергове обрання Р. Т. Ердогана Президентом Туреччини, перспективи повторного приєднання до Конвенції видаються доволі сумнівними у найближчому майбутньому.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мамішова Н. Ш. Вихід із Стамбульської конвенції в контексті євроінтеграційних прагнень Турецької Республіки. Міжнародні та політичні дослідження. 2022. № 35. С. 64–79. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/263641/262777>
2. Сіваш А., Шерстюк К. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: значення та реалізація в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 804–808. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/196.pdf
3. Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan İstanbul Sözleşmesi açıklaması. URL: <https://www.ntv.com.tr/amp/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-istanbul-sozlesmesi-aciklamasi,Qpjv26lM3kSSLfud6z0xXQ>
4. Erdoğan'dan çok tartışılacak İstanbul Sözleşmesi kararı. Odatv.com. URL: <https://www.odatv4.com/siyaset/erdogandan-cok-tartisilacak-istanbul-sozlesmesi-karari-20032108-204060>
5. Корнієнко М., Берендєєва А. Важливість ратифікації Стамбульської конвенції для успішної боротьби з гендерно зумовленим та домашнім насильством в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2021. Т. 32 (71), № 6. С. 64–69. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/12.pdf
6. Kemal Kılıçdaroğlu'ndan 'İstanbul Sözleşmesi' mesajı: Yürürlüğe koyacağız. URL: <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/kemal-kilicdaroglundan-istanbul-sozlesmesi-mesaji-yururluge-koyacagiz-2059064>
7. Akşener'den 'İstanbul Sözleşmesi' sorusuna yanıt: Kimse cayamaz. URL: <https://www.birgun.net/haber/aksener-den-istanbul-sozlesmesi-sorusuna-yanit-kimse-cayamaz-427019>
8. Що сказати тим, хто має сумніви в необхідності ратифікації Стамбульської конвенції? Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і

домашньому насильству та боротьбу з цими явищами – у питаннях та відповідях / К. Б. Левченко та ін. ; ред.: В. Байдик, О. Поєдинок. Київ : ФОП Харченко В.О., 2021. 36 с. URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/shho-skazaty-tym-hto-maye-sumniviy-v-neobhidnosti-ratyfikatsiyi-sk.pdf>

*Стеценко Ніна Сергіївна,
к.ю.н., старша викладачка кафедри
історії держави і права України і зарубіжних
країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СТВОРЕННЯ, СТРУКТУРА І ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІРЖ ПРАЦІ У ФРАНЦІЇ УДРУГІЙ ПОЛ. ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Досліджуючи питання регулювання надання допомоги у разі настання безробіття, зокрема у Франції, необхідно звернути увагу на виникнення та функціонування Бірж Праці, та їх важливу роль у наданні різноманітної допомоги робітникам. Як показують факти, наприкінці ХІХ- на початку ХХ ст. державні органи Франції були мало зацікавлені у вирішенні робітничого питання узагалі, а також і у допомозі безробітним зокрема. Ці проблеми лягали на плечі багатьох суспільних організацій, у тому числі і на Біржі Праці, питання про створення яких поставало з кінця ХVІІІ ст. А вже усередині ХІХ ст. проєкт про створення «Бірж робітників» було винесено на розгляд Паризької Муніципальної Ради і Законодавчих Зборів. У ст. 1 вказаного проєкту було вказано : « В усіх комунах з населенням у 3. 000 осіб і більше будуть запроваджені довідкові бюро для власників і господарів, які матимуть бажання піклуватися про робітників і для робітників, які забажають знайти собі роботу; подібні бюро будуть запроваджені і у комунах, з населенням нижче чим 3.000 осіб, якщо муніципальні ради визначать це корисним для землеробства і робітничого населення даної місцевості.» Та муніципальні ради не підтримали цей проєкт.

Біржі Праці розглядалися як нові інституції, як центри зібрань робітничих організацій, на яких мали обговорюватися нагальні питання та встановлюватися стійкі зв'язки між ними. Одним з пріоритетних питань була допомога щодо пошуку робочих місць. З огляду на це, Біржі почали швидко виникати у багатьох містах Франції – Безьє, Мон – Пельє, Ліоні, Марселі, Тулузі, Бордо та інших містах. Біржі, у першу чергу, являли собою довідкові бюро з питань найму робітників та створювали свої бібліотеки, організували професійні курси, надавали допомогу робітникам з інших міст, які шукали роботу, а у подальшому і надавали допомогу у разі настання безробіття. Ефективна діяльність цієї інституції надала можливість об'єднання усіх бірж Франції, що відбулося 7 лютого 1892 р. та була утворена Федерація Бірж Праці Франції. З моменту виникнення, кількість Бірж Праці почала зростати. У 1895 р., згідно заяві, яку надіслали у префектуру м. Сени, зареєстрованому під номером 2012, нараховувалося 34 Біржи Праці, до складу яких входило 606 робітничих синдикатів, у 1896 – уже 46 з 862 синдикатами. До 30 червня 1900 року уже нараховувалося 57 Бірж, до яких входило 1065 робітничих синдикатів. Найбільш впливовими органами, які створювалися при Біржах Праці були : секретаріат, казначейство, архіви, бібліотеки, бюро з питань найму робітників, реєстр безробітних, каси для допомоги безробітним, каси взаємодопомоги для робітників, які вирушали на пошуки роботи до інших міст, курси професійного навчання робітників. Попри ефективну діяльність Бірж Праці лише іноді, частково, муніципальна влада надавала фінансування, а здебільшого це були внески робітників. Органи взаємодопомоги відігравали головну роль у функціонуванні Бірж Праці і пошуку робочих місць присвячувалося багато уваги. Важливим було те, що органи влади, не дивлячись на звернення працівників Бірж Праці щодо заборони діяльності оплатних бюро пошуку робочих місць, не зробили цього. Але робітники, зрозумівши переваги діяльності Біржи Праці, у більшості своїй, почали звертатися саме за допомогою саме сюди, поповнюючи тим самим склад Бірж.

Удосконалюючи свою діяльність Біржі Праці, які знаходилися на віддалених відстанях, налагодили між собою співробітництво щодо пошуку робочих місць, що стало у нагоді робітникам, які залишилися без роботи і не мали коштів на зв'язок з іншими містами. За статистичними даними, чисельність робітників, які знайшли роботу за допомогою Бірж Праці склало 4/5 усіх звернень щодо попиту на працю. До прикладу, Біржа Праці м. Марселя за 1895 р. надала 21.000 робочих місць, половина з яких – на постійній основі.

Важливою функцією діяльності Бірж Праці була підтримка безробітних, яка вже розглядалася як оплата боргу солідарності, яким синдикати були взаємопов'язані по відношенню один до одного, і особливо, як засіб звільнення безробітних від необхідності знецінювати свою працю. Важливим було те, що держава не поспішала вирішувати питання щодо надання допомоги у разі настання безробіття, і каси взаємодопомоги при Біржах продовжували поповнювати свої ресурси у період святкових днів, коли громадяни надавали пожертви та на професійних зборах. Мізерні кошти надавали муніципалітети, але, здебільшого вони викреслювали цю статтю на допомогу зі свого бюджету, вважаючи її за політичну пропаганду. До прикладу, у 1896 р. Біржа Праці м. Ажера отримала субсидію від муніципальної влади у 2.000 франків Це надало змогу роздати робітникам, які втратили роботу, по 5, 10, 15 і навіть по 20 франків. Через деякий час у цій допомозі було відмовлено.

Важливим було те, що для удосконалення своєї діяльності, при Біржах Праці, були створені національні робітничі бюро статистики і посередництва у питаннях найму. Його діяльність передбачалася у двох напрямках : 1) підсилення матеріальної допомоги безробітним особам, які входили до складу синдикатів, та пересувалися з міста до міста з метою пошуку роботи; 2) надання щомісячних звітів до Федерального Комітету про усі коливання на біржах щодо найму, який, у свою чергу, був зобов'язаний розсилати ці дані до усіх Бірж Праці. Ці статистичні дані мали орієнтувати робітників на ті місцевості, де відчувалася нестача робочих рук, і на місцевості, де робочих місць не було, що вносило планомірність у процес пересування безробітних.

Важливим було те, що перед Федерацією Бірж Праці постала потреба в обміні інформацією про статистичні дані щодо наявності робочих місць у різних містах Франції. Але нестача коштів гальмувала цей процес, що позначалося, у першу чергу, на допомозі робітникам. З огляду на це, Федеральний Комітет Бірж Праці звернувся за допомогою до вищих державних органів про щорічну субсидію у розмірі 10.000 франків. Необхідно зауважити, що на той момент у Франції склалася невтішна ситуація з безробіттям. Це викликало стурбованість і в урядових колах. З огляду на це міністр суспільних робіт Франції звернувся до Федерації Бірж Праці як до посередників між робітниками і роботодавцями з метою координації спільних дій у питаннях забезпечення населення робочими місцями. Оці події можна вже було розглядати як зближення держави і робітничих організацій у питаннях соціальної допомоги робітникам. На це вказує той факт, що невдовзі, Дирекція Праці при Міністерстві Торгівлі запропонувала Федеральному Комітету Праці сформулювати правовий статус і завдання Бюро статистики і посередництва у питаннях найму робітників та виробити свій статут. Позитивним було те, що уже 5 липня 1900 р. уряд Франції зобов'язався надати Комітету Федерації Бірж 5.000 франків.

Необхідно зауважити, що створення Бюро статистики і функціонування посередництва при Біржах Праці привернуло увагу державних інституцій Франції до проблем робітників, а саме до осіб, які втратили роботу. Керівництво Бірж поставилось до цих змін натхненно і відповідально, та звернулося до своїх співробітників з такою заявою : «Ми звертаємо увагу усіх Бірж Праці на те, яке велике значення має точність у веденні усієї поточної статистики. Уряд, Палата депутатів, преса добре це розуміють. Побажання успіху та грошова допомога, яку вони надали Федерації, покладають на усіх нас, секретарів Бірж Праці і членів Федерального Комітету, обов'язок докласти усю енергію, щоб довести, що Біржі Праці здатні організувати національний ринок праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Социальное законодательство Франции и Бельгии. Составил А. Кеппен. Горный инженер. Высочайше утвержденная постоянная совещательная контора железозаводчиков С.- Петербург. Тип. Исидора Гольдберга, Екатер., кан ,94. 1900. 354 ст.
2. Страхование на случай безработицы в Западной Европе и в Соединенных Штатах Северной Америки. Министерство торговли и промышленности. Отдел промышленности. С.- Петербург. Типография В. О. Киришбаума, Дворц. пл., д. Министерства финансов.1908. С.248.
3. Фердинанд Пелутье. История бирж. Перевод с французского. Петербург. Книгоиздательство «Голос труда»1919 г. Типография «Печать», Бронницкая улица, дом №15.

*Філіппова Дар'я Олександрівна,
Климус Христина Ігорівна
студентки 16 групи, 1 курсу
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

НОРМАТИВНЕ НАПОВНЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Погіршення соціально-економічного становища в Україні було зумовлено негативними наслідками Першої світової війни та політикою воєнного комунізму. Великі людські втрати, гибель близько пів мільйона людей, руйнування чималої кількості будівель та спад виробництва продуктів – все це реалії життя тих часів. Скоротились також показники кількості поголів'я худоби, видобутку нафти, посівних площ. Такий хід подій зумовив посилення невдоволення населення та призвів до масових страйків. Селяни, невдоволені великими податками на продукти, особливо гостро виступали проти продрозкладки.

Вирішення вищевказаних проблем радянська влада вбачала у переході до нової економічної політики, яка повинна була базуватись на принципах воєнно-комуністичної доктрини. 27 березня 1921 року Постанова ВУЦВК «Про заміну продрозкладки податком» була видана прийнята Надзвичайною Сесією ВУЦВК. У статті 1 даного законодавчого акту визначалося, що: «Для забезпечення правильного та спокійного провадження господарства на основі більш вільного користування хліборобами продуктами своєї праці і своїми господарчими засобами...з метою точного встановлення припадаючих на хліборобів державних зобов'язань, розкладка, як засіб державного заготовлення продовольства, сировини і фуражу замінюється натуральним податком» [1]. Дане рішення стало підґрунтям для прийняття багатьох законодавчих актів.

Аби допомогти селянам з посівом, ВУЦВК прийняв Постанову «Про відбудову та зміцнення сільського господарства України» від 19 квітня 1922 р. Відповідно до статей 1 та 2 вищезначеної Постанови, мали: «Затвердити Товариство відбудови та зміцнення сільського господарства України («Село-Допомога») та «капітал Т-ва визначити в 25.000.000 карбованців золотом» [2; с. 330-331].

Проблемою сільського господарства залишалась велика кількість натуральних податків. Це підтверджує дослідник П. Гай-Нижник: «1 квітня 1922 р. цю серію окремих натуральних податків було перетворено на єдиний натуральний податок. Проте, незважаючи на зміну різновиду обкладання селянства, голод в Україні остаточно подолати не вдалося [3; с.81]. У 1922 р. було прийнято Постанову ВУЦВК «Про визнання недійсних глитайських умов на хліб» та Постанову «Про продовження часу закріплення майна, відібраного комнезамиами» [2], які сприяли допомозі незаможним селянам і хліборобам. З огляду на цю ситуацію, основний тягар сплати податків покладався на заможних селян. У 1923 році було введено єдиний сільськогосподарський податок в грошовій формі.

Завдяки новій економічній політиці в Україні в середині 20-х років сільське господарство таки показало певні позитивні результати у виробництві зерна, а посівні площі досягли довоєнного рівня.

Відбувалися зміни і у питаннях відбудови важкої промисловості. За часів непу в Україні існувала необхідність у належному функціонуванні ринку, *наділенні державних підприємств господарською самостійністю переводу їх на господарський рахунок*. У ході реалізації нової економічної політики в Україні, яка передбачала розвиток ринкових відносин, також відбувався процес створення планової економіки. З огляду на це 28 вересня 1921 року Українським ВУЦВК і Раднаркомом була створена Українська Економічна Рада, основною функцією якої були координація та контроль за роботою економічних наркоматів. Основним же завданням Економічної ради визначалось розроблення єдиного плану для відновлення промисловості, яким і став Український державний план.

В ході непу у 1921 році в Україні запроваджувалися монополістичні об'єднання – трести. Вони підпорядковувались центральним органам влади, позбавлялись самостійності та керувались антимонопольними законами. На VII Всеукраїнському з'їзді Рад було сказано про трести так: «З'їзд вважає, що одночасно з боку держави в особі Укрраднаргоспу слід збільшити контроль та керівництво, зокрема – регулювання планового відпуску продукції в інтересах відновлення народного господарства, не порушуючи принципу господарчої доцільності провадження підприємства». При цьому існувала заборона щодо спроби трестів відокремлюватись в окремі підприємства [4; с.1132]. У цей період великі підприємства перебували у власності держави, а дрібні - передавались у приватну власність, через що почало з'являтися таке поняття як «непмани». Це було запроваджено для того, щоб пришвидшити відбудову промисловості, але діяльність непманів досить обмежувалась владою, тому результати їхньої діяльності були незначними.

Важливу роль у часи проведення нової економічної політики в Україні відіграла торгівля. Для врегулювання даного питання приймалось багато правових актів, зокрема Постанова ВУЦВК і Раднаркому УСРР «Про купівлю-продаж вроздріб із розстрочкою платежу» (03.01.1923). Завдяки даній Постанові, селяни могли купувати сільськогосподарську техніку за допомогою пільг. Для полегшення та впорядкування товарообміну, а також задля визначення структури бірж, була прийнята Постанова ВУЦВК і Раднаркому УСРР «Про товарні біржі» від 23.02.1924. У березні 1924 було введено в дію Постанову ВУЦВК і Раднаркому УСРР «Про боротьбу з дорожнечою». У статті 2 цієї постанови сказано: «Притягти до активного контролю за виконанням постанов та розпоряджень Комвноторгу, щодо зменшення цін, широкі низові робітничі організації, які безпосередньо заінтересовані в зменшенні цін» [5; с. 171]. Для вдосконалення торгівельної діяльності була прийнята Постанова ВУЦВК і Раднаркомом УСРР «Про фірму» (26.09.1924), з визначенням виникнення права на фірму, перерахування видів її діяльності, а також умови припинення її існування [5; с.728].

Отже, враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що за період проведення нової економічної політики, для законодавчого регулювання життя і діяльності в абсолютно різних галузях українського населення, була прийнята чимала кількість нормативно-правових актів. Зміст документів спрямовувався на відновлення довоєнних показників економіки, відродження торгівельних відносин і вирішення проблем сільського господарства. Звичайно, як і у будь-яких історичних подій, в даному випадку виникли як негативні так і позитивні наслідки, але якщо говорити саме з аспекту законотворення – була здійснена дійсно ґрунтовна робота.

Науковий керівник: к.ю.н., старша викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Н.С. Стеценко**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова ВУЦВК «Про заміну продрозкладки податком» (27 березня 1921 р.) (Прийнята Надзвичайною Сесією ВУЦВК)
2. Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. – Харків: Друк. "Вукопспілки", 1922. – 1147 с.
3. Гай-Нижник П. Податки в УСРР у період НЕПу (1921–1930 рр.) // П'ята міжнародна наукова школа-семінар. Історія торгівлі, податків та мита. 27–28 жовтня 2011 р. Дніпропетровськ. Тези доповідей. – К., 2011. – С.80–84.
4. Збірник за 1922 р. Постанови VII Всеукраїнського З'їзду Рад; постанови ВУЦВК і РНК. Ст 3 «Про промисловість» (Стр. 1130-1133);
5. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1924 рік / Народний комісаріат юстиції. – 4-е вид. – Харків: Друкарня УВО ім. М. Фрунзе, 1924. – 1052 с.

Шигаль Денис Анатолійович

к.ю.н., доцент
кафедри історії держави і
права України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОРІВНЯЛЬНОГО ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Етап інтерпретації результатів історико-правового порівняння є завершальною стадією усієї компаративної роботи і можливий лише після того, як були успішно пройдені всі попередні, а саме: правильно обрано тему порівняльного дослідження, зібрано і вивчено його джерельну базу, проведено всебічне зіставлення історико-правових об'єктів, систематизовано отримані результати тощо.

Завершення систематизації результатів порівняльного історико-правового аналізу не означає закінчення дослідницької роботи історика-компаративіста. Результати компаративного дослідження повинні ще отримати свою інтерпретацію і оцінку. Це пов'язано з тим, що в ситуації розуміння історико-правового знання історик права виконує дві функції: посередника між історичним минулим і сучасністю та інтерпретатора історичного минулого з позицій сучасності.

Оцінка наукового дослідження та його результатів є однією з найскладніших проблем, з якою стикаються науковці. А якщо вести мову про порівняльний історико-правовий аналіз, то тут виникають додаткові складнощі, оскільки саме історик права несе величезну соціальну відповідальність за те, з якою науковою об'єктивністю, змістовністю і всебічністю він представляє своїм сучасникам історико-правове минуле, на якому рівні веде діалог сучасності з минулим, яке смислове значення йому надає.

Процес пояснення або інтерпретації результатів порівняльного історико-правового аналізу складає одну з головних цілей компаративного дослідження. Будь-яке наукове пояснення є тривалим дослідницьким процесом, що передбачає низку етапів та ієрархічно організованих рівнів. Причому інтерпретація здійснюється на різних стадіях науково-дослідної роботи: на початку здійснення проєкту (попередня), під час проведення дослідження (проміжна), після завершення проєкту (остаточна).

Вищим рівнем пояснення результатів компаративного історико-правового дослідження (коли це дозволяє зробити масштаб порівняння) є побудова наукової теорії.

Проблема адекватної інтерпретації історико-правових явищ і процесів у різних соціально-економічних та часових вимірах є, очевидно, однією з основних проблем порівняльного історико-правового дослідження. Це пов'язано не лише з тим, що на процес інтерпретації впливають відмінності у порівнюваних об'єктах, що часто належать до інших

соціально-економічних систем, але й з тим, що самі дослідники історико-правового минулого нерідко перебувають під впливом власних ідеологічних і політичних переконань, що у більшості випадків робить неможливим отримання справді об'єктивного знання. Негнучка прихильність до переконань може вплинути на оцінку доказів, незалежно від стилю мислення. Розкуте пізнання на відміну від цього є неупередженим і передбачає відбір та обробку інформації способом, на який не впливають попередні думки та власні очікування. Наука у найсуворішому розумінні є нейтральною і аморальною.

Робота історика-компаративіста є певним синтезом емпіричного і теоретичного підходів до предмета дослідження. Переклад отриманих у ході порівняння емпіричних даних на мову історико-правової науки – найважливіша частина стадії систематизації і оцінки результатів компаративного дослідження, що здійснюється у формі наукового пояснення. При цьому чим краще підготовлений матеріал для пояснення, тим більш науковим він є. Однак підготовка історико-правового матеріалу для пояснення не завжди є легкою.

Пояснити історико-правове явище – значить розкрити його сутність, тобто показати, що дане явище підпорядковується певному закону (або сукупності законів). Але не завжди встановлений історико-правовий факт можна пояснити через закон або теорію, тобто за допомогою достовірного знання, часто доводиться застосовувати гіпотези, тобто знання з високим ступенем ймовірності. Слід ще враховувати й те, що причини історико-правових явищ нечасто діють ізольовано. Як правило, те або інше явище стає можливим завдяки сукупному впливу їх різних станів, включаючи взаємодію причин у часі та просторі. Звичайно, що факт, пояснення якого має достовірний характер, при рівності інших умов, є більш науковим, ніж факт, пояснення якого гіпотетичне.

Інтерпретація висновків порівняльного історико-правового аналізу, а також встановлених фактів являє собою складний пізнавальний процес визначення сенсу історико-правових подій і явищ у ході наукового аналізу й теоретичного осмислення. Критична оцінка результатів порівняння – важлива частина порівняльного історико-правового дослідження. Як зауважують К. Цвайгерт і Х. Кьотц, компаративіст зобов'язаний негайно піддати своє дослідження критичній оцінці, інакше воно так і залишиться зібраним невикористаним будівельним матеріалом [5]. Крім того, неможливо зробити висновки про подібність чи відмінність історико-правових об'єктів, не склавши уявлення про подібні та відмінні їх властивості, які формуються, зокрема, у процесі оцінювання. При з'ясуванні, які із суттєвих ознак є загальними, а із загальних – подібними чи відмінними, здійснюється оцінювання виявлених властивостей порівнюваних об'єктів, що є підставою для застосування прийому узагальнення. Завдяки цьому прийому ті або інші історико-правові явища, що мають загальні (суттєві, подібні) ознаки, групуються, а утворювана група за цими ж ознаками може бути ідентифікаційною моделлю для порівняння з іншими явищами.

Інтерпретуючи результати порівняльного історико-правового дослідження, необхідно пам'ятати й про те, що найважливішим елементом творчих пошуків історика права є увага не лише до окремих правових текстів чи їх комплексів, до окремих історико-правових фактів, а також й до широкого соціокультурного історичного контексту.

Отже, процес інтерпретації та оцінки результатів історико-правового порівняння є надзвичайно важливим й разом з тим досить складним етапом компаративного дослідження. Історик-компаративіст, окрім відповідної загальнометодологічної підготовки до проведення подібного виду наукових робіт, повинен мати відповідний світогляд й дотримуватися низки специфічних правил і приписів. Зокрема, йому бажано уникати будь-якої упередженості під час роботи з систематизованим матеріалом у рамках теми свого дослідження, дотримуватися принципу максимальної об'єктивності, а також здійснювати оцінку порівнюваних історико-правових явищ і процесів на підставі різних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Buckley, P.J. (2016). Historical Research Approaches to the Analysis of Internationalisation. *Management International Review*, 56, 879-900. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11575-016-0300-0>
2. Dagnall, N., Denovan, A., Drinkwater, K.G. and Parker, A. (2019). An Evaluation of the Belief in Science Scale. *Frontiers in Psychology*, 10, 1-9. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.00861
3. Luukkonen-Gronow, T. (2007). Scientific Research Evaluation: A Review of Methods and Various Contexts of Their Application. *R&D Management*, 17, 207-221. DOI: 10.1111/j.1467-9310.1987.tb00055.x
4. Salimi, N. (2017). Quality Assessment of Scientific Outputs Using the BWM. *Scientometrics*, 112, 195-213. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-017-2284-3>
5. Zweigert K., Kötz H. (1998) *An Introduction to Comparative Law. Third Edition.* Oxford University Press.

Якименко Сергій Сергійович
студент 9 групи, 1 курсу, факультету
прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ У 1917-1925 РР.

Визначений державний кордон є однією з фундаментальних ознак держави. У епоху важкої боротьби українського народу за право існувати в межах власної самостійної держави, у її міжнародно визнаних кордонах, тема історії та характеру формування цих кордонів природно викликає все більший інтерес у людності. Знання історичного контексту формування адміністративних кордонів України є важливою частиною розуміння причин та характеру поточної російсько-української війни, а у контексті недавнього перенесення бойових дій на територію Білгородської області РФ особливе значення має історія формування державного кордону у Харківській і Луганській областях, на території історичної Слобожанщини. Крім того, знання історії формування такого фундаментального аспекту національної держави, як державний кордон, має значення для історії розбудови держави.

Внесок у вивчення даного питання зробили такі дослідники, як Боєчко В. Д., Ганжа О. І., Захарчук Б. І.

Заселення українцями Слобожанщини почалося у 1638 році після поразки повстання Острянина, коли він, перейшовши кордон зі своїм загоном, заснував місто Чугуїв. З того моменту, постійний приріст українського населення регіоні продовжувався до Голодомору 30-х років. Згідно перепису населення Російської імперії 1897 року, кількість українців на північній частині Слобожанщини становила: у Курській губернії: Новооскольський повіт 51% українського населення, Грайворонський – 59%, Суджанський – 52%, Корочанський – 33%, Рильський – 31%, Білгородський – 21%. У Воронізькій губернії: Острогозький повіт – 90%, Богучарський – 82%, Бірюченський – 70%, Валуйський – 51%, Павлівський – 58%.

З настанням Української національної Революції 1917р. українське населення краю неодноразово висловлювало бажання здійснити своє право на самовизначення, увійшовши у склад Української держави. Частково ці вимоги були задоволені Берестейським мирним договором, однак остаточно питання про вхід земель північної Слобожанщини до складу України мало бути вирішене на україно-російському мирному договорі, передбаченому статтею 6 Берестейського миру. Переговори розпочалися 23 травня 1918р. у Києві, російську делегацію очолювали Х. Раковський та М. Мануїльський, а українську – Генеральний суддя С. Шелухін. Першопочатково сторони погодились використовувати етнографічний принцип для утвердження кордонів, однак з часом російська делегація

почала наполягати на проведенні плебісциту, на що українська сторона не могла погодитися, зважаючи на терор [1, с. 24; 4; 5] радянської влади проти місцевого населення, покликаний примусити його голосувати проти входження до складу України. Ця зміна риторики радянською делегацією спонукала українську сторону до значних поступок [1, с. 24, с. 27], однак, зрештою, задача радянської делегації полягала в тому, аби тягнути час перед новим радянським вторгненням до України.

Попри поразку Перших визвольних змагань, український національний рух здобув такого визнання, що радянська влада не могла заперечувати досягнень революції, було проголошено УСРР та взято курс на українізацію, з метою здобуття лояльності українського народу. У 1920-1927 роках українське населення Слобожанщини неодноразово висловлювало бажання ввійти у склад УСРР [1, с.51; 2; 6], на що у 1924 році уряд УСРР запропонував ЦВК СРСР проєкт договору "Про зовнішні кордони УСРР". Проєкт мав би діяти в рамках політики адміністративної реформи 1923р. Етнографічний принцип був головним інструментом комісії під час прийняття рішення щодо проєкту, однак крім того важливим чинником була економічна залежність цих земель від України: як аргумент українська сторона приводила те, що переважна більшість вантажів на Грайворонській та Білгородській залізничних станціях ішли або з України, або до України, а цукрові заводи Курської губернії забезпечувалися сировиною з України. Серед інших територіальних змін, проєкт передбачав включення у склад УСРР землі суцільного розселення українців на території Воронізької та Курської губерній, зокрема Грузчанську, Глушецьку, Козачанську, Миколаївську, Нововоскресенську волості Путивльського повіту, Глушанівську, Борисівську, Рильську, Кубильську волості Грайворонського повіту, Богучарський, Бобровський, Павлівський повіти тощо. Новий кордон мав пролягати по річці Сейм дещо східніше Суджи, на південний схід до Білгороду, західніше Білгороду і на південний схід до існуючого кордону УСРР. Від 8 меридіану в північно-східному напрямку кордон мав проходити східніше Валуйок і далі на північ від Корочі, прямуючи на північний схід та від залізничної лінії Новий Оскол-Єлець на південь до села Успенського, потім на північний схід, охоплюючи переважну частину Острогозького повіту до межі Калачевського повіту, звідси на південь, західніше Павловська до східного кордону Россошанського повіту, далі до ст. Лиски, потім на південний схід, північніше села Новий Мамон і до кордону Воронізької губернії. Проблема цього проєкту кордону полягала в тому, що порушувалися економічні зв'язки повітів з Харківською губернією, від якої вони залежали. Для подолання цього недоліку було запропоновано випрямити Корочанський виступ, провівши кордон дещо західніше Корочі в південно-західному напрямку до кордону Білгородського повіту.

Першопочатково комісія запропонувала включити в склад України Путивльський, майже увесь Грайворонський, Валуйський, Білгородський повіти, чотири волості Корочанського, три Новооскольського, одну Суджанського повітів, залишивши решту у складі РСФСР, попри їх переважно українське населення. Член комісії від України О. Буценко хаарктеризував поведінку російської сторони, як зверхню.

Врешті-решт, через фактичний саботаж російської сторони, компромісне рішення не було прийняте і справу передали до ЦК РКП(б), що призвело до прийняття 16 жовтня 1925р. рішення про приєднання до УСРР територій на Сіверщині та Слобожанщині, з сумарним населенням 278081 осіб та відторження від України економічно суттєвих Таганрізького та Шахтинського повітів на Донбасі, з сумарним населення 478909 осіб, попри українську етнічну більшість та економічну приналежність цих земель до решти Донбасу. На Слобожанщині до складу України було включено лише Путивльський повіт, Криничанську волость Суданського повіту, Троїцьку волость Валуйського повіту.

Отже, можна стверджувати, що формування державного кордону України на Слобожанщині у 1917-1925рр. характеризувалося нівелюванням принципів самовизначення народів та економічної доцільності, рішення ЦК ВКП(б) від 16 жовтня 1925 не було справедливим, було спрямоване на економічне послаблення УСРР і розмиття

етнічних кордонів між державами, що має неабияке значення в контексті сучасної Україно-російської війни та розбудови Української державності загалом.

Науковий керівник: к.ю.н., завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн **Г.П. Пономарьова**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан = The Boundaries of Ukraine: Historical Retrospect and Current Status* / В. Боєчко, О. Ганжа, Б. Захарчук; Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. – Київ: Основи, 1994. – 167 с.

2. <https://www.ukr-archive.org/post/лист-жителів-вейделівки-та-усього-валуйського-повіту-про-бажання-приєднатися-до-україни-1924р>

3. <https://www.ukr-archive.org/post/більшовики-примушують-населення-східної-слобожанщини-відмовитися-від-приєднання-до-україни-1918р>

4. <https://www.ukr-archive.org/post/звернення-хліборобів-вороніжщини-до-п-скоропадського-з-проханням-приєднати-їх-до-україни-1918р>

5. <https://www.ukr-archive.org/post/представники-валуйського-та-острозького-повітів-просять-приєднати-їх-до-української-держави-1918р>

6. <https://www.ukr-archive.org/post/лист-від-населення-слободи-уразово-про-бажання-приєднатися-до-україни-1927р>

ЗМІСТ

Секція Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

1. <i>Бєлих Катерина</i> СУДОЧИНСТВО ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	с.3
2. <i>Волобуєв Ілля</i> , ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВСТВА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1861 - 1865 РР.....	с.5
3. <i>Дронова Уляна</i> , ПРАВА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	с.7
4. <i>Зубченко Аліна Вікторівна</i> , ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В НАУЦІ ТА ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	с.9
5. <i>Ільїна Марія Олександрівна</i> , ПРОБЛЕМИ ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ДО РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ.....	с.12
6. <i>Ковач Олена Валеріївна</i> , ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	с.14
7. <i>Кудінов Владислав</i> , ЗНАЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬСТВА.....	с.16
8. <i>Лисенко Аліна Андріївна</i> , ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН.....	с.18
9. <i>Пазич Артем Віталійович</i> , ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ.....	с.20
10. <i>Палетич Дарина Сергіївна</i> , РОЛЬ СУДУ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ.....	с.22
11. <i>Пасмор Надія Петрівна</i> , УНІВЕРСИТЕТСЬКІ БІБЛІОТЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС : ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	с.24
12. <i>Прокопенко В'ячеслав Олегович</i> , ФОРМУВАННЯ НАЙБІЛЬШОЇ АВТОКРАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	с.27
13. <i>Стеценко Ніна Сергіївна</i> , РОБОЧИЙ ЧАС ТА НАДНОРМОВА РОБОТА У ПІРНИЧІЙ ПРОМИСЛОВІСТІ НІМЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	с.28
14. <i>Стеценко Ніна Сергіївна</i> , ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕДІЛЬНОГО ТА СВЯТКОВОГО ВІДПОЧИНКУ РОБІТНИКІВ У ФРАНЦІЇ ТА БЕЛЬГІЇ У ХІХ СТ.....	с.30
15. <i>Сушкова Вікторія Валеріївна</i> , ВПЛИВ ГЕТЬМАНСЬКОГО ПЕРЕВОРОТУ НА УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС.....	с.31
16. <i>Толкуца Катерина Русланівна</i> , СЛАКТИВІЗМ ЯК ФОРМА МОБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	с.33
17. <i>Ульянов Денис</i> , СУДОЧИНСТВО ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	с.36
18. <i>Філіппова Дар'я Олександрівна</i> , ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК НАЙГОЛОВНІША УМОВА ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	с.37
19. <i>Хопта Олександра</i> , ПРАВА ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ВИКЛИКИ.....	с.40

20. Чеве́рда Володи́мир, СИСТЕМА ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ ЗА СУДОВОЮ РЕФОРМОЮ 1864 Р.....	c.42
--	------

Секція Адміністративне право і процес; фінансове право; податкове право, митне право, банківське право;

1. Богатов Данило Едуардович, МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	c.44
2. Єрмак В. П., НАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОПУСТИМІСТЬ ЯК ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	c.46
3. Калачнюк Дмитро Олександрович, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЧНОЇ ФІКСАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	c.48
4. Катурга Валерій В'ячеславович, ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ТИПОВИХ І ЗРАЗКОВИХ СПРАВ.....	c.51
5. Керімов Тамерлан Магомедович, РОЛЬ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	c. 53
6. Покрасьон Анастасія Олександрівна, Мартинюк Катерина Михайлівна, ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДДІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	c. 55
7. Селюжицька Єлизавета Володимирівна, Годована Світлана Дмитрівна, ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ.....	c.57
8. Тихонова Дар'я Сергіївна, Гайдук Оксана Сергіївна, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	c. 61
9. Ткачов Владислав Сергійович, ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	c.63
10. Хом'як Анна Ростиславівна, УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ.....	c.66
11. Чайка Марія Романівна, ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВ.....	c. 68
12. Чебан Юлія Вікторівна, ТЕРМІНОВІ СПРАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	c.70
13. Шмига Вікторія Олександрівна, СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ОФІЦІЙНОГО З'ЯСУВАННЯ ВСІХ ОБСТАВИН У СПРАВІ.....	c.72

Секція Господарське право, господарськопроцесуальне право;

1. Ковальчук Анна Павлівна, ІНВЕСТИЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	c.75
---	------

Секція Економіка;

1. Іващенко Марина Вікторівна, КОРЕЛЯЦІЯ МІЖ ПОКАЗНИКАМИ ВВП НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ, ІНДЕКСОМ ДЖІНІ ТА РІВНЕМ ЗЛОЧИННОСТІ В КРАЇНАХ СВІТУ.....	c.78
---	------

Секція Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право;

1. Лейба М.О., ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....с.83
2. Лепілова Вікторія Вячеславівна, ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.85
3. Могиліна Дарина Олексіївна; УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.....с.87

Секція Конституційне право; муніципальне право, держане будівництво та місцеве самоврядування;

1. Бакланова Крістіна Володимирівна, ІДЕЯ ОБМЕЖЕНОГО ПРАВЛІННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРИНЦИПІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД В УКРАЇНІ.....с.90
2. Бараницька Єлизавета, МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ.....с.91
3. Бєлих Катерина, ПРЯМА ДІЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНЕ ВТІЛЕННЯ.....с.93
4. Бобрусь Єлизавета Андріївна, ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНІ.....с.95
5. Гасанова Тетяна Сергіївна, ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН НІМЕЧЧИНИ ТА ІТАЛІЇ.....с.97
6. Гоштук Олександр Валентинович, Ковтун Віталій Іванович, ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ «INHERENT POWERS» ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ.....с.99
7. Кошіль Ярослав Валерійович, ПРОБЛЕМА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ.....с.101
8. Кузуб Олександр, ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ.....с.103
9. Лютко Михайло, ФОРМА ПРАВЛІННЯ ШВЕЙЦАРІЇ.....с.105
10. Моховікова Софія Станіславівна, ПІДСТАВИ ПРАВОМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ.....с.108
11. Невесела Наталія Романівна, КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ФРАНЦІЇ.....с.110
12. Пазич Артем Віталійович, ПРАВОМІРНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.112
13. Д.В Садовський, ПІСЛЯВОЄННИЙ РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В ЯПОНІЇ.....с.114

14. *Сушкова Вікторія Валеріївна*, ДЕМОКРАТІЯ: НАЙКРАЩИЙ ВИБІР ЧИ ВИМУШЕНА РЕАЛЬНІСТЬ?.....с.116
15. *Філіппова Анастасія Юріївна*, МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....с.118
16. *Хопта Олександра*, РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....с.120
17. *Чеведа Володимир*, ОСОБЛИВОСТІ ЗАБОРОНИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В МИРНИЙ ЧАС ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.121

Секція Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;

1. *Горобець Дар'я Дмитрівна, Оробець Костянтин Миколайович*, ЩОДО СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СПІВУЧАСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....с.125
2. *Зінченко Єлизавета Павлівна*, ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО СПІВУЧАСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЇ.....с.126
3. *Ігнатюк Вікторія Ігорівна*, ВИКОНАННЯ ЗЛОЧИННОГО НАКАЗУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.129
4. *Ковалик Анна Сергіївна*, ОКРЕМІ ПИТАННЯ «БОЙОВОГО ІМУНІТЕТУ».....с.131
5. *Корелова Валерія Артемівна*, ДЕЯКІ ПИТАННЯ МОЖЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПІДХОДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ.....с.133
6. *Лихопуд Дар'я Дмитрівна*, ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 3212 КК УКРАЇНИ.....с.136
7. *Сорокіна Вікторія Сергіївна*, КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПРИЗОВУ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ(СТ.335-337).....с.138
8. *Тимошенко Олена*, ПРОБЛЕМА КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.142
9. *Уманець Микола Миколайович*, ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГЕНОЦИД.....с.143
10. *Ярошенко Ніка Дмитрівна*, СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ В КРИМІНАЛІСТИЦІ.....с.146

Секція Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;

1. *Говорушак Катерина Костянтинівна*, РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ.....с.148
2. *Дакова Аліна Дмитрівна*, ДОКТРИНА ПЛОДІВ ОТРУЙНОГО ДЕРЕВА ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАКТИЦІ.....с.150
3. *Ірха Анастасія Сергіївна*, ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ НАБУТТЯ ОСОБОЮ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....с.152
4. *Костенко Марина Володимирівна, Колесник Олексій Вікторович*, ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ У КІБЕРПРОСТОРИ.....с.155
5. *Маланчук Ілля Ігорович*, PRESUMPTION OF INNOCENCE IN THE UNITED KINGDOM AND UKRAINE.....с.157
6. *Орел Вікторія Юріївна, Левицький Андрій Олегович*, КРИМІНАЛІСТИЧНА ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....с.159
7. *Харитонов Єгор Андрійович*, ОКРЕМІ ПИТАННЯ НЕДОПУСТИМОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....с.161
8. *Ярошенко Ніка Дмитрівна*, СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ В КРИМІНАЛІСТИЦІ.....с.164

Секція Міжнародне право;

1. *Баржаск Валерій Валерійович*, СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС: АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ У ВОЄННОМУ СТАНІ.....с.166
2. *Ірха Анастасія Сергіївна*, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....с.168
3. *Корелова Валерія Артемівна*, ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....с.170
4. *Маланчук Ілля Ігорович*, DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE UNITED KINGDOM.....с.172
5. *Микитенко Катерина Андріївна*, ПРАВО НА ПРИПИНЕННЯ ЖИТТЯ (ЕВТАНАЗІЯ) В ЄС.....с.174
6. *Сліпачик А. І.*, ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ЄВРОПІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ.....с.176
7. *Солодка Анна Петрівна*, ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ БІЖЕНЦІВ.....с.179
8. *Шпачінська Анастасія Володимирівна*, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В УКРАЇНІ.....с.181

Секція Судуострій; прокуратура та адвокатура, організація роботи органів юстиції;

1. *Беліменко Данило Віталійович*, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕТИКИ СПІЛКУВАННЯ ПРОКУРОРІВ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....с.183
2. *Бондаренко Ольга Володимирівна*, СКАСУВАННЯ СТАЖУ ДЛЯ ПРЕТЕНДЕНТА НА ПОСАДУ ПРОКУРОРА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....с.185
3. *Карвацька Яніна Олександрівна*, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....с.187
4. *Климус Христина Ігорівна*, РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ У ГАРАНТУВАННІ ПРАВ ЛЮДИНИ.....с.189
5. *Сердюк Анастасія Олександрівна*, ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОСУДДЯ.....с.191

Секція Трудове право; право соціального забезпечення;

1. *Антоновська Катерина Віталіївна*, ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НОРМАМИ ТРУДОВОГО ПРАВА.....с.194
2. *Барановська Тетяна Сергіївна*, ЗАБОРОНА ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ ДЛЯ ЖІНОК ЯК ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ.....с.195
3. *Гребенюк Єлизавета Віталіївна*, МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ.....с.197
4. *Довгаль О.О.*, ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ВІДСТОРОНЕННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІД РОБОТИ.....с.198
5. *Жигалко Іван Іванович*, ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІс.200
6. *Корелова Валерія Артемівна*, ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ НОРМАМИ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ ПРО ПРАЦЮ У СВІТЛІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ ДО ВСТУПУ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ.....с.201
7. *Крикун Анастасія Володимирівна*, ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.203
8. *Луцашко К. С.*, НАДАННЯ ВІДПУСТКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....с.206
9. *Мазурік Анастасії*, ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ, ЗМІСТУ ТА ФУНКЦІЙ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ.....с.208
10. *Семененко Єлизавета Дмитрівна*, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЗА УМОВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....с.210
11. *Чорна Анастасія Олександрівна*, АКТИ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА: УГОДИ І КОЛЕКТИВНІ ДОГОВОРИ.....с.211

12. Чудновська Владислава Олегівна, ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА.....	c.214
--	-------

Секція Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право;

1. Бурлаков Антон Валерійович, РИЗИКИ ЗНИЩЕННЯ РУХОМОГО МАЙНА В МОМЕНТ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	c.216
2. Власенко Марина Вячеславівна, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ПРАВОВИСОУПОВНОВАЖЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ.....	c.218
3. Гоштук Олександр, МАЙБУТНЄ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	c.220
4. Дубовик Юлія Сергіївна, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ.....	c.222
5. Кабанець Анна Сергіївна, ПРАВОВИЙ СТАТУС СТРАХУВАЛЬНИКА ЗА ДОГОВОРОМ СТРАХУВАННЯ.....	c.224
6. Керімов Тамерлан Магомедович, РОЛЬ КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	c.226
7. Корнієнко Антон Володимирович, Лаговська Н. В., РОЛЬ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СПРИЯННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	c.228
8. Маланчук Ілля Ігорович, GROUNDS FOR JUDGE RECUSAL IN CIVIL PROCEDURE IN THE UNITED KINGDOM AND UKRAINE.....	c.231
9. Малюк Вікторія В'ячеславівна, СУДОВИЙ НАКАЗ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ.....	c.233
10. Сафарян Наталія Авагівна, ОСОБЛИВОСТІ ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	c.235
11. Семененко Єлизавета Дмитрівна, ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA ЯК ПРАВОВОГО РЕГУЛЯТОРА ВІДНОСИН У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....	c.237
12. Скрипникова Аліна Ігорівна, ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ СТОРІН ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ.....	c.240
13. Уланська Марія Олександрівна, НЕОРИГІНАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ЗГЕНЕРОВАНІ КОМП'ЮТЕРНОЮ ПРОГРАМОЮ ТА ПРАВО SUI GENERIS.....	c.241
14. Хащина Христина Олександрівна, ЗМІСТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ЯК ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ.....	c.243
15. Чорна Анастасія Олександрівна, МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....	c.246

Додаткова секція;

1. *Ангеліна Аллахвердова*, ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО ТА «РУСЬКОЇ ПРАВДИ» У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ.....с.250
2. *Вареник Олександр Вячеславович, Польотов Денис Андрійович*, ПРАВОНАСТУПНИЦТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 РОКУ.....с.251
3. *Гончарук Назар Володимирович*, ДІЯЛЬНІСТЬ УПА НА ЧОЛІ РОМАНА ШУХЕВИЧА.....с.253
4. *Грінченко Катерина Олегівна*, ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ЩОДО ОХОРОНИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЧАСІВ ПЕРЕБУВАННЯ ЇХ У СКЛАДІ АВСТРОУГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....с.254
5. *Губа Олександра Олександрівна*, ІСТОРИКО-ПРАВОВА ОЦІНКА АКТУ ЗЛУКИ ЗУНР ТА УНР 1919 РОКУ.....с.257
6. *Дзюба Кирило Олексійович*, УРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА, АБО ЛІСОВА ВЛАДА УКРАЇНИ. ПРАВДА І СТЕРЕОТИП.....с.258
7. *Дорошенко Поліна Валеріївна*, КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА – ПЕРШИЙ КРОК У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ....с.259
8. *Євтушенко Олександр Юрійович*, ОЦІНКА КОНСТИТУЦІЇ УНР 1918 РОКУ В ІСТОРИОГРАФІЇ.....с.261
9. *Журавльова Юлія Ігорівна, Вареник Олександр Вячеславович*, КАПТУЛЯЦІЯ РОСІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ.....с.262
10. *Касап Ганна Валеріївна*, СИСТЕМА ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....с.264
11. *Кудінов Владислав*, ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....с.266
12. *Лизогуб В.А.*, ДО ПОНЯТТЯ ГЕОПОЛІТИКИ.....с.268
13. *Лисенко Аліна Андріївна*, ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ У ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ УЦР І П. СКОРОПАДСЬКОГО.....с.269
14. *Москаленко Олена*, ВІЙСЬКОВИЙ АСПЕКТ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ІСТОРІЇ.....с.272
15. *Пазич Артем Віталійович*, ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТУ ЗЛУКИ УНР І ЗУНР 1919 РОКУ.....с.273
16. *Панчук Костянтин Володимирович*, ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО.....с.275
17. *Пархоменко Александра Петрівна*, СОЮЗ ПЛІСУДСЬКИЙ – ПЕТЛЮРА.....с.276
18. *Підлуська Марта Олегівна*, ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....с.278
19. *Плотницький Владислав Володимирович*, РОЛЬ ХРИСТІЯНСТВА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ЧАСИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....с.280

20. <i>Поліщук Анна Андріївна</i> , БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ: ГЕРОЙ ЧИ ЗРАДНИК?.....	с.282
21. <i>Попова Карина Володимирівна, Тімохіна Тетяна Олександрівна</i> , ОХОРОНА ЖИТТЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ.....	с.283
22. <i>Рум'янцев В.О, Лісогорова К.М</i> , ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УНР 1918.....	с.284
23. <i>Сафонов Дмитро Вячеславович</i> , ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УНР.....	с.286
24. <i>Сорокіна Анастасія Андріївна</i> , СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ У ТУРЕЧЧИНІ: ПРИЧИНИ ДЕНОНСАЦІЇ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ПЕРСПЕКТИВОЮ ПОВТОРНОГО ПРИЄДНАННЯ ДО КОНВЕНЦІЇ.....	с.288
25. <i>Стеценко Ніна Сергіївна</i> , СТВОРЕННЯ, СТРУКТУРА І ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІРЖ ПРАЦІ У ФРАНЦІЇ УДРУГІЙ ПОЛ. ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	с.290
26. <i>Філіппова Дар'я Олександрівна, Климус Христина Ігорівна</i> , НОРМАТИВНЕ НАПОВНЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	с.292
27. <i>Шигаль Денис Анатолійович</i> , ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОРІВНЯЛЬНОГО ІСТОРИКОПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	с.294
28. <i>Якименко Сергій Сергійович</i> , ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ У 1917-1925 РР.....	с.296